

Bachman & Bachmann
Építész Iroda Kft.
7625 Pécs, Böck János u. 17.

M&M ARCHITEKTÉSZ
Építésziroda Kft.
1118 Budapest, Szt. Adalbert tér 16.

Pécs (Sopianae) ókeresztény temetője világörökségi terület MEGALAPOZÓ DOKUMENTÁCIÓ

a világörökségi kezelési tervhez

I. KÖTET

Megbízó: Forster Gyula Nemzeti Örökségvédelmi és Vagyongazdálkodási Központ

Pécs – Budapest, 2015. március

Pécs (Sopianae) ókeresztény temetője világörökségi terület

M E G A L A P O Z Ó D O K U M E N T Á C I Ó

a világörökségi kezelési tervhez

MEGRENDELŐ	Forster Gyula Nemzeti Örökségvédelmi és Vagyongazdálkodási Központ 1014 Budapest, Táncsics Mihály u. 1.
Elnök	Sárváry István
Kapcsolattartók	Dr. Soós Gábor, főosztályvezető Wollák Katalin, koordinátor
GONDNOKSÁG	Zsolnay Örökségkezelő Nonprofit Kft.
Képviselők	Márta István ügyvezető Üveges Attila világörökségi igazgató Szakács Péter örökségmenedzser Kálóczi Lola
VÁLLALKOZÓ	Bachman & Bachmann Építész Iroda Kft. 7625 Pécs, Böck János u. 17. M&M Architektész Építésziroda Kft. 1118 Budapest, Szt. Adalbert tér 16.
Képviselők	Bachman Zoltán ügyvezető Mezős Tamás ügyvezető
Szakértők, közreműködők	Bíró Szilvia régész Horváth Magdolna DLA okl. építész Mészáros Bernadett közgazdász Tóth Zoltán CSc okl. építészmérnök, városépítési- városgazdasági szakmérnök Üveges Attila örökség menedzser Kálóczi Lola történész

Budapest, 2015. március 13.

ÖSSZEFOGLALÓ A NYILVÁNOSSÁG SZÁMÁRA

Pécs (Sopianae) ókeresztény temető együttese több mint 200 éve – a Pétert és Pál apostolt ábrázoló, I. számmal jelölt úgynevezett festett sírkamra 1782-ben történ felfedezése óta – ismert a tudomány számára. A terület szisztematikus kutatására és a feltárt sír- és épületmaradványok részleges helyreállítására a 20. század első felében került sor, részben Szőnyi Ottó, Gosztonyi Gyula, majd Möller István, illetve az 1960-as évektől Fülep Ferenc munkásságának köszönhetően.

Az egyedi műemléki és régészeti **védelmet** az objektumok már 1951-ben elnyerték. Pécs értékes belvárosa a hazai műemlékvédelem felívelő időszakában kapta meg azt a területi védelmi kategóriát, amelyre alapozva kezdeményezni lehetett az UNESCO Világörökségi Bizottságánál, hogy az ókeresztény emlékek az egyetemes emberi civilizáció kiemelkedő értékei közé kerülve, **elnyerhessék a megtisztelő világörökségi címet.**

A temető eddig ismert legnagyobb épületének, a Cella Septichorának és a környékén levő további síremlékek bemutatása előtti hitelesítő ásatásokat Visy Zsolt professzor irányításával a Janus Pannonius Múzeum munkatársai végezték.

Pécsett, a középkori eredetű Dóm közvetlen környezetében, a Kr.u. 5. században az egykori Sopianae északi temetőjének a területén fellelt részben ókeresztény sírkamrák unikális és együttesként is az egyetemes kultúra szempontjából kiemelkedőként meghatározható értékeit az alábbiak részletesen tárgyalják. Az értékhordozók alapvetően három nagy csoportra oszthatóak. **Elsőként** és Európában egyedülállóként kell kiemelni a viszonylag kis területen elhelyezkedő, nagyszámú sír meglétét, amelyek között több mint 20 kétszintes építmény lehetett. Az alsó, többnyire a földalatti sírkamra (hypogaeum) szolgált az elhunyt maradványainak az elhelyezésére, míg a felső szinten, egy tulajdonképpeni emlékkápolna (Cella Memoriae), az elhunyt emlékező ceremóniák színhelyéül szolgált.

Az értékek sorában **másodikként** emeljük ki a megmaradt sírkamrák közül azokat, amelyekben az ókeresztény funerális szimbolikának megfelelően, művészi kvalitásukat tekintve is kiemelkedő színvonalú falfestmények maradtak fenn.

Végül **harmadikként** a Cella Septichora, mint a sír-együttes unikális és monumentális eleme köré szerveződött bemutatására utalunk (kidolgozás és megvalósulás Bachman Zoltán és a Pécsi Tudományegyetem Pollack Mihály Műszaki és Informatikai Karának építész kollektívája által). A befejezetlen késő római építményt a Pécsett bevált elveknek

megfelelően – mintegy kiállítási tárgyként – „múzeumi tárlóba” foglalva képzelte bemutatni a tervező. A sírkamra védőépülete ezért az eredeti építmény alapterületénél nagyobb felületet foglal magába, melynek közepén, szoborszerű látványt nyújt az építmény. Annak érzékeltetésére, hogy az sírépítmény építését sohasem fejezték be, az „újra megnyitott munkagödröt” üvegfüdémmel zárta le a tervező. A védőépületből a sírkamra megközelítése az eredeti bejáraton keresztül történik, de lehetőség van a 7 karéj körül elhelyezett kiállítás megtekintésére is. A Cella Septichora környezetében feltárt sírokat és térszín alatti temetői építményeket magában foglaló Látogatóközpont, a nagyközönség számára is élményeztethetővé tette a megőrzendő értékeket a Cella Septichora Látogatóközpontban (CSL). Az építészeti és a műszaki beavatkozás nagyvonalúsága és attraktivitása mellett azonban nem hagyhatóak figyelmen kívül azok a szakmai hiányosságok, amelyek korrekciója szükséges, s ezáltal a bemutatás színvonala is emelhető.

A VILÁGÖRÖKSÉGI TERÜLET LEHATÁROLÁSA ÉS RÉSZEI

A 2000-ben készült nevezési dokumentáció a világörökségi listára felvett terület É-i határát a püspökvár É-i városfalának vonalában, K-i határát a Káptalan utca vonala az Aradi vértanúk útjáig, D-i határát az Apáca utca, majd nyugat felől a Szt. István tér (Felső-Sétatér) Ny-i térfele, a püspöki palota alatti Esze Tamás utca, valamint a Barbakán tér az Aradi vértanúk útjáig adja. A terület magában foglalja a középkori püspökvár, a mai Dóm tér és Szt. István tér területét. A területen a felterjesztéskor 16 figyelemre méltó objektumot ismertünk, melyek közül 9 a Szt. István tér területén, 3 a Káptalan utcában és 4 az Apáca utcában található, ezek képezik a világörökségi helyszínt, a védőövezetet az ezeket befoglaló ingatlanok adják. Azonosított, de nem látogatható 3 sírkamra a Szt. István téren és 2 a Dóm téren is ismert volt. A világörökségi cím elnyerését követően került elő a Rózsakertben (Janus Pannonius utca 10.) egy további sírkamra, amely feltétlenül érdemes és méltó arra, hogy területét a világörökségi címet viselő területhez csatolják. Kezdeményezzük ezért a világörökségi terület kibővítését.

A VILÁGÖRÖKSÉGI TERÜLETEN TALÁLHATÓ EMLÉKEK ÉRTÉKEI

A feltárt emlékek építészeti és falfestészeti megoldásai rendkívül sokoldalúan és összetetten szemléltetik a Római Birodalom északi és nyugati provinciáinak **korai keresztény temetkezési építészetét és művészetét**. Több száz téglasír, több tucat kőből és téglából épített kisebb sírkamra, valamint nagyobb méretű temetői épületek találhatók a világörökségi területen, melyek közül 6 sírépületben maradt fenn festett dekoráció. Négy

sírépület belső tere bibliai jelenetekkel, illetve ókeresztény szimbólumokkal díszített, amelyek tovább növelik az emlék együttes egyediségét, egyetemes kulturális értékét.

A késő római korból származó temetők egykori földfelszín felett álló sírépítményei a Birodalom területén jórészt középkori átformálással, átfestéssel maradtak ránk. Sopianae északi temetőjének jelentősége éppen abban rejlik, hogy itt a koncentráltan jelenlévő nagyszámú sírépítmény – bár népvándorlás kori és kora középkori használatuk kimutatható – jelentősebb módosítás nélkül őrződött meg az utókor számára. A temető épületegyüttesének nagyságát és gazdagságát tekintve a legjelentősebbek közé tartozik az Itálián kívüli nekropoliszok, késő római mauzóleumok emlékanyagában.

KIHÍVÁSOK, MEGOLDANDÓ PROBLÉMÁK

1) *Hiteles tájékoztatás és marketing tevékenység*

Hatékony tájékoztatással kell egyértelművé tenni a látogatók számára a megmaradt építmények egyedülálló értékét és jelentőségét. Ennek része, hogy bemutatásra kerüljön a sírkamrák térszín alatti helyzete. Idetartozik többek között az egykori római térszintek pontosabb, egyértelmű érzékeltetése, a bemutatás technikai elemeinek (feliratok, animációk, kisfilmek, idegenvezetők szakmai támogatása, kiadványok, stb.) szakmai korrekciója.

A feltárt és bemutatott ókeresztény együttes csak akkor teljesítheti be méltóképpen a hivatását, ha a nagyközönség tudomást szerez ezek létéről és jelentőségéről – marketing tevékenység, illetve, ha megfelelő színvonalú kommunikáció biztosítja mindenki számára a temető történetének és értékeinek a megismerését.

Elengedhetetlen, hogy a CSL területén rendszeresen megújuló programok biztosítsák az érdeklődés fenntartását. Szükséges a történelem, a régészet, a vallástörténet, a képzőművészetek, vagy általában a kultúra iránt érdeklődő polgárok és a civil szervezetek véleménye és együttműködése a programok kidolgozásában. A bemutatóhely fenntartási költségein túl a fejlesztéshez szükséges forrásokat is mindenkor biztosítani kell.

2) *A fenntarthatóság biztosítása karbantartással és fejlesztéssel*

Szükség van az emlékek és a maradványok folyamatos és rendszeres karbantartására is, amely esetében az épített szerkezetek mellett kiemelt figyelmet kell fordítani a

megmaradt falfestmények állapotának monitorozására és a szükség szerinti beavatkozások haladéktalan végrehajtására, illetve az esetlegesen indokoltá váló ismételt konzerválásukra.

A fenntartás forrásigénye tervezhető és részben Pécs MJ Város részben pedig a központi költségvetés a világörökségi emlékek fenntarthatóságának kötelezettsége miatt biztosítandó a világörökségi címmel is kitüntetett, az egyetemes emberi kultúra szempontjából is kiemelkedő emléktárhely számára.

Célszerű lenne a Barbakán hiteles műemléki helyreállítását követően az ókeresztény temető és a Barbakán közötti kapcsolatot megteremteni az egykori erődfal gyilkjáróján. A Barbakán környezetének kertépítészeti rekonstrukciójának a keretében javasolható, hogy Bánki Sándornak a Barbakán előterébe tervezett, pályázaton elsődíjas Szt. Istvánt ábrázoló alkotása, a szobrász által megálmodott, méltó helyére kerülhessen.

A hajdanvolt középkori egyetem szellemi gyökereire támaszkodva, az ókeresztény kultúra tárgyi és épített emlékeinek jelenlétét kihasználva egy vallástörténeti kutatásokra szakosodott tudományos műhely létrehozása megfontolható lehet.

A CSL zavartalan működésének feltétele a látogatóközpont infrastruktúrájának teljessé tétele, nagyobb csoportokat is kiszolgálni képes vizesblokk létrehozása.

Ugyanígy megoldandó egy olyan közösségi tér, például egy kávézó, pihenőhely kialakítása, amely a látogatók színvonalas kiszolgálását képes biztosítani.

3) Tulajdonviszonyok és a partnerek együttműködésének a szükségessége

Az ókeresztény temető és a római uralom után mintegy hét évszázaddal később kialakuló magyar keresztény kultúra központi helyszíne lényegében egybeesik. A sírépítmények tulajdonosa és kezelője Pécs MJ Város, míg az 1000 éves Püspökség felel a székesegyház és a vallási turizmus egyéb célpontjai megtekintéséért. A világörökségi terület fenntartásáért felelős Zsolnay Központ, illetve a Püspökség szoros és hatékony együttműködését célszerű együttműködési szerződésben szabályozni és minőségbiztosító ellenőrző folyamatok beiktatásával a munka hatékonyságát kontrollálni kell. A vendégek fogadására közös látogatóközpont működtetését javasoljuk, illetve a két szervezet által üzemeltetett kiállításoknak – beleértve a Zsolnay

Negyed kiállításait és rendezvényeit is – közös, kedvezményes belépőjeggyel történő látogatását célszerű megszervezni.

A Püspökség kulturális megújítási programja keretében új, korszerű kiállítóhelyek megnyitását tervezik a területen. A város kezelésében lévő múzeumok épületeinek és kiállításainak a megújítása, korszerűsítése időszerű. Pécs város történetével és mindenekelőtt régészeti emlékeinek bemutatásával foglalkozó, korábban már megtervezett Régészeti Múzeumot mielőbbi meg kell nyitni.

4) *Az infrastruktúra és a környezet fejlesztésének a szükségessége*

A MAD részletesen foglalkozik a világörökségi terület városon kívüli és belüli megközelítésének a nehézségeit, információs táblákat kell elhelyezni, hogy az ókeresztény temető és a székesegyház minél könnyebben elérhető legyen.

A világörökségi területen lévő múzeumok és kiállítóhelyek felkeresése mellett, gondoskodni kell Pécs kulturális központját meglátogató polgárok és turisták színvonalas, a bemutatott értékekhez méltó szórakozásának biztosításáról. Nem támogatható az a koncepció, hogy a védett zónában hivatalokat, szociális segélyszervezetek intézményeit helyezték el. A területet a városi polgárok számára kiemelkedő minőségű lakókörnyezetté és a vendégek igényeit színvonalasan kielégítő kulturális zónává kell tenni. A világörökségi terület jó karbantartási kötelezettsége nem csak a régészeti emlékekre vonatkozik. A MAD készítése során feltárt hiányosságok kijavítása a környezet színvonalának az emelése miatt elengedhetetlen.

Meg kell oldani a világörökségi helyszínt felkereső turisták gépkocsijainak és a turistabuszoknak a biztonságos elhelyezését. Logikusan kínálkozik az Aradi Vértanúk útjáról, a várfal alatt átvezetett bejárattal megépített térszín alatti parkoló kialakítása az egykori *via sagularis* régészeti leletektől csaknem mentes területe. A püspökség által megépített látogatóközpont előterében kialakítható autóbusz megálló segítheti a társasgépkocsival érkező turistacsoportok le- és felszállását. Az autóbuszok várakozását a Barbakán közelében lévő parkoló oldhatja meg.

A VILÁGÖRÖKSÉGI TERÜLET BŐVÍTÉSÉNEK SZÜKSÉGESSÉGE

A mai ismeretek szerint a közelmúltban feltárt sírkamrával, a „Rózsakertben” feltárt emlékekkel javasoljuk a világörökségi területet kibővíteni. Mindezek mellett hangsúlyozni kell,

hogy Pécs belvárosa területén számos olyan régészeti jelenséget ismerünk, amelyek alapján jogosan feltételezhető, hogy az ókeresztény temetői építmények elhelyezkedése a ma ismertnél nagyobb területet érinthet.

A MAD-ban föltárt és értékelt állapotok kezelésére, illetve javítására a Világörökségi Kezelési Terv (KET) hivatott megoldási javaslatokat megfogalmazni. Ezek a javaslatok azonban akkor lehetnek hatékonyak, előremutatók, ha megfogalmazásuk nem csupán a dokumentumokat készítőik részéről történik, akkor érhetik el a céljukat, ha képesek integrálni a városlakók, a civil szervezetek és nem utolsósorban az ide látogatók által megfogalmazott észrevételeket, elvárásokat, illetve ha lehetőség adódik a város vezetőinek fejlesztési elképzeléseivel összhangban megfogalmazni a javasoltakat.

Tartalomjegyzék

I.	BEVEZETÉS.....	12
I.1.	Alkalmazott fogalmak és módszertan bemutatása	14
I.1.1.	A Megalapozó Dokumentáció (MAD) és a (Kezelési Terv) KET során alkalmazott általános fogalmak	14
I.1.2.	A MAD és a KET során alkalmazott, a pécsi világörökségi helyszínre vonatkozó fogalmak	18
I.2.	Alkalmazott módszertan leírása	21
I.2.1.	A tervezés szervezeti háttere.....	22
I.2.2.	Tartalmi-módszertani szempontok	23
I.2.3.	A kezelés előzetesen azonosított fontosabb kihívásai	26
II.	AZONOSÍTÓ ADATOK.....	32
II. 1.	A világörökségi terület azonosító adatai	32
II. 2.	A kiemelkedő egyetemes érték összegzése	41
II. 3.	A kiemelkedő egyetemes érték attribútumainak részletes bemutatása	44
II.3.1.	Vallástörténeti érték	44
II.3.2.	Kultúrtörténeti érték.....	46
II.3.4.	Nyilvánosság számára hozzáférhető egyedülálló értékek	50
III.	LEÍRÓ RÉSZ	51
III. 1.	A világörökségi terület leírása	51
III.1.1.	A terület történeti leírása, különös tekintettel a történetében bekövetkezett jelentős változásokra és a megőrzési célú beavatkozásokra	51
III.1.2.	A terület védettségének bemutatása	92
III.2.	A világörökségi terület használatában és megőrzésében érintettek	103
III.3.	A Világörökség értékeit és annak kezelését érintő hatályos jogszabályok.....	110
IV.	ELEMZŐ RÉSZ.....	114
IV.1.	Pécs társadalmi, gazdasági szempontú helyzetelemzése	114
IV.1.1.	Bevezető helyett	114
IV.1.2.	Várostörténet dióhéjban.....	116
IV.1.3.	Természeti és földrajzi környezet	119
IV.1.4.	A város szerepkörei.....	120
IV.1.5.	Társadalmi, gazdasági jellemzők az adatok tükrében	125
IV.1.5.1.	A város területei	125
IV.1.5.2.	Az építmények állapota	127
IV.1.5.3.	Társadalmi környezet	127

IV.1.5.4.	<i>Egészségügyi ellátórendszer</i>	129
IV.1.6.	Demográfia és képzettség	131
IV.1.6.1.	<i>Demográfia</i>	131
IV.1.6.2.	<i>Képzettség</i>	134
IV.1.7.	Pécs gazdaságának jellemzői	135
IV.1.7.1.	<i>Gazdasági struktúra, szektorális jellemzők</i>	135
IV.1.7.2.	<i>Foglalkoztatás</i>	137
IV.1.7.3.	<i>Jövedelmi helyzet</i>	138
IV.1.8.	Pécs kulturális intézményrendszere, Pécs a kultúra és a művészetek városa	138
IV.1.9.	A világörökségi terület jellemzői, és a város állapota, egészének hatása e területre	145
IV.2.	Pécs/Sopianae Ókeresztény temető turisztikai szempontú helyzetelemzése	147
IV.2.1.	A világörökségi terület ismertségének elemzése	148
IV.2.2.	Ismertség a turisztikai statisztikai adatok tükrében	154
IV.2.3.	Rövid kitekintés, az európai turizmus főbb jellemzői, trendjei	158
IV.2.4.	Fejlesztések a desztinációban, melyek hatással lehetnek a turizmusra, így a világörökségi helyszín látogatottságára is	159
IV.2.5.	A világörökségi terület látogatottsága	161
IV.3.	Turisztikai kínálat és kapcsolatrendszer elemzése	164
IV.3.1.	Turisztikai kínálat és fogadási feltételek	164
IV.3.2.	Pécs/Sopianae Ókeresztény temetője, a világörökség része – látogatható emlékei, a pécsi világörökségi termék:	176
IV.3.2.1.	<i>Cella Septichora Látogatóközpont és az ókeresztény temető további látogatható emlékei</i>	176
IV.3.2.2.	<i>A Látogatóközpont és az ókeresztény mauzóleum nyitva tartása, árai, egyéb szolgáltatásai</i>	183
IV.3.2.3.	<i>A világörökségi emlékek megtekintése, bemutatása, szolgáltatása, így a terméknek része a humán erőforrás</i>	183
IV.3.2.4.	<i>A csomagolás, arculat, népszerűsítés, információadás</i>	184
IV.3.2.5.	<i>A világörökségi helyszín mint termék eladási - értékesítési csatornái</i>	184
IV.3.3.	Turisztikai kapcsolatrendszer, szereplők	185
IV.3.3.1.	<i>A legfontosabb szereplők és aktivitásaik:</i>	185
IV.3.3.2.	<i>Turisztikai kapcsolatrendszer országos szint</i>	191
IV.3.3.3.	<i>Turisztikai/örökségi kapcsolatrendszer nemzetközi szint</i>	193
IV.4.	A megőrzési állapot elemzése a beavatkozások szükségességének megjelölésével	195
IV.4.1.	Általános észrevételek	196
IV.4.2.	Konkrét észrevételek	198

IV.5. A világörökségi terület megőrzési állapotát fenyegető veszélyek és átfogó hatások elemzése.....	207
IV.5.1. A világörökségi környezet állapotát veszélyeztető általános hatások	208
IV.5.2. A világörökség állapotát veszélyeztető konkrét hatások	210
IV.6. A világörökségi terület értékeivel összefüggő fejlesztési lehetőségek feltárása	211
IV.6.1. Pécs világörökségi terület kezelési terve – 2000.....	211
IV.6.2. A világörökségi helyszín értékeivel összefüggő fejlesztési lehetőségek feltárása	216
IV.6.3. A világörökségi területen hatályos területrendezési tervek	231
IV.6.3.1. Az Országos területrendezési Terv (OTrT) vonatkozó részeinek, előírásainak bemutatása, értékelése (ld. még V.1.2.c fejezet).....	231
IV.6.3.2. Baranya megye Területrendezési Terve (2012)	232
IV.6.3.3. Pécs MJV településrendezési eszközei.....	233
IV.6.3.4. A szabályozási terv és a kapcsolódó szabályozás bemutatása.....	237
IV.6.3.5. A világörökségi terület infrastruktúrája	238
IV.6.3.6. A világörökség szerepeltetése a tervek megalapozó munkarészeiben és a fejlesztési koncepciókban	240
IV.7. A világörökségi területet, illetve annak kezelését érintő korábbi és folyamatban lévő tervek, programok elemzése	248
IV.7.1. 2004-2006 Pécs világöröksége, turisztikai vonzerő fejlesztése (ROP 1.1.2-2004-07-0010/33 sz. projekt)	254
IV.7.2. Értékes Pécs (DDOP-2.1.1/D-12, „Turisztikai attrakciók és szolgáltatások fejlesztése”)	263

RÖVIDÍTÉSJEGYZÉK

CSL	Cella Septichora Látogatóközpont
Étv.	1997. évi LXXVIII. tv. az épített környezet alakításáról és védelméről
Gondnokság	Világörökségi gondnokság
KEÉ	Kiemelkedő egyetemes érték
ICOMOS	ICOMOS Magyar Nemzeti Bizottság Egyesület
JPM	Janus Pannonius Múzeum
KET	Kezelési Terv
KKK	Kezelési Kézikönyv
Kötv.	A kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi LXIV. törvény
KSH	Központi Statisztikai Hivatal
LLTK	Lechner Lajos Tudásközpont
MAD	Megalapozó Dokumentáció
Pécs MJV	Pécs Megyei Jogú Város
tdm	turisztikai desztinációs menedzsment
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (Egyesült Nemzetek Oktatási, Tudományos és Kulturális Szervezete)
vö	világörökség
Vötv.	a világörökségről szóló 2011. évi LXXVII. törvény
ZSÖK	Zsolnay Örökségkezelő Nkft.

I. BEVEZETÉS

1972-ben fogadta el az UNESCO Közgyűlése a világ kulturális és természeti öröksége védelméről szóló Világörökség Egyezményt (a továbbiakban: Egyezmény), amely globális felelősségvállalást tesz lehetővé földünk egyetemes természeti és kulturális értékeinek megőrzésére, megóvására. A csatlakozással a részes államok elismerik, hogy az országuk területén található, a Világörökség Jegyzékbe felvett helyek – a nemzeti szuverenitás és tulajdonjog megsértése nélkül – a világörökség részét képezik. Magyarországon az 1985. évi 21. számú törvényerejű rendelet illesztette be a magyar jogrendbe az Egyezményt. A rendelet II. részének 4. cikke előírja, hogy „kulturális és természeti örökség kijelölésének, védelmének, megóvásának, bemutatásának és a jövő nemzedékek számára való átadása biztosításának elsődleges kötelezettsége arra az Államra hárul, amelynek területén található”.

Fontos előrelépést jelentett a magyar törvényi szabályozásban, a 2011. évi LXXVII. törvény a világörökségről, amely a korábbinál hatékonyabb eszközöket teremt az egyetemes értékek megőrzése, illetve fejlesztése közötti összhang létrehozására. A törvény rendelkezik a világörökségi helyszínekről, védőzónáiról, valamint a várományosi listán szereplő tételekről. Emellett a kezelés szempontjából nyújt jelentős garanciát.

Pécs város római kori elődje, Sopianae késő római, (részben) ókeresztény északi temetőjének egy része 2000-ben, az UNESCO 24COM XC.1 döntése alapján, *Pécs (Sopianae) ókeresztény temetője* néven felkerült a világörökségi helyszínek közé.¹ A világörökségi elismerést az alapozta meg, hogy a feltárt régészeti jelenségek építészete és falfestészete rendkívül sokoldalúan és összetetten szemlélteti a Római Birodalom északi és nyugati provinciáinak korai keresztény temetkezési építészetét és művészetét.

A világörökségi helyszín a 2000. évig ismertté vált ókeresztény emlékek nagy részét magába foglaló középkori Püspökvár (Dóm tér), a Szent István tér területén, valamint az Apáca utca 8. és 14. számú telkén található.

¹ Pécs (Sopianae) ókeresztény temetője 2000-ben *Pécs (Sopianae) Early Christian Cemetery* néven került fel a Világörökségi Listára, mely elnevezést a 2003. évi 27COM 8C.2 döntés *Early Christian Necropolis of Pécs (Sopianae)* névre változtatta.

A világörökségi státuszhoz szükséges legmagasabb szintű védelem hazai jogszabályokon alapul. A magyar jog régészeti védettséget biztosít a jelentős régészeti emlékeknek.² Az ország kiemelkedő történeti és kulturális jelentőségű régészeti lelőhelyeit jogszabályban kell védetté nyilvánítani. Kiemelten védett az a lelőhely, mely kivételes tudományos jelentőséggel, és nemzetközi vagy országos szempontból kiemelkedő fontossággal bír. A terület első régészeti védettségéről szóló miniszteri döntés 1951-ben született meg, amely kiterjedt Pécs belvárosára.³ Az ókeresztény temető területének 1970-es évekig megismert és feltárt részei a világörökséggé nyilvánított sírépületekkel együtt több határozatban kerültek régészeti védettség alá. A területen több műemlék is található, amelyek között megtaláljuk a késő római sírkamrákat is. A terület az egyedi védettséget élvező emlékeken kívül része a Pécs-Belváros műemléki jelentőségű területének.

A magyarországi világörökségi helyszínek megőrzésének jogi hátterét a világörökségről szóló 2011. évi LXXVII. törvény (későbbiekben Vötv.) adja, hivatkozva a kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi LXIV. törvény (továbbiakban Kötv.), valamint a természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvény védési előírásaira.

A Vötv. előírja, hogy a kiemelkedő egyetemes érték, és az azt hordozó valamennyi tényező megóvása érdekében a világörökségi területek kezelésének ki kell terjednie a „világörökségi területek használatának, fejlesztésének, bemutatásának, illetve szükség szerinti helyreállításának biztosítására, továbbá a világörökségi területek megőrzésével és fenntartható mértékű használatával kapcsolatos tevékenységek összehangolására”⁴. A világörökségi helyszínek kezelési tervének tartalmi követelményeit Magyarországon a 315/2011. (XII. 27.) Korm. rendelet szabályozza. A pécsi világörökségi helyszín kezelési tervének megalapozó dokumentációja az abban foglalt előírásoknak megfelelően készül.

² Ld. Kötv. 12. §., 13. § (4) bekezdés.

³ A védettségre vonatkozó határozatok, jogszabályok részletesen a III.1.2., illetve az V.1.1.j fejezetekben.

⁴ Vötv. 7. § (1) bekezdés.

I.1. Alkalmazott fogalmak és módszertan bemutatása

I.1.1. A Megalapozó Dokumentáció (MAD) és a (Kezelési Terv) KET során alkalmazott általános fogalmak

Az alkalmazott fogalomrendszer alapvetően a Kötv. és a Vötv. valamint a 315/2011. (XII. 27.) Korm. rendelet meghatározásait tartalmazza illetve e jogszabályok alapján készült.

Attribútum: A kiemelkedő egyetemes értéket megtestesítő, hordozó, kifejező elem, jelenség;

Előzetes régészeti dokumentáció: valamely terület régészeti érintettségének egyértelmű tisztázására, a régészeti örökségi elemekre vonatkozó ismeretek (különösen a lelőhely jellegének, korának, kiterjedésének és intenzitásának) megszerzésére és pontosítására szolgáló, valamint az ebből következően elvégzendő régészeti feladatellátás formájának, idő- és költségvonzatainak meghatározásához hozzájáruló, a lelőhely állapotában maradandó változással nem járó műszeres lelőhely-, illetve leletfelderítés és terepbejárás vagy próbafeltárás alkalmazásával készült dokumentum;

Fenntartható használat: a védett kulturális örökség olyan módon történő használata – ideértve a kármegelőző és kárcsökkentő tevékenységeket is –, amely nem haladja meg a szakmailag indokolt mértéket és nem vezet az örökség elemeinek állapotromlásához, így biztosított fennmaradásuk a jelen és jövő nemzedékek számára;

Kezelési Kézikönyv (KKK): egy adott világörökség kezelési tervében (KET) foglalt stratégiák és célok elérését szolgáló cselekvési programokat, rövid- és középtávú akcióterveket, a monitoring eszközeit és operatív együttműködési címlistát, valamint a Megalapozó Dokumentáció (MAD) naprakészen frissített változatát tartalmazó kézikönyv, amelyet az adott helyszín világörökség gondnoksága készíteti / készíti el;

Kiemelkedő egyetemes érték (KEÉ): a világörökségi helyszín által megtestesített – az Egyesült Nemzetek Oktatási, Tudományos és Kulturális Szervezete (UNESCO)

Világörökség Bizottsága által ekként elfogadott érték, amely kivételessége és páratlansága miatt nemzetközi szempontból is kiemelkedő és egyedi kulturális örökségi, illetve természeti jelentőséggel bír, ennél fogva folyamatos megőrzése és védelme az egész emberiség, a jelen és jövő generációi számára kiemelkedő fontosságú;

Kezelési Terv (KET): Id. Világörökség Kezelési Terv meghatározás;

Megalapozó dokumentáció (MAD): a kezelési tervezéshez szükséges leíró és elemző részeket és háttéranyagokat tartalmazó dokumentáció;

Műemlék: olyan műemléki érték, amelyet jogszabállyal védetté nyilvánítottak;

Műemléki bemutatás: a restaurálás mélységét és részletezettségét meghaladó beavatkozás az emlék megjelenésében, amely az épület egészének, vagy részleteinek, illetve a maradványok értelmezése, megértése érdekében történik és kerül az emlék a nagyközönség elé;

Műemléki érték: minden olyan építmény, kert, temető vagy temetkezési hely, terület (illetve ezek maradványa), valamint azok rendeltetésszerűen összetartozó együttese, rendszere, amely hazánk múltja és a közösségi hovatartozás-tudat szempontjából kiemelkedő jelentőségű történeti, művészeti, tudományos és műszaki emlék, alkotórészeivel, tartozékaival és berendezési tárgyaival együtt;

Műemléki helyreállítás: a jó karbantartási, fenntartási feladatokon túlmenő, a műemlék egészét vagy részét érintő felújítás, vagy meghatározott állapotba való visszaállítást célzó építészeti, képző- és iparművészeti beavatkozás;

Műemléki jelentőségű terület: Műemléki jelentőségű területként műemléki védelemben részesül a település azon része, amelynek a jellegzetes, történelmileg kialakult szerkezete, beépítésének módja, összképe, a tájjal való kapcsolata, terei és utcaképei, építményeinek együttese összefüggő rendszert alkotva – védelemre érdemes módon – fejezi ki az azt létrehozó közösség építészeti kultúráját, és amelyet jogszabály ilyenként védetté nyilvánított;

Műemléki konzerválás: az emlék adott állapotának rögzítése, a további romlás/tönkremenetel megakadályozása. Az általános felfogással ellentétben

épületek esetében nem tekintjük alkalmazhatónak a módszert, csak rom emlékek esetében használjuk a fogalmat abban az esetben, ha a műemléki bemutatás érdekében nincs szükség mélyebb beavatkozásra;

Műemléki restaurálás: A műemléki érték egészének vagy részének fizikai állapotörögzítésén túl szerkezeti, állékonysági, építészeti, esztétikai és/vagy didaktikai okok miatti megerősítése, kiegészítése;

Műemlék-fenntartás: A műemlék rendeltetésszerű használatához, illetve értékei megőrzéséhez szükséges, a műemléket érintő szakszerű állagmegóvás, folyamatos jó karbantartással vagy felújítással. A műemlékeket épségben, jellegük megváltoztatása nélkül kell fenntartani. A fenntartási, jó karban tartási kötelezettség a műemlékek esetében a rendeltetésszerű használathoz szükséges műszaki állapot fenntartásán túlmenően kiterjed az azok sajátos értékeit képező építészeti, képző- és iparművészeti, valamint kertépítészeti alkotórészeire és tartozékaira, felszerelési tárgyaira;

Nagyberuházás: A Kormány által rendeletben nemzetgazdasági szempontból kiemelt jelentőségű üggyé nyilvánított beruházás, a Tisza-völgy árvízi biztonságának növelését, valamint az érintett térség terület- és vidékfejlesztését szolgáló program (a Vásárhelyi-terv továbbfejlesztése) közérdekűségéről és megvalósításáról szóló 2004. évi LXVII. törvény hatálya alá tartozó beruházás, a Nemzeti Infrastruktúra Fejlesztő Zrt. által kezelt egyéb beruházás, és a részben vagy egészben európai uniós forrásból megvalósuló beruházás, továbbá az a beruházás, amelynek megvalósítási költségeit teljes egészében a központi költségvetés fedezi, vagy amely tekintetében az Étv. szerint összevont telepítési eljárást kezdeményeztek, vagy amely tekintetében az épített környezet alakításáról és védelméről szóló 1997. évi LXXVIII. törvény szerint összevont integrált eljárást kezdeményeztek;

Régészeti emlék: a régészeti örökség ingatlan eleme;

Régészeti feltárás: tudományos módszerrel végzett tevékenység (régészeti megfigyelés, terepbejárás, próbafeltárás, megelőző feltárás, mentő feltárás, tervásatás, műszeres lelet- és lelőhely-felderítés), melynek célja a régészeti örökség elemeinek felkutatása;

Régészeti lelőhely: nyilvántartásba vett, e törvény által általános védelem alatt álló, földrajzilag körülhatárolható terület, amelyen a régészeti örökség elemei történeti összefüggéseikben találhatók;

Régészeti örökség: az emberi létnek a föld felszínén, a föld vagy a vizek felszíne alatt és a természetes vagy mesterséges üregekben 1711 előtt keletkezett érzékelhető jelentős nyoma (szerkezet, építmény, telep, maradvány, lelet, amelyek a régészeti örökség elemei), amelynek megőrzése, tanulmányozása segít megismerni az egyetemes kultúrát és rekonstruálni az ország és a nemzet történelmét, népünk eredetét és fejlődését igazolja, bemutatja, alátámasztja, és segít feltárni kapcsolatát természeti környezetével, továbbá amellyel kapcsolatos információszerzés fő forrásai a feltárás és egyéb kutatási módszerek;

Régészeti védőövezet: a védetté nyilvánított régészeti lelőhely környezete, amely biztosítja annak fenntarthatóságát, megközelíthetőségét, tájképi védelmét;

Védetté nyilvánított régészeti lelőhely: miniszteri határozattal vagy a Kötv. alapján miniszteri rendelettel védetté nyilvánított, kiemelten vagy fokozottan védett régészeti lelőhely kategóriába sorolt kiemelkedő történeti és kulturális jelentőségű régészeti lelőhely;

Világörökségi gondnokság: olyan jogi személyiséggel rendelkező szervezet, amelynek feladata a világörökségi területek kezelése, tevékenysége kiterjed a világörökségi területek használatának, fejlesztésének, bemutatásának, illetve szükség szerinti helyreállításának biztosítására, továbbá a világörökségi területek megőrzésével és fenntartható mértékű használatával kapcsolatos tevékenységek összehangolására;

Világörökségi helyszín: az UNESCO Világörökség Bizottsága határozata alapján a Világörökség Jegyzékbe felvett, világörökségi címmel rendelkező – a Vötv. 1. mellékletében meghatározott – helyszín, amelyet a kulturális örökség, illetve a természet védelméről szóló jogszabályok alapján nyilvánítottak védetté, és ekként kulturális örökségi védelmet élvező terület, illetve védett természeti terület;

Világörökségi helyszín védőövezete: a világörökségi helyszín környezete, amely az UNESCO Világörökség Bizottságának határozata alapján a világörökségi helyszín

kiemelkedő egyetemes értékeinek sértetlenségét, illetve hitelességének védelmét biztosítja, és amelyet a kulturális örökség, illetve a természet védelméről szóló jogszabályok alapján nyilvánítottak védetté vagy jelölték ki, és ekként kulturális örökségi védelmet élvező terület, védett természeti terület, illetve a védett természeti terület védőövezete;

Világörökség Jegyzék: az UNESCO Világörökség Bizottsága által az Egyezmény 11. cikk (2) bekezdése alapján létrehozott és vezetett lista;

Világörökség Kezelési Terv (KET): A kezelési terv a világörökségi helyszínek védelmi és kezelési rendszerének egyik eszköze a jogszabályi védelem keretei, a világörökségi gondnokságok, a világörökségi komplex hatásvizsgálat és a világörökségi tervtanácsok, valamint a világörökségi helyszínek támogatásának és finanszírozásának egyéb eszközei mellett. A magyarországi világörökség helyszínre vonatkozó KET feladata, hogy a hatályos magyar törvényekre, jogszabályokra, önkormányzati rendeletekre támaszkodva az országos, regionális (akár országok közötti) és önkormányzati tervekkel, azok cél és eszközrendszereivel összhangban, valamint az érintettek közös elhatározásával pontosítsa, meghatározza a világörökségi terület kiemelkedő egyetemes értéke (KEÉ) megőrzésének, fenntartásának, bemutatásának céljait, stratégiáit és prioritásait, valamint a fenntarthatóságot elősegítő használatának módozatait;

Világörökségi terület: a világörökségi helyszín és annak védőövezete.

1.1.2. A MAD és a KET során alkalmazott, a pécsi világörökségi helyszínre vonatkozó fogalmak

cella memoriae: téglából vagy kőből épített sírépítménynek az egykori földfelszín felett álló része, a halotti lakoma és egyéb összejövetelek megtartására szolgáló emléképület. Alatta általában sírkamra (hypogaeum) szolgál a holttest elhelyezésére;

cella septichora: (a görög concha=fülke szóból származtatott elnevezés) A pécsi ókeresztény temető eddig ismert legnagyobb hétkaréjos épülete. Az épületet Gosztonyi Gyula mérte és tárta fel először részlegesen 1938-1939-ben. Az újbóli,

immáron teljes épületre kiterjedő régészeti kutatásra 2005-2006-ban került sor. Noha temetkezési célra épült, sírokra utaló nyomok nem kerültek elő, mivel építése félbe maradt. A területén 2007-ben kialakított, több más sírépületet is bemutató Látogatóközpont névadó épülete;

Cella Septichora Látogatóközpont (CSL): komplex tudományos-turisztikai létesítmény, amelynek részét képezik a régészetileg feltárt és műemlékvédelmi eszközökkel bemutatott és a nagyközönség számára megtekinthető sírkamrák, melyek közül kiemelkedő jelentőségű az antik építészetben is egyedülálló cella septichora. A cella septichora azon túl, hogy egy torzóként félbemaradt nagyszabású római kori temetkezési hely kialakítását szemlélteti, többfunkciós kulturális rendezvénytér is egyben. Az együttes részét képezi az információs pult, amelyben magasan kvalifikált szakemberek állnak az érdeklődők rendelkezésére, a kiállító tér, a cella septichora körül kialakított terület, amely állandó és időszakos kiállítások megrendezésére, valamint múzeumpedagógiai foglalkozások befogadására egyaránt alkalmas. A nagyközönség igényeinek minél teljesebb kiszolgálását büfé és vizesblokk teszi teljessé;

cella trichora (trichorum): háromlevelű lóherét formázó alaprajz, azaz többnyire négyzetes központi térhez, három oldalán csatlakozó félkör alaprajzú térbővület, vagy fülke. Különösen a késő római kor végén kedvelték tricliniumok, nymphaeumok, fürdők és síremlékek építésénél. Péccsett az eddigi feltárások alapján két cella trichorát ismerünk;

extradosz: a boltozat külső (felső) felülete;

hypogaeum: téglából vagy kőből épített földalatti, temetkezésre szolgáló sírkamra. Az elnevezés függetlenül attól használható a földalatti sírkamrára, hogy a felszínen van-e felépítménye (cella memoriae) vagy nincs;

festett sírkamra: a sírépítmény téglából vagy kőből falazott földalatti, temetkezésre szolgáló része (hypogaeum), amelynek falait falfestményekkel díszítették;

krisztogram: A krisztogram Krisztust jelképező szimbólum, a görög X (khi) és P (rho) betűk, Krisztus görög nevének (KhRisztosz) az első két betűje, ezért nevezzük Krisztus monogramnak. A Péccsett, a IV. sírkamra feletti feltöltésben talált áttört

díszítésű bronz mécsesfüggesztő-lánc merevítő tagján, amely a világörökség szimbóluma lett, ezen kívül megtalálhatók a görög A (alpha) és ω (ómega) betűk is, melyek a görög ábécé első és utolsó betűi. Krisztus szavaira utalnak: én vagyok a kezdet (alpha) és a vég (ómega);

mauzóleum: nagyméretű reprezentatív sírépítmény, amely Pécsen gyakran kétszintes, a térszín alatti sírkamrából és a térszínen megközelíthető emlékező helyből (cella memoriae) áll. Ritkán a cella memoriae alatt nem épül sírkamra, ilyen esetben a halottat a belső padlószint alatt téglasírban helyezik el;

ókereszténység: A római császárság korában az 1. századtól a 4. század elejéig több alkalommal üldözött keresztény vallás, amely egy Nagy Constantinus alatt elkezdődött és Nagy Theodosius által lezárt többlépcsős folyamat során vált üldözött vallásból a Római Birodalom hivatalos, egyedüli vallásává;

Ókeresztény Mauzóleum: Sopianae északi temetőjében előkerült kétszintes sírépület, amely 1975-1976-os feltárását követően a nagyközönség számára is bemutatásra került a Szent István tér északkeleti sarkában;

Pannónia: A Dunántúl Ausztria keleti sávjával, a Dráva–Száva közével egy közigazgatási egységet alkotott Pannónia néven. A későbbi provincia Drávától délre található területének meghódítása Kr. e. 12 és 9 között történt, megszervezésére azonban csak a Kr. u. első század első évtizedeiben került sor a mai Dunántúl meghódításával együtt. Kr. u. 106-ban két részre osztották (Pannonia Superior és Inferior), a 3. század végétől pedig négy (Pannonia Prima és Pannonia Secunda, Valeria, Savia) kormányzati egységet alakítottak ki belőle. A római civilizáció terjedésében nagy szerepe volt a Pannóniában állomásozó hadsereg katonáinak és veteránjainak, a városok alapításának és az utak kiépítésének, amelyek a fontosabb településeket és a katonai erődöket kötötték össze egymással és a Római Birodalom más részeivel;

pannóniai kereszténység: Keresztény közösségek megléte Pannóniában a 3. század közepe előtti időszakból nem mutatható ki. Sopianae keresztény közösségére vonatkozó korabeli írásos források nem maradtak fenn: név szerint nem ismerünk sem püspököt, sem egyértelműen Sopianaéhoz köthető mártírt. A település

keresztény közösségére a meglévő emlékekből lehet következtetni: tárgyi leletek és vallási-temetkezési épületek;

Pécs/Sopianae késő római, (részben) ókeresztény északi temetője: Magyarország területén a legjelentősebb ókeresztény temető együttes Sopianae-ből maradt ránk. A több ezer sír, több mint 30 sírkamra, valamint négy nagyobb apszisos záródású sírépület (ún. ókeresztény mauzóleum, két cella trichora és cella septichora) tehetőskeresztény közösségre utal. A temető az ókeresztény emlékek nagy részét magába foglaló középkori Püspökvár (Dóm tér), a Szent István tér területén és az Apáca utca egy részén található. Kiterjedése keleti irányban egészen a Széchenyi tér területéig nyúlik el;

Sopianae: Pécs római elődje fontos kereskedelmi utak találkozásánál, a Mecsek hegység déli lábánál alakult ki. A település a 4. században élte virágkorát, miután Valeria tartomány polgári közigazgatási központja lett;

téglasír: A funerális/temetői építmények azon csoportja, ahol a felszín alatt, általában 1-2 m mélységben téglából (általában tegulából/tetőfedő téglából) építik meg a holttest elhelyezésére szolgáló helyet, majd ugyancsak téglával történő lefedés után betemetik a sírt;

temetői építmények/sírépítmények: A Római Birodalom északi és nyugati provinciáinak késő római temetőiben általában nem volt temetőnként jelentősebb mennyiségű kőből épített temetkezőhely. Sopianae késő római, északi temetőjének a sajátossága, hogy itt nagyszámú ilyen építmény koncentrálódott. Ezek kisméretű, csak földalatti építmények, a családi sírkamrák (hypogaeumok), sírkamrából és felépítményből (cella memoriae) álló együttesek, vagy mauzóleumok, esetleg nagyobb, közösségi sírboltok, temetői építmények lehettek.

I.2. Alkalmazott módszertan leírása

A pécsi világörökségi helyszín kezelési tervét készítő munkáját a Forster Gyula Nemzeti Örökségvédelmi és Vagyongazdálkodási Központ (továbbiakban Forster Központ) megbízóként irányítja, a tervezés minőségi követelményeinek betartását pedig kijelölt koordinátoron és konzulenseken keresztül ellenőrzi.

A konzulensi csoport tagjai műemlékvédelmi, régész, örökségvédelmi, településfejlesztő és turisztikai szakemberek. A helyszíni társadalmi és szakmai egyeztetések folyamatát, koordinálását a megbízó által biztosított facilitátor segíti elő. A társadalmi és szakmai egyeztetések eredményei a jelen megalapozó dokumentációba beépültek.

A tervezést a közbeszerzési eljáráson nyert konzorcium végzi: Bachman & Bachmann Építész Iroda Kft. és az M & M Architektész Építésziroda Kft.

A tervezők között építész, település- és tájépítész, terület- és vidékfejlesztő, régész, műemlékvédelmi szakember, örökségmenedzser és idegenforgalmi szakember működik közre.

1.2.1. A tervezés szervezeti háttere

A kezelési terv készítésének vezetője Forster Központ Világörökség Titkárság Dr. Soós Gábor
Minőségbiztosítási csoport koordinátora Wollák Katalin
Tervezői konzorcium: Bachman Zoltán: Bachman & Bachmann Építész Iroda Kft. Mezős Tamás: M&M Architektész Építésziroda Kft. Szakértők: Bíró Szilvia Horváth Magdolna Mészáros Bernadett Tóth Zoltán Üveges Attila Kálóczi Lola
Világörökség Gondnokság: Zsolnay Örökségkezelő Nonprofit Kft. ügyvezető: Márta István Üveges Attila Szakács Péter Kálóczi Lola
Partnerek: Pécs Megyei Jogú Város Önkormányzat Baranya Megyei Kormányhivatal Építésügyi és Örökségvédelmi Hivatal Magyar Nemzeti Vagyongazdálkodási Központ Janus Pannonius Múzeum Pécsi Tudományegyetem Pécsi Egyházmegye IrányPécs (TDM) Dr. Csaba Ders Pécs Megyei Jogú Város Főépítésze

1. táblázat. A kezelési terv készítésében résztvevő intézmények és szervezetek

A Megrendelő egy minőségbiztosító csoportot állított fel, amelynek feladata a szakmai minőség és az ütemezésnek megfelelő előrehaladás elősegítése és folyamatos kontrollja a Megrendelő részére. A csoport tagjai a régészeti örökségvédelmi, műemlék bemutatási és műemlék gondozási, településfejlesztési és idegenforgalmi/turisztikai, illetve a társadalmi egyeztetéseket segítő konzulensek (Konzulensek). A tervezési folyamat során rendszeres egyeztetésekre került sor a Vállalkozó és a Megrendelő között. A Megrendelőt képviselő Koordinátor a Konzulensek véleménye alapján fogalmazta meg a Vállalkozó felé a Megrendelő szakmai elvárásait, útmutatását.

1.2.2. Tartalmi-módszertani szempontok

A megalapozó dokumentáció és a kezelési terv elkészítésének kiindulási pontja a 2000. évi felterjesztési dokumentációban megfogalmazott kezelési terv (V.2.b. fejezet). Azóta a világörökségi terület történetében bekövetkezett változások (további eredményes régészeti kutatások, újabb ókeresztény emlékek feltárása) újabb problémákat vetettek fel, mind a világörökségi védőövezet határainak, mind pedig a kiemelkedő egyetemes érték megőrzésének megfelelő műemléki bemutatás terén. A kezelési terv felülvizsgálata, illetve új kezelési terv elkészítése – a Vötv. előírásain túlmenően – ezért is időszerűvé vált. A 2014-ben elkészítendő MAD és a KET tartalmi és módszertani alapvetéseit már jogszabály rögzíti, illetve a Világörökségi Kezelési Tervet kormányrendelet hirdeti ki. A Vötv. és 315/2011. (XII. 27.) kormányrendelete részletesen meghatározzák a tartalmi követelményeket, a bevonandó szakemberek körét, valamint a társadalmi, szakmai egyeztetések tartalmát, jellegét szerződés határozza meg.

További módszertani segédletet jelent a Forster Központ részéről a Tervezőknek átadott *'Szakmai útmutató a világörökségi kezelési tervek, a megalapozó dokumentáció, és a kezelési kézikönyv elkészítéséhez'* című dokumentum.

A MAD elsődleges célja, hogy összegyűjtsön minden, a helyszínre vonatkozó érdemi adatot, dokumentumot és információt, továbbá problémákat tárjon fel elemezze-összegezze azokat, illetve mutassa be a kezelési tervezéshez szükséges leíró és elemző részeket, valamint háttéranyagokat. A KET tartalmazza a KEÉ megőrzésének,

fenntartásának és bemutatásának céljait, stratégiáit, a kezelési módok, korlátozások normatív előírásait, majd végül a kezelési kézikönyv (KKK) fog kitérni a helyszínrre vonatkozó rövid- és középtávú akciótervekre, cselekvési programokra, a monitoring eszközeire.

A MAD készítése során, a legfontosabb feladat a kezelés-fejlesztés lehetséges irányainak felmérése, és az azt megalapozó tények feltárása. A fejlesztésekre irányuló törekvések legfőbb célja az ókeresztény emlékek megőrzése és azok hiteles, és mindenki számára értelmezhető műemléki bemutatása.

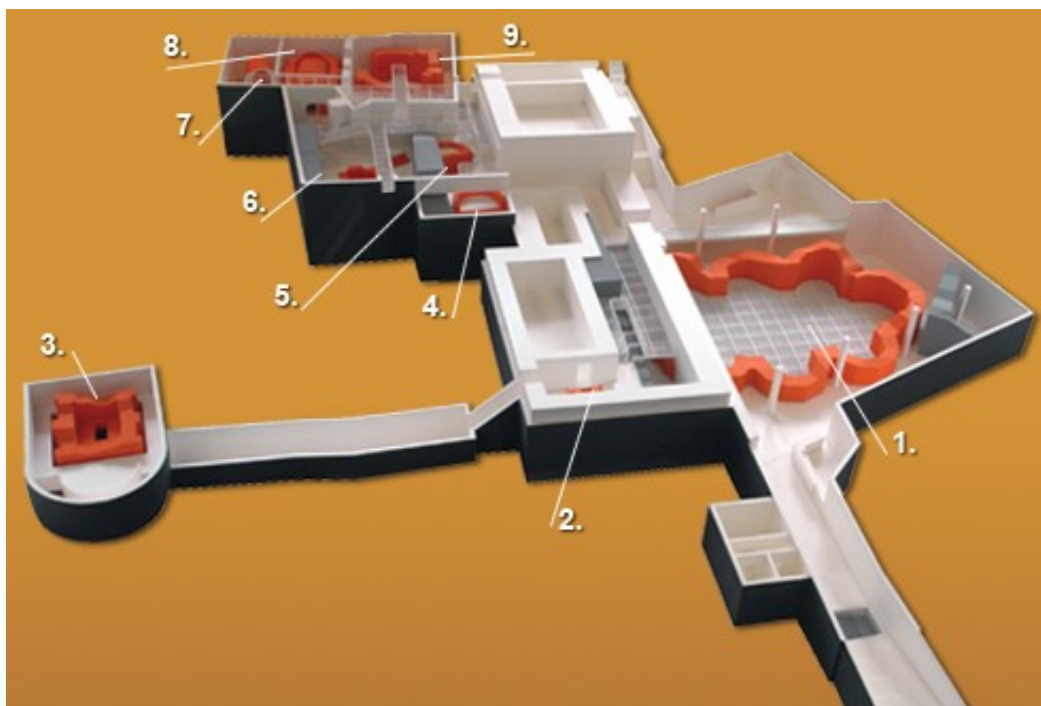
Az emlékek színvonalas bemutatását és megőrzését célzó eddigi legnagyobb beruházás a 2004-2006 között zajló "Pécs világöröksége, turisztikai vonzerő fejlesztése" c. projekt volt. A projektben központi szerepet kapott a cella septichora – a temető legnagyobb ismert épülete – (újbóli) feltárása és műemléki bemutatása. Fontos szempont volt a pályázatnál, hogy a Dóm tér alatti már ismert és bemutatott ókeresztény emlékeket az újonnan feltártakkal egyetlen komplexummá fogják össze, körüljárhatóvá tegyék. Az eredmény a Cella Septichora Látogatóközpont (CSL) létrejötte lett. Védőépület-komplexumban nyolc temetői építmény⁵ található, melyek közül hat a világörökségi cím elnyerésekor is ismert volt (I., II., III., IV., V. számú sírkamrák, valamint a cella septichora⁶), két sírkamra (XIX., XX. számú sírkamrák) a 2005-2006. évi feltárás során került elő.

A korábban is ismert Ókeresztény Mauzóleum és az Apáca utcai sír építmények különállóan, kis szigetként tekinthetők meg a világörökségi helyszín más részén. Néhány emlék nem látogatható, köztük a Pécsi Bazilika nyugati kapujánál található cella trichora, melynek bemutatását a tulajdonviszonyok alakulása, illetve műszaki állapota sem tette lehetővé. Ugyancsak nem látogathatók a nagyközönség számára a Dóm téren található VI. és VII. sírkamrák, valamint a Szent István téren a VIII. és IX. sírkamrák. Ezek mellett több más épített sírkamra vagy falazott sír került elő a világörökségi területen belül, ezek többségéről azonban csak kevés információ áll rendelkezésünkre, ezeket a feltárást követően visszatemették.

⁵ Temetői építmény alatt ez esetben a kétszintes sírkamrákat, illetve az egyterű sír építményeket értjük. A temető területén egyszerű téglasírok, és szarkofág is előkerültek.

⁶ Az egyes sír építmények számozásához ld. 3-4. táblázat

A világörökségi védőövezet határain kívül is több sírkamra, sírépítmény ismert. Ezek egy része már régebbi, esetenként kevésbé dokumentált sír, illetve az elmúlt időszakban előkerült egyéb sírépítmény. Bemutatásuk egyelőre nem időszerű. Legjelentősebb közülük a 2010 nyarán a Pécsi Egyházmegye tulajdonában levő Janus Pannonius utca 10. területén megkezdett építkezésen előkerült ókeresztény sírépítmény, egy újabb cella trichora. A MAD készítése során az ezekre vonatkozó információkat rendszereztük, és megvizsgáltuk, hogy a régészeti feltárások eredményei alapján a helyszín további fejlesztése milyen irány(ok)ba indulhat. A különböző intézményekben található, a világörökségi helyszínre és annak védőövezetére vonatkozó adatok összegyűjtése ezért nagy kihívást jelentett és ez a folyamatot egyelőre nem tekinthetjük teljesen lezártnak.

1. kép. A Cella Septichora Látogatóközpont a benne található emlékekkel (Forrás: http://www.pecsorokseg.hu/cella_septichora_latogatokozpont)

1. cella septichora (11); 2. szarkofág; 3. II. ún. Korsós sírkamra (2); 4. XX. sírkamra (20); 5. XIX. sírkamra (19); 6. III. sírkamra (3); 7. IV. (4) sírkamra lejárata ill. lejárát az I. (1) sírkamra alsó ablakához; 8. I. ún. Péter és Pál sírkamra (1); 9. Nyolcszög alaprajzú sírkamra (5)

1.2.3. A kezelés előzetesen azonosított fontosabb kihívásai

A fent röviden vázolt helyzet, illetve események a következő problémákat vetik fel, a különböző szempontok mentén:

1. VILÁGÖRÖKSÉGI TERÜLETET ÉRINTŐ TULAJDONVISZONYOK

- a világörökségi területen érintett tulajdonosok a Magyar Állam, Pécs Megyei Jogú Város Önkormányzata, valamint a Pécsi Egyházmegye. A MAD készítése során a tervezők egyik kiemelt feladata a tulajdoni nyilvántartás naprakész állapotának a létrehozása;
- A KET készítése során gondoskodni kell a tulajdonviszonyokat is tekintetbe vevő kezelési együttműködés kialakításáról;
- jelenlegi helyzetükben föld alatt található építményekről, illetve azok maradványairól lévén szó, felvetődhet a „többszintes” telekkönyvi (ingatlan) nyilvántartás bevezetése, illetve a szükséges jogi feltételek megteremtése. Többszintes ingatlan nyilvántartás alatt azt értjük, hogy a hagyományosan a felszínen bejegyzett tulajdonos mellett, a felszín alatt más tulajdonában lévő ingatlanrész helyezkedik el.

2. MŰEMLÉKVÉDELEM – MŰEMLÉKEK MEGŐRZÉSI ÁLLAPOTA

A 2005-2006-os projekt során a műemléki bemutatás bizonyos pénzügyi és műszaki nehézségek miatt nem a terveknek megfelelően valósult meg, illetve nem követte a kutatási-szakmai elvárásokat teljes mértékben. Az elmúlt 12 év tapasztalatai és a látogatók visszajelzései alapján is szükséges az emlékek bemutatásának mindenekelőtt didaktikai szempontú revíziója. Ezt segítheti az a folyamat is, amelynek keretében a bemutatás műemléki szempontú hitelességi kritériumain is javítunk. A CSL üzemeltetése során bizonyos fenntarthatósági problémákat tártunk fel a MAD készítése során (ld. IV.4-5. fejezet). Ezek elsősorban a CSL belső terei klimatikus viszonyai javításának szükségességét feltáró észrevételek voltak. Az elmaradt munkák és az időközben felismert hiányosságok több csoportra oszthatók:

- a) a bemutatás értelmezésének problémái;
- b) a muzeológiai bemutatás hiányosságai, didaktikai értelmezés hiányosságai;
- c) a bemutatási és információs terv hiányos megvalósulása.

Bár időközben bizonyos korrekciós munkálatok már megvalósultak, az említett feladatok közül a még hátra lévő teljes körű elvégzése nagyban növelné az értékes régészeti emlékek hiteles megőrzését, teljesebb, a műemléki elvárásoknak jobban megfelelő és a jelenleginél sokrétűbb, részletesebb és didaktikusabb bemutatását. Műemléki (helyreállítási, konzerválási-restaurálási, bemutatást szolgáló) munkálatok felülvizsgálata, esetleg felmerülő hiányosságok pótlása, ICOMOS Magyar Nemzeti Bizottsága által megfogalmazott javaslatokat is figyelembe véve.

- Védőépületek (Cella Septichora Látogatóközpont, Apáca utcai emlékek védőépülete, Ókeresztény Mauzóleum) állapotának, fenntarthatóságának ellenőrzése a belső tér klimatikus feltételeinek a kontrollja, épületenergetikai, statikai szempontok, és a helyszínt veszélyeztető tényezők figyelembevételével;
 - a világörökségi terület határainak újragondolása-átértékelése, a szükséges korrekciós javaslat kidolgozása az újabb kutatási eredmények ismeretében, hiszen ezek eredményei hozzájárulhatnak a kiemelkedő egyetemes érték megerősítéséhez.
- d) a CSL-ben uralkodó belső klimatikus körülmények a maradványok folyamatos és visszafordíthatatlan kiszáradásához vezetnek. A probléma az emlék fenntarthatóságát veszélyeztethető jelenséggé válik, ha nem történik hatékony beavatkozás a kiállítóterek páratartalmának korrekciójával.

3. TURIZMUS

A hiteles műemléki bemutatás nem lehet öncélú. Elengedhetetlen a pécsi ókeresztény temető turisztikai attrakcióként való pozicionálása, mely további átgondolt fejlesztéseket igényel (ld. IV.3. fejezet).

- A városba bevezető utakon a Világörökségi helyszín megközelítésé tájékoztató táblák kihelyezésével javítani kell, illetve a helyszín közelében kulturált parkolási lehetőség (személygépkocsival) kiépítése szükséges. A Világörökségi helyszín közelében olyan autóbusz megállót kell kiépíteni, ahol a busszal

érkező látogatók ki- és beszállása megoldható, valamint gondoskodni kell a látogatás ideje alatt a buszok kulturált parkolásának megoldásáról;

- A helyszín gyalogos elérésének problémái hasonlóak: a városon belüli tájékoztató és információs rendszer hiányosságai szembeötlők, kijavításuk szükséges;
- A világörökségi területen található egyéb műemlékek és a világörökségi emlékek kapcsolódásai: a világörökségi területen több hangsúlyos, és kiemelkedő történelmi, vallástörténeti attrakció található: Székesegyház, Középkori Egyetem, az egykori Püspökvár emlékei, amely felveti a tematikus kulturális útvonalak, vallásturisztikai attrakciócsomagok kialakításának lehetőségét és szükségességét;
- Pécs sajátos helyzete és történelmi adottságai miatt tulajdonképpen az őskortól napjainkig tud szolgálni látnivalóval. Kifejezetten a világörökségi helyszín bemutathatóságával kapcsolatban szükséges a városban található további egyedi látnivalók tulajdonosaival/kezelőivel egyeztetve egy egységes desztinációs csomagként megjelenő attrakció marketing programjának a kidolgozása;
- A város vonzáskörzetében található helyszínek, vagy akár határokon átnyúló együttműködések keretében az ókeresztény korszakhoz szorosan köthető térségi látnivalókkal, régészeti feltárt és bemutatható helyszínekkel egy "ókeresztény attrakció csomag" vagy tematikus útvonal kialakítására lehetne kísérletet tenni.
- A vendégfogadói infrastruktúra fejlesztésének újragondolása (ajándékbolt, ruhatár kialakítása, kávézó (a látogatóközpont bejárata mellett található Kioszk épületének átalakítása), vizesblokk bővítésének szükségessége [Jelenleg csak egy mellékhelyiség áll a látogatók rendelkezésére!])
- A pécsi Világörökségi helyszín egy nagyobb kulturális egység (Zsolnay Örökségkezelő NKft.) része, önálló attrakcióként, nemzetközi súlyának megfelelően nem jelenik meg a városfejlesztési stratégiában;

4. OKTATÁS, MÚZEUMPEDAGÓGIA

A bemutatás nemcsak turisztikai szempontból jelent igazi kihívást, sokkal nehezebb a helyi közösséggel megismertetni/megszerettetni városuk világörökségi helyszínét. A kiállítótér 2007. évi megnyitása után az első évben a pécsiek jelentős része ellátogatott a helyszínre, ám a következő években a helyi lakosok aránya jelentősen csökkent. Ez azt jelentette, hogy programok nélkül nem jöttek vissza a látogatók. A legfőbb cél az, hogy a Pécssett élőket vissza tudjuk hozni; és hogy látogatásuk ne egyetlen alkalomra korlátozódjon. A gyakori igénybevétel mellett a „saját értékünk” tudatának erősödéséről beszélhetünk, amely jelentősen hat a lokális tudat koncentrálódására, a büszkeség érzet kialakulására, a helyi identitás erősödésére.

- a pécsi ókeresztény temetőhöz, a késő római korhoz kapcsolódó élménycsomagok kidolgozásának lehetőségei;
- örökségpedagógiai élménycsomagok kidolgozása, pedagógusok kérdőíves lekérdezése;
- az örökségpedagógiai program összehangolása a város hasonló tevékenységet folytató intézményeinek (múzeumok) közművelődési programjaival.

A fent röviden összefoglalt problémák és kérdések szakmai és társadalmi egyeztető fórumokon kerültek/kerülnek elemzésre. A MAD és a KET elkészítése során 6-8 társadalmi egyeztető fórumra kerül sor, amelyek közül az említett témák kapcsán eddig két fórum zajlott le, ahol a világörökségi terület által érintett állami és önkormányzati szervek, intézmények, egyházak, iskolák, társadalmi és egyéb szervezetek képviselőinek mutatták be tervezők megállapításait és kérték ki az egyeztetés résztvevőinek véleményét a jövőben tervekről, elképzelésekről. Ezen alkalmak, illetve a MAD készítése jó lehetőség a világörökség közvetlen szereplőivel való kapcsolatfelvételre is. Ezeken kívül a szakmai egyeztetésekre a Forster Központ által kijelölt 5 társadalmi egyeztetésen, konzultáción került sor.

Az egyeztetések egyértelműen igazolták, hogy nincs konszenzus a szakmán belül a CSL bemutatásának régészeti és műemléki koncepcióját illetően. Bár a Konzorcium javaslatainak megfogalmazásakor megkísérelt kompromisszumos javaslatokat kidolgozni, de tapasztalataink szerint az ellentétek sokkal mélyebbek annál, semhogy a MAD vagy akár a KET készítésének keretei között feloldhatóak lennének.

Javasoljuk ezért egy olyan nemzetközi konferencia sorozat megszervezését, amelynek keretében a külföldi gyakorlat megismerése és külföldi szakemberek véleménye alapján a kritikus szakmai kérdések feloldhatóak lennének.

A régész- és az építész szakmai véleménykülönbség alapját a romok bemutatásának koncepciója megfogalmazásában látjuk. Visy professzor már a tervek kidolgozása előtt egy olyan bemutatási programot fogalmazott meg, amelynek során elsősorban a cella septichora, de néhány további hipogaeumra vonatkozóan is, az ókeresztény temetőben elképzelt megközelítésének és feltárulkozásának a folyamatához hasonlóan lett volna megismerhető a CSL által megteremtett környezetben is. Ez mindennek előtt azt jelenti, hogy a Cella Septichora megközelítése a lehetőség szerint az építés során kialakított és a tervezett használat számára is elfogadott Ny-i kapun lett volna megközelíthető a nagyközönség számára. Dr. Visy Zsolt a bemutatás hibájaként rója fel, hogy a látogatóközpont bejárata a Cella Septichora D-i előterén keresztül történt, láttatva a sírkamra alapfalainak külső oldalát, amely felületek sohasem voltak láthatóak és az ókori építők nem is szándékoztak ezt bemutatni. Bachman Zoltán tervei viszont a közeli Mauzóleum bemutatásához hasonló koncepció mentén a maradványokat múzeumi tárgyként kezelve, a kortárs építészet múzeumi tárlóként fogadja be és így az eredeti környezetből kiszakítva kívánja bemutatni.

Dokumentumokkal igazolható, hogy Visy professzor a tervezés korai fázisában is tiltakozott a bemutatás tervezett módja ellen. Az engedélyezés folyamatában viszont a döntéshozók elfogadták Bachman professzor koncepcióját. Természetesen érvényesíthető a régészeti elképzelésekben megfogalmazott szempontrendszer az emlékek megközelítésénél és bemutatásánál, de ez a védőépület jelentősebb átalakítását vonja maga után. Az emlékek korrekt és hiteles megközelítése – véleményünk szerint – csak a káptalani levéltár hossz tengelyében, az alatt, az ásatások során feltárt és az építéskor is használt vízfolyás nyomvonala mentén lenne lehetséges. Így a Cella Septichora bejárata előtt, a középkori várfal megnyitása árán valóban autentikus megközelítési útvonal lenne kialakítható. Kérdéssé válik viszont az üvegfüdém alaprajzi formája. A Bachman-féle

koncepcióban, tehát egy kvázi múzeumi tárló lehatárolásaként, az építész viszonylag szabadon kezelheti az egykori munkagödör kontúrját.

Tudomásul kell venni, hogy az európai gyakorlatban mindkét felfogás megvalósítására találunk példát. Zumthor kölni St. Kolumba templomának védőépületében az eredeti középkori templom térszerkezete csak alig ismerhető fel. A romok ebben az épületben csak a kortárs épületdíszítő elemeiként szerepelnek. Ugyanakkor az utrechti Szt. Márton székesegyház alatt feltárt alapfalak között kiépített projekt, a „DOMunder | An underground discovery” megközelítésében eltért az eredeti megoldástól, de a tér bejárata az egykorvolt maradt. Műemlékvédelmi szempontból mindkét megoldást elfogadhatónak tartjuk. Az építés folyamán talán még lehetett volna lehetőség a koncepció megváltoztatására, bár a levéltár épülete alatti megközelítő folyosó kiépítése roppant költséges beavatkozás lehetett volna. Az új bevezető út kiépítése – elsősorban anyagi és nem technikai indokok miatt – ma már gyakorlatilag megvalósíthatatlan. A Visy professzor által javasolt megoldást költségkímélő beavatkozásnak tartjuk, de az elérni kívánt didaktikai célt a Cella Septichora esetében nem tartjuk megvalósíthatónak.

A patt helyzet feloldására javasoltuk a nemzetközi kollokvium megrendezésének a lehetőségét. Akár az utrechti székesegyház alatti terek tervezője Jaco D. de Visser, de más hasonló projekt építésze is fölkérhető szakértői közreműködésre.

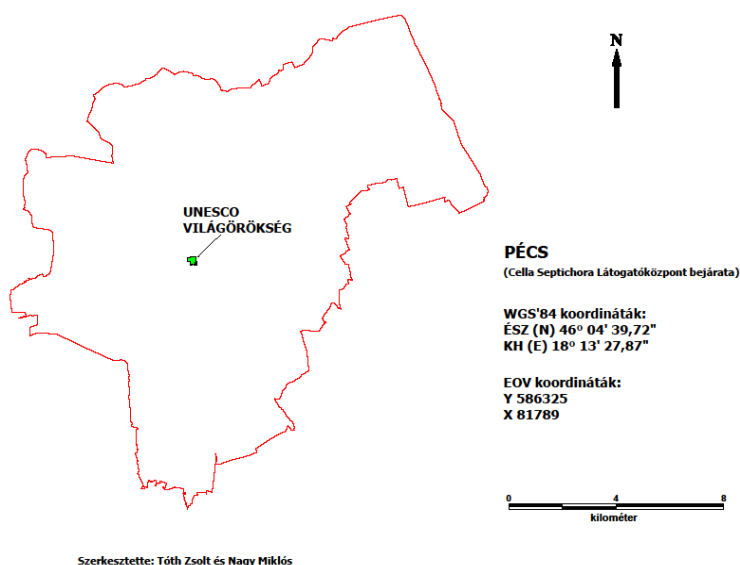
II. AZONOSÍTÓ ADATOK

II. 1. A világörökségi terület azonosító adatai

Magyarország legdélebbi megyéjében, Baranya megyében, a mai Pécs történelmi belvárosának északnyugati szegletében található Pécs (Sopianae) ókeresztény temetője, Pécs világöröksége (2-3. kép). A világörökségi helyszín a 2000. évig ismert ókeresztény emlékek nagy részét magába foglaló középkori Püspökvár (Dóm tér), a Szent István tér területén és az Apáca utca egy részén található (4. kép).

2. kép. Pécs elhelyezkedése Magyarországon

3. kép. A Világörökségi terület elhelyezkedése Pécs területén

A világörökségi helyszín megnevezése:	Pécs (Sopianae) ókeresztény temetője
Részes Állam:	Magyarország
Tartomány, régió:	Baranya megye
Nyilvántartási szám:	853rev
Kategória:	Kulturális; Épületek csoportja
A világörökségi helyszín megnevezései angol:	Early Christian Necropolis of Pécs (Sopianae)
francia:	Nécropole paléochrétienne de Pécs (Sopianae)
spanyol:	Necrópolis paleocristiana de Pécs (Sopianae)
A világörökségi terület koordinátái (világörökségi helyszín és annak védőövezete) ⁷	Feltesztelési központi koordináta N 46° 4' E 18° 15' 2014. évi felmérés adatai (3. ábra): "A" pont (ÉK) WGS'84 koordináták: ÉSZ (N) 46° 04' 45,79" KH (E) 18° 13' 30,52" EOV koordináták Y 586384 X 81976 "B" pont WGS'84 koordináták: ÉSZ (N) 46° 04' 39,72" KH (E) 18° 13' 27,87" EOV koordináták Y 586325 X 81789 "C" pont (DNY) WGS'84 koordináták: ÉSZ (N) 46° 04' 34,80" KH (E) 18° 13' 20,35" EOV koordináták Y 586162 X 81639

⁷ Tekintettel a helyszín méretére és jellegére a feltüntetett koordináták a világörökségi terület koordinátái. A világörökségi védőövezet a 16 nevesített építmény környezete, melynek területe a nevezés időpontjában megegyezett az MJT területével. Az egyes sírépületek koordinátái az adott mérési pont megjelölésével a 5. táblázatban szerepelnek.

A világörökségi helyszín megnevezése:	Pécs (Sopiana) ókeresztény temetője
A világörökségi terület kiterjedése	Világörökségi helyszín területe: 3,76 ha ⁸ Védőövezet területe: 4,87 ha ⁹ 2000. évi felmérés: 8,63 ha 2014. évi felmérés: 7,942 ha ¹⁰

2. táblázat. A világörökségi helyszín (világörökségi terület és annak védőövezete) azonosító adatainak bemutatása

A világörökségi helyszín helyrajzi számok szerinti kijelölése (arab számok a nevezéshez benyújtott térkép szerint) ¹¹	Megnevezés	Helyszín	2000. évi adatok (hrsz)	2014. évi adatok ¹² (hrsz)	Lelőhely azonosító
1.	I. számú (Péter-Pál) sírkamra	Pécs, Szent István tér	18295	18300	26789
2.	II. számú (Korsós) sírkamra	Pécs, Szent István tér	18295	18300	26790
3.	III. számú (festetlen) sírkamra	Pécs, Szent István tér	18295	18300	26791
4.	IV. számú (festetlen) sírkamra	Pécs, Szent István tér	18295	18300	26792

⁸ Az ingatlanok összterülete, ahol 16 világörökségi elem található.

⁹ A védőzónát alkotó ingatlanok összterülete.

¹⁰ A felterjesztéskori viszonyokhoz képest a megváltozott helyrajzi számok és azok területének módosulása okán minimális mértékben módosult a világörökségi terület mérete.

¹¹ Id. http://whc.unesco.org/en/list/853/multiple=1&unique_number=1004

¹² A 2004-2006 között megvalósult "Pécs világöröksége, turisztikai vonzerő fejlesztése" című projekt következményeként átalakultak a tulajdonviszonyok, mely a helyrajzi számok megváltozását is maga után vonta. A Látogatóközpont területén különálló helyrajzi szám került kialakításra.

A világörökségi helyszín helyrajzi számok szerinti kijelölése (arab számok a nevezéshez benyújtott térkép szerint) ¹³	Megnevezés	Helyszín	2000. évi adatok (hrszt)	2014. évi adatok (hrszt)	Lelőhely azonosító
5.	V. számú sírkamra	Pécs, Szent István tér	18295	18300	26793
6.	VI. számú sírkamra	Pécs, Szent István tér	18295	18295	26794
7.	VII. számú sírkamra	Pécs, Szent István tér	18295	18295	26795
8.	VIII. számú sírkamra	Pécs, Káptalan utca	18344	18299	26796
9.	IX. számú sírkamra	Pécs, Káptalan utca	18344	18299	26797
10.	cella trichora (XXXI. sz.)	Pécs, Szent István tér	18295	18295	26798
11.	cella septichora (XXXII. sz.)	Pécs, Káptalan utca	18300, 18344, 18301/1	18300	24585
12.	ókeresztény mauzóleum (XXXIII. sz.)	Pécs, Szent István tér	18392/1	18392/1	26788
13.	XIII. számú sírkamra	Pécs, Apáca utca 14.	18387 18389/2	18387 18389/2	26799
14.	festett ikersír	Pécs, Apáca utca 8.	18382	18382	26800
15.	festetlen sírkamra (XXVII. sírkamra)	Pécs, Apáca utca 8.	18382	18382	26801
16.	csoportos temetkezés sírkamrája (XVI. sírkamra)	Pécs, Apáca utca 8.	18382	18382	26802

3. táblázat. A világörökségi helyszín objektumainak jelölése

¹³ Id: http://whc.unesco.org/en/list/853/multiple=1&unique_number=1004

A világörökségi előterjesztés és felvétel óta eltelt időszakban több olyan sírépítmény került elő ill. történt meg az azonosításuk a világörökség védőövezetén belül (illetve közvetlen szomszédságában), amelyek részben bemutatásra kerültek (CSL területén), részben a megmaradt emlékek konzerválása történt meg. Javasoljuk a világörökségi terület bővítését az alábbi sírépítményekkel (4. táblázat).¹⁴

Javasolt WHS számozás	Szakirodalmi számozás (GÁBOR 2013)	Az épület helye	Hrsz. (2014)	Lelőhely azonosító
A világörökségi területen belül található, biztosan azonosított, de 2000-ben még nem ismert a világörökségi helyszín részét nem képező sírkamrák				
17	XXII	Felső-Sétatér (Szent István tér)	18344	70899
18	XXIII	Felső-Sétatér (Szent István tér)	18344	70899
A világörökségi területen belül található, a CSL-ben bemutatott, de 2000-ben még nem ismert, a világörökségi helyszín részét nem képező sírkamrák				
19	XIX	Szent István tér (Dóm tér)	18300	38159
20	XX	Szent István tér (Dóm tér)	18300	57255
21	XXIV	Felső-Sétatér (Szent István tér)	18344	70899
Jelenleg világörökségi területen kívül levő, de bővítésre javasolt területen levő sírépület				
22	XXXVI cella trichora ¹⁵	Janus Pannonius utca 10. (Rózsakert)	18360	26872

4. táblázat. A világörökségi terület javasolt bővítésével érintett sírkamrák és sírépítmények

A világörökségi terület (világörökségi helyszín és védőövezete) lehatárolása:

¹⁴ Az egyes sírkamrák részletes leírását ld. III.1.1. ill. V.1.1.f. fejezetekben.

¹⁵ Az É-i temető területén 2010-ben feltárt második sírkamra értékeinek bemutatása a 79. oldalon található

Északon: Középkori Városhal vonala

Nyugaton: Barbakán tér keleti széle az Esze Tamás utcáig, az Esze Tamás utca déli széle, illetve a Szent István tér nyugati térfala

Délen: Szent István tér déli térfala, Apáca utca déli széle a 8. számú telek keleti határáig.

Számozott emlékek	WGS'84		EOV		Koordináták mérési helye
	ÉSZ (N)	KH (E)	Y	X	
1.	N46° 04' 42,13"	E18° 13' 26,25"	586 290,75	81 864,00	A sírkamra bejárata.
2.	N46° 04' 40,74"	E18° 13' 25,66"	586 278,20	81 821,40	A felszíni épület bejárata.
3.	N46° 04' 41,62"	E18° 13' 26,44"	586 295,00	81 848,20	A sírkamra bejárata.
4.	N46° 04' 42,20"	E18° 13' 26,01"	586 286,00	81 866,00	A sírkamra bejárata.
5.	N46° 04' 42,10"	E18° 13' 26,57"	586 298,40	81 862,70	A felszíni épület bejárata.
6.	N46° 04' 41,41"	E18° 13' 24,35"	586 249,70	81 842,00	A sírkamra bejárata.
7.	N46° 04' 42,72"	E18° 13' 22,65"	586 214,00	81 883,30	A megmaradt földalatti rész közepe.
8.	N46° 04' 40,83"	E18° 13' 28,92"	586 347,70	81 822,50	A sírkamra bejárata.
9.	N46° 04' 41,05"	E18° 13' 29,01"	586 350,00	81 830,20	A sírkamra bejárata.
10.	N46° 04' 42,27"	E18° 13' 23,41"	586 230,20	81 869,15	A felszíni épület bejárata.
11.	N46° 04' 41,14"	E18° 13' 27,52"	586 317,50	81 832,60	A részben földbe süllyesztett épület bejárata.
12.	N46° 04' 38,34"	E18° 13' 25,56"	586 275,00	81 746,65	A felszíni épület közepe.
13.	N46° 04' 36,84"	E18° 13' 28,61"	586 340,40	81 700,00	A felszíni épület bejárata.
14.	N46° 04' 36,86"	E18° 13' 31,35"	586 399,35	81 700,30	A sír közepe.
15.	N46° 04' 36,83"	E18° 13' 32,14"	586 416,00	81 699,20	Az építmény közepe.
16.	N46° 04' 36,31"	E18° 13' 31,45"	586 400,50	81 682,70	A sírkamra bejárata.
17.	N46° 04' 41,86"	E18° 13' 29,37"	586 358,00	81 854,50	A megmaradt falszakasz közepe.
18.	N46° 04' 41,76"	E18° 13' 28,67"	586 343,20	81 852,40	A megmaradt falszakasz közepe.
19.	N46° 04' 41,78"	E18° 13' 26,81"	586 303,00	81 853,00	A sírkamra bejárata.
20.	N46° 04' 41,52"	E18° 13' 26,91"	586 305,40	81 844,50	A sírkamra bejárata.
21.	N46° 04' 41,57"	E18° 13' 28,49"	586 338,65	81 845,70	A sírkamra bejárata.
22.	N46° 04' 40,11"	E18° 13' 32,84"	586 432,15	81 799,70	A felszíni épület bejárata.

5. táblázat. Az egyes sírkamrák koordinátái

Keleten a területet határoló telkek, illetve közterületek helyrajzi száma alapján történik a lehatárolás:

A volt Baranya Megyei Könyvtár Apáca utca 8. számú telkén (hrsz: 18 382) álló épületének keleti széle a világörökségi terület legkeletibb határa. A határvonal körülöleli a telket, majd a határvonal visszatér az Apáca utca északi széléig, majd az Apáca utca 14. számú telek keleti szélén ismét északi irányban halad tovább. Ezután a határvonal a Janus Pannonius utca 15. számú (hrsz: 18 388) telkének nyugati sarkánál keleti irányba fordul, a Janus Pannonius utca déli szélénél a Janus Pannonius utca 11-13. számú telkének északkeleti sarkánál a Középkori Városfalig húzódik a következők szerint: a Janus Pannonius utcát merőlegesen keresztező határvonal a Káptalan utca keleti szélén halad, majd a 18 343 helyrajzi számú telek keleti határvonalát követve éri el az északi határvonalat jelentő középkori városfalat (4. kép).

A védőzónában tartózkodó ingatlanok felsorolása, mely tartalmazza a világörökségi helyszíneket:¹⁶

Helyrajzi szám	Megnevezés
18 278	Közút
18 281	Várárok, közpark
18 283	Közpark
18 287	Barbakán
18 290	Városfalak
18 291	Társaskáptalan
18 292/2	Virágh ház
18 292/3	Magtárépület
18 293	Barbakán kert, várfal
18 294	Transzformátorház
18 295	Dóm tér

¹⁶ Ezek közül a Cella Septichora Látogatóközpont kialakításával az 18300 hrsz. és annak környezetében levő egyéb ingatlanok helyrajzi száma és területe (18295, 18298/1, 18299, 18301/1, 18301/2, 18344. hrsz.) változott. A Cella Septichora Látogatóközpont helyrajzi száma 18300 lett, amely a területén bemutatásra került sírépületek helyrajzi számának megváltozásával járt együtt. Ld. 13. ljt.

Helyrajzi szám	Megnevezés
18 297	Szepessy szobor
18 298/1	Kioszk, kert
18 298/2	Kioszk
18 299	zenész emlékmű
18 300	Cella Septichora Látogatóközpont
18 301/1	Püspöki Levéltár
18 301/2	Öregek Otthona
18 302 - 18 303	Dóm Kőtár
18 306	Középkori Egyetem és kápolna
18 342	beépítetlen terület (kert)
18 343	volt Martyn Ferenc Múzeum épülete
18 344	Káptalan utca közterület
18 382	volt Baranya Megyei Könyvtár
18 387	Apáca u. 14.
18 389/1	volt MDF székház
18 389/2	Pezsgőgyár
18 390	Apáca utca közterület
18 391	Pátzay Pál: Nővérek - köztéri szobor
18 392/1	Ókeresztény mauzóleum
18 392/2	Szent István téri közpark
18 393	Janus Pannonius utca közterület
18 394	Esze Tamás utca közterület

6. táblázat. A Világörökségi Területen és védőzónájában lévő ingatlanok felsorolása

II. 2. A kiemelkedő egyetemes érték összegzése¹⁷

„Rövid leírás

A Kr. u. 4. században festett sírkamrák figyelemre méltó sorozata készült el a Római Birodalom Pannónia provinciájának városában, Sopianae-ban, melynek romjai a föld alatt fennmaradtak és a mai Pécs város területén belül helyezkednek el. Az egykori

¹⁷ Az egész II.2. fejezet a KEÉM hivatalos, a VÖB által a 37-ik ülészakán 37COM 8E határozattal (Adoption of Retrospective Statements of Outstanding Universal Value) elfogadott szövege, amely „in extenso” átvételre került. a szükséges kiegészítéseket, azóta bekövetkezett változások, illetve megjegyzések lábjegyzetben kerülnek jelzésre.

Sopianae temetőjének területén feltárt sírkamrák, kápolnák és mauzóleum olyan együttest alkotnak, amely egy hosszú távon hatással bíró ókori kultúra és civilizáció tanúja. Ez az északi és nyugati római provinciák strukturális típusú temetkezési műemlékei közül a leggazdagabb gyűjtemény, amely számos kulturális forrást rejt magában. Strukturálisan és építészetileg is jelentős emlékekről van szó, mivel a talaj fölött épültek és sírkamraként, illetve síremlékként is szolgáltak. Művészi értelemben is jelentősek gazdagon díszített, kiváló színvonalú falfestményeik miatt, amelyek keresztény témájú jeleneteket ábrázolnak.

A római temetőt kétszáz évvel ezelőtt kezdődött régészeti ásatások során találták meg. A későbbi ásatások során bebizonyosodott, hogy az ókeresztény műemlék együttes kiemelkedő jelentőségű bizonyítéka annak a történeti folytonosságnak, amely négy viharos évszázadon keresztül ívelt a Római Birodalom 4. századi hanyatlásától a Frank Birodalom 8. századi fénykoráig. A világörökségi helyszín tizenhat építményből áll, azonban a temetőben a fő műemlék körül még több mint ötszáz szerényebb sír is található.

A világörökségi helyszín jelentősége háromszoros: egyrészt strukturális és építészeti változatosság jellemzi, mivel különböző formájú és típusú, egymás fölött több szinten elhelyezett sírkamrák és mauzóleumok sora alkotja, másrészt művészeti változatosság jellemzi, hiszen a falakat gazdagon díszítik keresztény témájú, kiemelkedő minőségű festmények.

A felvétel során elfogadott kritériumok

(iii) kritérium

Sopianae temetőjének sírkamrái és a mauzóleumai kiemelkedő bizonyítékai a késő Római Birodalom keresztény közösségei hitének és erejének.

(iv) kritérium

Az északi és nyugati római provinciák egyedülálló kora-keresztény temetkezési művészetét és építészetét kiemelkedően jól és teljes körűen mutatja be Sopianae temetője Pécsett.

Integritás

A helyszín 16 műemlék együtteséből áll, amely az ókeresztény Sopianae temetőjének része. Az együttest a ma is zajló régészeti ásatások során tárták fel; a helyszín körülhatárolása a folyamatban lévő ásatások függvényében változhat. A fennmaradt attribútumokat illetően, melyekből kizárólag a földalatti részek maradtak meg, a romok és azok történeti kapcsolatának épsége a lehető legnagyobb mértékben fennmaradt, figyelembe véve azt is, hogy későbbi települési rétegek, beleértve a jelenlegi élő várost is, a helyszínre rétegződtek.

Hitelesség

A 18. századtól feltárt sírkamrák, síremlékek, egyéb, temetkezéssel kapcsolatos maradványok, töredékek, eredeti helyükön, az egyes korszakokban alkalmazott technikákkal, szakszerű kutatás és restaurálás után – a ma rendelkezésre álló műszaki megoldásokkal – megőrződtek. A maradványok konzerválása és megőrzése érdekében szükséges modern beavatkozások az eredeti szerkezettől jól megkülönböztethetők.

Védelmi és kezelési követelmények

A helyszín és annak védőövezete az 1966-ban kijelölt műemlék jelentőségű területen belül helyezkednek el. A római temető régészeti lelőhelyként is védett. Helyi szinten, a 40-es számú önkormányzati rendelettel 1994-ben a történeti belváros és a római temető területe történelmi övezetként védett lett. A város számos más rendeletet is elfogadott a történeti és építészeti értékeknek a városfejlesztés keretein belül történő megőrzésével kapcsolatban.¹⁸ A helyszín részét képező tizenhat műemlék tulajdonosi köre változó: kettő a magyar államhoz tartozik, tizenhárom Pécs városához és egy Baranya megyéhez.¹⁹ A kezelési terv 2000-ben készült. A világörökségről szóló 2011. évi törvény alapján új kezelési terv

¹⁸ Jelenleg a Pécs Építési Szabályzatának és Szabályozási Tervének megállapításáról szóló 46/2009. (XII. 21.) rendelet hatályos, amely helyi védelmet csak az országos védelemben nem részesülő emlékeknek biztosít (2. §), így nem érinti a világörökségi területet.

¹⁹ Ez fejlesztési, pl. forrásbevonás esetén pályázati szempontból felesleges adminisztrációs terhet jelenthet a kezelőnek.

kidolgozására kerül sor, amely 2013-ban kormányrendeletként fog hatályba lépni, és amelyet hét évente felül kell vizsgálni.²⁰ A jelenlegi kezelő szerv a Zsolnay Örökségkezelő Nonprofit Kft., azon belül is a Világörökség divízió, és valószínű, hogy a kulturális miniszter 2012-ben újra megerősíti a szervezetet ebben a pozíciójában a világörökségről szóló törvény alapján.²¹ Az új kezelési terv és a kezelő szervezet révén átlátható irányítási struktúrák jönnek létre, melyek keretében világosak a felelősségi viszonyok, az eltérő érdekek manifesztálódhatnak és megteremtődnek a különböző szereplők közötti együttműködés intézményes keretei és módozatai. A világörökségről szóló törvény alapján biztosított lesz a helyszín állapotának, csak úgy, mint fenyegetettségének és a megőrzési intézkedéseknek a követő-figyelése (monitoring), melyről rendszeres jelentés készül az Országgyűlés számára; a kezelési tervet hét évente felülvizsgálják. Egyensúlyt kell teremteni a hitelesség megőrzése és a bemutatás mai igényei között. A korábban alkalmazott műszaki megoldások korszerűsítése folyamatos kezelési feladat, az attribútumok hitelességének fokozott biztosítása érdekében. Az egykori nekropolisz területén a továbbra is folyó kutatások során feltárt újabb részei a helyszín bővítését alapozhatják meg.”

II. 3. A kiemelkedő egyetemes érték attribútumainak részletes bemutatása

A Sopianae északi temetőjét alkotó sírok, sírépületek az ókeresztény kultúra egyedi és komplex emlékei. Legnagyobb értékük a – részben festett – sírépítmények nagy számában, illetve ezek történeti- művészeti-vallási sokrétűségében rejlik.

II.3.1. Vallástörténeti érték

Ókeresztény szimbólumok történeti és vallástörténeti jelentősége

A sírkamrákban fellelhető egyértelműen ókeresztény tematikájú falfestmények egyetemes értelmezése, szélesebb kontextusba való helyezése a vallás korai történetének egyetemleges háttérismeretére világítanak rá. Krisztogram ábrázolása mellett bibliai témák is megjelennek, mint a bűnbeesés, Dániel az oroszlánok között,

²⁰ „Pécs (Sopianae) ókeresztény temetője” világörökségi területre vonatkozóan ez a kezelési terv nem készült el 2013-ban. Jelen munka ezen kezelési terv tervezetének megalapozó dokumentációja.

²¹ A Zsolnay Örökségkezelő Nonprofit Kft. jelenleg (2014-ben) is a kezelő szerv szerepét tölti be.

Péter és Pál apostolok, Noé ill. Jónás története valamint a háromkirályok imádása. Az ókeresztény vallás gyakorlásának, túlvilági nézeteinek elterjedése a késő római kor emberének spirituális világának megváltozását tükrözi. A Római Birodalom területén, bibliai jelenetekkel kifestett késő római ismert sírkamrák közül a Sopianae-ban találhatók a legészakibb elhelyezkedésűek.

Attribútumok:

- bibliai témájú falfestmények (bűnbeesés, Dániel az oroszlánok között, Péter és Pál apostolok, Noé ill. Jónás története valamint a háromkirályok imádása);
- ókeresztény szimbólumok (krisztogram, növény- és állatábrázolások);
- cella trichora és cella septichora építészeti kialakítása;
- kétszintes sírkamrák kettős funkcióval a vallási elképzelések leképződése.

Pannónia késő római vallástörténetének kulcsfontosságú lelőhelye

Pannónia ókereszténységgel kapcsolatos régészeti hagyatékának igen nagy hányada kapcsolódik Sopianae-hoz. Ezek részben a festett sírkamrák falfestményeinek tematikájában, ikonográfiájában jelennek meg, és a temető egyéb – épített sírkamrával nem rendelkező – sírok ókeresztény jellegű leletei révén, amelyek együttes értékelése komplex képet mutatnak a korszak vallási életére vonatkozóan. A temető elemzése kimutatta, hogy a területet valószínűleg nem csak az ókeresztény lakosság használta, így elkülönülő ókeresztény temető(rész)ről egyértelműen nem beszélhetünk.

Attribútumok:

- nagyszámú ókeresztény tematikájú sír;
- temető komplexitása;
- más régészeti leletek, amelyek az ókereszténységhez köthetők;
- ókeresztény közösséghez köthető építészeti formák (sírkamrák, cella memoriae, hypogaeum);
- keresztények és pogányok egy temetőrészre való temetkezése.

A terület szellemiségének továbbélése

A pécsi Szent István tér és környéke nem csak Sopianae ókeresztény közösségének szolgált temetkezési helyül. A sírkamrák utóélete a Római Birodalom megszűnését követően is folytatódott: a népvándorláskor századaiban bizonyíthatóan szállásokká, lakócéllal átalakították a sírkamrákat. A pécsi püspökség 11. századi megalapítását követően pedig újra a keresztény egyházé lett a főszerep a területen. Templomok és templom körüli temetők lokalizálhatóak erre a területre (pl. a székesegyház, az Aranyos Mária kápolna, vagy a cella septichora körül feltárt Árpád-kori temető²²). A székesegyház és környéke a későbbi korszakokban is település vallási életének központja maradt, egészen napjainkig.

Attribútumok:

- ókeresztény temető helyén a 11. századtól egyértelműen kimutatható keresztény központ;
- 1700 éven keresztül átívelő szellemi-vallási kontinuitás (különös tekintettel az 5-11. század közötti több évszázados felhagyásra, amely után „újrahasználták” őket);
- ókeresztény építmények újrahasznosítása;
- népvándorlás kori lakóhelyekké való átalakítás;
- 10. sz.²³ (cella trichora /XXXI. sírkamra) nyolc évszázaddal későbbi kifestése.

II.3.2. Kultúrtörténeti érték

Építészettörténeti különlegességek

Sopianae északi temetőjében a sírok/sírhelyek kialakítása többféleképpen történt. A legegyszerűbb elhantolástól kezdve a téglából vagy kövekből épített sírokon át juthatunk el az épített sírkamrákig, sírépítményekig. A sírkamrák és más temetői épületek változatos építészeti megoldásokat mutatnak. A földbe mélyített

²² Ezen Árpád-kori temető templom körüli temetőként való értelmezését kétségesse teszi Tóth Zs. legújabb kutatásai, amelyek szerint a cella septichora nem funkcionálhatott Árpád-kori templomként (ld. III.1. fejezet).

²³ A továbbiakban a 3. táblázatban használt világörökségi nevezésben ill. a 4. táblázatban javasolt további számozást kerül használatra zárójelben az elterjedt/szakirodalmi elnevezéssel)

dongaboltozatos sírkamra (hypogaeum) bejárata előtt akna-szerűen földbe mélyített gödörrel és a bejáratral szemben falba mélyített fülkével egy Kis-Ázsiából a Balkánon keresztül egészen a Dunántúlig elterjedő 3-5. századi építészeti hagyományhoz kapcsolódik. A pécsi temetőben több mint 20 kétszintes sírépület ismert. Ezeken belül térben is elkülönül a két funkció, a földalatti terek a halottaké, míg a föld feletti az élőké, bár a kettő közötti szakrális kapcsolat igazolható. A régészeti feltárások során a sírkamrák építésének módjára, technológiájára vonatkozóan is értékes és egyedülálló információk kerültek elő.

Attribútumok:

- egységes építészeti elvek;
- kétszintes sírépületek nagy száma;
- Apáca u. 8. sz. alatti 16. (XVI.) sírkamra nagy mérete;
- kétszintes sírépületek két különböző funkcióval;
- befejezetlen 11. sírkamra (cella septichora);
- 11. sírkamra (cella septichora) egyedi hétkaréjos építészeti megoldása;
- 5. (V.) sírkamra oktagonális építészeti kialakítása;
- 10. sírkamra (cella trichora) későbbi, 12. századi kifestése;
- 13. (XIII.) sírkamra földfelszínre épített *cella memoriae* halotti lakoma céljára szolgáló asztallal és félköríves ülőpaddal;
- 22. sírkamra (cella trichora 2) kétszintes szerkezete és síkfödémmel ellátott sírkamrája²⁴.

Kiemelkedő művészeti értékek

A temető épített sírépületei közül hatban maradt fenn festett dekoráció. Technikájukat, kivitelüket tekintve a késő római korszak festészetének kiemelkedő emlékei. A különlegesen jó állapotban, eredeti helyükön fennmaradt festmények magas színvonalú technikai tudásról árulkodnak, amelyek a Római Birodalom más területein fennmaradt falfestményekkel jól rokoníthatók.

²⁴ A sírkamra jelenleg a világörökségi területen kívül esik, viszont a sírkamra jellege és kapcsolata a többi világörökségi helyszínnel indokolja a világörökségi terület bővítését.

A 2. (II. / Korsós) sírkamrában, a 20. (XX.) sírkamra egyik épített sírjában, valamint az Apáca u. 8. szám alatt feltárt 14. sz. (G1-2 épített sír) falán látható festett kerítés és kertmotívumok, növényi ornamentikája is különleges művészeti értéket hordoz. A pécsi sírkamrák 4. század közepére – második felére, legkésőbb végére keltezhető falfestményein a 3-4. századi itáliai katakombák és a 4-6. századi balkáni sírkamrák jellegzetes festett dekorációi, jellegzetes bibliai képtípusai (szabadítás-jelenetek) egyedülálló módon együtt fordulnak elő.

Attribútumok:

- falfestmények al secco- és al fresco technikával;
- ókeresztény szimbólumok egységes tematikája;
- ikonográfiai sokrétűség;
- kiemelkedő minőségű ábrázolások.

Kultúrák találkozásából született egyedi érték

A sopianaei temető régészeti hagyatékában megfigyelhető, hogyan használja fel a késő antikvitás római (pogány) kultúrájának elemeit a kialakuló ókeresztény szellemiség. A két eltérő vallási képpel rendelkező közösség anyagi kultúrájának egymásra hatása a temető sírjaiban is megfigyelhető.

Ezek mellett földrajzi adottságaiból következően építészeti és művészeti szempontból eltérő hatások mutathatók ki egyrészt a Római Birodalom nyugati-itáliai területeivel, másrészt dél-délkelet felől, a Balkán irányából.

Attribútumok:

- Bibliai jelenetek (bűnbe esés, Dániel az oroszlánok között) a mauzóleum falain és Erós-ábrázolások a benne levő szarkofágon;
- falfestmények párhuzamai Hispaniától Hellasig;
- szőlőmotívumok, korsó-pohár szimbólumok mind a pogány, mind a keresztény kultúrkörben való elterjedése.

II.3.3. Táji sajátosságok

Az eddig ismert legnagyobb összefüggő ókeresztény temetkezési terület

Bár a Római Birodalom más provinciáiból is ismertek földbe mélyített dongaboltozatos sírkamrák, oktagonális, cella trichora alaprajzú, illetve kétszintes sírépületek, azonban nem ilyen koncentráltan egyetlen területen. Sopianae északi temetőjének jelentőségét éppen az összefüggő területen elhelyezkedő nagyszámú épített sírok és azok gazdagsága adja. Egyedülálló a kétszintes sírkamrák (memoriák és hypogaeumok) nagy száma (több mint 20) egyetlen topográfiailag lehatárolható területen, hasonló szerkezetű sírkamrákat másutt akár magányosan, akár temetőn belül csak egyet-egyet ismerünk. Sopianae északi temető-jét a 2. századtól egészen az 5. századig folyamatosan használták, az ókeresztény közösség-hez köthető sírok elsősorban a 4. század második felére – 5. század elejére tehetők.

Attribútumok:

- sírkamrák koncentrált megjelenése;
- összefüggő, nagyméretű temetőrészlet;
- kétszintes épületek a temetőn belüli legnagyobb száma összehasonlítva a többi hasonló korú és szerkezetű temetővel;
- legészakibb megjelenése a bibliai témákkal díszített sírkamráknak.

Táj és építészet

A sopianae-i temető épületeinek kialakításakor az eredeti táji adottságokat is figyelembe vették. Több sírkamra esetében sikerült kimutatni, hogy a Mecsek hegység déli lejtőjének természetes lejtését a földalatti sírkamra kialakításakor kihasználták. Az újabb ásatások és mérnökgeológiai vizsgálatok eredményei alapján a temető létesítése előtt a Sopianae külterületének számító domboldalon többféle gazdasági tevékenységet végeztek, mielőtt a területet a 4. században temetkezések számára kijelölték volna, s így az ember tájtalakító tevékenysége a temető területén is nyomon követhető.

Attribútumok:

- kétszintes sírkamrák kialakítása;

- természetes táji adottságok kihasználása;
- sírkamrák többszöri használata.

II.3.4. Nyilvánosság számára hozzáférhető egyedülálló értékek

Egyedi megoldású műemlék-restaurálási beavatkozásokkal megőrzött és bemutatott sírkamrák, síremlékek jelentős száma – a nagyközönség számára is látogatható komplexum

A mai ember számára a régebbi korok emlékeinek, különösen a régészeti örökségnek a bemutatása mind összetettebb és szofisztikáltabb vizuális eszközöket igényel, amelyek az eredeti építmények in situ látványát kiegészítik, értelmezik. Sopianae esetében a 12 látogatható sír építményt egy jól körülhatárolható területen, de részben különböző helyszíneken, tekintheti meg a látogató. A Cella Septichora Látogatóközpontban pedig egyéb, az emlékek funkcióját, használatát, építészeti megjelenését értelmező, magyarázó kiegészítő eszközök állnak a rendelkezésre.

Pécsen a 10. ill. 22. sz. (cella trichorák) és a 20. (XX.) sírkamra kivételével valamennyi falfestmény, restaurált állapotában, bemutatva megtekinthető.

Attribútumok:

- 12 látogatható sírkamra;
- részben eredeti állapotban, fizikailag eredeti helyen tanulmányozhatóak a maradványok, ha az eredeti környezetet már – éppen a bemutatás miatt – nem lehetett megőrizni.

A világörökségi helyszín kiemelkedő egyetemes értékeinek meghatározása négy témakör köré csoportosíthatók: a vallástörténeti, a kultúrtörténeti értékek, a táji sajátosságok illetve a nyilvánosság számára hozzáférhetőség. Ezeken belül több olyan aspektus, érték körülírható, amelyek ezen nagyobb csoportokon belül jelmondatyszerűen megfogalmazhatók. Az attribútumok, értékfordozók, bár fizikai méretüket tekintve kisebbek a többi világörökségi helyszínnél, mégis képviselik ezen egyedülálló értékeket.

III. LEÍRÓ RÉSZ

III. 1. A világörökségi terület leírása

III.1.1. A terület történeti leírása, különös tekintettel a történetében bekövetkezett jelentős változásokra és a megőrzési célú beavatkozásokra

Pécs város római kori elődje, Sopianae késő római, (részben) ókeresztény északi temetőjének északnyugati része 2000-ben felkerült a világörökségi helyszínek jegyzékébe.²⁵ Több száz téglasír, több tucat kőből és téglából épített kisebb sírkamra, valamint nagyobb méretű temetői épületek találhatók a világörökségi területen, melyek közül 16 került nevesítésre a fenti jegyzékben. Ezek közül hat sírépületben maradt fenn festett dekoráció, négy sírépület belső tere bibliai jelenetekkel, illetve ókeresztény szimbólumokkal díszített, amelyek tovább növelik az emlék együttes egyediségét, egyetemes kulturális értékét.

A Római Birodalom északi és nyugati provinciáinak a késő római korból származó temetőiben a sírépületek jórészt középkori átépítésekkel maradtak ránk. Sopianae északi temetőjének sajátossága, hogy itt nagyszámú ilyen típusú építmény koncentrálódott. Ezek kisméretű családi sírkamrák és – a feltételezések szerint – nagyobb közösségi sírboltok, temetői építmények. A temető épületegyüttesének nagyságát²⁶ és gazdagságát tekintve a legjelentősebbek közé tartozik az Itálián kívüli nekropoliszok, késő római mauzóleumok emlékanyagában. Az unikális jelleget a pécsiekkel szerkezetileg hasonló, de csak egyszintes, földbe mélyített dongaboltozatos balkáni sírkamrák (Thessaloniki, Ossenovo, Durostorum/Silistra, Serdica/Szófia, Naissus/Niš, Tomi/Constanța, Salona/Solin), és a (részben kétszintes) oktagonális mauzóleumok között (Spalato/Split, Sirmium/Sremska Mitrovica, Durostorum/Silistra, Las Vegas de Pueblanueva) képviseli Sopianae necropolis.

²⁵ Az alábbi történeti összefoglaló elkészítéséhez felhasznált legfontosabb szakirodalmak a következők: Fülep 1977; Fülep 1984; Fülep – Burger 1979; Gábor 2013; Hudák – Nagy 2009; Kárpáti – Gábor 2004; Kárpáti 2004; Katona Győr 2000; Katona Győr 2013; Nagy 1939.

²⁶ Eddig 36 számmal ellátott sírkamra és -építmény, amelyből 5 feltételezhetően nem sírépítmény, illetve további legalább 18 építmény ismert régebbi leírások, kisebb megfigyelések, részleges feltárások és geofizikai felmérések alapján (Gábor 2013; Tóth Zs. 2012).

Az emléktárgy provinciális viszonylatban valóban egyedülálló és egyediségében egyetemes értékű örökség, amely az ókorba, és ezáltal egy letűnt, de áttételesen érvényesülő, hatásaiban máig fennmaradt civilizációba nyúlik vissza.

A pécsi ókeresztény temető figurális falfestményeinek legközelebbi párhuzamai részben a római katakombaművészetben, részben a balkáni sírkamrák (Niš, Szófia, Thessaloniki) falain találhatók meg. A pécsi sírépítmények azonban erősen eltérnek az itáliai katakombáktól és a többi provinciában található sírépítményektől, hiszen itt részben kétszintes építményekről van szó, amelyek felső része egykor a felszínen is látható volt. Megőriztek egy, az ókorban még ritka építészeti formát, a vertikálisan tagolt sírkamra-temetői épület építészeti egységet, amelyre a birodalomban kevés példa akad (pl. Kővágószőlős, Salona-Marusinac, La Alberca).

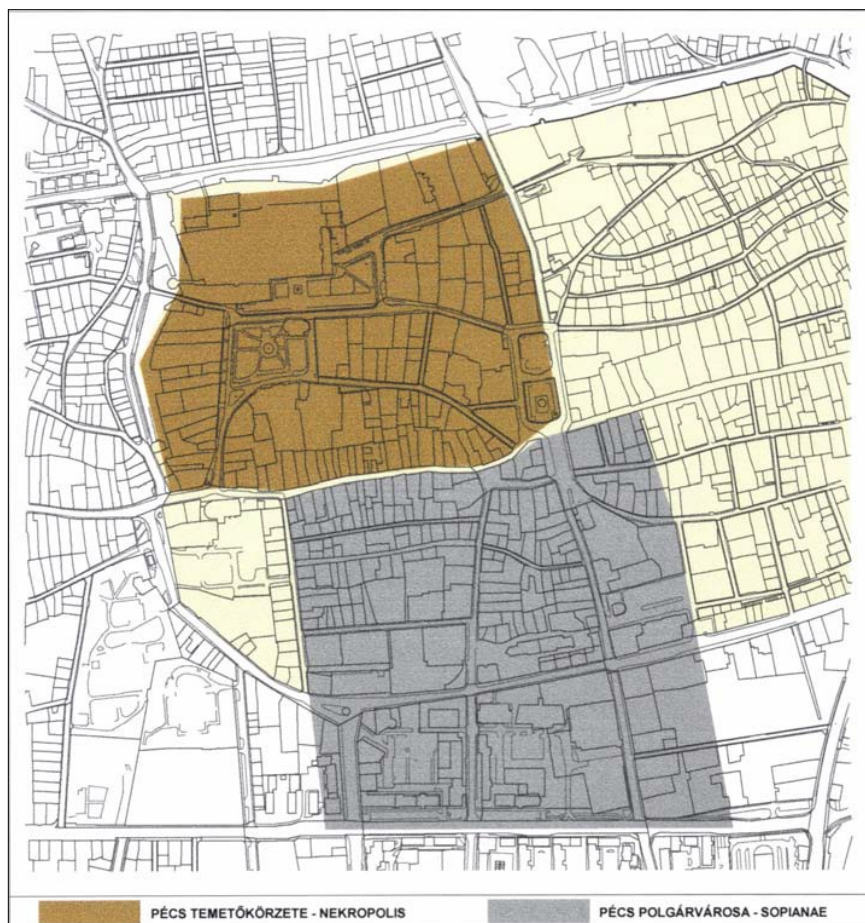
Sopianae temetői építményei egyebek mellett a pogányságból a kereszténység felé mutató lassú hagyományváltást, rítusváltozást is bemutatják. A kereszténység államvallássá válásával a 4. század végére Sopianae temetőjében minden bizonnyal uralkodóvá váltak az új keresztény elemek, amelyek az épületek kialakításában is tükröződhetnek.

A sírkamrákban fennmaradt falfestmények sajátos képi bemutatóját adják a 4. századi kereszténység hitvilága kialakuló jelképrendszerének, kedvelt ószövetségi és újszövetségi motívumainak. A falképeken keresztül nem csak a késő római kori kereszténység eszmeiségéhez kerülhetünk közel, hanem láthatjuk azt is, hogy az új vallás nem sokkal az ún. konstantini fordulat után milyen páratlan művészeti alkotásokat hozott létre. A freskók a korai keresztény provinciális művészet itáliai és balkáni mintaképek alapján készültek, amelyek egyszerre tükrözik a kor egyetemes gondolatvilágát és tartalmazznak helyi, egyedi elemeket is. Az ókereszténység egyik legáltalánosabban használt szimbóluma, a Krisztus-monogram kedvelt díszítőelem a sopianaei sírkamrákban. Emellett olyan bibliai jelenetek, mint a bűnbeesés, az oroszlánok vermébe vetett Dániel próféta, Noé, Jónás, Szűz Mária, a gyermek Jézus és a három mágus (más vélemények szerint három ifjú a tüzes kemencében) történetei elevenednek meg a falfestményeken. A gazdag növényi és állati ornamentika – galambok, pávák, a korsó és pohár ill. a paradicsomkertet

szimbolizáló kerítésminták, virágdíszítések – a sopianaei falfestmények gyakori motívumai.

A kereszténység, amely a világ legnagyobb vallásainak egyike, a római korban terjedt el Európában, közel-keleti bölcsőjéből kiindulva. A Római Birodalom európai provinciái közül először Hellasban és Itáliában jelentek meg a keresztények a Krisztus utáni első században. Nagyobb hullámmal csak a 3. század folyamán lehet az európai tartományokban, köztük Pannóniában is számolni.

Sopianae kora császárkori (Kr.u. 1-2 századi) történetéről viszonylag keveset tudunk. A régészeti leletek alapján a Kr.u. első század utolsó harmadától mutatható ki a mai város területén római jelenlét. A település, amely fontosabb közlekedési és kereskedelmi utak csomópontjában a Mecsek hegység déli lábánál alakult ki, ekkor egy városi ranggal nem rendelkező *vicus* volt, amely a térség kereskedelmi, gazdasági és vallási központjaként funkcionálhatott. Erre utal a régészeti feltárások

5. kép. A római kori város és a temető területe a mai település területére vetítve

során előkerült gazdag leletanyag illetve a feliratos emlékek is. A városi rang megszerzésének időpontját illetően ma sincs szakmai egyetértés, az biztos, hogy a 3. század végén két részre osztott Pannonia Inferior északi feléből létrehozott Valeria tartomány polgári közigazgatási központja lett (5. kép).

A város a 4. században élte virágkorát. A közigazgatási központtá való előlépés jelentős építészeti tevékenységgel párosult, a korábbi épületek jó részét átépítették, kibővítették. A korábbi kisvárosias jellegű település ekkor vált igazi várossá, közigazgatási, gazdasági, kulturális és vallási központtá. A római kori település a mai belváros területén feküdt, legkésőbb a 4. század elején központi részét, kb. 400 × 400 méter nagyságú területet, legkésőbb a 4. század végén, városfallal vették körül.

A késő római időszakból három különálló, a városon kívül elterülő temető ismert: a várostól délkeletre, a mai Árkád Üzletház helyén; a római kori várostól keletre a Kossuth tér területén és a településtől északra. Utóbbi a város nagy temetője lehetett, itt található a világörökségi helyszín is, ahova a 2. századtól kezdve temetkeztek.

A római császárság korában az 1. századtól a 4. század elejéig több alkalommal üldözött keresztény vallás egy I. (Nagy) Konstantin alatt elkezdődött és I. (Nagy) Theodosius által lezárt többlépcsős folyamat során üldözött vallásból a Római Birodalom hivatalos, egyedüli vallásává lett, amelynek lezárása I. (Nagy) Theodosius 391/392-es rendelete, mellyel véglegesen betiltott mindenféle pogány áldozatbemutatást és kultuszgyakorlatot, és bezáratta a pogány templomokat.

Keresztény közösségek megléte Pannóniában a 3. század közepe előtti időszakból egyelőre nem mutatható ki. Sopianae keresztény közösségére vonatkozó korabeli írásos források nem maradtak fenn: név szerint nem ismerünk sem püspököt, sem egyértelműen Sopianaehez köthető mártírt. A település keresztény közösségére a meglévő emlékekből, a tárgyi leletek és vallási-temetkezési épületek alapján lehet csak következtetni.

Korábbi vélemények szerint, ahol a keresztényeknek egyház közösségük lehetett (amelynek a vezetője a püspök), ott a pogányokétól elkülönülő temetőjük is volt, az ilyen temetők létezését azonban a nemzetközi kutatás újabban több esetben is

cáfolta, Sopianaeben sincs rá bizonyíték. Mindazonáltal feltűnő, hogy Sopianaeben valamennyi ókeresztény emlék a város északi temetőjének északnyugati részében került elő. A nagyszámú kereszténységhez köthető emlék jelentős keresztény közösségre utal, így a 4. századi püspökség megléte sem zárható ki.

A 4. sz. végi – 5. sz. eleji barbár támadások egyik következménye a lakosság egy részének elmenekülése és ezáltal Sopianae elnéptelenedése volt. A 430-as években Valeria tartomány a hunok kezére került. Arra nincs adat, hogy ezután megmaradt-e a Sopianae-ban feltételezett püspökség, mint egyházszerkezeti egység, és ha igen, akkor meddig. Ami bizonyos: nem került elő bolygatatlan sírkamra a területen. Egy részük vélhetőleg már a római uralom időszakában áldozatul esett a fosztogatóknak, de legkésőbb ebben az időszakban a többit is kirabolják. A legkésőbbi, az 5. sz. elején emelt 11. sírkamra (cella septichora) befejezetlenül maradt, azaz a római korban nem került használatba, és ez a terület temetőként való használatának végét jelenthette.

A népvándorlás mozgalmas évszázadaiban – hun uralom (430-as évektől 454-ig) után gót (456-473), langobard (510-es évektől 568-ig), avar (568 – 9. sz.) majd Karoling uralom (811-896) időszaka következett – az érkező népcsoportok folyamatosan keveredtek az itt élőkkel. A temető magára hagyott, gondozatlan kőépítményei az idők folyamán pusztulásnak indultak, több felszíni részét pedig elbontják. A karbantartás hiánya miatt a vízelvezető árkok feltöltődtek, az esővízzel a Mecsek oldaláról érkező hordalék elborította a területet. Funkcióváltás is megfigyelhető a területen, a sírkamrák egy részét lakóhellyé alakították át (pl. 12. sz. (mauzóleum), 2. (II./Korsós) sírkamra memoriája). A korszak végére már csak néhány romos épület maradt látható a mintegy ötszáz évvel korábbi temetőből. Épületkontinuitás helyett romkontinuitás lehetséges.

A település is új név alatt jelenik meg a későbbi forrásokban: a 9. századi „*Conversio Bagoariorum et Carantanorum*” már a „*Qui(n)que basilicae*” helynevet említi. Az „Öt bazilika” a kutatás többségi véleménye szerint csak Sopianae temetőjének fennmaradt épületeire vonatkozhatott, így a helynév Péccsel azonosítható. 1009-ben jelölték ki a pécsi püspökség központjának helyét az ókeresztény épületmaradványok által övezett területen, amely a keresztény előzmények

ismeretére utalhat. A 11-12. századra a területen már több működő keresztény templomot ismerünk, többek között a 10. sz. (cella trichora)²⁷ ill. – egyes vélemények szerint – a 11. sz. (cella septichora) romjait is templomként felújították,²⁸ illetve körülöttük temetőt létesítettek.

A székesegyház térségében álló legkorábbi bazilika a feltételezések szerint legkésőbb a 11. század utolsó harmadában már állt,²⁹ építésekor valószínűleg több római kori sírkamra kőfalát is megtalálhatták. Régészetileg a térség használata egészen a tatárjárás kori pusztulásáig bizonyítható.

A terület 13-14. századi beépítések (Püspökvár, székeskáptalan épületegyüttese, gótikus székesegyház átépítése) a korábbi építményeket megtalálhatták, bolygathatták, részben elbonthatták.

A hódoltság korában a székesegyházat dzsámivá alakítják át, és környezetében török kori megtelepedés nyomai mutathatók ki, amelyet további sírkamrák „rongálásához” vezettek.

A fenti bemutatás arra kívánta felhívni a figyelmet, hogy a terület római kori emlékeinek feltárásánál, megőrzésénél és bemutatásánál mindenképpen számolni kell a későbbi korok emlékeivel, ill. azokat mindenképpen figyelembe kell venni.

Rövid kutatástörténet (6. kép)³⁰

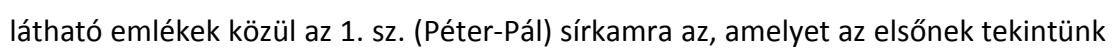
A temető kutatástörténete 1716-ig vezethető vissza, amikor jezsuita rendház (ma a Ciszterci Rend Nagy Lajos Gimnáziuma) építésekor a források szerint egy festett sírkamra került elő. Ezt azonban akkor nem őrizték meg, úgyhogy a ma is meglévő,

²⁷ Feltárt freskói 12. századiak, ez a tény azonban nem zárja ki az épület kápolnaként való használatát már a 11. században.

²⁸ A cella septichora Árpád-kori templomként való használatát legutóbb Tóth Zsolt cáfolta meg (Tóth 2011 nyár) a feltárás során azonosított rétegvizonyok alapján.

²⁹ A Képes Krónika szerint Orseolo Pétert az általa alapított pécsi székesegyházba temették el (Képes Krónika, Dercsényi – Gárdonyi – Mezey – Geréb (Budapest 1964) 113 caput 85: „*sepultus est Quinqueecclesiis, quam ipse fundavit...*”). Ha ez az adat nem téves, lennie kellett egy XI. sz. közepén már álló, még korábbi bazilikának is, amely Buzás Gergely nem bizonyítható feltevése szerint a Dóm tér nyugati részén állt volna.

³⁰ A kutatástörténeti összefoglaló alapját a következő összefoglaló munkák képezték: Fülep 1984; Gábor 2009; Gábor 2013; Kárpáti – Gábor 2004; Katona Győr 2000.

a sorban. 1782-ben került elő, amikor a Káptalani Levéltár épületének az alapjait építették. Koller József kanonok úgy döntött, hogy a levéltár épületét inkább áthelyezik keletebbre, csak hogy megtarthassák a sírkamrát. Ettől fogva – előkerülésük sorrendjében – számozzuk a sírkamrákat, így a Péter-Pál sírkamra kapta az I. számot.

Szintén már a 18. században ismert lehetett a 2. sz. [II. / Korsós] sírkamra, melyet először Henszlmann Imre írt le és kísérelte meg falfestményeinek megóvását az 1860-as években. Ezután Gosztonyi Gyula, egyházmegyei főépítész végzett itt feltárásokat 1939-ben (ekkor mutatták be először a sírkamrát), végül Fülep Ferenc, a római kori Sopianae kutatója, a Nemzeti Múzeum főigazgatója folytatta a feltárásokat 1964-től.

A XIX. században több sírépítmény vált ismertté, amelyek azonban jórészt leírásokból maradtak fenn, ugyanekkor azonban fontos adalékot jelentenek a temető topográfiáját illetően. Ilyen az Alsó Sétatéren 1868-ban megtalált betöltött sírkamra maradványa, amely valószínűleg azóta meg is semmisült vagy a mozaikos sírépítmény a Szent István tér – Janus Pannonius u. sarkáról 1883-ban (XXXIV. sz.)³¹.

1913-14-ben Möller István építész tervei alapján védőépület készült az 1. (Péter-Pál) sírkamra köré, és ezt egy folyosó kötötte össze a külvilággal. Ezeknek az építkezéseknek a során azonosította Szőnyi Ottó a 3. [III.] számú sírkamrát (a folyosó vonalában), illetve a 4. [IV.] számú, festetlen, vakolt sírkamrát a Péter-Pál sírkamrától nyugatra és az 5. [V.] számú sírkamra nyugati falát a Péter-Pál sírkamra mellett. Mivel ez nagyon közel esik a Káptalani Levéltár épületéhez, nem tárták fel teljesen, mert a földtámaszt akkor nem lehetett a levéltár alapjaitól elbontani.³²

1922-ben került elő a 6. [VI.] számú sírkamra (a Dóm előtti tér nyugati felében egy csatornaárokban), valamint a Püspöki Palota és a Székesegyház közt lévő 10. sz.

³¹ Utóbbi építmény funkciójának meghatározásánál is egyelőre kérdéses sírépítményként való meghatározása, lévén, hogy biztosan mozaikkal díszített sírkamra eddig nem került elő Pannonia területén, és a szakirodalomban X. sírkamraként azonosított mozaikos épületről is feltételezhető, hogy egy villához, és nem a temetőhöz tartozott (ld. alább).

³² Ezért korábban nem lehetett egyértelműen lokalizálni az 5. (V.) sz. sírkamrát, és így a 2000-ben készült térképen is csak hozzávetőlegesen került feltüntetésre. Pontos alaprajzát és helyét csak az 1999 és 2001 közötti feltárások során sikerült meghatározni.

[cella trichora / XXXI. sz.]. Ekkor Szőnyi Ottó, majd 1955-ben Fülep Ferenc végzett itt kutatásokat.

Az egykorú leírások szerint 1927-ben, csatornázási munkák közben bukkantak a X. számú sírkamrára az akkori Káptalan u. 6. szám előtti területen, de sajnos nagyon rossz állapotban került elő.³³ Ugyanekkor találtak rá először a 11. sírkamra (cella septichora) falaira is, de a részletes kutatás ekkor még nem történt meg.

1938-39-ben Gosztonyi Gyula körbeásatta a 11. sírkamra (cella septichora) falvonalát, s így tisztázta annak alaprajzát (XXXII. sz.³⁴). A déli apszisokat és a keletit teljesen fel is tárta, az épület középső része csak részlegesen került ekkor kutatásra (mint az 5. [V.] számú sírkamra esetében, ő sem bonthatta el a levéltár, illetve plébánia épületétől a földtámaszt). Ugyanebben az évben került elő a Szent István téren a XI. és XII. számú sírkamra, bár ezek keltezése (sőt, valójában elhelyezkedése is), ellenőrző, hitelesítő ásatások hiányában bizonytalan.

Török Gyula és Radnóti Aladár két festetlen sírkamrát tárt fel a cella septichora mellett 1940-ben (8-9. / VIII-IX. sírkamra). A 2005-2006-os kutatások alkalmával valószínűleg a 8. [VIII.] számút azonosították újra (XXV. sz.), és ugyancsak valószínűleg a 9. [IX.] számú festetlen sírkamrát is megtalálták, amelyet a XXI. számmal láttak el.

A kutatások a II. világháborút követően 1955-ben indultak újra, először Radnóti Aladár végzett kisebb feltárásokat a 11. számú (cella septichora) körzetében, majd 1958-ban Fülep Ferenc tárta fel a 7. [VII.] sz. sírkamrát. A következő évtizedek kutatásai is az ő nevéhez fűződnek: az Apáca u. 8. sz., valamint a Szent István tér 12 – Apáca u. 14. sz. alatt kerültek elő a 13. [XIII.], XIV., XV. és 16. [XVI.] sz., valamint a később számot kapó 15. [XXVII.] és XXIX. sír építmények, melyek közül a XIII. sz. cella

³³ A szakirodalomban gyakran ezzel együtt kerül említésre az 1841-ben a telken belül megtalált mozaikpadlós építmény, amelyet szintén X. sírkamraként jelölnek. Pontos helyének meghatározása Vaday Andrea újabb kutatásai alapján valóban a mai Káptalan u. 6. sz. pincerészére tehető, azonban ez inkább egy villa része volt, és nem temetői építmény (Vaday Andrea szíves szóbeli közlése). Ezzel szemben Magyar Zsolt inkább egy ismeretlen alaprajzú sír épületként határozta meg (Magyar Zsolt szíves szóbeli közlése). Valószínűleg az épület előtt azonosított X. sírkamrát találta meg az 1980-as években Kárpáti Gábor.

³⁴ Eredetileg a cella septichora nem kapott számot, csak a legújabb publikációkban illesztették a sírkamrák és egyéb temetői építmények sorába, és kapta a XXXII. számot.

memoriae-t Vladár Ágnes tervei alapján védőépülettel is elláttak. 1975-1976 során történt meg, szintén Fülep Ferenc vezetésével, a Szent István téri vízlépcső helyén előkerült 12. [Ókeresztény Mauzóleum³⁵ / XXXIII.] sírkamra feltárása, restaurálása, majd bemutatása Bachman Zoltán tervei alapján. Ez volt az első, a nagyközönség által is látogatható, föld alatt bemutatott sírkamra. Ezt követően még két sírkamra került bemutatásra: az 1. [I.] és a 2. [II.] sz. sírkamra.

A világörökségi elismerés 2000. évi elnyerését követő évek régészeti kutatásai során a már korábban is ismert sírépítmények részben szisztematikus, részben hitelesítő feltárására is sor került, valamint számos újabb emlék került napvilágra.

1999-2002 között került sor az 1. (Péter-Pál) sírkamra újbóli, illetve az 5. [V.] számú sírkamra immár teljes feltárására Kárpáti Gábor vezetésével. 2003-tól voltak látogathatók a nagyközönség számára az 1. (Péter-Pál), 3. [III.], 4. [IV.] számú sírkamrák (az 5. [V.] számú sírkamra védőépülete csak később készült el). Ezen feltárások során került elő az a bronz Krisztogram alakú áttört korong, eredetileg függőmécses része a 4. [IV.] sírkamra feletti földfeltöltésből, amely később a pécsi világörökség emblémája lett.

2002-ben a világörökségi helyszínen kívül a Széchenyi téren (Nagy Lajos Gimnázium udvara) került elő egy hamvasztásos sír, felette kőkerítéssel körülvett sírkerttel, amelyek a sorszámozásban a XVII.-XVIII. számot kapták.

2003-2004. során Kárpáti Gábor, majd Gábor Olivér vezetésével történt a 19. [XIX.] sírkamra feltárása, melyre az 5. [V.] számú sírkamra védőépületének építésekor bukkantak.

2004-2005-ben Gábor Olivér, majd Visy Zsolt vezetésével megtörtént a 20. [XX.] sírkamra feltárása is – ez a 19. [XIX.] sírkamra ásatásakor került elő először, de mivel a Dóm téren lévő támfal alapozását ráépítették, csak a későbbiekben sikerült teljesen feltárni.

³⁵ Ez a Fülep Ferentől származó elnevezés félrevezető, mert végső soron a többi igényesebben kialakított sírépület (V. sírkamra, cella trichorák, cella septichora) szintén mauzóleumnak nevezhető.

2004-ben az Apáca utca 13-15. sz. alatt újabb építménymaradványok kerültek elő (XXVIII. sz.).

Pécs város 2004-ben az Európai Unió társfinanszírozásában 1,5 milliárd forint vissza nem térítendő támogatást nyert el "Pécs világöröksége, turisztikai vonzerő fejlesztése" c. pályázatával, amely célul tűzte ki egyrészt a már meglévő emlékek bemutatási színvonalának emelését, másrészt bővíteni kívánta a műemléki látnivalók körét. A projektben központi szerepet kapott a cella septichora – a temető legnagyobb ismert épülete – (újbóli) feltárása és műemléki bemutatása. Fontos szempont volt a pályázatnál, hogy a Dóm tér alatti, már ismert és bemutatott ókeresztény emlékeket az újonnan feltártakkal egyetlen komplexummá fogják össze, körüljárhatóvá tegyék. Az eredmény a Cella Septichora Látogatóközpont létrejötte lett, a római kori építmények köré vasbeton védőépület épült Bachman Zoltán tervei alapján. Ennek kivitelezése megelőző régészeti feltárást tett szükségessé. A Pécs/Sopianae Örökség Közhasznú Társaság által irányított beruházás régészeti munkálatait a Janus Pannonius Múzeum végezte Visy Zsolt professzor (Pécsi Tudományegyetem Régészet Tanszék) vezetésével 2005-2006 között.

Ekkor került sor a terület komplex régészeti kutatására. Az ásatások során, a cella septichorától keletre, a közműkiváltások árkaiban került elő a XXI., 17. [XXII.] és 18. [XXIII.] számú sírkamra; ezek teljes kutatása azonban egyelőre nem történhetett meg, mivel az építkezéshez szükséges közműcsatornákból kerültek elő, és teljes feltárásukat az építési munkák nem indokolták. Ugyancsak ezen ásatás alatt történt meg a 21. [XXIV.] számú sírkamra részleges kutatása, melynek nagy része az építési területen kívülre esett, de bejáratí részét és déli falainak indítását sikerült dokumentálni. Ez már a cella septichora leendő védőépületébe is benyúlt volna, de anyagi és technikai okokból nem kerülhetett be az új bemutatótérbe, amely azonban – a cella septichora mellett – immár összeköti az egymástól eddig elválasztva bemutatott I., II., III., IV., V., XIX. és XX. sírkamrákat is.

A 2005-2006. évi ásatás a késő római ókeresztény temető (és a világörökségi helyszín) területén végzett eddigi legnagyobb volumenű régészeti feltárás volt. Fontos eredménye volt a római kori és középkori emlékek egymásba kapcsolódó

együttesének a komplex értékelése és bemutatása. A Látogatóközpont kialakításakor – részben technikai akadályok miatt – nem sikerült minden részletében kielégítő megoldásokat találni, amelyek korrigálására – kiegészítésére jelen munka tapasztalataira támaszkodva születő KET, illetve KKK előírásai alapján kerülhet sor.

Az ezt követő régészeti kutatásokból ki kell emelni a – világörökségi helyszín szomszédságában levő – Rózsakert területén (Janus Pannonius utca 10.) előkerült újabb cella trichorát (22. / XXXVI. sz.), amely bemutatása egyelőre megoldatlan. A négyszögletes előtérrel bővített sírkamra felett a földfelszínen egy háromkaréjos épület (cella memoriae) állott, amelyből a keleti karéjt szinte teljesen, illetve a nyugati karéj egy részletét sikerült feltárnia az ásató régésznek. Szintén ki kell emelni a Dóm téren végzett geofizikai kutatásokat, amelyek alapján további, eddig nem azonosított sírkamrák léteire következtethetünk. Ezen kívül a Széchenyi tér északi végén is feltárássra került egy dongaboltozatos, épített sír (XXXV. sz.), amely a temető keleti sírcsoportjához tartozhatott (95. kép).

Az egyes sírépítmények rövid leírása³⁶

1. (Péter-Pál) sírkamra [I.]³⁷ (7-10., 72-74. kép)

Pécs, Szent István tér

Lelőhely azonosító: 26789 = Pécs 101

Hrsz. 18300

A sírkamrát 1782-ben, a Káptalani Levéltár építésekor találták meg. A sírkamra feletti épület maradványainak egy részét a 19. sz. második felében megsemmisítették.

Boltozott sírkamrájában előkamrán keresztül lehetett bejutni, amely közvetlenül a sírkamra építését követően épült. A bejárat rész megtalálásakor el volt falazva. A sírkamra északi falába vágott nyílás egy kisebb körszelet alakú helyiségbe nyílik.

³⁶ A sírépítményekre vonatkozó részletesebb leírást és további képanyagot ld. V.1. fejezetben, illetve az 1-16. számúakhoz ld. Katona Győr 2000. Ezek újabb ismételtesére jelen keretek között nem kerül sor. A leírások elsősorban Katona Győr 2000, Gábor 2008 alapján készültek, bővebb szakirodalmat ld. V. fejezet.

³⁷ A római számok a szakirodalomban használt számozást jelentik, amely esetenként eltér a Világörökségi előterjesztésben használt arab számozástól.

Felszíni épületének falait nem közvetlenül a sírkamra falaira építették, de figyelembe vették azokat. A felszíni épületből ma már csak az egykori apszisa látható. Bejáratát porticusszal (oszlopos előcsarnokkal) rekonstruálják.

A Péter-Pál sírkamra mennyezetén látható a 4. századi ókeresztény falfestészet nemzetközi viszonylatban is kiemelkedő példája. Az északi falon láthatjuk Péter és Pál apostolok ábrázolását, amint dicsőítő testtartásban mutatnak a közepén lévő krisztogramra. A nyugati oldalfalra Noé, Szűz Mária és a három mágus (más vélemények szerint a tüzes kemencébe vetett három ifjú) történetét festették, a keleti oldalfalon a bűnbeesés, Dániel és az oroszlánok vagy Jó Pásztor (?), valamint Jónás próféta története tárul elénk. A paradicsomot jelképező mennyezetén gazdag növényi és állati ornamentika között, medalionokba foglalt portrékon két idősebb és két fiatalabb férfi mellképei szerepelnek, akiknek kiléte bizonytalan. A páva és a galamb gyakori, a feltámadásra és a Szentlélekre utaló ókeresztény szimbólum.

2007-től a Cella Septichora Látogatóközpont részeként látogatható.

7. kép. Az 1. [I] sírkamra
(Fotó: Mezős Tamás)

A Pétert és Pált ábrázoló
klimatizált sírkamra külső
képe.

8. kép. Az 1. sírkamra előtere (Fotó: Mezős Tamás)

Az 1. [I.] sírkamra előterének képe a bejáratától balra. Jól látható a modern aláfalazás, vagyis az a szint, ameddig az előcsarnokot a modern járószinthez képest föl kell tölteni.

9. kép. Az 1. sírkamra bejárata (Fotó: Mezős Tamás)

Az I. sírkamra előcsarnokát valószínűleg még a használatba vétel előtt, de az eredeti építésnél később toldották a sírkamrához. A képen is jól láthatóan jelenik meg a sírkamra bejáratí nyílásának küszöb, illetve a sírkamra padlószintje. Zavaró, hogy a bemutatás készítésekor az előcsarnokban nem emelték meg a modern padlószintet a feltárások során rögzített eredeti magasságra. Így az előcsarnok homlokfalának mai aláfalazása is eltüntethető lenne.

10. kép. Az 1. sírkamra festményei (Fotó: Mezős Tamás)

A védőépület tervezésekor megoldották a sírkamra aláépítését. Így a látogató számára biztosított a páratlan mennyezets freskó megtekintése, illetve Péter és Pál alakjának, valamint a krisztogramnak a tanulmányozása.

2. (Korsós) sírkamra [II.]³⁸ (11-14., 75-77. kép)

Pécs, Szent István tér

Lelőhely azonosító: 26790= Pécs 102

Hrsz. 18300

A Korsós sírkamrát a 18. században, a kiterjedt pécsi pincerendszer kialakításakor fedezték fel. Feltárását és rekonstrukcióját 1939-ben Gosztonyi Gyula, majd 1964-től Fülep Ferenc végezte.

A kétszintes sírépület téglalap alakú sírkamráját két hosszanti oldalán kívülről 3-3 támpillér támasztotta. A sírkamrában két épített sír található, a déli oldalon levő egy későbbi temetkezés is bekerült a kamrába. A sírkamra bejárata előtti, feltehetőleg az alsó sírkamra bejárata előtt kiásott akna betöltéséből került elő egyetlen lelete: egy I. Valentinianus-érme (367-375).

A sírkamra falainak alsó részén négyszögletes mezők találhatók, amelyeket a márványburkolatot utánozó festéssel (geometrikus rácsozat és nagyfelületű egyszínű díszítés) láttak el. A rácsmotívum – egyes vélemények szerint – a Paradicsomkertre utal, amennyiben a sírkamrába keresztények temetkeztek. A sírkamra felső részén festéséből csak a déli és északi oldal maradt meg, a két hosszanti oldalon csak a legalsó része maradt meg a falfelületből. Az északi oldalon a sopianaei sírkamrákban általánosan jellemző kis falfülkét szőlőindák keretezik, a fülkében a korsó és pohár ábrázolása látható, melyek után a sírkamra nevét is kapta.

2007-től a Cella Septichora Látogatóközpont részeként látogatható.

³⁸ Az egyes sírépítmények műemléki helyreállításához ld. a képanyag kommentárját.

11. kép. A 2. sírkamra előcsarnoka. (Fotó: Mezős Tamás)

A „korsós sírkamra” előcsarnoka és mögötte a sírkamra bemeneti nyílása, amely több mint 50 cm-rel a jelenlegi padlósínt fölött nyílik. A sírkamrába történő betekintés ebből az irányból csaknem megoldhatatlan a kettős üvegfelületen keresztül.

12. kép. A 2. sírkamra belső képe. (Fotó: Mezős Tamás)

A kép felső részén látszik a felső betekintő nyílás pereme.

13. kép. A 2. (Korsós) sírkamra bemeneti nyílása. (Fotó: Mezős Tamás)

A bemenet nyílás előtt egykor kialakított ideiglenes akna nem érzékelhető a közönség számára.

14. kép. A 2. sírkamra betekintő nyílása a sírkamrából nézve. (Fotó: Mezős Tamás)

A felső szinten a boltozatát követő üvegfelületen keresztül tanulmányozhatóak csak a falképek.

3. (festetlen) sírkamra [III.] (15-17., 78. kép)

Pécs, Szent István tér

Lelőhely azonosító: 26791= Pécs 103

Hrsz. 18300

1913-ban fedezte fel a sírkamrát Szőnyi Ottó és Möller István.

Téglalap alakú sírkamrájának északi falában bemélyített fülke. A fülke előtt helyezkedett el szarkofág. Belső falait falfestmény nélküli fehér vakolat fedi. Felszíni épületet nem sikerült azonosítani.

2007-től a Cella Septichora Látogatóközpont részeként látogatható.

15. kép. Az. 3. sírkamra felülről
(Fotó: Mezős Tamás)

A III. sírkamra a látogatóút magasságából.

16. kép. Az. 3. sírkamra kelet felől (Fotó: Mezős Tamás)

A III. sírkamra K felől, a bemeneti nyílás képe és a boltozat vállának látványa, amely megemelve jobban segíthetné a kamra eredeti képét.

17. kép. Az 3. [III.] sírkamra a bemeneti nyílása és a „lejárati” akna képe (Fotó: Mezős Tamás).

4. (festetlen) sírkamra [IV.] (18-22., 79. kép)

Pécs, Szent István tér

Lelőhely azonosító: 26792= Pécs 104

Hrsz. 18300

Az I. sírkamrától nyugatra található sírkamrát 1913-ban találta meg Möller István.

A kőből falazott sírkamra padlója és dongaboltozata téglából készült, falfestményt nem tartalmazott. Északi fala előtt téglából összeállított sírláda állt, nyugati végében pedig téglalap alakú fülke mélyedt a falba.

Felszíni épület valószínűleg nem tartozott hozzá, mivel több sír is előkerült a sírkamra felett.

A sírkamra feletti feltöltés feltárásakor került elő 2000-ben az a bronz, öntött áttört, eredetileg mécsesfüggesztő lánchoz tartozó korong, amely a pécsi világörökségi terület emblémája lett.

2007-től a Cella Septichora Látogatóközpont részeként látogatható.

18. kép. 4. sírkamra bejárata jelenleg
(Fotó: Mezős Tamás)

IV. ún. festetlen sírkamra, melyet 1913-ban találtak meg és Möller István restaurálta. A CSL megépítése után a látogatók kb. 1 m-rel mélyebben állva kerülnek a sírkamra közvetlen közelébe. Az aláfalazás következtében nem érzékelhető a római kori terepszint alatt a sírkamra valós helyzete, illetve, mivel a holttest elhelyezéséhez ideiglenesen megnyitott akna sem érzékelhető, a bemutatás hitelessége erősen kétséges. Muzeológiai szempontok alapján a sírkamra előtere rendezendő.

19. kép. A 4. sírkamra boltozata
(Fotó: Mezős Tamás)

A Möller-féle beavatkozást a CSL építése során részben elbontották. Így a 2000-es évek első évtizedében a sírkamra alá készített aláfalazás és a szintén téglából megépített Möller-féle kiegészítés zavar. Ez utóbbi elbontása javasolható.

20. kép. Az 4. sírkamra boltozatának lefaragott Möller-féle kiegészítése és vasbeton megerősítésének részlete (Fotó: Janus Pannonius Múzeum)

Célszerű lenne a sírkamra egységes képének restaurátori visszaállítását kezdeményezni.

21. kép. Az 4. sírkamra padozata. (Fotó: Janus Pannonius Múzeum)

A feltételezések szerint Möller István által lebetonozott sírkamra padozata, melynek fölbontása és a feltárás kora állapotának a visszaállítása javasolható. Esetleg megfontolható, hogy analógiák alapján új, az eredetihez hasonló burkolat készüljön.

22. kép. Az 4. sírkamra kifalazott sírhelye (Fotó: Mezős Tamás)

Az IV. sírkamra belső terében a kifalazott sírhely maradványai látszanak. A belső tér muzeológiai szempontú kezelése szükséges.

5. sírkamra [V.] (23-27.,80-81. kép)

Pécs, Szent István tér

Lelőhely azonosító: 26793= Pécs 105

Hrsz. 18295

Az I. sírkamra mellett közvetlenül keletre már 1913-ban észleltek egy sírkamrát, azonban teljes feltárására csak 2000-2001-ben került sor (ezért nem sikerült a 2000. évi nevezési dokumentációban pontosan térképre helyezni).

Félig földbe mélyített, nyolcszög alaprajzú épület, néhol 4 m magas megmaradt falakkal és két ablaknyílással. A délről nyíló bejáratot a hegyoldalba mélyítették, viszont a dokumentált ablakok alapján egy egyterű, félig felszíni építménnyel lehet számolni. A sírépületben egy kőládásír található, amelyet az északi oldalon a belső tértől egy kőlappal elválasztva helyeztek el.

2007-től a Cella Septichora Látogatóközpont részeként látogatható.

23. kép. Az 5. [V.] számú nyolcszög alaprajzú sírkamra megtekintő folyosója az eredeti bejárat nyílásán.
(Fotó: Mezős Tamás)

A hídszerkezet üvegfödémrel készült, így az eredeti burkolat, illetve küszöbkő látszik felülről.

24. kép. Az 5. [V.] sz. nyolcszög alaprajzú sírkamra bejárata a kamrából nézve. (Fotó: Mezős Tamás)

Jól látszik a küszöbkő és a nyílás szárköveinek indítása. A látogatónak nincs lehetősége arra, hogy ebből a nézetből tekintse meg a sírkamra padozatát.

25. kép. Az 5. [V.] sírkamra küszöbkőve a hídszerkezet üvegpadlóján keresztül (Fotó: Mezős Tamás)

26. kép. Az 5. sz. nyolcszög alaprajzú sírkamra sírfülkéje (Fotó: Mezős Tamás)

27. kép. Az 5. sírkamra belseje. (Fotó: Mezős Tamás)

A nyolcszög alaprajzú sírkamra ÉK-i oldala a boltozat homlokívének maradványaival, az építési állványzat tartógerendáinak fészkeivel és a K-i pillér maradványaival. A boltozat indításának és a sokszögoldal síkjának a viszonya építészetiileg tisztázásra szorul. A maradványok élményezettető bemutatása még várat magára.

6. sírkamra [VI.] (82. kép)

Pécs, Szent István tér

Lelőhely azonosító: 26794= Pécs 106

Hrsz. 18295

1922-ben az I-V. sírkamrákról nyugatra került elő. Teljes feltárása nem történt meg, így északi határfala nem ismert.

A sírkamra téglából készített dongaboltozattal fedték le. Bejáratától jobbra és balra egy-egy temetkezés található.

Felszíni épülete nem ismert, de feltételezhető.

Nincs bemutatva, nem látogatható.

7. sírkamra [VII.] (83. kép)

Pécs, Szent István tér

Lelőhely azonosító: 26795= Pécs 107

Hrsz. 18295

1958-ban Fülep Ferenc sírkamra maradványaiként azonosította, de újabb kutatások nem zárják ki, hogy a püspöki székesegyháztól nyugatra fellelt építmény esetleg középkori pince lehetett. Az építmény feletti felszíni épületre utalnak az építmény falainak felmenő részei. Az eddig ismert adatok alapján a két szint viszonyára, valamint a hozzá kapcsolódó K-Ny-i irányú fal funkciójáról többfajta értelmezés ismert. Tóth Zsolt véleménye szerint egy középkori pincéről van szó és nem késő római sírkamráról.³⁹

Nincs bemutatva, nem látogatható.

³⁹ Id. Tóth Zsolt tanulmánya az V.1.1.d fejezetben 7. o.

8. sírkamra [VIII.] (84. kép)

Pécs, Szent István tér

Lelőhely azonosító: 26796= Pécs 108

Hrsz. 18299

1940-1941-ben Török Gyula tárta fel a IX. sírkamrával együtt.

A téglalap alakú sírkamrában eredetileg két, közös falú, nyeregtetős, egymással párhuzamos Ny-K irányú sírt helyeztek el az északi részen egymás mellé. A sírkamra falait egyszerű fehér vakolat díszítette.

Feltárásakor a sírkamra feletti rétegekből kék, vörös és bíbor falfestmény-töredékek kerültek elő, amelyek feltehetőleg a felette álló cella memoriae-t díszítették.

Nincs bemutatva, nem látogatható.

9. sírkamra [IX.] (85. kép)

Pécs, Szent István tér

Lelőhely azonosító: 26797= Pécs 109

Hrsz. 18299

1940-1941-ben Török Gyula tárta fel a IX. sírkamrával együtt.

Padlójába mélyített gödörből 330-335 között vert érmek kerültek elő. Északi falához később egy további sírt építettek. Feltárásakor a sírkamra feletti rétegekből kék, vörös és bíbor falfestmény-töredékek kerültek elő, amelyek feltehetőleg a felette álló cella memoriae-t díszítették. A sírkamra feletti épület falai nagyrészt megsemmisültek, csupán a boltozat feletti ráfalazások maradtak meg.

Nincs bemutatva, nem látogatható.

10. cella trichora [XXXI. sírkamra] (86-87. kép)

Pécs, Szent István tér

Lelőhely azonosító: 26798= Pécs 110

Hrsz. 18295

A cella trichora a székesegyház nyugati oldalánál található, részben a Püspöki Palota alatt. 1922-ben találta meg Szőnyi Ottó, és Müller István. Az alapvetően centrális építmény négyszögletes középső terét É-i, K-i és Ny-i irányból egy-egy apszis veszi körül, D-i irányból pedig egy előkamra övezi. Az É-i apszis körül 4 külső támpillér nyomait találták meg. Földfelszínen álló sírépületként értelmezhető.⁴⁰

A feltárt falrészleteket függőnymintát utánzó, 12. századi eredetű kétrétegű falfestés fedi, az épületet az Árpád-korban kápolnaként használták. Az újabb kutatások arra engednek következtetni, hogy némely temetői épület, még ha esetleg csak romjaiban is, de felismerhetően megérte a magyar államalapítást és a pécsi püspökség megalapítását.

Nincs bemutatva, nem látogatható.

11. cella septichora [XXXII. sírkamra] (28-32., 49-54. ill. 88. kép)

Pécs, Szent István tér

Lelőhely azonosító: 24585= Pécs 37

Hrsz. 18300

A pécsi ókeresztény temető eddig ismert legnagyobb épülete. Az épületet Gosztonyi Gyula mérte fel és tárta fel először részlegesen 1938-1939-ben. Az újbóli, immáron teljes épületre kiterjedő régészeti kutatásra 2005-2006-ban került sor. Mai nevét a nyolcszögletű belső teret határoló hét apszisról kapta, amely – számát tekintve – egyedülálló az ókeresztény építészetben. Építésének idejét a 4. század végére, vagy az 5. század elejére teszik a kutatók. Noha temetkezési célra épült, sírokra utaló nyomok azért nem kerültek elő, mert építése félbe maradt. Belsejéből kék, narancssárga, vörös és zöld színű illetve sötétszürke sávokkal díszített falfestménytöredékek kerültek elő, de a falakon már semmilyen festésnyom nem volt.

2007-től a Cella Septichora Látogatóközpont részeként látogatható.

⁴⁰ Tóth Zsolt tanulmánya az V.1.1.d fejezetben 5. o.

28. kép. A 11. sír építmény belseje
(Fotó: Mezős Tamás)
Cella septichora (XXXII.) sírkamra a
Látogatóközpont legfontosabb
eleme. A befejezetlen épület-torzót
nagyvonalú üvegfüdém védi.

29. kép. A 11. sír építmény belseje
(Fotó: Mezős Tamás)
A cella septichora É-i oldalának 3
térbővítése a félbehagyott
építkezés jól látszó nyomaival –
megszilárdult habarcs halmok
látványával. Régészeti szempontból
ezek a maradványok is értéknek
tekintendők, folyamatos
karbantartásuk műemléki érdek.

30. kép. A 11. sír építmény északi
fala (Fotó: Mezős Tamás)

A sír építmény É-i fala maradt fenn
nagyobb magasságban, de nem
állapítható meg, hogy az exedrák
boltozatáig elkészült-e egyáltalán a
falazat.

31. kép. A 11. századi sírkövek ÉNy-i irányból. (Fotó: Mezős Tamás)

32. kép. A 11. századi sírkövek dél felől, a bejárat irányából. (Fotó: Mezős Tamás)

Már ebből a nézetből is jól látható, hogy a tervezői koncepció szerint a maradványokat kvázi műtárgyként kívánja láttatni az építész. Ennek következtében olyan részletek is láthatóvá válnak, mint például a falazat külső felülete. A bemutatás jelentős mértékben megosztotta a szakmai közvéleményt. Az ásató régészek markáns véleménye szerint ezt a látványt el kell takarni, a bejárat felől nem érvényesülhet, mert hiteltelen és megzavarja a látogatókat.

12. „Ókeresztény mauzóleum” [XXXIII. sírkamra] (33-35., 55. ill. 89-91. kép)

Pécs, Szent István tér

Lelőhely azonosító: 26788= Pécs 50

Hrsz. 18392/1

1975-ben bukkantak rá az Ókeresztény Mauzóleumnak nevezett épületre. Az ekkor megkezdődött ásatások teljes sikerrel végződtek: egy ókeresztény cella memoriae, és alatta az eddig ismert legnagyobb sírkamra került elő festett falakkal és három, megrongált szarkofággal. A sírkamra eredetileg egy festett helyiségből állt, amelynek déli oldalán állt a hatalmas, gyönyörűen faragott szarkofág. Később a sírkamrát nyugati irányban megnagyobbították. A megmaradt freskósorozat alapvetően két részből áll; az északi falon Ádám és Éva bűnbeesése, majd Dániel próféta az oroszlánok vermében, végül egy növényi motívum látható. A keleti fal tengelyében, a mennyezet alatt Krisztus szimbólumát, a görög X és P (khi és rho) betűk ligatúrájából álló krisztogramot, mellette egy rossz állapotban fennmaradt ülő (?) alak ábrázolását láthatjuk.

A sírépület látogatható.

33. kép. A 12. sírépület (ún. Ókeresztény Mauzóleum) felszíni építményének jelölése a Szt. István téren, az egykori Cascade helyén. (Fotó: Mezős Tamás)

34. kép. A 12. sírkamra belső képe (Fotó: Mezős Tamás)
A sírkamra belső képe alapján jól érzékelhető az eredeti tér. A szükséges műemléki beavatkozások során meggondolandó, hogy az eredeti római kori boltozatot célszerű lenne kiegészíteni és így teljessé tenni az egykori belső teret.

35. kép. A 12. sírkamra képe az egykori bejárat folyosójáról. (Fotó: Mezős Tamás)

13. sírkamra [XIII.] (92. kép)

Pécs, Apáca u. 14. – Szent István tér 12.

Lelőhely azonosító: 26799= Pécs 111

Hrsz. 18387

1968-1972 között Fülep Ferenc tárta fel a pezsgőgyár üzemének építése előtt a saroktelket. Két sírépület és kb. 110 sír került elő. A XIII. sz. csak föld felszíni épület volt, nem funkcionált földalatti sírkamraként. Félköríves északkeleti záródású helyiségében félköríves asztal, körülötte ülőhelyek kerültek elő.

A holttesteket egyszerűen a padló alá temették.

A sírépület látogatható.

14. festett ikersír (36. és 93-94. kép)

Pécs, Apáca u. 12.

Lelőhely azonosító: 26800= Pécs 112

Hrsz. 18382

1958-ban Fülep Ferenc a Megyei Könyvtár új szárnyának építésekor nagyobb sírcsoportot tárt fel. Ezek közül az egyik egy téglából és kőből épület kettős sír, amelynek belsejét simára vakolták és festéssel díszítették. A két sír közvetlenül egymás mellett, falaikra rácsos kerítésmintákat festettek, egy-egy X-minta közepén kör alakú kiegészítés. A felületet piros és sárga színű virágokkal töltötték ki. Az egyik sír fej fölötti részen krisztogram festve.

A sírépület látogatható.

36. kép. A 14. sírépítmény
(Fotó: Tám László,
http://www.pecsorokseg.hu/apaca_utcai_siremlekek)

15. festetlen sírkamra [XXVII. sírkamra] (37. ill. 94. kép)

Pécs, Apáca u. 12.

Lelőhely azonosító: 26801= Pécs 113

Hrsz. 18382

1958-ban Fülep Ferenc a Megyei Könyvtár új szárnyának építésekor nagyobb sírcsoportot tárt fel, ezek között egy sírkamra került elő, benne két sírral.

A megmaradt falak teteje befelé indult, mutatva, hogy a sírkamrában egykor dongaboltozat volt, a falakon rózsaszínes vakolat. Ny-i falon két boltíves, félhenger

alaprajzú falfülke épült egymás mellé. DNy-i sarkában később egy gyereksírt helyeztek el, amelynek falait szintén kőből építették. Több korábbi sírt "elvágtak" építéskor.

A sírépület látogatható.

37. kép. A 15. sírkamra
(Fotó: Tám László,
[http://www.pecsorokseg.h
u /apaca_utcai_siremlekek](http://www.pecsorokseg.hu/apaca_utcai_siremlekek))

16. csoportos temetkezés sírkamrája [XVI. sírkamra] (94-95. kép)

Pécs, Apáca u. 12.

Lelőhely azonosító: 26802= Pécs 114

Hrsz. 18382

1958-ban Fülep Ferenc a Megyei Könyvtár új szárnyának építéskor nagyobb sírcsoportot tárt fel.

Egy nagyméretű föld alatti helyiségben 14 sírt tártak fel. A kőből és téglasorokból épített falait téglá dongaboltozattal zárták.

A sírépület nem látogatható, föld alatt van betemetve.

17. sírkamra [XXII.]⁴¹

Pécs, Szent István tér

Hrsz. 18344

Visy Zsolt 2005-2006. évi ásatása során a kriptá ÉNy-i sarka került elő, de a sírkamra feltárására nem került sor.

Nincs bemutatva, nem látogatható.

18. sírkamra [XXIII.]

Pécs, Szent István tér

Hrsz. 18344

Visy Zsolt 2005-2006. évi ásatása során a sírkamra ÉNy-i sarkát és K-Ny irányú falrészletét sikerült megtalálni. Vakolat maradványai is előkerültek, de teljes feltárássra nem került sor.

Nincs bemutatva, nem látogatható.

19. sírkamra [XIX.] (38-41. ill. 96. kép)

Pécs, Szent István tér

Lelőhely azonosító: 38159= Pécs 286

Hrsz. 18300

2003-ban az V. sírkamrától délre került elő.

Kétszintes épület, cella memoriae-je északi oldalon apszisban végződött. A sírkamra dongaboltozata jó állapotban megmaradt.

2007-től a Cella Septichora Látogatóközpont részeként látogatható.

⁴¹ A 17-22. sz. sír építmények jelenleg nem világörökségi helyszínek, de bővítésre javasolt további emlékek.

38. kép. A 19. [XIX.] sírkamra bemeneti nyílása és előttte a holttest beemelésére szolgáló akna helye. (Fotó: Mezős Tamás)

Véleményünk szerint ennek az aknának a bemutatása didaktikailag nagyban segítené a korabeli temetkezési szokások, egyben a sírkamrák működésének a gyakorlatát is.

39. kép. A 19. számú sírkamra lejárati aknájának képe a látogatószintről. (Fotó: Janus Pannonius Múzeum)

A bemeneti nyílás előterének kidolgozottsága jól látszik a felvételen.

40. kép. A 19. sírkamra bemeneti nyílása a küszöbvel és az akna képe. (Fotó: Mezős Tamás)

Hiányzik a római kori járósínt érzékeltetése.

41. kép. A 19. sírépítmény északi vége (Fotó: Janus Pannonius Múzeum)

A XIX. számú sírkamra boltozata története során – Visy Zsolt feltételezése szerint a középkorban – beszakadt, ezután járhattak a sírkamrában, majd lefedték a nyílást és visszatették a boltozat feltöltését. A felszíni épület falának vakolatán vélelmezhető az egykori mauzóleum járósíntjének vonala.

20. sírkamra [XX.] (42-43. ill. 97. kép)

Pécs, Szent István tér

Lelőhely azonosító: 57255

Hrsz. 18300

2004-2005 között tártá fel a sírkamrát Visy Zsolt, a XIX. sírkamrától délre.

A dongaboltozatos sírkamra belül vakolt falai épen maradtak meg. A sírkamra három sír temetésére volt kialakítva, amelynek belső oldalait kifestették. Egyikben okker színű kerítésminta (rácsozat) is megjelenik, a sír északi keskeny oldalán krisztogrammal. Földfelszínen álló épületrésze félköríves.

2007-től a Cella Septichora Látogatóközpont részeként látogatható.

42. kép. A 20. sírépítmény északról
(Fotó: Janus Pannonius Múzeum)
A XX. sírkamra a mai látogató-
útvonalakról csak É-i irányból látható.
Maga a bemeneti nyílás, illetve a
holttest elhelyezésére szolgáló akna már
a D-i oldalon helyezkedik el, a látogató
ezt semmilyen körülmények között nem
láthatja. A jelenleg felszerelt monitor
helyett egy interaktív videó rendszer
segítségével, a látogató maga
vezérelhetné a kamera mozgását, így
érezhetné a sírkamra egészének a
helyzetét. Akár a belső tér bemutatását
is lehetségesnek tartanánk.

43. kép. A 20. sírkamra lejárata (Fotó: Mezős Tamás)

A sírkamra lejárati aknájának és a bemeneti nyílásnak a maradványai, melyet a látogatók nem láthatnak. Az egyedüli bemutatás a CSL-en belül, ahol a bemeneti nyílás lezárása látható lenne. Az akna felületének biológiai károsodása a kőanyag pusztulásához vezethet, ha a természetes bevilágítás árnyékolása nem történik meg.

21. sírkamra [XXIV.]

Pécs, Szent István tér

Hrsz. 18344

A Visy Zsolt 2005-2006. évi ásatásán előkerült kriptá alaprajza négyszögletes volt és boltívvindításai is megmaradtak. Fennmaradt a bejárati akna gödre és a kriptá viszonylag hosszú folyosót mutató kő oldalfalazása. Nincs bemutatva, nem látogatható.

22. cella trichora [XXXVI. sírkamra]

Pécs, Janus Pannonius u. 10. (Rózsakert)

Lelőhely azonosító: 26872

Hrsz. 18360

2010-2011-ben került elő a Szent István tér szomszédságában Tóth Zsolt ásatásán. Az épület központi tere téglalap alaprajzú, amelyet nyugatról, északról és keletről egy-egy félköríves záródású apszis határolt. A központi tér déli oldala elé egy kis előcsarnokot (narthex) emeltek. Az épületbe egy kétfokú lépcsőn át lehetett bejutni.

A cella memoriae téglalap alaprajzú központi tere alatt kialakított sírkamra két helyiségre tagolódik, falazata vakolt, figurális díszítés nem jelentkezett. Temetkezés (téglasír, szarkofág) nyoma nem került elő. Más, a temetőben talált építmények sírkamrájától eltérően síkfödém zárta a kriptát felül, nem pedig dongaboltozat. Az épületet az Árpád-korban alapozásig visszabontották. A késő középkorban, a római kori épület helyén, részben annak falait felhasználva kőfalazatú lakóház épült.

Jelenleg nincs bemutatva.

Megőrzési célú beavatkozások⁴²

A látogatóközpont létrejöttének célja az elmúlt évszázadokban és az utóbbi évtizedekben feltárt ókeresztény sírépítmények bemutatása lehetőségének a biztosítása volt. Az egykori temető épületei közül csak a föld alatti építmények őrződtek meg kivételesen jó állapotban és magas színvonalú falképekkel díszítve. Az 5. század után létrejött építmények a maiól különböző, római kori járószintet figyelembe véve épültek meg, magassági (helyesebben mélységi) értelemben sem követve egy egységes koncepciót. Bizonyítja ezt az egymás mellett álló 1. és 5. számú sírkamra, ahol az előbbi padlószintje lényegesen mélyebben van, mint a mellette állóé. A bemutatás egységes építészeti koncepciójának kialakításakor nyilvánvalóan nem lehetett a különbözőségekre figyelemmel meghatározni a modern védőépület padlószintjét. Így alakulhatott ki az az ellentmondásos állapot, ami a látogatók számára is értelmezési nehézséget jelent, nevezetesen: nem világos, hogy miként „használták” ezeket a temetői építményeket – függetlenül attól, hogy a konkrét építményt megépítése után használatba vették-e valaha vagy sem. A fejlesztés szükségszerű lépése, hogy ezeket a didaktikai anomáliákat akár muzeológiai, akár informális eszközökkel korrigálni kell. Ez a beavatkozás egyben segíti az emlékek fenntarthatóságának a garanciáját is.

Hasonlóan megőrzési célú beavatkozásnak tekintjük a CSL belső klimatikus viszonyainak a javítását. A túlzottan száraz levegő a falazatok kötőanyagának, illetve a falfelületeket borító földtakarásnak a folyamatos pusztulásához vezet. A folyamat

⁴² Részletesebben ld. az IV.4. fejezetet.

mérséklése érdekében, a belső klíma javításán túl a falazatok fugáinak és felületeinek a restaurátori átvizsgálását és kijavítását tartjuk szükségesnek.

III.1.2. A terület védettségének bemutatása⁴³

„Pécs (Sopianae) ókeresztény temetője” világörökségi területre vonatkozóan nagyszámú egyedileg védett régészeti lelőhely, egyedi műemléki érték (M) és területi védelem (MJT) is található (94. kép). A jogszabályi háttér megfelelő eszközöket nyújt a kulturális örökség megmentésére, fenntartására és bemutatására.

Régészeti védettség

A régészeti védettség kapcsán hangsúlyozni kell, hogy nemcsak a külön jogszabályban, határozatban kiemelten védett lelőhelyek számítanak védettnek, hanem a területen található összes nyilvántartott régészeti lelőhely is régészeti oltalom alatt áll. Utóbbiak Kötv. 11. § alapján nyilvántartott lelőhelyként általánosan védett lelőhelynek minősülnek.⁴⁴ A jogszabályok⁴⁵ ezen kívül lehetőséget biztosítanak a „kivételes tudományos jelentőséggel, és nemzetközi vagy országos szempontból kiemelkedő fontossággal bíró” lelőhelyek számára, hogy egyedileg, külön jogszabályban meghatározott kiemelten védett régészeti lelőhelynek nyilvánítsa a miniszter.⁴⁶ A Vötv. 1. §. (2) alapján a világörökségi terület csak külön jogszabályban védetté nyilvánított régészeti lelőhely lehet, amelyet Pécs esetében az alább bemutatásra kerülő rendeletek és határozatok biztosítanak.⁴⁷

A területre vonatkozó első miniszteri döntés a védelem elrendeléséről 1951-ben született, amely Pécs belvárosát nyilvánította védetté. Ezen alaphatározat a későbbiekben többször került megerősítésre, kiegészítésre. Az 1963 és 1973 között

⁴³ A védettségre vonatkozó határozatokhoz ld. V.1.1.j. fejezetet.

⁴⁴ Kötv. 11. §. „A régészeti lelőhelyek e törvény erejénél fogva általános védelem alatt állnak.”

⁴⁵ A Kötv. és az erre vonatkozó rendelet: a régészeti lelőhely és a műemléki érték védetté nyilvánításáról, nyilvántartásáról és a régészeti feltárás részletes szabályairól szóló 80/2012. (XII. 28.) BM rendelet

⁴⁶ Kötv. 13. § (4)

⁴⁷ Vötv. 1. §. „(2) Világörökségi vagy világörökségi várományos területté csak a kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi LXIV. törvény, a természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvény, valamint az ezek végrehajtására kiadott jogszabályok alapján védett, és ekként kulturális örökségi védelmet élvező terület, illetve védett természeti terület nyilvánítható. A világörökségi vagy a világörökségi várományos területté nyilvánítás a már fennálló védettségen túl – az e törvényben foglalt kivételekkel – további oltalmat nem keletkeztet.”

több határozat is „újravédte” a lelőhelyet. Nem csak az egész terület egy egységként került védelem alá, hanem az előkerülő egyes sírépítmények, sírkamrák is, amelyek az örökségvédelmi nyilvántartási rendszerben is saját, új számot kaptak. Ezek alapján a terület régészeti védettségére vonatkozóan három nagyobb védett régészeti egység rajzolódik ki. A legnagyobb a „Pécs, Belváros nyugati rész” elnevezésű, amely elsősorban a római kori település és temető területét fedi le, valamint a középkori emlékek lelőhelyei is ide tartoznak.⁴⁸ Ennél kisebb egység a kifejezetten a késő római temető területét lehatároló „Sopianae késő római – ókeresztény északi temetője” elnevezésű lelőhely, amelyen belül az egyes világörökségi sírépítmények/sírkamrák is külön lelőhely-azonosítót kaptak. A régészeti védettség kapcsán fontos kiemelni, hogy a világörökségi helyszín bővítésére javasolt további hat sírépítmény közül csak három rendelkezik egyedi védettséggel, a 17-18. ill. 21. szám alatti (XIX-XX. ill. XIV.) sírkamráknak jelenleg csak a fent említett 1951. évi miniszteri döntés biztosít védettséget.

Az egyes lelőhelyek legutóbb 2010-ben kerültek revízióra, alább a Forster Központ nyilvántartásában szereplő adatok kerülnek bemutatásra. Fontos kiemelni, hogy a Cella Septichora Látogatóközpont kialakításával megváltozó helyrajzi viszonyok nem kerültek átvezetésre a nyilvántartásba, illetve néhány sírkamra esetében is pontatlan a helyrajzi szám megadása. Az alábbi táblázatban az ezekből adódó eltéréseket is bemutatjuk:

⁴⁸ Ezzel szemben a „Pécs, belváros keleti része” lelőhely (lh. azonosító: 70847) a 14. században fallal körülvett polgári település területét foglalja magába.

Sorszám	Megnevezés	Lelőhely azonosító	LLTK helyrajzi számai	2014. évi hrsz.
1.	I. számú (Péter-Pál) sírkamra	26789	18295	18300
2.	II. számú (Korsós) sírkamra	26790	18295	18300
3.	III. számú (festetlen) sírkamra	26791	18295	18300
4.	IV. számú (festetlen) sírkamra	26792	18295	18300
5.	V. számú sírkamra	26793	18295, 18301/1, 18301/2	18300
8.	VIII. számú sírkamra	26796	18298/2, 18300	18299
9.	IX. számú sírkamra	26797	18298/2, 18299, 18300	18299
11.	cella septichora (XXXII. sz.)	24585	18298/2, 18300, 18344	18300
12.	ókeresztény mauzóleum (XXXIII. sz.)	26788	18392/2	18392/1
13.	XIII. számú sírkamra	26799	18387	18387 18389/2

7. táblázat. Világörökségi helyszínek ingatlanjainak eltérő helyrajzi számai a Forster Központ és a Földhivatal 2014. évi adatai alapján

Elnevezés	Lelőhely azonosító	Védésre vonatkozó miniszteri döntések, határozatok	Hrsz.
Pécs, Belváros nyugati rész	38760	1620-33/1951 VKM / 1951.05.07 67644/1963 MM / 1963. 06.07. 68837/1967 MM / 1967.12.07 84959/ 1970. 04. 27. MM 48183/1971. 09. 15. MM 46904 /1973.04. 18. MM	Összes hrsz.
Sopianae késő római – ókeresztény északi temetője	70899	1620-33/1951 VKM / 1951.05.07 68837/1967 MM / 1967.12.07 46904 /1973.04. 18. MM	Összes hrsz.
Jelenleg világörökségi listán levő egyedi védett lelőhelyek⁴⁹			
1. sírkamra (I)⁵⁰	26789	1620-33/1951 VKM / 1951.05.07 68837/1967 MM / 1967.12.07	18300
2. sírkamra (II)	26790	1620-33/1951 VKM / 1951.05.07 68837/1967 MM / 1967.12.07	18300
3. sírkamra (III)	26791	1620-33/1951 VKM /	18300

⁴⁹ A helyrajzi számoknál a sírépítmények jelenlegi helyrajzi számát adtuk meg, amely esetenként eltérhet a Forster Központ nyilvántartásában levőtől. Ld. 7. táblázat.

⁵⁰ Zárójelben a szakirodalomban használt sorszámok.

		1951.05.07 68837/1967 MM / 1967.12.07	
4. sírkamra (IV)	26792	1620-33/1951 VKM / 1951.05.07 68837/1967 MM / 1967.12.07	18300
5. sírkamra (V)	26793	1620-33/1951 VKM / 1951.05.07 68837/1967 MM / 1967.12.07	18300
6. sírkamra (VI)	26794	1620-33/1951 VKM / 1951.05.07 68837/1967 MM / 1967.12.07	18295
7. sírkamra (VII)	26795	1620-33/1951 VKM / 1951.05.07 68837/1967 MM / 1967.12.07	18295
8. sírkamra (VIII)	26796	1620-33/1951 VKM / 1951.05.07 68837/1967 MM / 1967.12.07	18299
9. sírkamra (IX.) ≡ XXI. sírkamra⁵¹	26797 ≡ 50269	1620-33/1951 VKM / 1951.05.07 68837/1967 MM / 1967.12.07	18299, 18344
10. cella trichora (XXXI)	26798	1620-33/1951 VKM / 1951.05.07 68837/1967 MM / 1967.12.07	18295
11. cella septichora (XXII)	24585	1620-33/1951 VKM / 1951.05.07 68837/1967 MM / 1967.12.07	18300
12. Ókeresztény mauzóleum (XXIII)	26788	1620-33/1951 VKM / 1951.05.07 68837/1967 MM / 1967.12.07	18392/1
13. sírkamra (XIII.)	26799	1620-33/1951 VKM /	18387, 18389/2

⁵¹ A sírkamra a 2005. évi feltárások során új számot kapott, és mint új sírkamra, újból nyilvántartásba került. Később derült ki, hogy a korábban már ismert IX. sírkamrával azonos. A táblázatban „=” jellel kerültek elválasztásra a két lelőhely azonosítóhoz tartozó adatok.

		1951.05.07	
14. Festett ikersír (Apáca u. 8.) (-)	26800	1620-33/1951 VKM / 1951.05.07	18382
15. sírkamra (Apáca u. 8.) (XXVII.)	26801	1620-33/1951 VKM / 1951.05.07	18382
16. sírkamra (XVI)	26802	1620-33/1951 VKM / 1951.05.07	18382
További régészeti lelőhelyek			
Aradi vértanúk útja	24564	1620-33/1951 VKM / 1951.05.07	18303, 18306, 18342
Dóm tér	26775	1620-33/1951 VKM / 1951.05.07 68837/1967 MM / 1967.12.07	18294, 18295, 18306
Középkori püspöki székesegyház	26808	1620-33/1951 VKM / 1951.05.07 68837/1967 MM / 1967.12.07	18295
Dóm tér II.	26810	1620-33/1951 VKM / 1951.05.07 68837/1967 MM / 1967.12.07	18287, 18293, 18294, 18295, 18306
Káptalan u.	26820	1620-33/1951 VKM / 1951.05.07	18344
Felső sétatér II.	26822	1620-33/1951 VKM / 1951.05.07 68837/1967 MM / 1967.12.07	18298/1, 18298/2, 18300
Janus Pannonius u. 10.	26872	1620-33/1951 VKM / 1951.05.07	18393
Janus Pannonius u. III.	26874	1620-33/1951 VKM / 1951.05.07	18393
Káptalan u. 6.	26879	1620-33/1951 VKM / 1951.05.07	18344
Káptalan u. 10.	26880	1620-33/1951 VKM / 1951.05.07	18343, 18344
Püspökkert	26944	1620-33/1951 VKM / 1951.05.07 68837/1967 MM / 1967.12.07	18281, 18287, 18293, 18294, 18295, 18298/1, 18298/2, 18300, 18306
Középkori püspökvár	26945	1620-33/1951 VKM / 1951.05.07	18278, 18281, 18287, 18291,

		68837/1967 MM / 1967.12.07	18292/2-3, 18293- 18295, 18297, 18301/1, 18302, 18303, 18306, 18342, 18344
Szent János társaskáptalan	26947	1620-33/1951 VKM / 1951.05.07 68837/1967 MM / 1967.12.07	18278, 18291, 18306
Püspökvár, gótikus reprezentatív épület (ún. Egyetem)	26948	1620-33/1951 VKM / 1951.05.07 68837/1967 MM / 1967.12.07	18306
Püspökvár II.	26949	1620-33/1951 VKM / 1951.05.07 68837/1967 MM / 1967.12.07	18306
Aranyos Mária kápolna	26950	1620-33/1951 VKM / 1951.05.07 68837/1967 MM / 1967.12.07	18306
Szent István tér 17-21.	28717	1620-33/1951 VKM / 1951.05.07 68837/1967 MM / 1967.12.07	18392/1, 18392/2, 18393, 18394
Virág-ház	28935	1620-33/1951 VKM / 1951.05.07 68837/1967 MM / 1967.12.07	18292/2, 18292/3, 18294, 18295, 18306
19. sírkamra (XIX.)	38159	1620-33/1951 VKM / 1951.05.07 68837/1967 MM / 1967.12.07	18300
20. sírkamra (XX.)	57255	1620-33/1951 VKM / 1951.05.07 68837/1967 MM / 1967.12.07	18300

8. táblázat. A világörökségi területen levő védett régészeti lelőhelyek

Műemléki védettség

A műemléki védettségre vonatkozó jogszabályok csak az egyedileg, jogszabályban vagy határozatban, miniszteri döntésben meghatározott építmények védettségére vonatkozóan határoznak meg előírásokat. A műemléki védettségre vonatkozóan szintén a Kötv. meghatározó.⁵² Alapvető előírás, hogy a „védelem alatt álló valamennyi ingatlan esetében biztosítani kell az építészeti, településképi, valamint egyéb környezeti, természeti értékek fenntartható használatát és a hagyományos tájhasználat megőrzését.”⁵³

Pécs esetében az egyes műemlékek védettségére vonatkozóan az 1960-as évektől kezdve születtek a védettséget biztosító határozatok. Kiemelendő az ókeresztény sírkamrákra vonatkozó 170. sz. törzsszámú tétel, amelyhez tartozó különböző műemlékek egyesével külön azonosítót kaptak. Valószínűleg ehhez a számhoz rendelhetők hozzá a 2003-2006 között kutatott és előkerült sírkamrák.⁵⁴

⁵² Kötv. 33. § „Egyes jelentős történeti és kulturális értékű, illetve veszélyeztetett helyzetű műemlékek és műemlék együttesek fokozott védelmét biztosítani kell.”

⁵³ Kötv. 40/A. §.

⁵⁴ A szakirodalomban XIX-XXIV. számon szereplő sírkamrák (közülük ld. feljebb jelen MAD számozásában 17-18, 21.)

Elnevezés	Törzsszám	Azonosító	Védésre vonatkozó határozatok, rendeletek	Hrsz. ⁵⁵
Középkori várfalak és bástyák, barbakán	28	1657	1600-17/1951. KM / 1951.07.12. 1620-111/1951. KM / 1951.10.29. 22509/1958. ÉM / 1958.01.01. 120344/1958. MM / 1958.01.01.	18287, 18293, 18298/1, 18298/2, 18300, 18301/1, 18301/2, 18302, 18303, 18306, 18344
Egyemeletes lakóház	42	1639	1620-111/1951. KM / 1951.10.29. 22509/1958. ÉM / 1958.01.01. 120344/1958. MM / 1958.01.01	18382
Lakóház (kanonoki)	71	1726	22509/1958. ÉM / 1958.01.01. 120344/1958. MM / 1958.01.01	18343
Székesegyház	169	1796	1600-17/1951. KM / 1951.07.12. 1620-111/1951. KM / 1951.10.29. 22509/1958. ÉM / 1958.01.01. 120344/1958. MM / 1958.01.01.	18295
Ókeresztény temető épületei: háromkaréjos „sírkápolna”, hétkaréjos épület, két festett, három festetlen sírkamra	170	1807	1600-17/1951. KM / 1951.07.12. 1620-111/1951. KM / 1951.10.29. 22509/1958. ÉM / 1958.01.01. 120344/1958. MM / 1958.01.01.	18392/1-2, 18295, 18298/1, 18298/2, 18299, 18300, 18344
két festett, három festetlen sírkamra	170	16821	1600-17/1951. KM / 1951.07.12. 1620-111/1951. KM / 1951.10.29. 22509/1958. ÉM / 1958.01.01. 120344/1958. MM / 1958.01.01.	18295, 18299, 18300
cella trichora	170	16822	1600-17/1951. KM / 1951.07.12. 1620-111/1951. KM / 1951.10.29. 22509/1958. ÉM / 1958.01.01. 120344/1958. MM / 1958.01.01.	18295
Cella septichora /hétkaréjos „templom”/ alapfalai	170	16823	1600-17/1951. KM / 1951.07.12. 1620-111/1951. KM / 1951.10.29. 22509/1958. ÉM / 1958.01.01. 120344/1958. MM / 1958.01.01.	18298/1, 18298/2, 18300, 18344 ⁵⁶

⁵⁵ Nagyobb területre vonatkozó lelőhelyek esetén csak a világörökségi helyszínt érintő helyrajzi számok kerülnek felsorolásra.

⁵⁶ Bár a cella septichora hrsz.-e 18300, a jelenleg elérhető nyilvántartásban további helyrajzi számok is hozzá vannak csatolva. Ld. fenti táblázat.

Elnevezés	Törzsszám	Azonosító	Védésre vonatkozó határozatok, rendeletek	Hrsz. ⁵⁷
Ókeresztény mauzóleum	170	18013	22509/1958. ÉM / 1958.01.01. 120344/1958. MM / 1958.01.01.	18392/1-2 ⁵⁸
Püspöki palota	171	1797	1600-17/1951. KM / 1951.07.12. 1620-111/1951. KM / 1951.10.29. 22509/1958. ÉM / 1958.01.01. 120344/1958. MM / 1958.01.01.	18295
Káptalani levéltár és plébánia	172	1804	1600-17/1951. KM / 1951.07.12. 1620-111/1951. KM / 1951.10.29. 22509/1958. ÉM / 1958.01.01. 120344/1958. MM / 1958.01.01.	18301/2
Szepes-szobor	173	1798	1620-111/1951. KM / 1951.10.29. 22509/1958. ÉM / 1958.01.01. 120344/1958. MM / 1958.01.01.	18297
Kút	174	1799	22509/1958. ÉM / 1958.01.01. 120344/1958. MM / 1958.01.01.	18295
Zenészek emlékműve	178	1800	22509/1958. ÉM / 1958.01.01. 120344/1958. MM / 1958.01.01.	18299
Városfalak maradványai	195	1645	1311/1964. ÉM / 1964.12.31	18281, 18283, 18394
ókeresztény „sírkápolna”	8809	1640	Á/1826/1976. ÉVM / 1976.01.01 22.781/1976. MM / 1976.01.01	18387
késő római sírépület (cella trichora) maradványai	11626	19692	42/2013. (VIII. 9.) BM / 2013.08.09	18360
Műemlékjegyzékbe felvett örökségi érték⁵⁹				
Római sírok (Apáca u. 8)	42	16718	Műemlékjegyzékbe felvett örökségi érték	18382
Lakóház (Apáca u. 14.)	8809	12518	Műemlékjegyzékbe felvett örökségi érték	18387

9. táblázat. A világörökségi területen levő védett műemléki értékek

⁵⁷ Nagyobb területre vonatkozó lelőhelyek esetén csak a világörökségi helyszínt érintő helyrajzi számok kerülnek felsorolásra.

⁵⁸ Bár a műemlék ma a 18392/1. hrsz.-en található, a nyilvántartásban még a szomszédos helyrajzi szám is megtalálható. Ld. fenti táblázat.

⁵⁹ Az alábbi műemlékek védelmére vonatkozóan hivatalos védési akta, jogszabály, rendelet nem áll rendelkezésre, azonban hivatalos műemlékjegyzékekben megtalálhatók.

Műemléki jelentőségű terület

A műemléki jelentőségű területek esetében az egyes helyrajzi számokra is a műemlékvédelem szabályai érvényesek.⁶⁰ A világörökségi terület védőövezete 2000-ben még egybeesett a műemléki jelentőségű terület határával. Azóta az MJT határát az egész belvárosra kiterjesztették, és így a világörökségi helyszín összes helyrajzi száma továbbra is beletartozik.

Elnevezés	Törzsszám	Azonosító	Védésre vonatkozó határozatok és rendelet	Hrsz.
Pécs-Belváros műemléki jelentőségű terület	4313	1632	179/1966. ÉM / 1966.01.01 66.549/1966. MM / 1966.01.01 15/2003. (X. 10.) NKÖM / 2003.10.10	Összes hrsz. a világörökségi területen belül

10. táblázat. Pécs Belváros műemléki jelentőségű területének védettsége

Helyi védelem

Mivel a világörökségi helyszín teljes területe a fent bemutatott kiemelten védett régészeti lelőhelyek illetve műemléki jelentőségű területen található – amelyek magasabb szintűek –, ezért egyedi helyi védelemre vonatkozó előírások nem készültek. Pécs Építési Szabályzatának és Szabályozási Tervének megállapításáról szóló 46/2009. (XII. 21.) rendeletének hatályos, 2014 márc. 3-i keltű módosításával egységes szerkezetbe foglalt előírásai azonban több ponton rendelkeznek a műemlékekkel kapcsolatos előírásokról.⁶¹ Ilyenek:

„Közműelőírások

⁶⁰ Kötv. 39. § „(1) Műemléki jelentőségű területként kell védeni a település azon részét, amelynek jellegzetes szerkezete, beépítésének módja, összképe, a tájjal való kapcsolata, terei és utcaképei, építményeinek együttese összefüggő rendszert alkotva történelmi jelentőségű és ezért műemléki védelemre érdemes.”

⁶¹ Ld. még IV.6.3.3. fejezet, ill. V.3.1. melléklet.

35. § (4) Közművezetékek, járulékos közműlétesítmények elhelyezésénél a környező beépítés adottságaihoz való illeszkedés szabályaira, az épített környezet alakításáról és védelméről szóló törvény szerinti városképi megjelenítésre, a környezetvédelmi (zaj, rezgés, szag) és az esztétikai követelmények betartására is figyelemmel kell lenni. Alternatív energia alkalmazása esetén a műemléki épületek és azok környezetében, illetve műemléki jelentőségű területek és azok környezetében az engedélyezési tervet egyeztetni kell a Kulturális Örökségvédelmi Hivatallal.

Városképi, tájképi előírások

38. § (5) A műemléki vagy helyi örökség védelem alatt álló, vagy az I. és II. rendű főútvonalakkal határos telkek közterület felőli ideiglenes lehatárolását szolgáló építmény az építés bejelentésétől a használatbavételi engedély megszerzéséig létesíthető. Az ideiglenes létesítmény zárt, esztétikus, könnyen tisztítható, közbiztonsági előírásoknak megfelelő lehet, amelyen az (1) bekezdés szerinti reklámfelületek kialakíthatók.”

Ezen kívül a világörökségi területen belül az alábbi rendeltetési zónák találhatók meg: központi vegyes zóna (Vk-1000XX(B) ill. VK-100000(B)) és közpark zóna (Z).⁶²

Mivel a világörökségi helyszín nem esik semmilyen természetvédelmi védelem alá, ezért sem országos, sem helyi természetvédelmi előírások nem vonatkoznak rá.

Mint a fenti bemutatásból kitűnik, a világörökségi helyszín és védőövezetének területe 1951 óta védelem alatt áll. Ezen belül az egyes sír építmények mindegyike – kivéve a bővítésre javasolt 17., 18., 21. és 22. sírkamrák – kiemelten védett régészeti lelőhelyként vannak nyilvántartásba. Műemléki védettsége 7 sír építmények van a világörökségi területen belül, illetve fontos kiemelni a 22. számú, bővítésre javasolt cella trichora 2013-as műemlékké való nyilvánítását. Pécs-Belváros műemléki jelentőségű területének részeként az kulturális örökség elemei további, területi védelmet nyernek.

⁶² Ezen területekre vonatkozó, a helyi építési szabályzatban található előírásokat az V.1.2. fejezetben találhatók.

III.2. A világörökségi terület használatában és megőrzésében érintettek

Szervezet neve	Elérhetősége	Megjegyzés, kapcsolat
Világörökség gondnokság		
Zsolnay Örökségkezelő Nonprofit Kft.	Képviselő: Márta István, ügyvezető 7630 Pécs, Zsolnay Vilmos út 37. Postacím: 7603 Pécs, Pf. 27. Központi telefonszám: 72/500-350 adószám: 20367664-2-02 bankszámlaszám: 50800111-11197092 Megbízási szerződés időtartama: 2013 – 2020. Kapcsolattartó: Üveges Attila világörökség igazgató 7621 Pécs, Széchenyi tér 7-8. Tel: 72/510-628, 30/698-31-65 e-mail: uveges.attila@zsn.hu	A világörökségi érdekek képviselője, a kiemelkedő egyetemes értéket védelmező szervezet
Kormányhivatalok		
Baranya Megyei Kormányhivatal Pécsi Járási Hivatal Járási Építésügyi és Örökségvédelmi Hivatala	7624 Pécs, Szent István tér 15. Tel: 72/534-650 Kapcsolattartó: Czeglédyné Levárdy Henriette e-mail: levardy.henriette@bamkh.gov.hu	Műemlékekkel kapcsolatos elsőfokú építésügyi hatósági feladatok, régészeti lelőhelyek vonatkozásában eljáró elsőfokú örökségvédelmi hatósági feladatok
Baranya Megyei Kormányhivatalának Építésügyi és Örökségvédelmi Hivatala	7624 Pécs, Szent István tér 15. Tel: 72/534-650 Megbízott hivatalvezető: Ziener Csabáné e-mail: eoh@bamkh.hu	Műemlékekkel kapcsolatos másodfokú építésügyi hatósági feladatok
Budapest Főváros Kormányhivatalának Építésügyi és Örökségvédelmi Hivatala	1012 Budapest, Logodi u. 38-40. Tel: 1/795-9057 Hivatalvezető: Tóth Ferenc	Régészeti lelőhelyek vonatkozásában eljáró másodfokú örökségvédelmi hatósági feladatok

Szervezet neve	Elérhetősége	Megjegyzés, kapcsolat
állami és minisztériumi szervezetek		
Miniszterelnökség	Postai cím: 1357 Budapest, Pf. 6. Telefonszám: +36-1-795-5000 Telefax: +36-1-795-0381 E-mail: titkarsag@me.gov.hu Lázár János Miniszterelnökséget vezető miniszter kulturális örökségvédelemért felelős helyettes államtitkár: dr. Puskás Imre	felelős a kulturális örökség és a világörökség védelméért
államigazgatási szervezetek, háttérintézmények		
Forster Gyula Örökségvédelmi és Vagyongazdálkodási Központ Világörökség Titkarság	Titkarságvezető: Dr. Soós Gábor, főosztályvezető Világörökségi és Nemzetközi Főosztály E-mail: gabor.soos@forsterkozpont.hu Honlap: www.forsterkozpont.hu Cím: 1014 Budapest, Táncsics Mihály utca 1. Tel.: 1/225-4884 Postacím: Forster Gyula Nemzeti Örökségvédelmi és Vagyongazdálkodási Központ Világörökség Titkarság 1535 Budapest, Pf. 721	Világörökségi területen lévő műemlékek kezelését biztosító irányító szervezet; örökségvédelmi nyilvántartás és dokumentumtár
UNESCO Magyar Nemzeti Bizottság Világörökség Szakbizottság	1014 Budapest, Táncsics Mihály utca 1. Tel.: 1/225-4884 Postacím: Forster Gyula Nemzeti Örökségvédelmi és Vagyongazdálkodási Központ Világörökség Titkarság 1535 Budapest, Pf. 721 E-mail: info@unesco.hu Honlap: www.unesco.hu/kultura/vilagorokseg	Közvetett kapcsolat
Lechner Lajos Tudásközpont Nonprofit Kft.	Székhely: 1111 Budapest, Budafoki út 59. E/3. ép. Telefon: 1/279-2640, 1/279-2610 E-mail: lltk@lltk.hu Honlap: www.lltk.hu	Közvetett kapcsolat. Építésügyi, települési és területi tervezési nyilvántartás és dokumentumtár
Pécsi Városfejlesztési Nonprofit Zrt.	Cím: 7621 Pécs, Mária u. 9. Telefon: 72/514-801 Fax: 72/514-810 E-mail: varosfejlesztas@pvfzrt.hu Internet: www.pvfzrt.hu; www.pecsivarosfejlesztas.hu	közvetett kapcsolat

Szervezet neve	Elérhetősége	Megjegyzés, kapcsolat
Helyi önkormányzatok		
Pécs Megyei Jogú Város Önkormányzata	Képviselő: dr. Páva Zsolt, polgármester 7621 Pécs, Széchenyi tér 1. Központi telefonszám:72/533-800 Csaba Ders, városi főépítész e-mail: csabad@ph.pecs.hu Tel: 30/600-7564	Közzetett kapcsolat
Illetékes önkormányzati és állami főépítések		
Pécs Megyei Jogú Város Önkormányzata	Csaba Ders, városi főépítész e-mail: csabad@ph.pecs.hu Tel: 30/600-7564	közzetett kapcsolat
Baranya Megyei Kormányhivatal Építésügyi Hivatalának állami főépítésze	Lukáts István állami főépítész 7623 Pécs, József Attila utca 10. e-mail: foepitesz@bamkh.hu	közzetett kapcsolat
Tulajdonosok, vagyonkezelők		
Pécs Megyei Jogú Város Önkormányzata	Képviselő: dr. Páva Zsolt polgármester 7621 Pécs, Széchenyi tér 1. Központi telefonszám:72/533-800 Csaba Ders, városi főépítész e-mail: csabad@ph.pecs.hu Tel: 30/600-7564	A világörökségi terület egyik tulajdonosa, A terület szabályozásáért felelős szerv
Magyar Nemzeti Vagyonkezelő Zrt.	Dél-Dunántúli Regionális Iroda - Pécsi Iroda 7622 Pécs, Nagy Lajos király útja 9. Postacím:1133 Budapest, Pozsonyi út 56. Képviselő: dr Bálizs Szabolcs irodavezető Kapcsolattartó: Csepregi István műszaki menedzser Tel: 30/343-9354 e-mail: csepregiistvan@mnv.hu	vagyonkezelő
Baranya Megyei Kormányhivatal	képviselő: dr. Hargitai János kormány megbízott 7622 Pécs, József Attila utca 10. Tel: 72/507-000	vagyonkezelő
Pécs Holding Városi Vagyonkezelő Zrt	7626 Pécs, Búza tér 8/B Tel:72/801-801 e-mail:pecsholding@pecsholding.hu Képviselő: Barna Béla ügyvezető e-mail: barna.bela@pecsholding.hu	Vagyonkezelő, Közterületek, zöldfelületek fenntartója

Szervezet neve	Elérhetősége	Megjegyzés, kapcsolat
Pécsi Egyházmegye	Képviselő: dr. Udvardy György pécsi megyéspüspök Levelezési cím: 7601 Pécs, Pf. 113. Telefon: 72/513-030 Püspöki titkárság: Loósné Dömötör Enikő titkárságvezető Telefon: 72/513-074 E-mail: puspoktitkarsag@pecs.egyhazmegye.hu 7624 Pécs, Szent István tér 23. dr. Heidl György Kulturális, Tudományos és Kommunikációs Hivatal igazgatója E-mail: heidl@pecs.egyhazmegye.hu Telefon: 72/513-030 Fax: 72/513-063 Dohóczki Péter gazdasági igazgató Telefon: 72/513-019 E-mail: dohoczki@pecs.egyhazmegye.hu	A világörökségi terület egyik tulajdonosa
Turisztikai szervezet		
Irány Pécs Turisztikai Nonprofit Kft.	7621 Pécs, Esze T. u. 5. Fodor József, ügyvezető e-mail: fodor.jozsef@ph.pecs.hu Tel.: 72/511-485 Vágvolgyi Réka, turisztikai marketing menedzser e-mail: vagvolgyi@iranypecs.hu Tel: 72/ 511-486	közvetett kapcsolat
Tourinform Pécs	7621 Pécs, Széchenyi tér 7. Pucher-Wilk Ágnes Tourinform irodavezető e-mail: wilk@iranypecs.hu Tel.: 72/213-315	közvetett kapcsolat
kutatóintézetek, egyetemek		
Janus Pannonius Múzeum	Régészeti osztály Nagy Erzsébet osztályvezető 7621 Pécs, Széchenyi tér 12. e-mail: nagy.erzsebet@gmail.com Tel:72/312-719	Város történetét bemutató múzeum, megelőző régészeti feltárássra jogosult
Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Történettudományi Intézet	7624 Pécs, Rókus utca 2. Központi telefonszám: 72/501-565 Kapcsolattartók: Dr. habil. Visy Zsolt Dsc. egyetemi tanár (2014-től professzor emeritus) Dr. habil. Szabó Ádám tanszékvezető egy. docens Iroda: 7624 Pécs, Rókus utca 2. M ép. 105/A. Tel: 72/503-600 /23524 Fax: 72/503-600 /23511 e-mail:visy.zsolt@pte.hu; szabo.adam@pte.hu Dr. Nagy Levente egyetemi adjunktus Iroda: 7624 Pécs, Rókus utca 2. M ép., Tel: 72/503-600/23534; e-mail: halmok@freemail.hu	Régészet szakkal bíró intézet, amely régészeti feltárássra, kutatásra jogosult.

Szervezet neve	Elérhetősége	Megjegyzés, kapcsolat
Magyar Tudományos Akadémia Pécsi Akadémiai Bizottsága	7624 Pécs, Jurisics M. u. 44. Tel.: 72/512-620 Tudományos titkár: Komlósi László Imre Régészeti Munkabizottság elnöke: Nagy Levente (az MTA Ókortörténeti Bizottságának köztestületi tagja) e-mail: nagy.levente@pte.hu	közvetett kapcsolat
Pollack Mihály Műszaki és Informatikai Kar	Pécs, Boszorkány út 2. Kapcsolattartók: dr. Bachman Zoltán DLA egyetemi tanár e-mail: bachman@pmmik.pte.hu dr. Kukai Tibor ny. főiskolai docens Iroda: Pécs, Boszorkány út 2. e-mail: kukai@pmmik.pte.hu	Közvetett kapcsolat
Klebelsberg Intézményfenntartó Központ	Páva Péter Tel.: 30/626-6011 E-mail: peter.pava@klik.gov.hu	Közvetett kapcsolat
Civil szervezetek		
ICOMOS Magyar Nemzeti Bizottság Egyesület	Képviselő: Dr. Fejérdy Tamás 1014 Budapest, Táncsics Mihály u. 1. E-mail: secretariat@icomos.hu	Közvetett kapcsolat
Civil Közösségek Háza	7624 Pécs, Szent István tér 17. tel: 72/215-543 e-mail: info@ckh.hu Kapcsolattartó: Vincze Csilla ügyvezető csilla.vincze@ckh.hu	Közvetett kapcsolat
Vállalkozások		
Pezsgőház Étterem	7621 Pécs, Szent István tér 12. Tel: 20/480-9449 e-mail: farago.istvan@pezsgohaz.hu	Étterem
Corso Hotel Pécs****	reservation@corsohotel.hu www.corsohotel.hu 7626 Pécs, Koller u. 8. Tel: 72/421-900	Szálláslehetőség
Hotel Aranyhajó Fogadó***	hotel@aranyhajo.hu www.aranyhajo.hu 7621 Pécs, Király utca 3. Tel: 72/210-685	Szálláslehetőség
Hotel Arkadia***+*	info@hotelarkadiapecs.hu www.hotelarkadiapecs.hu 7621 Pécs, Hunyadi út 1. Tel: 72/512-550	Szálláslehetőség
Hotel Barbakán***	info@barbakanhotel.hu www.barbakanhotel.hu 7624 Pécs, Bartók Béla u. 10. 72/517-692	Szálláslehetőség
Hotel Millennium****	info@hotelmillennium.hu www.hotelmillennium.hu 7625 Pécs, Kálvária u. 58. Tel: 72/512-222	Szálláslehetőség

Szervezet neve	Elérhetősége	Megjegyzés, kapcsolat
Hotel Palatinus ***	palatinuspatria.reservation@danubiushotels.com, www.danubiushotels.com/palatinus 7621 Pécs, Király u. 5. Tel: 72/889-400	Szálláslehetőség
Art & Fit Hotel Kikelet ****	reserve@hotelkikelet.hu www.hotelkikelet.hu 7635 Pécs, Károlyi M. u. 1. Tel: 72/512-900	Szálláslehetőség
Hotel Fenyves Panoráma***	hotel@hotelfenyves.hu www.hotelfenyves.hu 7625 Pécs, Szőlő u. 64. Tel: 72/315-996,72/211-429	Szálláslehetőség
Hotel Makár Sport & Wellness*** /****	info@hotelmakar.hu www.makartanya.hu Tel:72/224-400	Szálláslehetőség
Hotel Mediterrán***	mediterran@mediterranhotel.hu www.mediterranhotel.hu 7627 Pécs, Hideg-Völgyi u. 8-12. Tel: 72/514-110	Szálláslehetőség
PTE Hunyor Vendégház	hunyor@pte.hu http://hunyorhotel.pte.hu 7624 Pécs, Jurisics M. u. 16. Tel: 72/512-640	Szálláslehetőség

11. táblázat. A Világörökség használatában és megőrzésében érintettek

A Gondnokság, a felügyeleti szervek, illetve a főhatóságok szerepe a világörökségi cím birtokosának fenntartásával kapcsolatban részben a Vötv-ben, részben pedig a KET-ben rögzített. Hasonló a háttérintézmények szerepe, amelyek a KET-ben meghatározott feladatok teljesítésének az ellenőrzését végzik, illetve a KKK kidolgozását felügyelik.⁶³

A világörökségi terület tulajdonosi körének feladata jogszabályban rögzített kötelezettségek teljesítése, valamint a helyi önkormányzatok és hatóságok a lokális jogi környezet és a településfejlesztési és szabályozási tervek előírásain keresztül segítik az értékek megőrzését.

A Pécs városában működő turisztikai szervezetek, valamint a Magyar Turizmus Zrt. is javítja a helyszín európai és globális ismertségét, turisztikai programok szervezésével segíti azt, hogy az ókeresztény temető együttesét minél nagyobb számban keressék föl a hazai és a külföldi turisták. Ehhez megfelelő infrastrukturális

⁶³ A világörökségi terület kezelésében és használatában részt vevő szereplők közötti kapcsolatrendszer elemzését ld. még IV.3.3. fejezet.

hátteret biztosít a világörökségi terület környezetében levő kiszolgáló vállalkozások (szállások, éttermek – ehhez ld. V.1.1.n fejezet).

A kutatóintézetek és a felsőoktatási intézmények számára az oktatási anyag illusztrációjaként használható a bemutatott ókeresztény együttes, illetve további kutatások alapját képezi. Építész, régész, kulturális menedzser képzés keretében nyújthat hasznos tapasztalatot a helyszín megismerése. TDK munkák és szakdolgozatok témájaként is hasznosítható az emlék működtetésével, fenntartásával szerzett tapasztalatokból levonható következtetések, illetve maga a helyszín régészeti és építészeti eredményei.

A civil szervezetek, mindenek előtt az ICOMOS nemzetközi kapcsolatrendszerét felhasználva folyamatos jelenlétével segítheti a megőrzés és a fenntartás folyamatát. Bár fel kell hívni a figyelmet arra, hogy civil szakmai szervezetként a szakma egészének a véleményét figyelembe kell venni, mielőtt a szervezet a nyilvánosság elé áll a maga álláspontjának közzétételével.

III.3. A Világörökség értékeit és annak kezelését érintő hatályos jogszabályok

Típus	Jogszabály	Jelen formában hatályos
Világörökségre vonatkozó jogszabályok		
nemzetközi egyezmény kihirdetése	1985. évi 21. törvényerejű rendelet a világ kulturális és természeti örökségének védelméről szóló, az Egyesült Nemzetek Oktatási, Tudományos és Kulturális Szervezete Általános Konferenciájának ülészakán Párizsban, 1972. november 16-án elfogadott egyezmény kihirdetéséről	2012.01.01. –
törvény	2011. évi LXXVII. törvény (Vötv.) a világörökségről	2014. 03. 15. – 2014. 11. 30.
kormányrendelet	315/2011. (XII. 27.) Kormányrendelet a világörökségi kezelési tervről, a világörökségi komplex hatásvizsgálati dokumentációról és a világörökségi várományos helyszínekről	2014. 03. 15. –
kormányrendelet	17/2012. (II. 16.) Korm. rendelet az UNESCO Magyar Nemzeti Bizottságáról	2014.01.01. –
Kulturális örökségre, örökségvédelemre vonatkozó jogszabályok⁶⁴		
nemzetközi egyezmény kihirdetése	2006. évi XXXVIII. törvény a szellemi kulturális örökség megőrzéséről szóló, Párizsban, 2003. év október hó 17. napján elfogadott UNESCO Egyezmény kihirdetéséről	2007.01.01. –
törvény	1996. évi LXXXI. törvény a társasági adóról és az osztalékadóról	2014. 03. 15. –
törvény	1997. évi CXL. törvény a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről	2012. 03. 15. – 2014. 08. 31.
törvény	1997. évi LXXVIII. tv. az épített környezet alakításáról és védelméről	2014. 03. 15. – 2014. 12. 31.
törvény	2001. évi LXIV. törvény a kulturális örökség védelméről	2014. 03. 15. –
törvény	2011. évi CXCVI. törvény a nemzeti vagyonról	2014. 03. 15. –
törvény	2012. évi CX. törvény az Európa Tanácsnak a kulturális örökség társadalmi értékéről szóló, Faróban, 2005. év október 27. napján elfogadott keretegyezmény kihirdetéséről	2013. 03. 01. –
törvény	2015. évi LVII. törvény az energiahatékonyságról	2015. 03. 08.

⁶⁴ A csillaggal megjelölt jogszabályok egyes paragrafusai, helyei további előírásokat, szabályokat világörökségi területre vonatkozóan tartalmaznak. Ezeket részletesen ld. V.1.2. fejezetben.

Típus	Jogszabály	Jelen formában hatályos
kormányrendelet	149/2000. (VIII. 31.) Kormányrendelet a Magyar Köztársaság Kormánya és az Európai Tanács tagállamai között, 1992. január 16-án kelt Valettában aláírt, a régészeti örökség védelméről szóló Európai Egyezmény kihirdetéséről	2000. 09. 08. –
kormányrendelet*	191/2001. (X. 18.) Kormányrendelet az örökségvédelmi bírságról	2014. 03. 15. –
kormányrendelet	343/2006. (XII.23.) Korm. rendelet az építésügyi és az építésfelügyeleti hatóságok kijelöléséről és működéséről	2014. 03. 15. -
kormányrendelet*	312/2012. (XI. 8.) Kormányrendelet az építésügyi és építésfelügyeleti hatósági eljárásokról és ellenőrzésekről, valamint az építésügyi hatósági szolgáltatásról	2014. 03. 15. – 2014. 12. 30.
kormányrendelet	313/2012. (XI. 8.) Korm. rendelet az Építésügyi Dokumentációs és Információs Központról, valamint az Országos Építésügyi Nyilvántartásról	2014. 03. 15. -
kormányrendelet*	393/2012. (XII. 20.) Kormányrendelet a régészeti örökség és a műemléki érték védelmével kapcsolatos szabályokról	2014. 03. 15. –
kormányrendelet	395/2012. (XII. 20.) Kormányrendelet az örökségvédelmi hatástanulmányról	2014. 01. 19. –
kormányrendelet	439/2013. (XI. 20.) Kormányrendelet a régészeti örökséggel és a műemléki értékkel kapcsolatos szakértői tevékenységről	2014. 03. 15. –
kormányrendelet	199/2014 (VIII.1.) Korm. rendelet a Forster Gyula Nemzeti Örökségvédelmi és Vagyongazdálkodási Központról	2014. 03. 15. -
kormányrendelet	39/2015. (III. 11.) a régészeti örökség és a műemléki érték védelmével kapcsolatos szabályokról	2015. 03. 11. -
OKM rendelet	19/2010. (IV. 23.) OKM rendelet a kulturális szakértői tevékenység folytatásának feltételeiről és a kulturális szakértői nyilvántartás vezetéséről	2013. 09. 11. –
NEFMI rendelet	32/2012. (V.8.) NEFMI rendelet a világörökség gondnokságokról	2013. 08. 10. –
EMMI rendelet	45/2012. (XI. 30.) EMMI rendelet a kulturális javakkal kapcsolatos hatósági eljárásra vonatkozó szabályokról	2013. 09. 11. –
BM rendelet	80/2012. (XII. 28.) BM rendelet a régészeti lelőhely és a műemléki érték védetté nyilvánításáról, nyilvántartásáról és a régészeti feltárás részletes szabályairól	2014. 04. 17. –

Típus	Jogszabály	Jelen formában hatályos
MvM rendelet	13/2015 (III.11.) MvM rendelet a régészeti lelőhely és a műemléki érték nyilvántartásának és védetté nyilvánításának, valamint a régészeti lelőhely és a lelet megtalálója anyagi elismerésének részletes szabályairól	2015. 03. 11.
MvM rendelet	14/2015. (III.11.) MvM rendelet a régészeti feltárás végzésére jogosult intézmények és a feltárásban alvállalkozóként részt vevő szervezetek akkreditálásának szabályairól és eljárásrendjéről	2015. 03. 11.
Épített környezetre és településfejlesztésre vonatkozó jogszabályok		
OTrT törvény*	2003. évi XXVI. törvény az Országos Területrendezési Tervről	2014.01.01. – 2014.12.29.
törvény	1990. évi C. törvény a helyi adókról	2014.03.15. –
törvény	1996. évi XXI. törvény a területfejlesztésről és a területrendezésről	2014.03.15. –
törvény	1997. évi LXXVIII. törvény az épített környezet alakításáról és védelméről	2011.07.27. – 2011.12.21.
törvény	2003. évi XXVI. törvény az országos területrendezési tervről	2014.01.01. – 2014.12.29.
kormányrendelet	252/2006. (XII. 7.) Korm. rendelet a településrendezési és az építészeti-műszaki tervtanácsokról	2014.03.15. –
kormányrendelet*	314/2012. (XI. 8.) Korm. rendelet a településfejlesztési koncepcióról, az integrált településfejlesztési stratégiáról és a településrendezési eszközökről, valamint egyes településrendezési sajátos jogintézményekről	2014.03.15. –
kormányrendelet	312/2012. (XI. 8.) Korm. rendelet az építésügyi és építésfelügyeleti hatósági eljárásokról és ellenőrzésekről, valamint az építésügyi hatósági szolgáltatásról	2014.03.15 – 2014.12.30. –
kormányrendelet	253/1997. (XII. 20.) Korm. rendelet az országos településrendezési és építési követelményekről	2014.03.15. –
kormányrendelet	282/2009. (XII. 11.) kormányrendelet a kiemelt térségi és megyei területrendezési tervek, valamint egyes településrendezési tervek készítése során az országos, kiemelt térségi és a megyei tervekről	2014.02.15. – 2014.12.29.

12. táblázat. A Világörökséget és annak kezelését érintő jogszabályok jegyzéke

A felsorolt jogszabályok megfelelő jogi háttérrel adnak a világörökségi helyszín fenntartásához, kezeléséhez. Noha több jogszabály csak közvetve érinti a világörökséget, annak védelmének biztosítása érdekében ezek is ide tartoznak. Számos paragrafus, fejezet foglalkozik kifejezetten a világörökségi helyszínt érintő szigorúbb szabályozással. Az egyes jogszabályok ide vonatkozó részeinek felsorolását az V.1.2. fejezet tartalmazza.

IV. ELEMZŐ RÉSZ

IV.1. Pécs társadalmi, gazdasági szempontú helyzetelemzése⁶⁵

IV.1.1. Bevezető helyett

Pécs sokrétű központi szerepkört tölt be szűkebb és tágabb környezetének gazdasági, szellemi-kulturális életében. Térségi, megyei és regionális szerepkörének megfelelően Pécs közigazgatási szempontból is meghatározó jelentőségű: a legtöbb regionális hatókörű és több, régióhatáron is átnyúló, illetve nemzetközi kapcsolatrendszerű szerv, hatóság, hivatal területi központja. Bár az országon belül periférikus elhelyezkedésű, ugyanakkor országhatárhoz való közelsége miatt kapu szerepet tölthet be a Balkán és Észak-Olaszország felé.

Pécs kedvezőtlen közúti megközelíthetősége a gazdaság és a turizmus fejlődésének egyik legnagyobb gátját jelenti. A megfelelő közúti kapcsolatrendszer kiépítéséig Pécs elszigeteltségének fennmaradása várható. Az elmúlt években elkészült M6-os autópálya sem oldotta fel teljesen ezt a helyzetet, az európai korridorokhoz való csatlakozás lenne az, ami valódi változást eredményezne. Ennek enyhítését szolgálhatnák a közlekedési infrastruktúra más területeinek fejlesztései: a jelenlegi vasúti csomóponti szerep erősítése mellett (amely magában foglalja a vasúthálózat korszerűsítését, megfelelő járatsűrűség és kapcsolatrendszer biztosítását) a távolsági autóbusszos közlekedés javítása, és kerékpárutak kialakítása szerepel az integrált városfejlesztési stratégiai célkitűzések között⁶⁶. A város mellett megtalálható ugyan egy repülőtér, a rövid kifutópálya – és annak kis teherbírása miatt – azonban nagyobb utasszállító gépek fogadására nem alkalmas, így a fapados közlekedés sem indulhatott meg. Bár a tervek között szerepelt a kifutópálya meghosszabbítása és teherbírásának növelése, mely 2010-re volt ütemezett, de még ma, 2014-ben sem valósult meg (és számolni kell a beruházást követő feladatok, a légitársaságok

⁶⁵ A fejezet elkészítése a következő források és háttéranyagok felhasználásával készült: PÉCS MJV Önkormányzata „Az Európa Kulturális Fővárosa - Pécs 2010” tárgyú EU-projekt előkészítése; Komplex megvalósíthatósági tanulmány - Turizmusfejlesztési stratégia, 2007. november 30. Econo-Consult Kft.; Integrált Városfejlesztési Stratégia 2013, Pécs; Városfejlesztési koncepció 2014-2020, Pécs; Pécs M.J. Város gazdasági programja 2007-2010 évekre.

⁶⁶ IVS Pécs 2013, 163. o.

megjelenésével kapcsolatos előzetes teendők időigényével is!). 2014. áprilisában jelentette be Eszék, hogy repterét megnyitja több jelentős európai desztináció számára, így ehhez a légi forgalomhoz csatlakozást Pécs városának szükséges lesz újraértékelnie. A városon belüli közlekedés, a parkolás is fejlesztésre szorul. Nem szabad megfeledkezni a várost megkerülő utak problémájáról sem, amelyek a zavaró tranzitforgalomtól mentesítenék a város belső területeit. A tömegközlekedési hiányosságok költség-hatékony megoldását szolgálhatnák a különböző turisztikai közlekedési eszközök bevezetése (különösen a külső városrészekben található attrakciók megközelítésére, valamint kistérségi relációban), amelyek egyben turisztikai attrakcióbővítést is eredményeznének. A dunai vízi forgalom „becsábítása” a városba, rövidebb szervezett látogatások keretében is lehetőségeket rejt magában.

Pécs város jellege, funkciói és arculata – az ún. „történelmi” nagyvárosokhoz hasonlóan – hosszú fejlődés eredményeként alakult ki, azonban a történelme során voltak olyan szakaszok, amikor bizonyos jellemzői tekintetében (pl. a városlakók száma, összetétele) viszonylag rövid idő alatt jelentős változások következtek be.

Pécsett is megfigyelhetők a városfejlődésnek azok a szakaszai, amelyeken a legtöbb hazai nagyvárosunk is átesett, illetve amelyek jelenleg rájuk jellemző:

- az iparosítással összefüggő robbanásszerű növekedés a 19. század utolsó harmadában;
- az intenzív fejlődés időszaka, a hetvenes évektől kezdődően, amikor a terciér szektor részesedése növekszik és az infrastruktúra számottevően fejlődik; valamint
- a dezurbanizáció szakasza, amelyben növekszik a kutatás, fejlesztés szerepe és megkezdődik a városi népesség kiáramlása az agglomerációs térségbe.

A városi funkciókváltozásai, a társadalmi- gazdasági fejlődés egyes szakaszai mind alakították a város szerkezetét, a miliójét, meghatározó elemei mai arculatának.

IV.1.2. Várostörténet dióhéjban

Korszak	Események	Ókeresztény sírkamrák
Őskor	Neolit leletek a legkorábbiak: vonaldíszes kultúra települése Késő bronzkor: urnasíros kultúra temetője Vaskor: Jakab-hegy erődített magaslati település	
Sopianae a római korban 1-4. század	A régészeti leletek alapján a Kr. u. első század utolsó harmadától mutatható ki a mai város területén római jelenlét. A város ez idő szerinti közjogi helyzete nem ismert, a 3. századtól városias településsel számolhatunk. A város a 4. században Valeria provincia székhelye lett, városi arculattal rendelkezik. A római kori település a mai belváros területén feküdt, legkésőbb a 4. század végén központi részét, kb. 400x400 négyzetméter nagyságú területet, városfallal vettek körbe.	A város legkorábbi római temetői a mai Széchenyi tér területén, a 2-3. században létesültek. Ezt követően a temető területe északnyugati irányba terjeszkedve a 3. század második felé-ben és a 4. század első felében kito-lódott a Szent István tér keleti széléig. A temető a 4. század végére elérte a mai Szent István tér északi vonalát, ez lett a temető északi határa. A 4-5. században megépülnek Sopianae északi temetőjének sírépületei
Népvándorlás kor (~430-896)	A 430-as években Valeria tartomány a hunok kezére került. A megszűnő római uralommal távozott a romanizált lakosság egy része is Sopianaeból. A hun uralom (430-as évektől 454-ig) után gót (456-473), langobard (510-es évektől 568-ig), avar uralom időszaka (568 – 811) majd Karoling uralom (811-896) következett.	A sírépületek egy része már római uralom időszakában áldozatul esett a fosztogatóknak, de legkésőbb ebben az időszakban a többi is kirabolják. Az új jövevények a temető kőépületeinek egy részét bizonyíthatóan lakhatásra is használták. A temető magára hagyott, gondozatlan kőépítményei az idők folyamán pusztulásnak indultak. A korszak végére már csak néhány romos épület maradt látható a mintegy ötszáz évvel korábbi temetőből.

Középkor (896-1543)	Nincs rá bizonyíték, hogy Pécs területe őseink érkezésekor lakott lett volna. Mindenesetre a Szt. István által 1009-ben megalapított pécsi püspökség az ókeresztény temető északnyugati sarká-ban rendezkedett be, itt épült meg a székesegyház is, melynek környezeté-ben megtelepedés mutatható ki. A tatárjárás után kezdik el a mai székesegyház környékét komolyabb mértékben megerősíteni, várrá kiépíteni (Püspökvár), amelyet az elkövetkező századok folyamán többször kiegészí-tenek és átépítenek. Szerkezetileg egy belső várra és egy külső várra tagolódik. A belső vár egy K-i, D-i és Ny-i épület-szárnyból valamint az északi oldalon álló székesegyházból állt. A belső vár köré a 14-15. században egy külső védgyűrűt húztak, amelynek a falát a 15. század végén – 16. sz .első harmadában főként a tűzfegyverek (ágyú) terjedésének és tökéletesedésének hatására tovább erősítették.	A 11. században a cella trichora (10. sz.) romjait használatba vették és templomként felújították, falait a 12. században kifestették. A 12. században az újjáépített székes-egyház román stílusú kapubélletébe római sírkövet építettek be. 14. században megépült a Capella Mortuorum, mely metszette az V. sz. (oktagonális) sírkamra északnyugati falát, és valószínűleg az I. számú (Péter-Pál sírkamra) felszíni építményének maradványait is megtalálták ekkor. A tatárjárás alatt lerombolt cella tri-chora előkamráját a 15. században új-ra „sírkamraként” használják: az elő-kamra padlója alatt két középkori sírt helyeztek el, melyek egyikéből közép-kori Kinizsi-címeres gyűrű került elő.
Török hódoltság időszaka: 1543-1686	Pécs városa 1543-ban került az Oszmán Birodalom kezére. Az újonnan meghódított városban a törökök elsősorban vallási célokat szolgáló épületeket, dzsámikat, mecseteket, iskolákat, fürdőket emeltek. Magyarányú építkezéseik során a városban található keresztény templomokat alakították át dzsámivá. A 17. századbeli híres török utazó, Evlia Cselebi magyarországi utazásai során Pécs városába is eljutott, útleírásában megemlíti, hogy a városnak „tizenhét imahelye van”. A 17. század közepén valószínűleg 8-10 dzsámi működhetett a városban.	Evlia Cselebi antik hagyományokról ír, melynek időszakát hibásan az 5. századra teszi.
Pécs az újkorban 1686-1914	1686-tól, a törökök kiűzése után lassan indult meg a város fejlődése. Az 1780-as esztendő adott jelentős lendületet a gazdasági és társadalmi fejlődésnek, amikor Pécs elnyerte a	A török utáni újjáépítés évszázadában, a 18. században sok római kori sírra bukkantak. 1716-ban a mai Nagy Lajos Gimná-zium tömbjének

	„szabad királyi város” címet Mária Teréziától. Hét év múlva megnyílt az első szénbánya, amely a későbbiekben meghatározó lett a város életében. A 18. század vége és a 19. század eleje Pécssett a polgárság meggazdagodásának a korszaka volt. Ekkor épült ki a belváros, néhány barokk épület, az Elefántosház, a klasszicista stílusú Egyetemi könyvtár. A század közepétől rohamosan fejlődött a város ipara: egymás után nyílt meg a Zsolnay-gyár, Pezsgő-gyár, Bőrgyár, Hamerli Kesztyűgyár, Angster orgonagyár. Fokozódott a szén kitermelése, megépültek a vasútvonalak is minden égtáj irányában.	építések megtalálták az első festett sírkamrát, amit nem tartottak meg. Ezzel kezdődik meg a sírkamrák "újralfelfedezése". 1782-ben a Káptalani Levéltár építések megtalálják az 1. számú (Péter-Pál) sírkamrát.
20. század	A 20. század nagy világégései kisebb-nagyobb nyomot hagytak Pécssett. Az első világháború érzékenyen érintette a várost, a második világháború bom-báinak pusztításai azonban elkerülték. Az 1950-1960-as években a szén és az uránérc kitermelésének ipari központja, bányászváros, szocialista építészeteinek lakótelepei, irodaházai ma is jellegzetes karképet mutatnak a korszakról. Az 1970-1980-as évektől számítható a mai Pécs arcútváltásának kezdete, került előtérbe a város kulturális ipara, mely a rendszerváltás gazdasági és politikai átalakulásával a kilencvenes évektől felgyorsult. Az 1990-es évektől rövid időn belül az egykori bányászváros, ipari város a kultúra, művészetek, egyetemek városa lett.	1913-14-ben Möller István építész tervei alapján védőépület készült a Péter-Pál sírkamra köré, melynek megépítések több sírkamra is előkerült. 1927-ben találtak rá először a cella septichora falaira. A század folyamán sorra kerülnek elő a sírépületek, melyek közül az Ókeresztény Mauzóleum lett az első, nagyközönség által is látogatható emlék 1976-ban.
2000	Pécs/Sopianae Ókeresztény temetője az UNESCO világörökség része	
2010	Pécs Európa Kulturális Fővárosa	

13. táblázat. Sopianae / Pécs története dióhéjban

IV.1.3. Természeti és földrajzi környezet

Pécs város a Keleti hosszúság 18 és az Északi szélesség 46 metszéspontja körül helyezkedik el. A Mecsek hegység déli oldalán, a tenger szint felett 535 méter magas Misina-tető és a város déli határán mért 130 méteres magasság közötti lejtőn terül el.

Ugyancsak a földrajzi helyzetére jellemző mutató a tengerektől mért távolsága, amely szerint legközelebb az Adriai-tengerhez fekszik, a horvátországi Rijeka mindössze 300 km-re van tőle. A Fekete-tengertől (Várnától) 840 km-re, a Balti-tengertől (Szczecintől) 940 km-re, az Északi-tengertől (Rotterdamtól) 1220 km-re illetve legtávolabbra az Atlanti-óceántól (a Biscayai-öböltől) 1500 km-re fekszik.

Az országban az évi napsütéses órák száma itt a legmagasabb – sokévi átlagban 2025 óra –, a kedvező sugárzási viszonyok miatt az ország legmelegebb vidékei közé tartozik.

Pécs éghajlatában és természeti adottságaiban kiemelkedő a város szubmediterrán elemekben bővelkedő mikroklímája, amelynek hatására a várost kiegyenlített időjárás, korai kitavaszkodás, hosszú, napfényes nyárutó, őszele, és enyhe tél jellemzi. A város természeti értéke, imázsseleme és egyben egyik jelképe a Mecsek. A térség természeti értékeit, sajátos növény- és állatvilágát a Duna-Dráva Nemzeti Park Igazgatósága kezeli. A terület egy tájvédelmi körzetre (Kelet-Mecsek) és több természetvédelmi területre (Melegmágy-völgy, Abaligeti-barlang felszíne, Pintér kert, Jakab-hegy, Nagy-mező – Arany-hegy) tagolható. A természeti értékeket bemutatóhelyeken, tanösvényeken, szervezett túrákon figyelhetik meg a látogatók.

A város ÉK-DNy tengelyű, a Mecsek-hegység erdővel borított déli oldalán terül el. A hegység elzárja az északról érkező hideg légáramlatokat, szeleket. A 235 m-rel a történeti belváros fölé magasodó Tettye 4,5 ha-os parkerdejével a pihenést, rekreációt is szolgálja. A Misina pedig 535 m-rel emelkedik a város fölé.

Egy tárgyilagos és avatott tollú magyar urbanista építész, Granasztói Pál a következőképpen ír a városról: „Pécs az egyik legszebb és legkülönlegesebb városunk. A terjedelmes, igen változatos és dús, sőt sajátos növényzetű Mecsek-hegység déli lejtőjén ereszkedik alá, majd terül el az itt kezdődő síkságon, az északi szelektől

védetten. A már délies éghajlat és részben délszaki növényzet – e hegyoldalon például szelídgesztenye, füge terem – és a domborzatos terephez illeszkedő beépítés szinte mediterrán atmoszférát teremt itt...”.

IV.1.4. A város szerepkörei

Pécs város – más hasonló szerepkörű városokhoz hasonlóan – egyrészt a szűkebb és tágabb környezetére kiterjedő térségi vonzásköri szerepet tölt be, vagyis közszolgáltatási, közigazgatási, területfejlesztési és gazdaságszervezési funkciókat lát el. Másrészt, a geopolitikai helyzetéből adódóan olyan adottságokkal rendelkezik, amelyek különleges szerepet biztosítanak a számára.

Mindezen felül Pécs városa, mint ahogy a többi hasonlóan központi szerepkört betöltő település, a következő címek, illetve funkciók birtokosa is:

- megyei jogú város;
- a decentralizált állami közigazgatási közszolgáltatások biztosításának helyszíne, az úgynevezett dekoncentrált állami szervek székhelye;
- az állami területfejlesztés decentruma;
- térségi, regionális, országos és határokon is átnyúló vonzáscentrum;
- magas fokú gazdasági-, vagyon- és népesség koncentráció, valamint az innováció színtere;
- az alap-, közép-, és felsőfokú közszolgáltatást egyaránt biztosító ellátórendszerek koncentrációjának helyszíne.

Pécs város közvetlen vonzáskörzetében jelentős agglomerálódási folyamat indult el, amely 21 települést magába foglaló agglomeráció kialakulásához vezetett.

A népesség koncentrációjára jellemző, hogy a pécsi agglomerációban él Baranya megye lakosságának 45%-a, s ezen belül a lakosság 88%-a Pécsen él. Ez a helyzet tükröződik a népsűrűség mutatójában is: a város népsűrűsége 960 fő/km², amely Budapest után a nagyvárosok között a legnagyobb, és tízszerese a megye népsűrűségének.

A pécsi agglomeráció településeiről több mint kétszer annyian járnak el dolgozni, mint ahányan helyben, a lakóhelyükön dolgoznak, s ezen eljáró, "ingázó" munkavállalóknak négyötöd része Pécsen dolgozik.

Jelentős mértékű az agglomerációban megvalósuló lakásépítések koncentrációja is, mivel itt valósul meg a megye lakásépítésének kétharmad része.⁶⁷

Mindezekből következően a város fontos feladatai közé tartozik, hogy az őt körülvevő településgyűrű lakossága számára bizonyos alapellátási funkciókat, (munkahely és egyéb ellátó funkciókat) biztosítson, s ezzel szemben a saját igényei közül, pl.: a lakásigények és a rekreációs igények, a szuburbanizációs övezetben kerüljenek kielégítésre.

A pécsi kistérséghez 39 település tartozik. Közigazgatási szempontból a Baranya megyében lehatárolt járások (Bólyi, Komló, Mohácsi, Pécsi, Pécsváradi, Sásdi, Sellyei, Siklósi, Szentlőrinci, Szigetvári járás) eltérő fejlettségük következtében sajátos belső kapcsolatrendszerrel mutatnak. A legfejlettebb pécsi járás kiterjedése lényegében megegyezik a pécsi kistérség területével.⁶⁸

A pécsi kistérség jellemző együttműködési területei közé tartozik a területfejlesztési, az egészségügyi (pl.: orvosi ügyeletek megszervezése), a szociális (pl.: a gyermekjóléti és családvédelmi), valamint az alapfokú oktatási feladatok ellátása, továbbá a lakossági kommunális ellátás biztosítása (pl.: ivóvíz ellátás, szennyvízelvezetés, települési hulladékgyűjtés és kezelés).

A többi azonos szerepkörű városhoz hasonlóan Pécs városra, mint megyeszékhelyre és megyei jogú városra is jellemzőek az alábbi megállapítások:

- Az egész megyére kiterjedő vonzáskörrel és ellátási funkciókkal, feladatkörrel rendelkezik, emiatt az általa fenntartott intézmények az egész megye ellátását is szolgálják.
- A megyei és városi ellátásokat egyaránt biztosító intézmények egy része a megyei, másik része a városi önkormányzat tulajdonában van.

⁶⁷ Pécs MJV Városfejlesztési Koncepciója, 2014. február

⁶⁸ Pécs M. J. Város Városfejlesztési Koncepciója, 2014. február

- A magasabb fokú ellátások által megkívánt szellemi, technikai, anyagi feltételek valamint az ellátások iránti intenzív igények is a városban koncentrálódnak.
- Az ellátásokat igénybevevő lakosság és egyéb szervezetek, gazdasági, társadalmi szervek egyaránt a városban mutatják a legnagyobb koncentrációt.
Pl.: a megye lakosságának 40%-a, a gazdálkodó szerveinek 55%-a Pécsen él, illetve működik.

„Pécs regionális szerepkörét maradéktalanul betölti, számos regionális és ezen túlmutató funkcióval is bír. Kiemelkedő regionális funkciókat biztosít az egészségügyi ellátás (klinikák és a szívcentrum, helikopteres mentőállomás), az oktatás (nemzetiségi és egyházi középfokú intézmények, egyetemen orvosi, jogi, műszaki, művészeti kar), a tudományos élet (MTA Regionális Kutatások Központja, MTA Pécsi Akadémiai Bizottság, Pécsi Tudományegyetem kutatóintézetei) a közművelődés (Nemzeti Színház, regionális tudásközpont, konferencia és koncertközpont, bábszínház), az egyházi vezetés (katolikus püspöki székhely, református esperesi hivatal, Evangélikus Egyházközség székhelye, Zsidó Hitközség, Görög Katolikus Egyházmegye központja, Pálos rendház) terén. Az állami közigazgatás Államkincstár, NAV, Dél-dunántúli Vízügyi Igazgatóság, Dél-Dunántúli Környezetvédelmi, Természetvédelmi és Vízügyi Felügyelőség, Dél-Dunántúli Regionális Fejlesztési Ügynökség, stb.) A gazdasági funkciók közül kiemelkednek a pénzintézetek regionális központjai (OTP Bank, Raiffeisen Bank, Takarékbank, stb.) és a nagyvállalatok regionális központjai (E.ON Hungária Zrt., Magyar Posta, MÁV Zrt., MOL Nyrt., Strabag Zrt., stb.).

Megyei szintű funkciói a regionális szintű irányítás miatt ugyan az elmúlt években megkérdőjeleződtek, de ezek megerősítése elsősorban a közigazgatás területén a járás rendszer kialakításával megtörtént.

Megyei funkcióinak tekinthető: a megyei önkormányzat és a Baranya Megyei Kormányhivatal, a bíróság, a földhivatal, a cégbíróság, a főügyészség, a rendőrfőkapitányság, a munkaügyi központ, az ÁNTSZ megyei központ, a gazdasági kamarák, a megyei kórház, a megyei hatókörű múzeum, a levéltár, a szakközépiskolák, a pedagógiai szakszolgálat és szakmai szolgáltató központ, a

szociális intézmények (időskorúak otthona, fogyatékos személyek otthona, gyermekvédelmi központ).⁶⁹

A turizmus szempontjából érdemes kiemelni talán, hogy a korábban megyei múzeumok, ma a városi önkormányzat felügyelet alá tartozó Janus Pannonius Múzeumként működnek. A turizmus az önkormányzati törvény erejénél fogva korábban a megyei önkormányzatok számára volt kötelező feladat, ma a turisztikai desztináció menedzsment (röviden tdm) rendszer kiépülésével ez a feladat is települési szintre került.

Összefoglalóan tehát a világörökség turisztikai hasznosítása szempontjából a fenti szerepkörök elsősorban nagyobb koncentrációt jelentenek a város használatában, részint a potenciális vendégek könnyebben elérhetőek, részint pedig a cégközpontok és intézményi központok mint önálló szegmens szintén meghatározóak (ld. IV.1.5. alfejezetei, IV.3. fejezet).

A megyei jogú városi lét, és abból adódó intézményi és humán koncentráció a belső turizmus, így a világörökségi emlékek vonzása szempontjából is érdekes. Nagyon erős az együttműködés a közigazgatási szereplőkkel, intézményekkel, iskolákkal, cégekkel, akik a világörökségi emlékeket a különböző programjaikba beépítik.

Pécs mind népességszámát, mind a településrendszerben betöltött regionális szerepkörét tekintve a Dunántúl legnagyobb városa és területszervező központja. Az ország településrendszerében elsősorban Szeged és Debrecen, valamint Győr és Miskolc a versenytársa.

A város régióközponti szerepkörét megalapozza a településhálózati hierarchiában hagyományosan betöltött központi funkciója, nagy kisugárzású szellemi bázisa, kulturális vonzása és jelentős gazdasági potenciálja.

A város térségközponti szerepköre az évszázadok során alakult ki és vált mindinkább egyértelművé és a térségi funkciókban egyre gazdagabbá.

⁶⁹ IVS, Pécs 2013, 21.

A város kialakulásának és fejlődésének alapvető környezeti energiáját az adja, hogy egyrészt tipikus vásárhelyen jött létre a Mecsek lábánál, másrészt a termékeny baranyai síkságnak természetes gazdasági központja.

A város ezer éve egyházi centrum, mivel Szent István 1009-ben, a Dunántúl harmadik püspökségeként (veszprémi és a győri után) alapította a pécsi püspökséget, amelynek határai északon a veszprémi püspökségig, délen pedig a Száváig terjedtek.

Pécs iskolavárosi, egyetemvárosi, szellemi és gazdasági központi tradíciói szintén hosszú múltra tekintenek vissza: az első egyetem, az első közkönyvtár, kőszínház, kiadói tevékenység, közlekedési csomópont, ipari, szolgáltató központ stb.

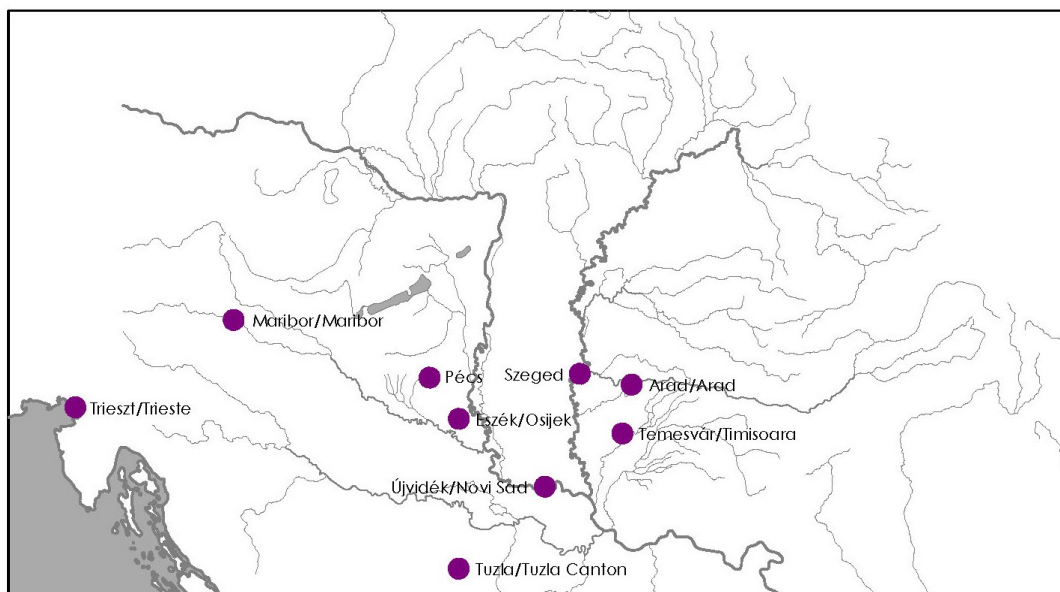
Pécs a dél-dunántúli tervezési-statisztikai régió központja, a régió belül gazdasági és szellemi potenciáljának a súlya meghatározó jelentőségű, mint régióközpont elsősorban humán infrastruktúrája, szellemi bázisa révén, nagy kisugárzású innovációs központként használja ki helyzeti előnyét az ország határain belül és azon túl is.

A határon túlnyúló nagyrégióban, amelyet Zágráb, a horvát főváros, valamint Eszék, Pécs és kisebb részben Újvidék és Szabadka vonzásteré jelöli ki, elsősorban Eszék lehet Pécs versenytársa, illetve partnere. A két város között, a testvérvárosi kapcsolatok miatt is, jelentős hagyománya van az együttműködésnek.

Magyarország euro-atlanti integrációjával a határmenti térségek új helyzetbe kerültek. Az országhatár EU-határ szakasszá vált, s ezáltal a külső gyűrűben elhelyezkedő nagyvárosok regionális jelentősége a nemzetközi együttműködésben felértékelődik: egyfajta kapuvárosi szerepkört kapnak. Pécs város azonban nem csupán most vált kapuvárossá, mivel történelme során régóta betöltötte ezt a szerepkört. Fejlett gazdasági, pénzügyi és humán infrastruktúrával a dél-dunántúli régióban országhatáron túlnyúló kapcsolatokkal innováció-közvetítő, transzmissziós szerepet játszik.

Pécs olyan város, amelynek kapcsolathálózata átnyúlik az országhatárokon. Légvonalban Pécshez Tuzla vagy Zágráb ugyanolyan közel van, mint Budapest. Ma éppoly fontosak a város számára a közlekedés és kommunikáció dél, délkelet, délnyugat felé vezető szálai, mint egykoron.

Az Európa Kulturális Főváros projektév egyik küldetése volt Pécs vezető szerepével egyfajta déli kulturális övezet kialakítása. A "déli kulturális övezet" magába foglalja Pécsét, Szegedet, Triesztet, Maribort, Tuzlát, Eszéket, Újvidéket, Aradot és Temesvárt egyaránt. Az övezet olyan láncszerűen egymáshoz kapcsolódó kistérségekből áll, amelynek gyakran erős, jellegzetes és általában multietnikus regionális öntudatuk van, s az utóbbi években bekövetkezett e regionális öntudatuk

44. kép. Déli övezethez kapcsolható áttekinthető térkép a településekkel

kulturális reneszánsza is. (44. kép).

Az országhatáron átnyúló együttműködések szemlélteti a városnak a Duna Menti Tartományok Munkaközösségében, az Alpok-Adria Munkaközösségben, valamint a Duna-Dráva-Száva Euroregionális Együttműködésben betöltött szerepe.

„Fontos kezdeményezés, hogy 2010. augusztus 31-én megalakult a Pannon EGTC (ETT), amelynek a szlovén Lendva mellett 49 magyar tagja van, és amelynek elnöke Páva Zsolt Pécs polgármestere. (Európai Területi Társulás)”

IV.1.5. Társadalmi, gazdasági jellemzők az adatok tükrében

IV.1.5.1. A város területei

Az utóbbi 15 évben a város belterülete közel 450 ha-ral növekedett részben a zártkertek (c. 182 ha), részben a mezőgazdasági területek (c. 246 ha) rovására, ezen

belül a szőlő és gyümölcsös területek csökkenése (c. 150 ha) figyelemre méltó, mely a lakóterületeknek a Mecsekre való „felkúszásának” eredménye.

Pécs MJV területének megoszlása belterületi és külterületi besorolás szerint⁷⁰							
	1996		2006		2011		Változás
	[ha]	[%]	[ha]	[%]	[ha]	[%]	[ha]
Belterület	6264,81	38,52	6705,23	41,20	6709,04	41,22	+444,23
Külterület	9293,28	57,15	9049,62	55,66	9046,76	55,58	-246,52
Zártkert	704,27	4,33	520,43	3,14	522,35	3,20	-181,92
Összesen	16262,36	100	16275,28	100	16278,15	100	+15,79

14. táblázat. Pécs MJV területének megoszlása belterületi és külterületi besorolás szerint

Pécs MJV közigazgatási területére levetített értékek művelési áganként									
	1996		2006			2011			Változás
	[ha]	[%]	[ha]	[%]	[ha]	[ha]	[%]	[ha]	[ha]
Szántó	2696,74	16,58	2515,67	15,46	-181,07	2393,20	14,70	-122,47	-303,54
Gyep (legelő, rét)	492,06	3,02	507,77	3,12	+15,71	548,63	3,37	+40,86	+56,57
Szőlő	490,78	3,02	352,99	2,17	-137,79	351,20	2,16	-1,79	-139,58
Kert, gyümölcsös	269,58	1,66	252,19	1,55	-17,39	261,39	1,61	+9,20	-8,19
Nádas	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Erdő	4920,64	30,26	4935,78	30,33	+15,14	4944,85	30,38	+9,07	+24,21
Kivett	7392,59	45,46	7673,72	47,14	+281,13	7741,71	47,56	+67,99	+349,12
Halastó	0	0	37,17	0,23	+37,17	37,17	0,22	0	+37,17
Összesen	16262,39	100	16275,23	100	+12,90	16278,15	100	+2,86	-21,41

15. táblázat. Pécs MJV közigazgatási területére levetített értékek művelési áganként

A gyep területek növekedését (c. 57 ha) a műveletlen területek növekedése is eredményezheti. A szántó területek csökkenése c. 303 ha az 1996-os területek 11,3%-a. Valószínűleg a városszerkezetben elfoglalt hely motiválja a fejlesztőket e művelési ág fokozatos csökkentésére. Kedvező az erdő területek növekedése (c. 24 ha). 2010-ben tovább növekedett a beépítésre szánt területek nagysága az

⁷⁰ Forrás: Pécsi Körzeti Földhivatal /Baranya Megyei Kormányhivatal Földhivatala

autópályától délre elhelyezkedő mezőgazdasági területek rovására. E területek növekedése a városüzemeltetés számára évről-évre többletfeladatot jelent.

IV.1.5.2. Az építmények állapota

A felújítási munkáknak köszönhetően az önkormányzat 51 intézményének 93 épülete a korábbi E-H energetikai osztály helyett 80 %-ban a megfelelő A-D osztályba sorolható. Ezen túl azonban az önkormányzati és magántulajdonban levő épületek állapotára vonatkozó felmérés nem áll rendelkezésre.

A lakásállomány c. 50%-a a lakótelepeken valósult meg, a lakások 62%-a 1945 és 1979 között épült, azaz életkoruk 42-70 év. A belvárosban a lakások c. 76%-a, a hagyományos beépítésű belső lakóterületeken 48%-a épült 1945 előtt. A klímaváltozás, az energiaárak emelkedése rákényszeríti a tulajdonosokat, hogy végrehajtsák a felújításokat.

A kulturális örökségvédelem kiemelkedő területe a város történeti beépítéseinek és építményeinek megőrzése. A megőrzés előfeltétele, hogy pontos ismeretek legyenek az állapotról, a megmaradásé pedig, hogy legyenek a hasznosításra szóló tervek.

IV.1.5.3. Társadalmi környezet⁷¹

A társadalmi környezet minőségének megítélését illetően csupán mozaikos pécsi adatok állnak rendelkezésünkre. Egy, a jelen munka megalapozását szolgáló lakossági kutatás szerint a felnőtt pécsiek kétharmadának véleménye szerint a város legkomolyabb problémája az elkövetkező 10-15 évben a bűnözés növekedése, illetve a közbiztonság romlása lesz.

A helyi társadalom kulturális feltőkésítettségének megítélése szempontjából fontos a népesség iskolai végzettségének ismerete. A város népességének gyakorlatilag száz százaléka elvégezte az általános iskolát. Az érettségivel rendelkezők aránya 60%, míg egyetemi vagy főiskolai oklevéllel a népesség egynegyede rendelkezik. (Az érettségivel rendelkező arányánál azonban figyelembe kell venni a városban tanuló

⁷¹ A fejezet adatai Pécs MJV Integrált Városfejlesztési Stratégiájából kerültek átemelésre, melyek forrása KSH, önkormányzati saját nyilvántartás, valamint a jelzett stratégia megalapozását szolgáló felmérések voltak.

főiskolai, egyetemi hallgatók adatainak torzító hatását.) 2011-es adatok szerint a pécsiek egyharmada – elsősorban a 15-39 éves korosztály – beszél valamilyen idegen nyelvet, főként az angolt és a németet.

A helyi társadalom kulturális tőkéjének megítélése szempontjából fontos azoknak az intézményeknek a helyzete, amelyek az ún. másodlagos szocializációs folyamat keretében e tőkét gyarapítani képesek. Ezeknek az intézményeknek azonban csupán kisebb részére van befolyása a helyi önkormányzatnak.

A városban 2011-ben 14 bölcsőde működött összesen 823 férőhellyel, s száz férőhelyen 104, száz önkormányzati helyen 111 gyermeket gondoztak. Az óvodai ellátást 55 intézmény biztosította 5116 férőhellyel, a kihasználtság 103%-os volt.

2011-ben Pécsen 507 általános iskolai osztályban 11 028 általános iskolai tanuló vett részt a nappali oktatásban. Tíz év alatt a tanulólétszám negyedével csökkent, a férőhelyek kihasználtsága 85%-os. Mennyiségi adatok mellett minőségi adatokkal is jellemezhetjük a városban folyó alapfokú oktatást. Az Országos Kompetenciamérés eredményei szerint 2012-ben a Pécsen működő általános iskolák 6. és 8. osztályos tanulóinak 35-40%-a teljesített az alapszint alatt a matematika, illetve 28-30%-a a szövegértés területén. Az alapszint alatt teljesítő tanulók arányát tekintve a pécsi általános iskolák az országos átlagnál összességében jobb, az azonos képzési típusba/településtípusba tartozó iskolákhoz viszonyítva azonban összességében rosszabb eredményt értek el. 2011-ben Pécs önkormányzata 17 középfokú oktatási intézményt tartott fenn, főként gimnáziumokat, szakközépiskolákat, illetve vegyes profilú intézményeket. Az állami középiskolák mellett további 20 középfokú oktatási intézmény működik a városban a legkülönbözőbb szereplők fenntartásában. 2011-ben Pécsen 12 262 középiskolás tanult nappali oktatásban.

Míg a tanulók létszáma összességében nem esett vissza jelentős mértékben az elmúlt évtizedben, a középfokú oktatás színvonala relatíve jelentős mértékben csökkent.

2013-ban az ország száz legjobb középiskolája között egy pécsi intézmény, a Janus Pannonius Gimnázium szerepelt a 65. helyen, míg tíz évvel korábban öt intézmény is helyet kapott a listán (ebből 4 benne volt az első ötvenben).

A Pécsi Tudományegyetem jelenlétének a városi társadalom kulturális tőkéjére gyakorolt hatásait illetően semmiféle adattal nem rendelkezünk. Az egyetem tíz karán 2012-ben közel 24 ezer hallgató tanult, a hallgatók háromnegyede nappali tagozatos diák. A nappali tagozatos hallgatók létszáma 2009-ig folyamatos emelkedést mutatott, majd lassú létszámcsökkenés kezdődött. 2014-ben is 24 000 hallgatója van a PTE-nek, a hallgatói létszám stagnál, a képzések között azonban átrendeződés mutatkozik, illetve kis mértékben továbbra is emelkedik a külföldi hallgatók száma. A hallgatók számát az egyetemek állami finanszírozásának változásai, valamint az államilag támogatott helyek és a részösztöndíjas keretszámok is nagymértékben befolyásolják. A PTE-n a nappali tagozatos diákok között egyre magasabb a külföldi hallgatók aránya: 2012-ben már minden tizedik nappali tagozatos hallgató külföldi diák volt. Ez az információ felveti annak lehetőségét, hogy a városban tanuló nagyszámú külföldi diák részére kulturális programcsomag kerüljön kidolgozásra, amiben a világörökségi helyszín sajátos kínálati elemként szerepelhet.

A városban működő, az „intézményesült kultúra” intézményeire vonatkozó adatok is csupán korlátozott mértékben állnak rendelkezésünkre, ezek az adatok is mennyiségi jellegűek. A kulturális infrastruktúra fejlesztései szempontjából jelentős hatású volt az Európa Kulturális Fővárosa cím elnyerése. E program keretében a város új kulturális intézményekkel gyarapodott (Dél-Dunántúli Regionális Könyvtár és Tudásközpont, Kodály Központ, Zsolnay Kulturális Negyed, Pécsi Galéria). 2011-ben Pécsen a nemzeti és szakkönyvtárak száma 4, a munkahelyi, felsőoktatási és egyéb, valamint a települési könyvtárak száma 3, a közművelődési intézmények száma 36 volt. A város 1 412 kulturális rendezvényén pedig összesen 471 ezer fő vett részt, a 15 muzeális intézményben rendezett 81 kiállítást 25 ezer látogató tekintette meg. Pécs hat állandó színháza közül kiemelkedik a Pécsi Nemzeti Színház, valamint a nemzetiségi kultúra ápolásában jelentős szerepet játszó Pécsi Horvát Színház.

IV.1.5.4. Egészségügyi ellátórendszer

Az egészségügyi alapellátás 78 háziorvosi, 39 házi gyermekorvosi, 45 fogorvosi és 21 iskola fogászati körzetben biztosított az egészségügyi szolgáltatókkal kötött megbízási szerződés alapján. A szolgáltatók részben funkcionálisan privatizáltak – azaz a feladat

ellátására közvetlenül finanszírozási szerződéssel rendelkeznek –, önkormányzati tulajdonú ingatlanban működnek, részben teljesen privatizáltak, azaz a szolgáltatást magántulajdonú ingatlanban nyújtják.

Az alapellátáshoz kapcsolódó ügyeleti ellátás a Pécsi Többcélú Kistérségi Társulás településeinek lakossága számára két telephelyen (felnőtt lakosok Lánç utcai telephelyen, gyermek lakosok Gyermekklinikai telephelyen) biztosított.

A területi védőnői és iskolai védőnői hálózat kiépített, az iskola-egészségügyi ellátás (iskolaorvos, iskolafogászati) valamennyi oktatási-nevelési intézményben biztosított.

A járóbeteg-szakellátási intézmény (Egyesített Egészségügyi Intézmény) biztosítja a belgyógyászati, sebészeti, traumatológiai, szülészeti-nőgyógyászati, fül-orr-gégészeti, szemészeti, ideggyógyászati, ortopédiai, urológiai, onkológiai, reumatológiai, pszichiátriai, addiktológiai, gyermek- és ifjúság pszichiátriai, tüdőgyógyászati, labor, röntgendiagnosztikai, mammográfia, ultrahang, fogászati röntgen valamint általános fizio- és mozgásterápiát. Az urológiai ellátás közreműködői szerződéssel az Uroclin Kft. bevonásával biztosított. A betegforgalmi kimutatás adatok szerint 2006. évben 2 955 219 volt az összes gyógykezelési esetek száma. Az intézmény feladatkörében jelenik meg a védőnői ellátás, az iskola-egészségügyi ellátás és az alapellátáshoz kapcsolódó ügyeleti ellátás is.

A Pécsi Tudományegyetem Orvostudományi Karának jelenléte, és az általa működtetett klinikák minőségi mutatóját is jelentik az egészségügyi ellátásnak Pécsen.

A pécsi Klinikai Központ Magyarország egyik legnagyobb egészségügyi szolgáltatója, egyben a Pécsi Tudományegyetem része is. Ebből következik hármas tevékenysége, azaz a gyógyítás mellett az oktatás és tudományos kutatás követelményeinek való megfelelés is. 28 klinikájával, intézetével, közel háromezer munkatársával nemcsak több évtizede nyújt egészségügyi ellátást Pécs város, Baranya megye és a régió lakossága részére, hanem aktív részese az orvostanhallgatók és az egészségügyi szakemberek gyakorlati oktatásának, így szoros együttműködésben dolgozik a Pécsi Tudományegyetem Általános Orvostudományi Karával és az Egészségtudományi Karral egyaránt. A Klinikai Központ a Pécsi Tudományegyetemen a hagyományosan

magas színvonalú tudását ötvözi a modern egészségügyi módszerekkel a betegek szolgálatában. Az oktatás, kutatás, gyógyítás területén szerzett tudásunkat, sok éves tapasztalatunkat hasznosítjuk a betegellátásban. A pécsi Orvostudományi Karon és a Klinikai Központban folyó orvostudományi képzés nemzetközi színvonalát bizonyítja az is, hogy évente rendszeresen hozzávetőleg két tucat országból érkező, közel 400 orvosnak készülő egyetemi hallgató választja.

IV.1.6. Demográfia és képzettség⁷²

IV.1.6.1. Demográfia

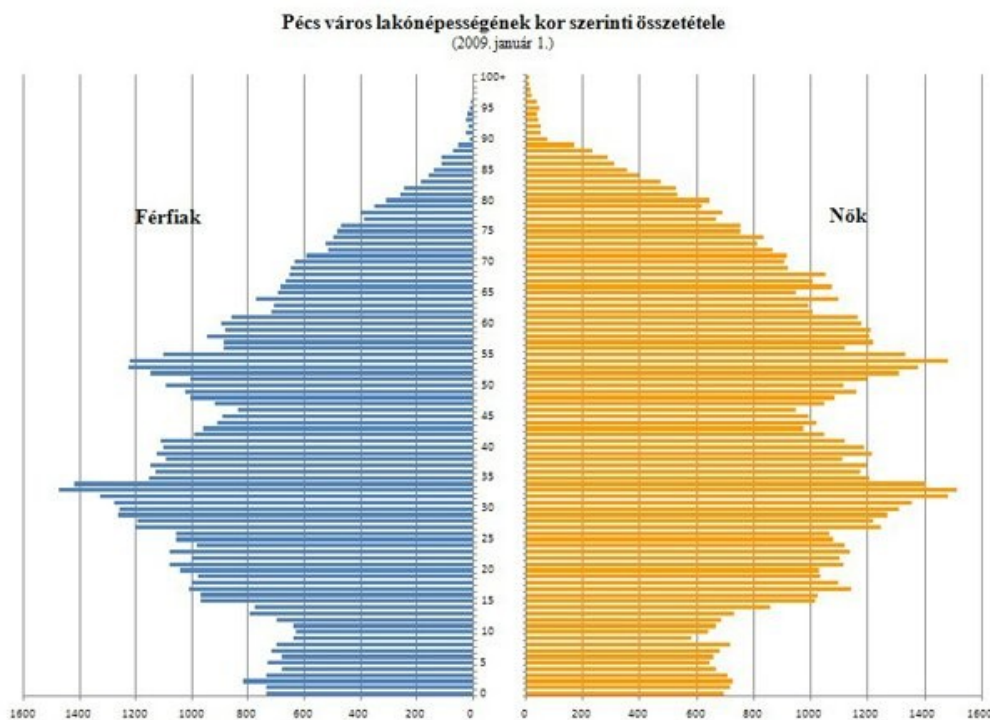
A város lakosságszáma jelentősen csökkent az elmúlt években, és súlyos gond a lakosság dinamikus elöregedése. A város számára kiemelt célkitűzés a romló demográfiai trendek megállítása, a fiatal lakosság megtartása.

Pécs a Dunántúl legnagyobb városa. A népesség száma 1993-ban érte el a történelmi maximumát 174 135 fővel és a következő évben kezdetét vette az azóta is folyamatosan tartó népesség csökkenés. A 2009. év végére a csúcshoz képest 9,4%-át veszítette el Pécs a lakónépességének. Pécs népességének csökkenése a kistérségével együtt vizsgálva azonban kevésbé aggasztó. Miközben 1990 és 2009 között Pécs lakónépessége 12 833 fővel csökkent, a kistérség növekedése 8 031 főt tett ki. Vagyis Pécs népességvesztesége még így is tetemes, miközben azt sem állíthatjuk, hogy a kistérség népességtöbblete kizárólag Pécsről származik.

A legutóbbi népszámlálás adatai szerint, bármilyen referencia területet veszünk is alapul – Budapest kivételével – a baranyai megyeszékhelyen volt a legkisebb a gyermekkorúak aránya az össznépességben. A különbség különösen a Pécs és a környező települések vonatkozásában volt szembetűnő. Ebben a viszonylatban a jelenség valószínűsíthetően magyarázható egyrészt az elmúlt másfél évtized településszociológiai fejleményeivel: a város „magterületéről” a peremterületek, szuburbiák felé történő kiáramlással. Mivel ez a folyamat leginkább a fiatalabb,

⁷² A 2009-es népességszámlálásnál frissebb részletes demográfiai adatok ma nem állnak rendelkezésünkre, a 2013. évi IVS és 2014-ben készülő városfejlesztési koncepció is ezen az adatbázison készült. 2009-ben a lakónépesség száma 157 766 fő, 2011-ben 156 049 fő volt. A 2011-es összes lakónépesség szám további jellemzőiről, struktúrájáról azonban már nem áll rendelkezésre adat.

aktívkorú, gyermekes generációk sajátossága, ennek köszönhetően a környező települések korstruktúrája fiatalodott, népesség száma pedig nőtt.

45. kép. Pécs város lakónépességének kor szerinti összetétele (2009. január 1.; forrás: IVS 2013)

Másképp utalnunk kell arra a tényre is, hogy a kistérség a közigazgatás által ismert fogalom, a hozzá tartozó települések Pécs esetében inhomogének, jelentős részük nem szuburbán, hanem rurális vonásokat tükröző vagy kisebb számban egykori ipari falvak, amelyek eltérő fertilitási mintázata valószínűsíthetően szintén magasabb a pécsinél. A 2009-es adatok szerint a pécsi népesség 17,8%-a volt 65 év feletti (45. kép). Az inaktív generációk aránya pontosan megegyezett a hazai átlaggal, de közel két százalékponttal volt magasabb a hazai nagyvárosokénál. Az idősödés azonban elsősorban Budapesten jelentkezik, és alapvetően a fővárosi népesség magasabb életkilátásainak, a várható élettartamának kitolódásának, valamint az alacsony reprodukciónak tudható be. A fiatal és az idősebb korcsoportok magasabb arányának köszönhetően Pécs aktív korú népessége 75,5%. A különbség a hazai nagyvárosok átlagához képest e téren sem nem tekinthető számottevőnek. A 100 000 fő feletti hazai nagyvárosok átlagához képest a gyermek- és a produktív korúak aránya kisebb, míg az idősebbek aránya valamelyest magasabb volt. Szűkebb területi kitekintésben a

dél-dunántúli régiós értékekhez képest a gyermekkorúak aránya alacsonyabb volt, míg az időseké pontosan megegyezett a régióéval.

Mindezekon felül – a fenti korfát (45. kép) tekintve – fel kell hívni a figyelmet arra a problémára, melyre a 10-12 év alatti népesség száma (a korfa „törzse”) utal. Jelentősen fogy a gyermek- és fiatalkorú népesség, emiatt 10 év múlva mintegy 30%-kal kevesebb lesz a 15-25 korosztály létszáma, mely negatívan érinti pl. a közép- és felsőfokú oktatási intézményeket, ahol a tendencia miatt a férőhelyek csökkentésére, akár intézmények bezárására is kényszerülhetnek majd a fenntartók a jövőben. Az alapfokú oktatás tekintetében ez a csökkenés 2011-re már realizálódott és a 14 év alatti gyermeklétszám a következő 10 évben jelentős mértékben nem fog változni. A népességcsökkenés – a felsőbb oktatási intézményeken kívül – várhatóan a munkaképes korú, aktív keresők létszámára, ezáltal az „eltartók” arányára tekintettel lesz markánsan negatív hatással (jelentősen nő az eltartottak, főleg a nyugdíjaskorúak aránya, mellyel szemben jelentősen csökken az eltartók, a munkaképes korú aktív keresők létszáma).

Pécs állandó lakóinak 45,8%-a férfi, 54,2%-a nő. 2001-től kezdve a nők arányának lassú növekedése figyelhető meg. A vándorlási egyenleg pozitív (2009-ben 338 fővel több volt az odavándorlók száma, mint az elvándorlóké), a pontos adatokat az alábbi táblázat szemlélteti. Jól látható, hogy az elmúlt évtizedben a vándorlás egyenlege növekvő tendenciát mutatott, 2005 óta pedig az odavándorlók száma meghaladja az elvándorlókét.

PÉCS	Odavándorlások száma (eset)	Elvándorlások száma (eset)	Vándorlási különbség
2001	5701	6635	-934
2002	6095	6411	-316
2003	6059	6649	-590
2004	5930	6508	-578
2005	6579	6430	149
2006	7334	7004	330
2007	8073	7776	297
2008	6086	5360	726
2009	5479	5141	338

16. táblázat. A népességmozgalmi adatok alakulása Pécsen 2001-2009 (forrás: KSH; IVS 2013)

IV.1.6.2. Képzettség

Pécs lakosságának képzettségi színvonala jelentős mértékben meghaladja a regionális és országos átlagokat. Amíg a 2001-es népszámlálási adatok szerint a megfelelő korú népesség mintegy 10%-a rendelkezik egyetemi vagy főiskolai oklevéllel, ez az érték Pécs esetében 18,8% (a 25 év feletti népességre vonatkoztatva). A skála másik végén, alig 419 pécsi lakost találtak (0,3%), aki 10 évesen még mindig nem végezte el az általános iskola első osztályát sem (így analfabétának tekinthető), ez az érték országosan 0,8%. Természetesen a felsőfokú végzettség magasabb aránya azt jelenti, hogy a középfokú végzettségűek aránya viszonylag kisebb, a teljes népességen belül 24%-nak érettségi, 19%-nak pedig érettségi nélküli középiskolai bizonyítvány jelenti a legmagasabb végzettséget. A diplomások magas aránya magától értetődőnek tűnik az egyetemi városban. Arányuk olyan módon is növekszik, hogy a más településen érettségiző, de később Pécsen diplomázó fiatalok közül évről évre sokan döntenek úgy, hogy nem utaznak vissza szülőhelyükre, hanem a baranyai megyeszékhelyen próbálnak egzisztenciát teremteni.

IV.1.7. Pécs gazdaságának jellemzői⁷³

IV.1.7.1. Gazdasági struktúra, szektorális jellemzők

A város gazdaságában szükséges a hagyományos gazdasági struktúra átalakítása, a gazdaság új fejlődési pályára állítása. A város gazdasági fejlődésére kedvezőtlen hatást gyakorol a közlekedés, amely többek között a jelentős munkahelyteremtő multinacionális cégek alacsony számában is megnyilvánul. Bár a munkanélküliségi ráta alacsonyabb az országos értéknél, probléma a tartós munkanélküliek magas száma.

Pécs gazdaságában az iparvállalatok rendszerváltás-kori megszűnése máig súlyos nyomot hagyott, hiszen az ipar részaránya a vállalkozások számán belül mindössze 10%. A gazdaság struktúrájának átalakítását szolgálta a 2005-ben készült Pólus program, amely a környezetipart, a kulturális ipart és az egészségipart nevezte meg húzóágazatként.

Az innovációs fejlesztési irányok fő teherhordó ágazatokká fejlődéséhez az eltelt évtized kevésnek bizonyult, a város továbbra is iparhiányos maradt. A kiválasztott stratégiai ágazatok mögül hiányzik az elinduláshoz szükséges kritikus nagyságrend. Az innováció területén is fokozódik a város lemaradása. A kutatás-fejlesztési tevékenységre felhasznált források tekintetében Baranya már minden olyan megyétől lemaradt, amely jelentősebb felsőfokú intézményi bázissal és ipari potenciállal rendelkezik. Pécs az ipartelepítési tényezői, különösen a vonalas infrastruktúrájának hiányosságai miatt kimaradt az 1990-es évek második felének zöldmezős beruházási hullámából. A mégis betelepült EMS szektor azonban nagymértékben munkaerőköltség érzékeny és piacilag volatilis volt, így a globális piaci környezet romlásával ez az ágazat gyakorlatilag elhagyta a várost (pl. Elcoteq). Az M6 autópálya átadása éppen arra az időszakra esett, amikor megszűnt az új működő tőke beáramlása és inkább a profit repatriálás, illetve a meglévő telephelyekbe történő további beruházás vált a pénzmozgások fő formájává. Mindezekből Pécs teljesen kimaradt.

⁷³ A fejezet Pécs MJV Integrált Városfejlesztési Stratégiája 2013, valamint a 2014-ben készülő városfejlesztési koncepció alapján készült.

Jelentős előrelépés történt azonban az ipari infrastruktúra fejlesztése terén. A Déli Ipari Park és a Pannova nagy volumenű ipar letelepítését teszi lehetővé. Az innovációs stratégia mellett a városnak olyan fenntartható gazdaságfejlesztési programra van szüksége, amely a város rendelkezésére álló természeti és humán erőforrások bázisán, foglalkoztatási, munkaerő-kínálati szempontok alapján, figyelembe veszi a befektetési lehetőségek tömegszerűségét, potenciálját is. Ez intenzív városmarketinget, gazdaságsszervező tevékenységet, hazai és nemzetközi kapcsolatépítést tételez fel.

Fontos az is, hogy a város logisztikai tekintetben milyen szerepet képes betölteni. Az útkapcsolat javítása, mely csak részlegesen valósult meg, valamint a vasúthálózat és a repülőtér fejlesztése ezért fontos, hiszen a város akkor képes növelni térbeli vonzerejét, ha minél nagyobb gazdasági térre kiterjedő üzleti kapcsolatrendszert képes működtetni, minél több áru mozgására, előállítására, értékesítésére képes hatást gyakorolni. Pécs logisztikai szerepét jelentősen erősítené a BMÖ fejlesztési elképzelései közt is hangsúlyosan szereplő Pécs–Bóly–Mohács logisztikai-gazdaságfejlesztési övezet megvalósítása, amely együttműködési projekt a Pannon EGTC égisze alatt kiterjeszthető Eszék és Eszék-Baranya zsupánság irányába, hozzájárulva Pécs határon átnyúló integrációs funkciójának megerősítéséhez is.

A pécsi működő vállalkozások és szektorok jellemzői

A pécsi működő vállalkozások – az Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszer és a KSH adatai szerint 2011-ben – 26%-a az üzleti szolgáltató, tanácsadó szektorban, 24%-a a kereskedelem, vendéglátás, szállítás raktározás területén, 13%-a az oktatásban, közigazgatásban, egészségügyi ellátásban, 8%-a egyéb szolgáltatásban, 8%-a építőiparban, és további 5-5%-a a feldolgozóiparban, bank és biztosítási szektorban, ingatlanügyletek és végül az infokommunikációs iparban volt aktív.

A 100 ezer főt meghaladó lakossággal rendelkező magyar városok egy főre jutó jövedelmének alakulása (2012-es árszínvonalon) tekintetében Pécs végig egyértelműen követi az átlagot, valamelyest alatta marad. Ez az érték 1992-ben 880

ezer Ft volt, megközelítően 900 ezer, és mára is egy hosszabb és erőteljesebb felfutás után erre a szintre esett vissza. A legjobb mutatókat a mélypont ugyanezen két évében is Székesfehérvár és Győr hozta, az 1 m Ft/fő GDP összeggel. Figyelemre méltó, hogy e két város esetében a válság jelei nem mutatkoznak olyan erőteljesen, mint az ország más nagyvárosaiban, a 2012-2013. években a csökkenés üteme nem követte az országos átlagot, az még akkor is 1,1 és 1 m Ft fölött maradt. Az elmúlt húsz évben a 2007-2008. évek jelentettek abszolút csúcsot. Ezekben az években az egy főre eső GDP Székesfehérvárott elérte az 1,4 m Ft-ot, és Győrről is az 1,250 m Ft-ot. Ez az érték a vezető nagyvárosok átlagában 1,1 m Ft, Pécsen 1,05 m Ft volt.

IV.1.7.2. Foglalkoztatás

A Város gazdaságfejlesztési programja sikerességének legfőbb indikátora a foglalkoztatás.⁷⁴

Az intézményi munkaügyi adatok szerint 2014. januárjában Pécsen közel 59 ezren álltak alkalmazásban, viszont az aktív korúak közül több, mint 41,5 ezer városlakó nem rendelkezik állandó munkajövedelemmel, közülük, több mint 6 ezren legfeljebb 8 általános iskolát végeztek.

A szolgáltatási szektor szerepe meghatározó. Súlya a foglalkoztatásban 2013-ban 75% körül alakult. A szolgáltatási jellegű ágazatok közül az oktatás szerepe értékelődött fel leginkább. A gazdasági ág a dolgozók közel negyedét foglalkoztatta és mintegy 10,7 ezer főnek nyújtott kereseti lehetőséget. A termelő ágak közül az ipart tekintve 2010-ben nemcsak a feldolgozóiparban, hanem az energiaszektorban is jóval kevesebben dolgoztak, mint öt évvel korábban, míg a bányászatban alkalmazásban állók száma továbbra is elhanyagolható. Az építőipar mindössze 1 100 főnek biztosított munkalehetőséget, és az utóbbi évek kedvezőtlen kilátásai a városban is a gazdasági ág csökkenő munkaerő-piaci súlyát eredményezték. Országos összehasonlításban Pécsen az oktatás, illetve a közigazgatás nagyobb jelentősége szembetűnő a foglalkoztatásban. A Foglalkoztatási Szolgálat adatai alapján, Pécsen a munkanélküliek száma 2014. január 20-án kerekén 5 ezer fő, akik közül 1617-en

⁷⁴ Pécs MJV Városfejlesztési Konceptió 2014-2030, 66. Megjegyzendő azonban, hogy az egy főre jutó GDP és az egy főre jutó adóbevételek, illetve azok időbeli és hasonló méretű településekhez történő összehasonlítása, teljesebb mutatói egy település gazdasági fejlődésének.

voltak egy évet meghaladóan volt munka nélkül. Pécssett a közfoglalkoztatásban részt vevők száma 2012-es évben meghaladta az 500 főt, 2013-ban átlagosan csaknem elérte az 1000 főt.

2000-hez viszonyítva Pécsen jelentősen emelkedett a felsőfokú végzettségű munkanélküliek hányada, ami 2006-2007-ben volt a legmagasabb, de 2011 végén még mindig 9,5%-ot tett ki. A regisztrált álláskeresők korcsoportos megoszlása alapján elmondható, számottevően nőtt az 50 évesnél idősebb álláskeresők hányada. Míg 2004-ben százból 13, addig 2011-ben már minden ötödik munkanélküli tartozott e csoportba.

IV.1.7.3. Jövedelmi helyzet

2012-ben Pécssett a teljes munkaidőben foglalkoztatottak havi bruttó átlagkeresete 209,9 ezer Ft-ot tett ki, ami 8 100 Ft-tal magasabb volt az országos átlagnál. A vállalkozásoknál az átlagos kereseti színvonal mintegy 20 ezer Ft-tal volt alacsonyabb, mint a költségvetési szerveknél és intézményeiknél. A foglalkoztatásban vezető szerepet betöltő oktatásban 220 ezer, az iparban 213 ezer, a közigazgatásban 259 ezer, míg a kereskedelemben 154 ezer Ft-ot fizettek a Baranyai megyeszékhelyen. A legkisebb összeghez a szálláshely-szolgáltatás, vendéglátásban (119 ezer Ft), a legnagyobbhoz a pénzügyi, biztosítási tevékenységben (374 ezer Ft), illetve az információ, kommunikáció (330 ezer Ft) területén jutottak havonta a dolgozók. A Pécsen élő és személyi jövedelemadót fizetők száma 2013-ben 66 120 fő. Az egy pécsi lakosra jutó bruttó éves jövedelem 2013-ban 798 000 Ft volt. Az ezer lakosra jutó adózók száma alapján Pécs (430) felülmúlta a megyei (425) átlagot, de lényegesen elmarad Győrtől vagy Székesfehérvártól.

A helyi közlekedésen túl a városi bevételek szélesebb körét (pl. a bérleti díjakat) érinti közvetve negatívan az a kieső kereslet, ami az elmúlt 5 évben 14 ezer fővel csökkent pécsi egyetemi hallgató létszám nyomán tűnt el.

IV.1.8. Pécs kulturális intézményrendszere, Pécs a kultúra és a művészetek városa

Pécs kulturális intézményeit azok látogatottságát összefoglalóan bemutatja a IV.1.5.3. fejezet, illetve találunk kapcsolódást a IV.6. fejezetben is. Ebben a fejezetben kitekintést adunk az intézmények kialakulásáról, majd elsősorban a Pécs szellemiségét az elmúlt évtizedekben meghatározó művészetekről, az itt alkotó művészekről írunk.

Képzőművészet

A pécsi kulturális élet szereplői (alkotók és közönségük) nem kevés nosztalgiával gondolnak vissza a hetvenes évekre, az akkori pezsgésre, eseményekre. Az azóta eltelt 40 év sok mindent megszépített, átértékelte, de kétségtelen, az volt az az időszak, amikor a folyamatos megújulás fontos jellemzője volt a városnak:

Ennek fontos alkotói voltak a múzeumok. Hárs Éva és Romváry Ferenc művészettörténészek áldozatos szervező tevékenységének köszönhetően létrejött a ma már jól működő, több kiállítással, akciójával, eseményével országos elsőként emlegetett Modern Magyar Képtár. Mellette megnyílt a Csontváry (1973) és a Vasarely Múzeum (1976), majd folyamatosan az Endre Nemes, Martyn Ferenc, Amerigo Tot, Schaár Erzsébet állandó kiállításai.

A másik figyelemreméltó folyamat az itt élő és dolgozó képzőművészek alkotó tevékenysége volt, Martyn Ferenc szellemi vezetésével. A Városi Tanács 1977-ben megalapította a Pécsi Galériát, mely az elkövetkezendő évtizedekben elismert fóruma lett a hazai és külföldi művészek bemutatkozásának. A társművészetek képviselői (irodalom, építészet, színház, bábszínház), rendszeresen együtt dolgoztak a képzőművészekkel.

Ha a fentebb felsorolt intézmények és szervezetek nem jönnek létre az említett időszakban, ma Pécsen igen kevés turistacsalogató látnivaló lenne. Vegyük sorra azokat a helyszíneket, amelyek a turisták idevonzásának elemei lehetnek.

A Modern Magyar Képtár felújított, kibővített épületében lévő gyűjtemények a Nagybányától napjainkig látható magyar művészet reprezentatív darabjaival, a vidéken csak itt lévő világhírű művészek munkáinak nemzetközi gyűjteményével – benne Martyn Ferenc és Amerigo Tot műveivel –, a Zsolnay múzeum a gyár egész

tevékenységét megismertető darabjaival, a Csontváry múzeum megragadó képeivel és rajzaival, az egyedülálló Vasarely múzeum op-art alkotásaival, valamint Schaár Erzsébet és Pierre Székely plasztikaival, mind-mind olyan helyszínek, amelyek külön-külön is megérdemlik a figyelmet. Így együtt viszont párját ritkítják Magyarországon. A múzeumi időszakos tárlatok is mindig rangosak, kitekintenek a hazai és külföldi művészek és csoportok tevékenységére.

A Pécsi Galéria 1977-es megalakítása óta – eleinte két, 2010-től kezdődően három termében – mindig is a város reprezentatív bemutatóhelye volt. 1999-ig – a lehetőségekhez képest – a legaktuálisabb, legfrissebb magyar és külföldi képzőművészeti, iparművészeti, építészeti, fotográfiai stb. műfajok bemutatására biztosított helyet. Múzeumi profilba tartozó alkotások nem kerültek a falakra. Különösen fontosnak tartotta a magyar művészet nemzetközi kontextusba helyezését, ezért számos olyan eseményt szervezett, amely ezt a célt szolgálta. A megkezdett munka eredményének következtében néhány év alatt Magyarországon és külföldön az ismert és elismert bemutatóhelyek közé került. Az igazgatóváltással más lett a galéria érdeklődése. Inkább a hagyományos, a biztos sikert ígérő, közönségvonzó bemutatók kerültek előtérbe. Szinte erején felül, napjainkig méltón képviseli a pécsi művészek érdekeit, műveiknek rendszeresen fórumot biztosít itthon és külföldön. Ma itt él, dolgozik vagy tanít: három Kossuth-díjas művész: Bencsik István(1992), Keserü Ilona (2000), Lantos Ferenc (2010)⁷⁵, egy Kiváló művész: Pinczehelyi Sándor (2009), egy Érdemes művész: Rétfalvi Sándor (1989), tizenkettő Munkácsy-díjas: Ádám Zoltán (2002), Gaál Tamás (1994), Geller B. István (1999), Gerendy Jenő (2009), Gyenis Tibor (2010), Lengyel András (1997), Palotás József (1995), Pál Zoltán (2006), R. Fürtös Ilona (1977), Valkó László (1999), Colin Foster (2015) és Somody Péter (2015) hat Ferenczy Noémi-díjas: Kertészfi Ágnes (1993), Millei Ilona (2008), Molnár Sándor (2001), Nagy Márta (1999), Uherkovich Ágnes (1999) Bicsár Vendel (2013). Az egész Dunántúlon összesen nincs ennyi művészeti díjas alkotó, mint Pécsen vagy a megyében!

⁷⁵ Lantos Ferenc festőművész elhunyt 2015-ben, Fürtös Ilona textiltervező művész elhunyt 2012-ben.

És itt tegyünk egy kitekintést, a város díjazott építészeire, akik formálják ma is az általuk tervezett épületekkel, terekkel az utcaképet. Ma itt él, dolgozik vagy tanít: három Kossuth-díjas építész: Dévényi Sándor (1999), Bachman Zoltán (2005), Bachman Gábor (2015), és öt Ybl díjas építész: Gettó József (1980), Pelényi Margit (2006), Gettó Tamás (2007), Patartics Zorán (2009), Bachmann Bálint (2013).

A városnak egy-két nemzetközi mércével is elfogadható bemutatótere van (a Pécsi Galéria Széchenyi téri és a Zsolnay Negyedben lévő), az összes többi (a Pécsi Kisgaléria, a Múzeumgaléria, a Vasváry Házban a Lantos Kiállítás (2013), a Művészetek és Irodalom Háza galériái, a HattyúHáz kortárs kiállítótér, a Nádor Galéria, az IH Galéria, a Cella Septichora, az MK Galéria, a Tűztorony Galéria, a Gebauer Galéria (Civil Közösségek Háza), a Halász Rezső Galéria - fotóklub, a Képcsarnok, a Baranya Megyei Kulturális Központ galériája, Nemart Galéria, Café Zacc stb.), csak kisebb, elsősorban lokális érdeklődést kiváltó eseményeknek tud helyet adni, ezekre a terekre turistacsalogató kiállításokat nehezen lehet szervezni. Ezek közül az EKF év után több megszűnt, így az: a Pécsi Kisgaléria, a Művészetek és Irodalom Háza galériái, a HattyúHáz kortárs kiállítótér, és a Baranya Megyei Kulturális és Idegenforgalmi Központ, az Ifjúsági Ház Galéria, a Tűztorony Galéria, a Nemart Galéria, a Café Zacc. Az MK Galéria átalakult és elköltözött, ma Nádor Galéria, vagy más néven Art+Med Galéria működik és megnyílt a Nick udvarban a Nick Galéria.

A szervezők igyekezete – különösen a nagyon vegyes, alkalmi bemutatókat rendező helyiségeknél – elismerésre méltó. A turizmus szempontjából a Pécsi Galéria, a Janus Pannonius Múzeum, valamint az időközben megszüntetett Művészetek és Irodalom Háza, valamint a HattyúHáz kortárs kiállítótér (Közelítés Művészeti Egyesület) rendezvényei érdemeltek figyelmet.

Galériák születnek és megszűnnek, a szellemi mozgás természetes velejárója ez.

Ma a legjelentősebb galériája a városnak az M21 Galéria a Zsolnay Negyedben, közel 1000 m² kiállítótérrel.

A kiállítások mögötti intézményrendszer is átalakult.

A Baranya Megyei Kulturális Központ megszűnt, a Művészetek Háza beleolvadta a Zsolnay Örökségkezelőbe, a belvárosi épületet tovább működtetve. Az Ifjúsági Ház

először beolvadt a Pécsi Kulturális Központba, majd együtt beleolvadtak a Zsolnay Örökségkezelőbe. A Szivárvány Gyerekház maradt önálló intézmény, mint Pécsi Kulturális Központ.

A korábban Baranya Megyei Múzeumok ma városi múzeumként működnek.

A Pécsi Galéria, szintén elvesztette intézményi önállóságát a Zsolnay Örökségkezelő része lett.

Színművészet

A vándorszínházak időszakát 1895-ben a Pécsi Nemzeti Színház épületének átadása zárta le. A pécsi színház élet igen gazdag, meghatározók ma is nemzetiségi hagyományok és az egyetem jelenléte. A Nemzeti Színház mellett kedvelt kortárs előadásairól a Harmadik Színház, nem csak egyetemisták látogatják a JESZ, a Janus Egyetemi Színház előadásait. A Horvát Színház működteti a Káptalan utcai szabadtéri színpadot, az Anna utcai játékokat és a Tettyei szabadtéri színpadot, producióikat „Pécsi Nyári Színház” néven ismerik.

A Pécsi Országos Színházi Találkozót (közismert rövidített nevén: POSZT) a „Magyar Színházi Társaság” Pécs városában szervezi 2001 óta. Mára a hivatalos versenyprogram igen gazdag off programsorozattal bővült, olyan szakmai fesztivál, mely megmozgatja a város turizmusát.

A Pécsi Balett, Magyarország első modern balett együttese a Pécsi Nemzeti Színház balett-tagozataként, 1960-ban alakult Eck Imre Kossuth-díjas, Liszt-díjas érdemes és kiváló művész vezetésével. Eck Imre 1960-ban történt műhelyalapítása és munkássága mérföldkő a magyar táncművészet történetében. A társulat már a kezdetektől nagyon fontos értékközvetítő szerepet töltött be.

A Pécsi Nemzeti Színház, a JESZ, a Harmadik Színház és a Horvát Színház is mind intézményükben is függetlenek. A POSZT szervezésére létrehoztak egy önálló Kft-t, melybe a múlt évtől kezdve az alapító Magyar Színházi Társaság mellé bekerült a Magyar Teátrumi Társaság Vidnyánszky vezetésével.

1961-ben Pécs, friss, fellélegzett, mozgalmas kulturális életében felbukkant egy művész Budapestről, akiről hamarosan kiderült, hogy kitűnő grafikus, nagy zeneértő,

mindent meg tud csinálni, varr és fűrészel... Valami olyan kultúra áradt belőle, ami keveseknek adatott meg. Ő volt Kós Lajos, vele, általa 1962-ben megalakult a Bóbita.

A Bóbita Bábszínház ma is önálló intézményként, székhelyét azonban a belvárosból a Zsolnay Negyedbe téve működik, és szórakoztatja fiatal és kevésbé fiatal közönségét.

A Bóbitából nőtt ki, mára önálló társulat, a Mákuszínház magán bábegyüttes, akik folyamatosan, egész évben adnak felnőtteknek és gyerekeknek műsorokat, sőt vidéken is rendszeresen "tájoznak".

Zenei élet - komolyzene

A város zenei élete rendkívül fejlett és a kórusművészet kitüntetett helyzetben van. Az elmúlt 50 évben több, mint 300 kiemelkedő díjat, kitüntetést, oklevelet kaptak Pécs kórusai. Pécs számos kórusfesztivált látott vendégül, köztük az 1988-as 10. EUROPA CANTAT fesztivált és a 2010-es Pécs Cantat-ot. Az EUROPA CANTAT az Európai Kóruszövetség háromévente megrendezésre kerülő, több ezer énekest vonzó, 10 napos nemzetközi fesztiválja, amely a kórusvilág minden rétege számára kínál programokat, idén ismét Pécsen kerül megrendezésre. (Europa Cantat XIX. Pécs 2015)

A városban a következő énekkari események kerülnek megrendezésre rendszeresen: Nemzetközi Kamarakórus Fesztivál, Európai Bordalfesztivál férfikaroknak, Bartók-Kodály műhely karmesterek számára, Ifjúsági Kórusok Műhelye.

A XVIII. század elején a püspökség volt a zenei élet központja, de a szervezett, állami zenei oktatás is közel két és negyedszázados múltra tekint vissza – 1788-ban már a helyi állami iskolában is indul zenetagozat. 1811-ben a Bécsből idetelepült Lickl György, Mozart kortársa és Haydn tanítványa megalapította a Zeneművész Társaságot (Tonkünstler Sozietät) és az ország legjobb szimfonikus zenekarát életre hívva, 1830-ban már operabemutatókra is vállalkozott. E Zeneművész Társaság tekinthető a fesztiválunkon is közreműködő, kiváló Pannon Filharmonikusok elődjének.

A zene, a pécsi otthonok és a helyi társadalom mindennapi életének részévé vált, a gyakorló muzsikusokon túl kifinomult és igényes közönséget nevelve. A

zeneegyletek, iskolák, civil testületek dalárdái pedig megalapozták a kórusmuzsika máig tartó kultuszát a városban.

A Filharmónia Magyarország Kft. magyarországi központja Pécsen van. Ez azt is jelenti, hogy Pécsről szervezik az összes magyarországi hangversenyt. A Filharmónia igazgatója Szamosi Szabolcs, a Zsolnay Kulturális Negyed területén van az irodájuk, de önálló szervezetként működnek.

A Kodály Központ rezidens zenekara a Pannon Filharmonikusok (PFZ), nemzetközi rangú zenekar. A zenekar szervezetében önálló, a Kodály Központ, mint épület üzemeltetése a Zsolnay Kulturális Negyedhez tartozik.

Számos kórus közül talán a legjelentősebbek ma:

A Mecsek Kórus és a Mecsek Női Kar Kertész Attila Liszt díjas karnagy vezényletével, a Komlói Pedagóguskar dr. Szabó Szabolcs vezetésével, a Pécsi Kamarakórus Tillai Aurél Liszt-díjas, a Bartók Béla Férfikar dr. Lakner Tamás Liszt-díjas, valamint az Europa Cantat 2015 Éneklő nagykövetei, a Voisingers Balásy Szabolcs karnagy irányításával.

Zenei élet - könnyűzene

A '60-as évek beatkorszakában Pécsen is alakultak zenekarok, majd a '70-es évek több olyan zenei műfajt hozott, melyeknek mind a mai napig fennmaradtak képviselői, így például a Pécsi Jazz Quartett vagy az verseket megzenésítő ma is népszerű Szélkiáltó együttes. A nyolcvanas években a város fontos bázisa lett az alternatív művészeti törekvéseknek. A korszak legismertebb csapata a Pécsi Underground Fórum illetve Pál Utcai Fiúk. A kilencvenes években szinte minden aktuális stílusban létezett helyi formáció. A dzsessz és a blues volt a két legkiemelkedőbb stílus. A kétezres években is a zenei sokszínűséget, és az országos és nemzetközi szinten is ismert zenekarok jelenlétét érezzük. Csak említés szintjén a műfajok között is kalandozva, néhány a több mint 80 pécsi „bandából”: 30y, Kispál és a borz, Kiscsillag, Punnany Massif, HétköznapiCsalódások, Szélkiáltó, Symplic English, Vivat Bacchus...

IV.1.9. A világörökségi terület jellemzői, és a város állapota, egészének hatása e területre

Pécs (Sopianae) ókeresztény temetője és a világörökségi védelmi zóna gazdasági, társadalmi bemutatása nem elválasztható a teljes városétól. A világörökségi helyszínek a történelmi belváros területén találhatóak. Ezen a városfallal övezett terület jellemzően lakóövet, turisztikai célpont, és intézményeknek, szolgáltatóknak ad helyet. A világörökségi védelmi zónára lebontva statisztikai adatforrások nem állnak rendelkezésre, ilyen típusú nyilvántartás, megkülönböztetés nincsen, empirikus alapon, a terület bejárását követően az alábbi jellemzőit foglalhatjuk össze. A világörökségi területen, valamint azzal határos széleken működő jelentősebb intézmények:

- Pécsi Egyházmegye, és hozzá kapcsolódó intézmények, szervezetek;
- Leöwey Klára Gimnázium;
- Ciszterci Nevelési Központ (óvoda, iskola, zeneiskola, kollégium);
- Nagy Lajos Gimnázium;
- PTE – Egészségtudományi Kara;
- PTE Egyetemi Könyvtára, Klimó Gyűjtemény;
- Janus Pannonius Múzeum számos kiállítása, köztük a legjelentősebbek, így a Csontváry-, a Vasarely- és a Zsolnay-gyűjtemények;
- Magyar Máltai Szeretetszolgálat;
- Civil Közösségek Háza;
- Baranya Megyei Kormányhivatalának Építésügyi és Örökségvédelmi Hivatal;
- Prohászka Ottokár Szociális Otthon.

A védelmi területen, vagy annak határán működő jelentősebb turisztikai szolgáltatók, a világörökségi emlékeken túl:

- Pécsi Püspökség (Püspöki Pincészet, Püspöki Palota, Székesegyház, Dóm Múzeum, Rózsakert, Csontváry Múzeum épületének földszintje, Martyn-ház, Virágh-féle ház);
- Janus Pannonius Múzeum;
- Pécs M. J. Város Önkormányzata (Barbakán, nyugati és északi városfalsétány, Irány Pécs Kft.);

- Ferencesek temploma (a terület déli szélén);
- magántulajdonban, a Kioszk, vendéglátó egység a Cella Septichora Látogatóközpont szomszédságában;
- magántulajdonban, a Pezsgőház Étterem;
- magántulajdonban, a Pezsgős Pince;
- magántulajdonban, az Aranycipó Pékség;
- magántulajdonban, a Papucs Borozó;
- az Aranycipó Pékséggel szemközti oldalon egy kisebb étterem (Kolping), és egy további borozó.

A világörökségi helyszín területén található még elvétve 1-2 szolgáltató cég központja, így például a PécsÉpTerv Irodái és a régi kisgaléria épületében a Retextil Kft.

Látható tehát, hogy klasszikus gazdasági tevékenység a területen nincsen képviselve. Fontos szempontnak tartjuk, hogy a döntően kulturális és lakó funkciójú városrészben a város sem szorgalmazza ennek megjelenését, a rendezési terv sem teszi lehetővé gazdasági tevékenység működtetését a területen, azt a rendezési terv sem tenné lehetővé.

A világörökségi terület kisebb mértékben használatos, mint lakóövezet, elsősorban az Apáca utca, Vörösmarty utca épületei, valamint a Szent István tér déli területének házai, illetve az Esze Tamás utcában található egy lakás céljára használt ingatlan. Feltűnő, hogy az említett területen több lakatlannak tűnő, homlokzatilag igen rossz állapotú egykori lakóépület látványa erősen rontja a városképet.

A világörökségi emlékek megőrzésének állapotára, belső turisztikai keresletére, megóvására, és értékeinek generációknak történő továbbadására a városnak, mint szerves egésznek van ráhatása.

A tanulmányban összefoglalt gazdasági, társadalmi jellemzők alapján összességében elmondhatjuk, hogy a világörökségi terület, bár a hanyatló és egyre nagyobb mértékben leszakadó dél-dunántúli régióban van, társadalmi vonatkozásban azonban igen kedvező környezet veszi körül. A soknemzetiségű, nyelveket beszélő, a hazai települések átlagánál magasabb iskolai végzettségű lakossága, a város szerepköreiből adódó turisztikai többletértékek, az egyetemistákban, és különösen a külföldi

egyetemistákban, és az űket meglátogató családtagjaikban rejlő potenciálra szintén lehet(ne) építeni.

A világörökségi valorizációs és lakossági szenzibilizációs folyamatok elindultak, ennek lenyomatai a 10 éven át működő „Évezredek öröksége” műveltségi játék, vagy akár az a pedagógiai program, melynek révén a világörökség általános iskolai tananyaggá vált, és ma is kedvelt szakköri téma.

Az egyetem egyúttal jelentős konferencia potenciált is jelent, melyek kísérő rendezvénye a világörökségi helyszínnek bejárása.

IV.2. Pécs/Sopianae Ókeresztény temető turisztikai szempontú helyzetelemzése

Alapvetések a turisztikai elemzéshez

A világörökségi terület turisztikai szempontú áttekintéséhez a turisztikai funkciók oldaláról komplex áttekintés szükséges:

IV.2.a *kínálati*, azaz termék oldalról:

- turisztikai fogadás, humán, szolgáltatási és épített valamint tárgyi infrastruktúrája – tágabb, városi léptékben;
- turisztikai fogadás, humán, szolgáltatási és épített valamint tárgyi infrastruktúrája a világörökségi területen;
- turisztikai fogadás – interpretáció – az emlékek bemutatása, attrakciómenedzsment – további élmények felfűzése a látogatásra;
- kiegészítő valamint helyettesítő termékek a desztinációban;
- értéklánc – terméklánc – értékesítési csatornák – turisztikai szolgáltatások és szolgáltatók;
- arculat és meglévő marketing aktivitások, valamint információs rsz. értékelése.

IV.2.b *kereslet*, azaz vendégforgalom, vendégéjszaka, látogatók oldaláról:

- az elmúlt időszak vendégforgalmi adatai – ország, régió, megye, Pécs, világörökség (múlt, jelen);
- a vendégkör meghatározása, leírása (múlt, jelen);

- a turizmus trendjei, melyek a termék oldaláról relevánsak;
- hírnév, ismertség, image.

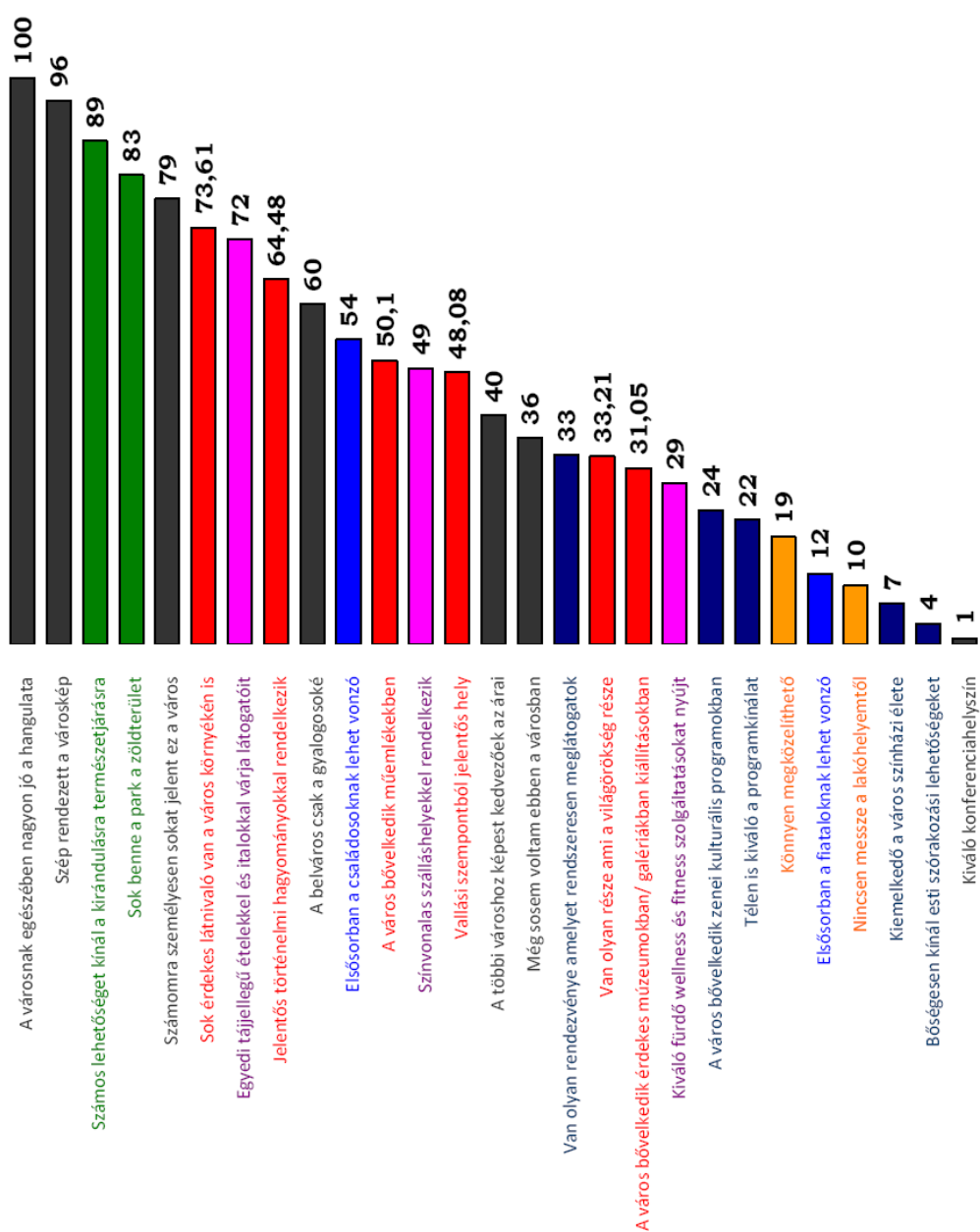
IV.2.1. A világörökségi terület ismertségének elemzése

Ismertség a vendégmegkérdezések tükrében

A pécsi világörökségi terület ismertségét több irányból is megközelíthetjük. Az elmúlt évek vizsgálatai, így egy viszonylag korai (2007. évi), ám mind módszertanában, mind a vizsgálat fókuszában, témánk szempontjából jelentőséggel bíró ismertség felmérés, illetve későbbi vendégkörfelmérések, vendég elégedettségi vizsgálatok (2011), valamint a tényleges turisztikai kereslet és annak jellemzői adnak átfogó képet Pécs és különösen a világörökségi emlékei turizmusáról. A következőkben ezeket ismertetjük. A 2007. és a 2011. évi felmérések eredménye a város imázsa, valamint a világörökségi emlékek megítélése vonatkozásában nem mutatnak szignifikáns eltérést. A világörökségi emlékek látogatói közötti egyszerű megelégedettségvizsgálatot az üzemeltető folyamatosan végez, évente összesít, a város, illetve a város turisztikai szervezete 2-4 évente készít Pécs egészére vonatkozóan vendégelégedettségi felmérést, a Pécsre látogató turisták körében, ezeket az adatokat tudtuk viszonylag friss változatban is elérni. Klasszikus imázsvizsgálat az EKF évre történő felkészülés időszakában történt, sajnos azóta nem. Ez azt is jelentette, hogy az országba érkező látogatókat, az itt élőket és szomszédos országok lakóit kérdezték Pécsről, nem a városba látogató turisták véleményét mérték fel. Célszerű az imázsvizsgálatokat 10 évente megismételni, míg a vendégelégedettségi vizsgálatokat 1-2 évente végezni. Ennek formájára, illetve a műemlék látogatói véleményének felmérése a KET-ben teszünk javaslatot.

A Pécs2010 Európa Kulturális Fővárosa programévre történő felkészülés jegyében készültek igazán átfogó vizsgálatok Pécs ismertségéről, így több szempontból érintve a világörökségi emlékeket is, jelen dokumentumban kifejezetten ezeket a munkarészeket emeltük ki és értékeltük. Ilyen átfogó, és kifejezetten imázst kutató vizsgálat Pécsről azóta sem készült. A kutatást a Synovate Kft végezte, 2007. évben, 1000 fős hazai, valamint külön 300 fős pécsi, kistérségi reprezentatív minta alapján. A marketing szakma által ismert tény, hogy települések, városok imázsa nagyon lassan,

évtizedek alatt változik, az imázs kialakulását befolyásoló tényezők pedig még talán ennél is lassabban. Ezért tekinthetjük a 2007. évi vizsgálatot az ismertségi tényezők tekintetében még ma is irányadónak. Bár a vizsgálat nem friss, a következtéseit, korrigálva az elmúlt három év kisebb léptékű, a városba látogató vendégeket kérdező megelégedettségi vizsgálatainak eredményeivel, valamint a KSH aktuális turisztikai statisztikáival, még mindig használhatjuk. Miután a vendégek érkezéséről, motivációjáról, azok változásairól, a válságéveket megelőző és azt követő időszakok

46. kép. Egy város vonzerejét a személyes meglátogatás tekintetében befolyásoló tényezők fontossági sorrendben (készítette Synovate Kft.)

pontos összehasonlító adatait a tanulmány tartalmazza, így aktualitása semmiképpen nem kérdőjelezhető meg.

A kutatás bizonyos kérdései tekintetében Pécsset Szegeddel, Debrecennel, Budapesttel, Sopronnal és Egerrel is összehasonlította.

A kutatásból készült átfogó megállapításokat az alábbi grafikon (46. kép) mutatja, melyből kiemelendő a "Vallási szempontból jelentős hely (48%)" és "Van olyan része, ami a világörökség része (33%)" tényezők.

Pécs vonatkozásában imázs-erőt képviselő legerősebb értékek voltak (relatív fontos a vendégnek, és a város pozíciójában a tényező erősen teljesít):

- lehetőség kirándulásra
- sok látnivaló a város környékén is
- történelmi hagyományok.

Az a tény, hogy Pécs ókeresztény temetője a világörökség része, erős standardizált teljesítményt, ugyanakkor gyenge-közepes fontossági megítélést kapott, ami azt jelenti, hogy imázs elemmé fejlesztendő.

Egészen izgalmas tény, egyúttal a világörökség presztízs termék mivoltát is megmutatja, hogy, egy város vonzerejét az ajánlás tekintetében befolyásoló tényezők fontossági sorrendjében annak világörökségi rangja 96%-kal bír.⁷⁶

(Ergo, a vendég nem feltétlenül látogatja meg az emlékeket, viszont szívesen ajánl desztinációt a világörökségi címre hivatkozással.)

Ennek a momentumnak a megítélését az teszi teljessé, ha figyelembe vesszük a közvélemény-kutatások általános megállapítását, mely szerint egy desztináció felkeresésében, az utazási döntés meghozatalában a saját tapasztalt mellett az ismerősök, barátok ajánlásának van a legnagyobb szerepe (60%, vagy a fölött).

A spontán asszociációk tekintetében a pécsi világörökségi emlékek egyáltalán nem kerültek említésre, a Széchenyi téri dzsámi, a főtér, az egyetem, és a püspöki épületek, a székesegyház voltak az elsődlegesek.

⁷⁶ Synovate Kft.felmérése 2007.

„Ha Pécs látnivalói, műemlékei közül ki kéne emelnie egyet, amely Ön szerint Pécs jelképe lehetne, mi lenne az?” A válaszok között itt már szerepel a világörökség (3%), a Bazilika, Püspöki Palota (24%), Dzsámi (20%), Mecsek (19%) arányaikkal messze meghatározóbbak. A világörökség látogatottságát tekintve is a fenti attrakciók mögött kullog.

A hely presztízs jellegét mutatja, hogy egy jövőbeni meglátogatásra a helyszín az ötfokozatú skálán 4,2-es – viszonylag magas – értéket kapott.

A pécsi, Pécs környéki válaszadók preferencia sorrendje megegyezett a hazai közönségével. A világörökségi emlékek és azok helyi ismertségének javára írható, hogy a világörökség, mint jelkép magasabb 8%-os asszociációs értéket kapott.

A vizsgálatból Pécs egészére leszűrhető megállapítások:

- Pécs, mint hazai nagyváros **spontán** ismertsége 14,6% (Debrecen 15,5%). Pécs, mint a kultúrával összekapcsolható nagyváros spontán asszociációs aránya 22,1% (Szeged 25,8%). Ezzel mindkét területen a második helyen szerepel.
- Magáénak tudhatja viszont a **kedvenc nagyváros** címét (15,9%). Ezen eredmények értékelésénél figyelembe kell azonban venni, hogy az említési arányok végig relatív alacsonyak maradtak (a 14-26%-os sávban mozogtak), illetve, hogy a helyezések között kicsi a különbség. Ezek alapján nem állítható, hogy a város neve egyértelműen összefonódott volna a kultúra fogalmával, vagy a „kedvenc hazai nagyváros” címmel.
- Pécs **kifejezetten szimpatikus** a megkérdezetteknek, ezt mutatja a **4,02** szimpátia-érték egy ötfokozatú skálán, amelynél egyedül Eger ért el magasabb értéket (4,28). Ezt támasztja alá az is, hogy a látogatási gyakoriságok esetében a megkérdezettek Pécs esetében számítanak a legkisebb visszaesésre (7%-ra, ami 4% ponttal alacsonyabb, mint a teljes visszaesés) az elkövetkező három évben. A város kedveltsége ellenére több jel is mutat arra, hogy a város nem rendelkezik egy erős, letisztult pozícióval.
- A város nevéhez kötődő spontán asszociációk terén Pécs esetében szóródó említésekkel, alacsony említési számokkal találkozhatunk (a legmagasabb

említési arány az egyetemhez fűződő 6,6%), míg a többi város esetében (Győr kivételével) találhatóak olyan értékek, amelyek az emberek fejében összefonódnak a város nevével (13-40%-os sávban mozognak). A város jelképeinek vizsgálatánál is ugyanez figyelhető meg, a legtöbbször említett TV-torony csupán 12%-os arányt ér el. **Nincs tehát a városnak valóban erős szimbóluma.**

- A városjellemzők vizsgálata azt mutatja, hogy Pécs az átlaghoz képest jól teljesít, azonban **egyetlen jellemző esetében sem kiugró**, minden esetben megelőzi valamely másik város. Így például Szeged modernebb, mozgalmasabb, kulturálisabb; Eger szebb, tradicionálisabb, hangulatosabb és vonzóbb.
- A korrespondencia-elemzés is ugyanezt támasztja alá, hiszen Pécs esetében a kultúra megkülönböztető erővel hat ugyan, azonban a város **egyetlen vezérpozíciót jelentő jellemzővel sem rendelkezik**. Sőt, a „kulturális” attribútum is Szegedhez kötődik jobban, így annak vezérpozíciója erősebb.

Mindezek alapján megállapítható, hogy Pécs a magyar nagyvárosok versenyében jó helyen áll, alapvetően szimpatikus a magyar lakosság körében, azonban nincs egyértelmű pozíciója. **A meglévő pozitív alapokon egy erős pozíció kiépítése feltétlenül szükséges.**

Ehhez a tanulmányhoz zárógondolatként, azt szeretnénk hozzáfűzni, hogy az kifejezetten hazai piacon készült, a külföldi vendégek számára a világörökség meghatározóbb jelentőséggel bír.

A pécsi desztináció menedzsment szervezet (korábban TÉDÉEM Pécs, ma IrányPécs Nonprofit Kft.) megbízásából 2011. évben elvégzett vendég megelégedettség vizsgálat témánk szempontjából érdekes megállapításait összegezzük az alábbiakban. A felmérés 1000 fős reprezentatív mintavétellel készült, a várost felkereső hazai és külföldi vendégek körében (szálláshelyeken, Tourinform irodában, jelentősebb látnivalók helyszínein). A kutatást a Summa Cum Bt. készítette dr. Raffay Zoltán programvezetésével.

A vizsgálat, és annak módszertanát alakító statisztikai bázis alapján a Pécsre látogató turista az alábbiak szerint jellemezhető:

- inkább belföldi (83%), mint külföldi;
- ha külföldi, akkor elsősorban Ausztriából, Németországból, Horvátországból, Szlovéniából, Olaszországból, Romániából érkezik;
- átlagos tartózkodási ideje 2 éj körül van évek óta;
- a hazai küldő területek közül jelentős a saját régió, a Központi Régió, Nyugat- és Közép-Dunántúl, valamint a közelebb fekvő dél-alföldi megyék;
- a külföldiek jellemzőbben az idősebb generáció kultúrafogyasztó látogatói („Úgy tűnik tehát, hogy Pécs népszerűbb a fiatalabb hazai, illetve az idősebb külföldi vendégek körében.”);
- külföldi vendégek esetében nagyobb jelentőséggel bír a szűkebb régiós kínálattal való összekapcsolás és ajánlás.

Az összes válaszadói kategória esetében elmondható, hogy messze legmagasabb arányban a felsőfokú végzettséggel rendelkező vendégek látogatják a várost, ami Pécs kulturális desztináció-imázsát tükrözi vissza.

A kérdőíves felmérés több kérdésére kapott válasza a 2007. évi vizsgálat eredményével összhangot mutat, ami egyrészt a világörökség felkeresését, mint presztízs terméket megjeleníti, ugyanakkor a városarculatához ma sem kötik ezeket az emlékeket, az említésekben az, a korábbi kutatás eredményeivel hasonlatos.

A továbblépés szempontjából érdekes a vendégek általános megelégedettségi véleménye Pécs turisztikai kínálatáról, melyben a negatív csúcsot egyértelműen a parkolási lehetőségek, a lakosság nyelvtudása, valamint a közlekedési lehetőségről nyújtott információs hiányosságok jelentették. Természetes, hogy a fejlesztési igényeiket, javaslataikat is e téren fogalmazzák meg a „Van-e ötlete, javaslata, amivel Pécsét vonzóbbá lehetne tenni a látogatók számára?” kérdésre adott válaszaikban.

A parkolási lehetőségek fejlesztését említették a leggyakrabban a válaszadók, másodikként, a témánk szempontjából nem feltétlenül releváns fürdőfejlesztést, harmadsorban pedig a turisztikai tájékoztató táblákat, információs rendszert.”

Az a tény, hogy a vendégek spontán asszociációiban a világörökség az élvonal második felében szerepel csupán, illetve, hogy még mindig annyit mondanának el a hazatértük után a legtöbben, hogy Pécs szép város, jelzik, hogy Pécsnek az EKF projektét követően sincs karakteres imázsa.

A turisztikai tényadatok is Pécs és régiója további leszakadását jelezzik, erre utal a fenti, Summa Cum Bt. által készített tanulmány alábbi záró megjegyzése:

„Alig fél évvel a Pécs Európa Kulturális Fővárosa programsorozat véget érte után kevesebb külföldi vendég érkezett Pécsre, mint az EKF évben, ami önmagában nem meglepő – de a szám a 2009-esnél is alacsonyabb, ami azt jelenti, hogy Pécsnek (legalábbis eddig) nem sikerült újrapozícionálnia magát a nemzetközi turisztikai piacon.”

IV.2.2. Ismertség a turisztikai statisztikai adatok tükrében

Az elemzés egy másik aspektusa lehet, ha megnézzük a KSH és MT ZRt adatai alapján a legvonzóbb hazai települések listáját. Pécs az elmúlt években nem szerepelt az első 10 legnépszerűbb városok sorában.

A 2013-as évben a 16. volt az összesített és a csak városban működő kereskedelmi szálláshelyek összesen 12 981 228 vendégéjszakát regisztráltak, ami a

A legnépszerűbb magyarországi városok (2013)			
Hely	Összes vendégforgalom	Belföldi vendégforgalom	Külföldi vendégforgalom
1.	Budapest	Budapest	Budapest
2.	Hévíz	Hajdúszoboszló	Hévíz
3.	Hajdúszoboszló	Siófok	Bük
4.	Siófok	Hévíz	Sárvár
5.	Bük	Zalakaros	Hajdúszoboszló
6.	Balatonfüred	Gyula	Balatonfüred
7.	Sárvár	Bük	Siófok
8.	Zalakaros	Balatonfüred	Győr
9.	Sopron	Sopron	Eger
10.	Eger	Eger	Zalakaros
11.	Győr	Miskolc	Szeged
12.	Gyula	Debrecen	Debrecen
13.	Debrecen	Sárvár	Sopron
14.	Szeged	Visegrád	Hegykő
15.	Miskolc	Szeged	Mosonmagyaróvár
16.	Pécs	Pécs	Kecskemét
17.	Visegrád	Egerszalók	Pécs
18.	Egerszalók	Győr	Révfülöp
19.	Balatonszemes	Zánka	Harkány
20.	Keszthely	Balatonszemes	Keszthely

Forrás: MT Zrt.; KSH; Pénzcentrum.hu

17. táblázat. A legnépszerűbb magyar városok rangsora

magyarországi vendégforgalom több mint felét teszi ki (56,9%).

Pécsen nem csupán a jelentős és tradicionális gyógyfürdők, hanem Debrecen, Szeged és Miskolc is megelőzi.

2013-as évben a belföldi turizmus jobban teljesített. A KSH tájékoztatása szerint 2013-ban összesen 8,83 millió vendég 22,8 millió éjszakát töltött a kereskedelmi szálláshelyeken, a vendégek száma 5,3, az eltöltött éjszakáké 4,6 százalékkal haladta meg a 2012 évit. A kereskedelmi szálláshelyek bruttó árbevétele csaknem 298 milliárd forint volt, 9,9 százalékkal több, mint 2012-ben.

Pécsen 2013-ban az összesen 101.140 vendég 213.000 vendégéjszakát töltött kereskedelmi szálláshelyeken, ezen belül azonban a vendégek száma mind a külföldi (23.948), mind a belföldi (77.192) enyhe csökkenést mutat, az előző évinek 99,6 %-a. A vendégéjszakák száma 2012. évhez képest nőtt, átlagosan mintegy 4,9%-kal, de ezen belül a belföldiek által eltöltött éjszakák száma, az országos átlag alatt, csupán 2%-kal.

Az alábbi táblázatok megmutatják részint idősorban, részint az ország teljesítményéhez képest Pécs város turisztikai forgalmát. (Forrás: KSH, illetve IrányPécs Nonprofit Kft.)

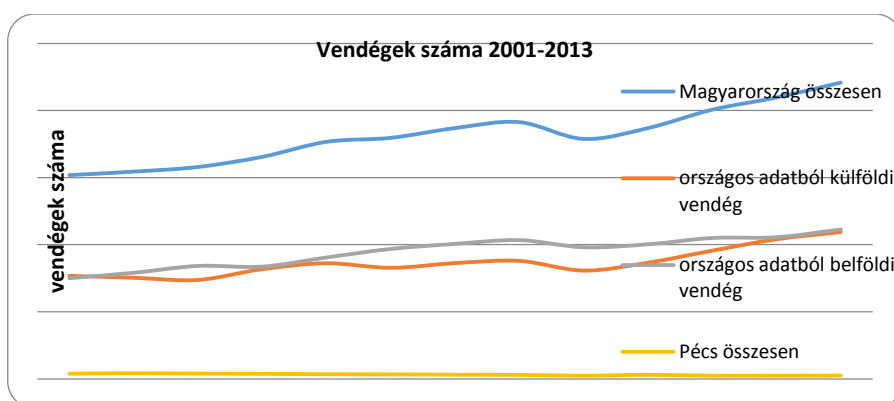
Magyarország				Pécs		
	összesen	ebből külföldi	ebből belföldi	összesen	ebből külföldi	ebből belföldi
2001	6 073 000	3 070 000	3 003 000	157 521		
2002	6 176 000	3 013 000	3 163 000	169 533		
2003	6 315 000	2 948 000	3 367 000	158 390		
2004	6 616 000	3 270 000	3 346 000	153 256		
2005	7 064 000	3 446 000	3 618 000	140 775		
2006	7 183 000	3 310 000	3 873 000	138 109		
2007	7 474 000	3 451 000	4 023 000	127 187	25 870	101 317
2008	7 651 000	3 516 000	4 135 000	122 460	23 199	99 261
2009	7 151 000	3 228 000	3 923 000	98 813	20 122	78 691
2010	7 473 000	3 462 000	4 011 000	124 050	34 474	89 576
2011	8 021 000	3 822 000	4 199 000	99 093		
2012	8 385 000	4 164 000	4 221 000	99 787		
2013	8 829 705	4 378 000	4 451 000	101 140	23 948	77 192

18. táblázat. Vendégek száma 2001-2013

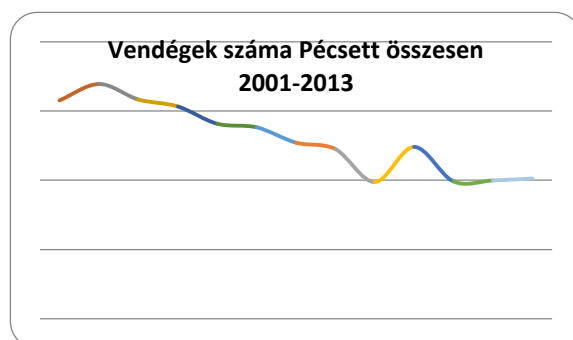
Magyarország				Dél-Dunántúl	Pécs		
	összesen	külföldi	belföldi	összesen	összesen		
2001	18 648 000	10 894 000	7 754 000	999 788	296 746		
2002	18 450 000	10 361 000	8 089 000	933 626	305 557		
2003	18 611 000	10 040 000	8 571 000	952 387	299 634		
2004	18 899 000	10 508 000	8 391 000	899 528	293 919		
2005	19 737 000	10 779 000	8 958 000	891 207	258 048		
2006	19 652 000	10 046 000	9 606 000	889 897	255 678		
	összesen	külföldi	belföldi	összesen	összesen	külföldi	belföldi
2007	20 128 000	10 171 000	9 956 000	869 706	233 506	52 534	180 972
2008	19 974 000	10 010 000	9 964 000	876 583	224 859	50 079	174 780
2009	18 710 000	9 220 000	9 490 000	807 423	187 179	44 520	142 659
2010	19 554 000	9 613 000	9 941 000	828 570	238 145	77 756	160 389
2011	20 615 000	10 410 000	10 205 000	806 712	195 425	58 322	137 103
2012	21 805 200	10 458 000	11 347 000	838 806	200 678	53 025	147 653
2013	22 798 949	11 920 055	10 878 894	939 657	213 072	61 222	151 850

19. táblázat. Kereskedelmi szálláshelyek vendégéjszakáinak száma 2001-2013

Az alábbi grafikonok jól szemléltetik a turizmus hazai tendenciáját és az azzal mára

47. kép. Kereskedelmi szálláshelyek vendégéjszakáinak száma 2001-2013

48. kép. Kereskedelmi szálláshelyek vendégéjszakáinak száma Pécsen 2001-2013

sajnos ellentétes pécsit is (47-48. kép).

	Magyarország	Dél-Dunántúl	Baranya	Pécs
2008	140 083 000	10 277 977	3 097 448	1 354 722
2009	129 085 000	9 631 117	2 950 991	1 180 603
2010	129 582 000	9 335 535	3 473 360	1 676 023
2011	140 481 000	9 101 582	3 110 197	1 369 829
2012	152 088 000	9 862 582	3 017 837	1 242 292
2013	166 375 000			1 280 571
				850 916

20. táblázat. Kereskedelmi szálláshelyek bruttó szállásdíj bevétele 2008-2013 (ezer Ft)

Az adatsorok megmutatják, hogy míg az ország turisztikai összteljesítménye több mint egy évtizede növekvő tendenciát mutat, addig Pécs a 2002. évihez képest a vendégei 40%-át, a vendégéjszakái 30%-át veszítette el. A 2008-as válság kezdő évhez képest a vendégek száma 18%-kal, a vendégéjszakák és a kereskedelmi szálláshelyek bevételei (nominális értéken) is 6%-kal csökkentek.

A dél-dunántúli régió mára társadalmi-gazdasági viszonylatban és a turizmus mutatóit tekintve is leszakadt régióvá vált.

A belföldi, és elsősorban a saját régiós küldés erőteljes szerepe, a hazai és külföldi piacokon történő megújulás hiánya rányomja a bélyegét a város turisztikai teljesítményére.

A 2010-es EKF projektév kiugró adatai mellett a régiós adatok kisebb mértékű növekedést mutatnak, ami egy évre szóló régió belüli pillanatnyi átrendeződést mutat (településsoros adatokból tudjuk, hogy elsősorban Harkány rovására), azt követően teljes a visszarendeződés, a város nem tudta megtartani vendégvonzó képességét.

IV.2.3. Rövid kitekintés, az európai turizmus főbb jellemzői, trendjei⁷⁷

Az európai állampolgárok 71%-a vett részt a turizmusban (legalább egy vendégéjszaka eltöltésével), 2012. évben, és 75%-uk tervezi 2013-ban. Az utazások legfőbb oka a nyaralás, pihenés (40%) és a barátok, rokonok meglátogatása (36%) voltak. A visszatérésre csábító legnagyobb erő (40%) a természet, a táj szépsége, második helyen pedig a szálláshellyel való megelégedettség (31%) voltak. A turistákat utazási döntéseikben elsősorban a barátok, ismerősök véleménye (56%), az internetes oldal (46%) meggyőző ereje, valamint a saját korábbi tapasztalataik (34%) befolyásolták.

A hagyományos kiadványok, brosúrák véleményt formáló ereje csekély, csupán 11%-ban meghatározó, viszont országonként jelentős eltérést mutat.

A kultúra, mint utazási ok és motiváció a negyedik, ötödik a sorban, 2012-höz képest 2013-ban 8%-os növekedéssel, 22%-ot tesz ki. A városi túrák, mint utazási ok, pedig 20%-ot. A leginkább kultúrafogyasztók a felmérés alapján a belga, holland, osztrák, máltai és német turisták.

A kultúrafogyasztó utasokra jellemző az 55+ életkor, illetve a diákok 15-24 éves kor között, jellemzően befejezték az iskoláikat, jobb társadalmi, gazdasági környezetből valók.

20%-ra tehető azok aránya, akik az utazásukat irodán, közvetítőn keresztül bonyolítják le, a forgalom 54% pedig már 2012-ben is az interneten zajlott.

Az európaiak utazásaikhoz, a főutazáshoz és a kisebbekhez a saját országukat (58%) és Európát preferálják (43%), csupán 26% utazik Európán kívüli országokba. Ezek az arányok a magyar turisták vonatkozásában 65% / 30% / 18%.

Európa top 8 desztinációja:

- Spanyolország
- Olaszország
- Franciaország
- Németország

⁷⁷ Forrás: Flash Eurobarometer 392, Preferences of Europeans towards tourism, February 2014

- Ausztria
- Görögország
- Egyesült Királyság
- Horvátország

IV.2.4. Fejlesztések a desztinációban, melyek hatással lehetnek a turizmusra, így a világörökségi helyszín látogatottságára is

Generális változások az elmúlt 10-15 évben, melyek hatással voltak, illetve lehetnének a város turizmusára:

- 2000-ben Pécs/Sopianae Ókeresztény temetője elnyerte a világörökségi címet
- 2006-ban elkészült a Pécs-pogányi reptér (kifutópályája csak kisebb gépek fogadására alkalmas)
- 2006-ban átadták a Mecsextrém Parkot,
- 2007 áprilisában megnyitott a Cella Septichora Látogatóközpont, megújultak a sírkamrák bemutató terei, elkészült a világörökségi pufferzónában két jelentős sétány,
- Magyarország EU, majd 2007. évben a schengeni egyezményhez csatlakozása, majd 2013. évben a szomszédos Horvátország EU tagsága
- 2009-ben megvalósult a Székesegyház külső-belső felújítása
- 2010-ben Pécs Európa Kulturális Fővárosa
- 2010-ben átadták az M6-os autópályát, Budapest 2 órányi távolságba került (ezzel együtt Pécs egynapos desztinációvá vált!)
- 2010-2011-re több jelentős létesítmény, mint EKF beruházás átadásra került:
 - o Zsolnay Kulturális Negyed, benne a Pécsi Galéria M21 elnevezésű félig a földbe süllyesztett, mintegy 1000 négyzetméteres kiállítótermével, számtalan új kiállítótérrel, gyűjteményekkel, kulturális programhelyszínekkel és programokkal;
 - o Európában egyedülálló akusztikájú koncertközpont, a Kodály Központ;
 - o megújult épületet kapott a Papnövelde utcában a Modern Magyar Képtár;

- o elkészült és a konferenciaturizmus számára is alkalmas tereket nyújt a Tudásközpont (egyetemi könyvtár);
- o megújultak és arculatot váltottak a város forgalmas és turisztikai szempontból is látogatott terei (köztük kiemelten a Széchenyi tér és a Tettye).
- 2011-ben a Zsolnay Kulturális Negyed, illetve annak kezelője magába integrálja a város szinte valamennyi kulturális funkcióját, meghatározza a városmarketinget, arculatot és jelentős turisztikai fogadó és integráló erő (a korábban önálló világörökség-kezelő szervezetet is magába olvasztja, a világörökségi arculatot, a jegyrendszert, beléptető rendszert, marketinget alapvetően és többször megváltoztatja);
- a gyógyturizmus több oldalról is megerősítést nyert, elég csak a da Vinci magánklinikát (2011-ben nyitott) említeni a Hotel Kikelet szomszédságában.
- 2010-2013 között jelentősen növekedett a szálláshely-kapacitás, új négycsillagos szállodák épültek fel a belvárosban (Hotel Corso, Árkádia, Hotel Sopianae), már működő szálláshelyek fejlesztései is megtörténtek (Hotel Kikelet, Hotel Laterum, Hotel Makár);
- 2012-ben átadták a Science Buildinget, az egyetem Szentágothai János Kutatóközpontját.

A 2013-2014-es évben létrejött, valamint a már ismert, tervezett újabb fejlesztések, melyek a turizmusban is változásokat eredményez(het)nek:

- 2014 év elején átadták a középkori egyetemet, mely kiállító és bemutatótér, de ma még keresi funkcióját;
- a Pécsi Egyházmegye „A püspökvár titkai” címmel nagyszabású vonzerő-fejlesztési projektet indít, világörökségi területen 2014. évben;
- a város pályázati forrásból, deklaráltan szintén jelentős turisztikai beruházásokat tervez (az állatkert áttelepítését a Mecsekről, valamint a déli oldalon a volt zagyterületeken vízi sportokra alkalmas nagykiterjedésű rekreációs terület létrehozását);

- 2013. évben nyilvánosságra került, hogy a kormány 2 mrd forinttal támogatja a Rátgéber Kosárlabda Akadémiát, 2014-ben indulhat az kosárlabda versenyekre és felkészülésre alkalmas új sportcsarnok felépítése;
- Dél-Dunántúl egyetlen, 1961-ben épített állatkertjét, 1,2 mrd forint pályázati forrásból felújítják és ökoturisztikai élményparkká alakítják. Az átadás várható időpontja, 2015. év tavasza. A tervek szerint ide költözik a belvárosból a természettudomány kiállítás is.

Mindeközben, a város turisztikai desztináció-menedzsment nonprofit kft. szervezete kezdeti (2010-11) meghatározó szerepét elveszítve ma már hangsúlytalan, a partner turisztikai egyesületből a jelentősebb vállalkozások kihátrálnak, az egyetemisták száma folyamatosan csökken, mára 25.000 alatti, a lakosok száma szintén folyamatosan csökken, a város elöregszik, ipara nincs, az átlagkeresetek jóval az országos átlag alatt maradnak.

A kiegészítő és a megyében további meghatározó desztináció, Harkány abszolút mélyponton van, a vendégszáma Pécsét is alulmúlja, szállodái sorra bezárnak, a fürdőfejlesztés évek óta késik.

IV.2.5. A világörökségi terület látogatottsága

A világörökségi emlékeket a kiemelkedő EKF évet és a nyitás évét leszámítva évente átlagosan 40.000 látogató keresi fel, mely ma megfelel Pécs egy-egy kiemelkedőbb gyűjteményének (Csontváry, Vasarely) látogatottságával.

	Ókeresztény mauzóleum összesen	Cella Septichora összesen	Világörökség összesen	Egyéni	Csoportos	Magyar	Külföldi
2007	7409	50 225	50 225				
2008	8 434	29 703	38 137				
2009		34 904	34 904	25 789	9 115		
2010		58 559	58 559	44 585	13 974		
2011	9 498	36 933	46 431	33 552	12 879	37 145	9 286
2012	8 898	32 071	40 969	31 258	9 711	32 366	8 603
2013	11 435	28 362	39 797	31 564	8 233	32 634	7 163

21.a táblázat. A pécsi világörökségi emlékek látogatottsága, az eladott belépőjegyek száma alapján 2007-2013 (Forrás: Zsolnay Örökségkezelő NKft., Marketing Osztály, Pécs/Sopianae Örökség NKft adataival szükség esetén a megjegyzés rovatban korrigálva)

	Zsolnay negyedben vásárolt	Összesből Kombinált jegy/Örökség jegy	Cooltourmix kedvezményt igénybe vevő				
			2 helyszín	3 helyszín	4 helyszín	5 helyszín	6 helyszín
2007*	külön cég	25,23%					
2008	külön cég	14,87%					
2009*	külön cég	11,37%					
2010*	külön cég						
2011	0,24%	6,89%	1,76%	0,14%	0,20%	0,00%	0,00%
2012	3,52%	8,04%	5,20%	1,51%	1,13%	1,02%	0,68%
2013	3,48%	0,89%	2,46%	1,89%	0,90%	0,44%	0,35%
			3,14%	1,18%	0,74%	0,49%	0,34%

21.b táblázat A pécsi világörökségi emlékek látogatottsága, az eladott belépőjegyek száma alapján 2007-2013 (Forrás: Zsolnay Örökségkezelő Nonprofit Kft., Marketing Osztály)

Értelmező kiegészítések az adattáblákhoz:

- a magyar/külföldi látogatók aránya a lekérdezett vásárlók arányában vetítve az összes eladott jegyre;
- kombinált jegyek 2012-ig a hagyományos vö kombinált, 2013-ban már az Örökség jegyet tartalmazza, mert innentől a világörökség jegy egyben van (tehát mind kombinált a régi értelemben), az örökség jegy a ZSN-nel kombinált;
- a Cooltourmix – több helyszínes kedvezményes jegyek 2011 őszén kerültek bevezetésre.

A jegyrendszer az évek során többször is jelentősen változott. 2011. év előtt volt kombinált jegyértékesítés is, akik ilyen jegyet váltottak azokról feltételezhetjük, hogy megnézték az Ókeresztény mauzóleumot és az Apáca utcai emlékeket is, bár erről, főként utóbbi emlékek látogatottságáról nincsenek adataink. Szintén nincsen információnk a 2009. év utáni bevételekről.

A 2007. és 2008. évi Örökség Ház által készített részletesebb kimutatásból tudjuk, hogy a szezon az ókeresztény emlékek esetében is április – október közötti, melyben a tavasz végi, nyári hónapok kiugróak, a december, január a legcsendesebb.

2008-as évről van kimutatás korcsoport szerint és tudjuk, hogy a 2007-es év is hasonló arányokat mutatott.

Belépőjegy típusok – 2008. évben	fő
Felnőtt	11 311
Diák	15 234
Nyugdíjas	5 196
Családi jegy	1 040
Rendezvény jegy	95
Egyéb kedvezményes - rövid program	2 546
Ingyenes látogatók	341
Összesen:	35 763

22. táblázat. A látogatók megoszlása az eladott belépőjegytypusok alapján, 2008 (Forrás: Pécs/Sopianae Örökség NKft. beszámolóí)

	Belépőjegyek (Cella Septichora, Ókeresztény mauzóleum)	Ajándéktárgy bevétel	Bérbeadás
2007 (ápr-dec)	41 062		
2008	23 817	3 009	950
2009	27 125	2 426	2 746
2010		4 422	
2011	az összevonás utáni időszakról nem áll rendelkezésre árbevétel adat		
2012			
2013			

23. táblázat. A jegy árbevételek (ezer forintban) megoszlása 2007-2010 (Forrás: Pécs/Sopianae Örökség NKft.)

A Zsolnay Negyedben nem jellemző a világörökségi jegyek megváltása (kombinált örökségi jegy, illetve az önállóan megvásárolt Cella Septichora belépő együtt sem éri el 2013-ban az 5%-ot, bár 2012-ben 15% volt).

A Zsolnay Negyed látogatottságáról az adatszolgáltatás és elemzés a KET részeként kerül beépítésre, annak érdekében, hogy megvizsgáljuk a kulturális programok iránti érdeklődés és a világörökségi emlékek látogatottsága közötti kapcsolódásokat.

A fejezetben feltárt negatív csúcsok, melyek láthatóan elszakadnak a nemzetközi, de a hazai tendenciáktól is, mind az 1998-1999-es turisztikai tényadatok, melyek messze

felülmúlták a 2010 utániakat, rámutatnak arra, hogy a problémák okainak feltárásával, azokra megoldási javaslatok kidolgozásával a KET-ben reagálni szükséges.

Pécs kulturális turisztikai potenciálját jól fémjelzi az akkor még Baranya Megyei Múzeumok Igazgatósága által publikált adat, mely szerint 1999-ben a leglátogatottabb kiállítóhely a Vasarely Múzeum, látogatóinak száma elérte a 140 000, a Zsolnay Múzeum a 110 000, a Csontváry Múzeum a 70 000 főt. Az ókeresztény mauzóleum látogatottsága pedig 70 000 fő volt ugyanebben az időszakban, Pécs/Sopianae Ókeresztény temetőjének világörökségi listára kerülése előtt.

IV.3. Turisztikai kínálat és kapcsolatrendszer elemzése

IV.3.1. Turisztikai kínálat és fogadási feltételek

A turisztikai kínálat eladhatóságát alapvetően befolyásolja a vonzerő környezete, megközelíthetősége, a vendégek fogadását kiszolgáló funkciók megléte vagy annak hiánya. Ezért a turisztikai termékkínálat bemutatása, elemzése előtt tekintsük át a fogadási feltételeket.

A fogadási feltételek végső soron hozzáadódnak magához a turisztikai termékhez is (hiszen a vendég a teljes látogatási élményt éli meg és értékeli). Az Örökség Ház, korábban Pécs/Sopianae Örökség Kht. (ma Világörökség Gondnokság) ezért saját feladataként vállalta fel megalakulásakor egyrészt a puffer zóna rábízott infrastruktúrájának karbantartását, fejlesztését, másrészt ajánlásokat tehetett az üzemeltetők felé a fejlesztésre, a hibák elhárítására, a lakosságot és turistákat kiszolgáló kommunális szolgáltatások kiépítésére. A világörökségi emlékek üzemeltetőjeként a Kht. volt a felelős azok állapotának megőrzéséért, a helyreállításért és bemutatásért.

Tágabb értelemben a termékfejlesztéshez hozzátartozik az ókeresztény temető komplex turisztikai termékként történő megjelenítése, programcsomagok létrehozásával.

Fogadási feltételek fejlesztéséhez kapcsolódó feladatok, melyeket a világörökséget kezelő szervezet meghatározott a maga számára, és amelyek ma is érvényesek lehetnek:

- európai mércével mérve is megfelelő színvonalú világörökségi üzemeltetés létrehozása és működtetése (tisztaság, állandó minőség, nyelvtudás, rugalmasság, elérhetőség);
- a világörökségi emlékek interpretációjának fejlesztése, a kiállítás bővítése, fejlesztése, abban az interaktivitás növelése, a fogyatékkal élők magasabb szintű kiszolgálása;
- a világörökségi emlékek közvetlen környezetében a vendégek fogadását és kényelmét szolgáló infrastruktúra és szolgáltatások fejlesztése, azok létrejöttének ösztönzése (csomagmegőrző, gyermekmegőrző, illemhely, ajándék- és frissítő-, ill. üdítő vásárlási lehetőség...).

Programalkotó, szervező feladatok a marketing oldaláról:

- a helyi fogadás minőségi feltételeinek kialakítása (pl. információs rendszer, garantált idegenvezetés megszervezése);
- örökségi értékekre épülő rendezvények szervezése, kulturális animáció generálása;
- már működő rendezvényeken a világörökségi, örökségi jegyek érvényesítése.
- Infrastruktúra fejlesztéséhez kapcsolódó feladatok:
- műemléki helyreállítás támogatása;
- a Kht. által működtetett zöldterületek fejlesztése, a hasznosításuk kidolgozása, az üzemeltetés megszervezése (ma már nem tartozik a kezelőhöz zöldterület);
- továbbá a város egészét érintő kapcsolódó fejlesztési feladatok ösztönzése, úgymint:
 - o világörökségi puffer zóna közterületeinek rehabilitációja (utcabútorok, térburkolat, zöldfelületek);
 - o a belvárosi intézményes turisztikai fogadási feltételek megteremtése;

- o a belváros vendégfogadási komfortjának és minőségének javítása (helyszínek megközelíthetősége, eligazodást segítő táblák, autóbusszos parkolás, nyilvános illemhelyek, köztisztaság, kivilágítás);
- o üzletek és vendéglátóhelyek nyitásának és kitelepülésének szabályozása.

Fogadási feltételek jellemzői 2014 áprilisában:

- Nem működik a közelben nyilvános WC (van, de zárva a Nyugati várfal sétányon, a Barbakánnal szemben mozgáskorlátozott WC a buszmegállónál, a Felsősétatéren a Papucs Borozó előtt), működik a Püspöki Pincészet mellett és a Dómmúzeumban (egyházi üzemeltetésben).
- Nem megoldott a parkolás továbbra sem autóbusszal. A Barbakán mellett, a Klimó utca nyugati oldalán kialakításra került ki- és beszállás idejére 2-3 busz számára alkalmas megálló. A buszok továbbterelésére, várakozására alkalmas tér kialakítása nem megoldott. Az Aradi vértanúk útja déli oldalán a helyi járatok megállóját használják még turistabuszok, szintén ki- és beszállás idejére. Ebben az esetben a vendég közvetlenül püspökségi területre és látnivalók közé érkezik. (Ld. még IV.5.1. ill. IV.6.3.5. fejezetek)
- Nincsen megoldva a személygépkocsi parkolás sem, a környező utcák fizetőparkolóiban állhatnak meg az egyéni látogatók, akik autóval érkeznek.
- A világörökségi emlékek a cím elnyerését követően rendszer szemlélettel kitáblázásra kerültek a város közigazgatási határán kívül az ország különböző pontjain, egységesen, így Pécssett is köszöntőtáblák (Pécs esetében a Székesegyház sziluettje és a korsós sírkamra látható rajta) fogadják a látogatót. A városban (barna táblán világörökségi embléma, jelezve az irányt, iránymutató nyíltáblák, térképtáblák, valamint világörökség városa óriásplakátok a bejövő utak mentén, illetve a város határa előtt a köszöntő táblán szintén megjelenik a világörökség). A mai állapot szerint a térképes táblákat a kezelőjük leszedte (megújítják, pótlásra várnak) az óriásplakátokat a Zsolnay Negyed aktuális hirdetései cserélték. A város szerkezete, közlekedése az EKF beruházásai

hatására átalakult, a világörökségi emlékre történő ráirányítás főként az autósok számára teljességgel hiányzik.

- A Zsolnay Negyeddel létrejött a belváros keleti peremén egy második turisztikai központ, egyúttal hozzá kapcsolódóan parkolóhelyek, a Kodály központnál és a Zsolnay Mauzóleumnál buszok számára is, melyek a turistabuszok fogadását stabilan továbbra sem oldják meg. A negyed és a belváros közötti turistabarát közlekedési kapcsolatra vonatkozóan a város a fejlesztési koncepciók tervezési szakaszában tart. A turista számára gyalogosan túl nagy a táv, a sétálóutcán a kerékpáros közlekedés nem megoldott, a kisvonal a Király utca végéig közlekedik. Marad tehát a helyi tömegközlekedés, a saját autó, vagy taxi, egyik sem turista- vagy környezetbarát megoldásként.
- Megoldandó feladat a város közbiztonsági helyzetének rendezése: Pécs más nagyvárosokkal összehasonlítva bűnügyileg közepesen-erősen fertőzött város, a 10.000 lakosra jutó bűncselekmények száma alapján Pécs a 6. a megyeszékhelyek rangsorában. Problémát jelent a hajléktalanok növekvő száma. A fiatalok szórakozási igényét, a fesztiválokhoz kötődő forgalom- és zajnövekedést az idősödő lakosság nehezen tolerálja.
- A kerékpáros infrastruktúra hiányos.
- Kevés turisztikai közlekedési eszköz áll rendelkezésre.
- Több hatás eredményeként (Zsolnay Negyed, Árkád Bevásárlóközpont, közlekedési korlátozások) a Király utca, Pécs történelmi sétálóutcája funkcióját veszítette, kiüresedett, üzletei bezártak, elhanyagolt képet mutat.
- A város csak részben akadálymentes.
- A Látogatóközpont csak korlátozottan képes a fogadó funkciókat ellátni, a világörökségi területen több intézmény, több épületében viszont a feladatok részben vagy egészében megoldhatók.

Turisztikai kínálat – ajánlati lehetőségek

- világörökségi termék – Pécs/Sopianae Ókeresztény temetője, a világörökség része – látogatható emlékei;
- világörökség és egyházi örökség;

- Pécs kultúrák egymásra épülése (világörökség, belvárosi séta, jelentősebb múzeumok, Székesegyház és vagy Dómmúzeum, török emlékek a belvárosban);
- világörökség és Zsolnay Negyed;
- világörökség és komplementer termékek I. (elsősorban a Mecsek és túraútvjai, boros és gasztronómiai kínálat, rendezvények, koncertek);
- világörökség és komplementer termékek II. (Mecsextér Park, Állatkert);
- világörökség és komplementer termékek III. (Villány, Harkány, Siklós, Nagyharsány, Dráva; Mohács; Pécsvárad, Bika, Komló – Sikonda – Magyarhertelend – Keleti-Mecsek; Szigetvár, Orfű, Abaliget);
- Pécs és Baranya megye római kori emlékei, azok felfűzése egy tematikus útra;
- kísérőtermék (konferencia, egészségturizmushoz kapcsolva).

Kiemelt figyelmet kell fordítani a termékkínálat összekapcsolásakor:

- legjellemzőbben kéttermékes jegyet váltanak, a háromnál több összetételű kulturális ajánlatot a turisták a Zsolnay Negyed eladott jegyei alapján nem vásárolták;
- a török kori emlékekkel, és a világi városközponttal való összekapcsolás a kiegészítő jelleg miatt, azért is indokolt, mert a megkérdezések tanúsága szerint, majd minden Pécsre látogató felkeresi, megnézi, bejárja ezeket a helyeket;
- a komplementer termékek I, II. cím alatt példaként említett vonzerők kapcsolódása a világörökséghez elsősorban a turista igényét veszi alapul, azt, hogy a vendég minél változatosabb program megélésre törekszik. Ezt támasztják alá a korábbi kutatásoknak és megelégedettségi vizsgálatoknak azok a fentebb részletesen ismertetett adatai, melyek szerint a természeti vonzerők a legjelentősebb mértékben hatnak az utazási döntésre, illetve felkeresésük is meghatározó. Egy másik kapcsolódási pont, a gyerekes családok és diákcsoportok látogatásai, melyeknek célpontja között a Mecsek minden

esetben szerepel, ehhez nagyon kíváncsi tud csatlakozni a világörökségi helyszín.⁷⁸

Pécs esetében jellemző, hogy a fenti világörökség – komplementer termékek III. cím alatt felsorolt desztinációkból küldenek látogatót és a Pécssett megszálló külföldi vendégek is szívesen kirándulnak azokba (a mozgás kétirányú!). A felsorolt megyei turisztikai célpontok jellegükben és a pécsi világörökséghez való kapcsolódásukban egészen különbözőek, ezért egészen eltérő turizmusmarketing feladatot indukálnak. Villány esetében például a jellemző az, hogy nem a villányi vendég jön Pécsre, hanem fordítva. Villány, az évi 30 000 vendégéjszakájával nem jelent turistaküldő területet Pécs számára. Villány nevének a vendégcsalogatásban van szerepe, a pécsi jellemzően kulturális kínálatot egy nemzetközi viszonylatban is ismert és elismert borvidék nevével és ajánlataival összekapcsolni. A realitást azonban figyelembe kell venni, Pécssett a vendégek átlagos tartózkodási ideje 1,9 nap (ebbe valószínűleg nem fér bele egy estés borkóstoló Villányban), azaz az említett termékkapcsolás a külföldi vendégek vonatkozásában bír nagyobb jelentőséggel. Példaként a megye még két desztinációja és Pécs kapcsolatát szeretnénk kiemelni, mert jellegükben azok is eltérőek. Mohács, mint dunai hajókikötő, és ezáltal mint a külföldi hajós csoportok egyik megállóhelye Pécs előtt a világörökségi túra állomásaként is felfogható, másrészt az egyházmegye turisztikai létesítményei (hotel) szempontjából is egyre meghatározóbb szerepet tölthet majd be a vallási turizmusban, harmadrészt pedig igen jelentős történeti emlékhely, de lehet ínyenceknek gasztronómiai célpont, a busójárás pedig mára nemzetközi vonzerővel bír, a szellemi örökség része. Harkány szerepe egészen más. Bár korábban jeleztük, hogy Harkányban is jelentősen visszaesett a turizmus, azonban a vendégéjszakák száma a magánszálláshelyekkel együtt még ma is közel 300 000, a vendégek tartózkodási ideje hosszú, akár két hét is lehet. Harkány tehát Pécs számára egyértelműen vendégküldő szerepkörrel bír.

⁷⁸ A Jakab-hegy történelmi sétát is ígér. Pécs város nyugati része fölé magasodik a Nyugat-Mecsek legmagasabb csúcsa, a Jakab-hegy (602 m). A hegytetőre az Éger-völgyből induló zöld sáv és zöld kör jelzésén érkezhetünk, de a hegy, a lábánál húzódó Cserkút és Kővágószőlős községekből is megközelíthető. Lenyűgöző geológiai csodái (Babás-szerkövek, Zsongor-kő, Remete-barlang, Sas-fészek) mellett itt található a pálos kolostor felújított romja és Közép-Európa egyik kiemelkedő tudományos jelentőségű késő bronzkori – vaskori magaslati, illetve erődített települése. A fennsík hangulatos pihenőtisztásán álló kilátóból csodás panoráma nyílik.

- a múzeum, napijegyet ad el, mellyel több gyűjtemény nagyon kedvező áron látogatható, a múzeumi jegyrendszerbe a világörökségi emlékek ma nem kapcsolódnak be;
- a Zsolnay Negyed és az általa működtetett látnivalók, a múzeumi helyszínek és a világörökség is része egy egységes, országos rendszernek, melyet jegymesterként ismerünk;
- a Pécs Kártya⁷⁹ módot ad a program rugalmas, változatos összeállítására, a vendég számára igen jelentős kedvezményt biztosít, a világörökségi emlékek, a Zsolnay Negyed látnivalói és programjai, a múzeumok kiállításai, valamint számtalan mecseki látnivaló és egyéb turisztikai szolgáltatás is része ennek a programnak;
- Pécs látnivalóinak virtuális összekapcsolódása ma tehát három rendszeren keresztül valósul meg: a jegymesteren, a Pécs Kártya rendszerén, valamint a helyi tdm szervezet által kínált városi túraajánlatokban;
- a KET-ben foglalkozni kell a világörökségi emlékeknek, a fentiekben is említett városi látnivalóknak, valamint a Pécsi Püspökség kezelésében lévő vonzerők összekapcsolásának lehetőségével annak érdekében, hogy közösen teremtsék meg az ajánlattétel és a bemutatkozás feltételeit. A jelen állapot szerint a Pécsi Püspökség a tanulmányban is jelzett projekt keretében újratervezi turisztikai kínálatát és annak menedzsmentjét.
- hatékony lehetőség a szállodákkal történő együttműködés, amikor a csomagajánlataikba építik bele a látnivalókat, kérdés, hogy ez a világörökségi helyszínekkel működik-e;
- a külföldi turisták azok, akik nagyobb térséget is bejárnak;
- igen jelentősek a külföldi csoportok, a Dunán érkező hajós csoportok, akik a városban nem töltenek 2-4 óránál többet, ebből a világörökségi helyszínen olykor csak 30-40 percet;

⁷⁹ Irány Pécs kártya - Pécs különböző múzeumaiba, kulturális helyszíneire feljogosító kártya, egyedi és különleges kedvezményekkel, 7 ingyenes szolgáltatással, a pécsi TDM szervezet adja ki. A világörökségi emlékek, mint a Zsolnay Örökségkezelő NKft-hez tartozó egyéb látnivalók és a Janus Pannonius Múzeum kiállításai is csatlakoztak a Pécs kártyához. A Cella Septichora beléptető- és jegyrendszerét önálló melléklet mutatja be, a kedvezménykártyás belépés lehetőségével.

- a helyszín kiváló konferencia helyszín, mely esetben szintén önmagában célszerű azt ajánlani;
- az egyházi turizmus, tekintettel a püspökség által tervezett 2014-es nagyléptékű fejlesztésre a gravitáció elve alapján egyrészt erősíti a világörökség turizmusát is, ugyanakkor jelentős konkurenciaként jelenik meg,⁸⁰ rövid időn belül (akkor lesz jótékony a hatása, ha nem a meglévő turistákon generál majd további osztozkodást, hanem valóban plusz vendégkört és a turisták újabb rétegeit lesz képes vonzani);
- az örökségi emlékeknél, így a pécsi ókeresztény temető esetében is jellemző az egyszeri felkeresés, ezért mindig új és új látogatót szükséges elérni⁸¹;
- Pécs városa számos világi és egyházi rendezvénynek ad otthont. A 2015. évre tervezett európai kórusfesztivál (Europa Cantat) különös lehetőségeket rejt, ezekre a KET-ben majd ki kell részleteiben bontani. Ízelítőül önálló mellékletben csatoljuk a 2014. évi rendezvénynaport (V.1.1.o. fejezet), melyben színekkel jelöljük a nagy hagyományú turisztikai rendezvényeket, az egyházi rendezvényeket, és azokat a programokat amelyek témájuk, szervezőjük, megvalósulási helyszínük miatt szorosabban kapcsolódnak a világörökségi emlékekhez. A rendezvények széles köréből az alábbiakban kettőt emelünk ki, így:
 - o a POSZT⁸² és néhány fesztivál különleges pezsgést hoz évről évre a város életébe, jelentős turisztikai vonzerőt testesít meg. Felmerül az OFF POSZT-hoz való kapcsolódás lehetősége, a helyszín (látogatóközpont) jó lehetőséget kínálna ókori témájú színdarabok

⁸⁰ KSH gyorsjelentései, valamint a Magyar Turizmus ZRt. Turizmus elemzés, utazási tervek 2013-as tanulmánya is részletesen elemzik hazai és külföldi turisták költési szerkezetét, egy napra jutó átlagos költési hajlandóságát, az egy napos vendég napi fogyasztásának 1%-át, míg a több napra érkező 9%-át költi általában kultúrára, teljes átlagos napi költés 10-12 e Ft.

⁸¹ Magyar Turizmus ZRt. – Városi és kulturális turizmus Európában c. tanulmányban: „A kutatás eredményei szerint az európai városlátogatások elsődleges motivációja a desztináció kultúrájának megismerése. A kulturális vonzerők közül az épített örökség és a műemlékek népszerűbbek, mint a kulturális programok, események.”

⁸² Pécsi Országos Színházi Találkozó, az ország legnagyobb színházi seregszemléje, versenyprogram, off-program, szakmai beszélgetések, felolvasószínházak, koncertek, kiállítások. 2001-től Pécssett kerül megrendezésre, minden év májusában - júniusában.

értelmező-beavató előadásához is, ugyanakkor kísérőprogramként, a saját erejénél fogva, ma is kiugróan látogatott a POSZT ideje alatt.

- o a Pécsi Püspökség számos egyházi rendezvény szervezője, melyek a jelentősebb egyházi ünnepkörökhöz illeszkednek, és természetesen kapcsolhatók a világörökségi területhez, a témakör és a fizikai megvalósulási helyszín közelsége miatt is.

Erősségek	Gyengeségek
• a történelmi belvárosban, az egyházi központban foglal helyet; • a Cella Septichora Látogató Központ építészetiileg összefogja a látogatható sírépítmények jelentős részét; • a világörökségi emlékek közvetlen környezetében megélhető és bemutatható a kultúrák – korok egymásra épülése, mely erősíti az attrakciót; • az üvegtető megoldás, a város mai fizikai terébe és ezzel látványába is beemel a Cella Septichorát; • részben megvalósult az emlékek kitérője, a gyalogosok számára szolgáló információs rendszer elkészült; • vannak olyan meglévő attrakciók, melyek érezhető többletforrást jelentenek a világörökségi helyszínnek – pl.: POSZT; • a 2001-2006 között kidolgozott és megvalósított átfogó pedagógiai módszertani program, mely mozgósítani képes a város általános és középiskoláit; • alapstruktúrák kidolgozásra kerültek (arculat, ajándéktárgyak, beléptetés rendszere, idegenvezetések...).	• nehéz megközelíthetőség autóval, busszal, parkolás nem megoldott, a terület behajtási engedéllyel közelíthető meg; • a világörökségi elemek a térben elkülönülten helyezkednek el, az Apáca utcai emlékek látogatása nem megoldott (kérésre, átvezetéssel); • a látogató központ a helyhiány miatt csak korlátozottan képes a fogadó funkciókat ellátni; • a helyi környezet és turistabarát közlekedési eszközök választéka csekély, az útvonalak nem igazán kitaláltak (nincs megoldva a gyalogos kapcsolat a Zsolnay-negyed és a történelmi belváros között); • nem megoldott a városba autóval, autóbusszal érkezők irányítása; • hiányoznak a világörökséget népszerűsítő, azt a köztudatban tartó óriásplakátok, vagy egyéb népszerűsítő viszonylag állandó megjelenések; • nem megoldott az autóbusszos csoportok számára, a buszok parkoltatása a fel- és leszálláson túl; • a látogatóközpontban egy illemhely áll a vendégek rendelkezésére, a közelben sem működött a város nyilvános WC-t, bár az infrastruktúrája elvileg adott; • AVEC egyesületi szerepkör tudatos leépítése, nemzetközi szakmai kapcsolatok gyengülése; • a vendégnek a megváltott jegy mellé nem jár automatikusan az idegenvezetés, így sok látogató nem tudja, mit lát, a jegy ár-érték aránya csorbul.

Lehetőségek	Veszélyek
• a világörökséget erősítő és komplementer termékek széles kínálata megtalálható Pécsen, melyekkel az ókeresztény temető, mint turisztikai ajánlat összekapcsolható; • a történeti belvárosban, akár önállóan, akár a múzeummal, egyházzal összehangolt és megosztott fogadási funkciók, a meglévő üres vagy részben hasznosított épületekben; • Pécs vezérterme nem csupán pécsi, hanem nemzetközi vonzerővel bíró megyei ajánlatokkal (pl.: Villány) is összefűzhetők, a látogatók köre ezáltal bővíthető; • meglévő erős attrakciók vonzásának további kihasználása (ld POSZT), illetve bekapcsolódás keresett és célközönség – téma szempontjából illeszkedő tematikus ajánlatokba (pl.: egyházi turizmus), vagy azok markáns alakítása (római tematikus út); • az autóbuzos parkolás városi szintű megoldása a puffervón kívül, társítva az átmeneti megálló megerősítésével és megfelelő tájékoztatással; • a Káptalan utca 4. számú ingatlanból nyíló szabadtéri színpad funkciójának és infrastruktúrájának újragondolása, parkolási megoldás kialakítása; • összekapcsolódás a múzeumi jegyrendszerrel, összehangolt belvárosi kulturális ajánlat és programok létrehozása; • újabb hajós csoportokat szervező utazási irodák megnyerése, a hajós csoportok számára speciális rövidprogram kialakítása; • fejlődő nemzetközi utazási piacok megcélzása; • garantált rendezvények rendszerének kialakítása; • Pécs nemzetközi kapcsolatainak kihasználása az örökség turizmusban; • egyetemre és egyetemistákra építő ajánlatok és promóció.	• az EKF évben létrejött látnivalók, a Zsolnay Negyed, mint komplex kulturális látnivaló és szolgáltatás együttes megosztják a fizetőképes turisztikai keresletet; • a város közbiztonsága romlik, ez kihat a vendégek közérzetére és végső soron utazási döntésükre is; • a belvárosból a tömegközlekedés átrendezésével, üzletek költöztek el, ezzel együtt megindult a slamosodás, mely rontja a városképet, és kihat a közbiztonságra is; • a Pécsre érkező vendég átlagosan 1,9 éjszakát tölt el, válogat a felkeresendő látnivalók között, átlagosan maximum 2-3 kulturális programon vesz részt / néz meg, ill. a külföldi turisták számának és tartózkodásának stagnálása, további csökkenése; • a külföldi turisták arány csekély; • a vendég szempontjából is beolvadás a Zsolnay Negyedbe, az önálló arcát elvesztése, jellegtelené válás; • a ma kulisszaként kezelt Cella Septichora, mint világörökségi turisztikai termék nem tud érvényesülni (érték – ár arány a belépőjegyben?, megértés?, visszatérésre, betérésre csábítás?); • profi turisztikai marketing szervezet hiánya (névlegesen van, de funkcióját nem tölti be); • pusztuló műemlékek; • egyre fokozódó verseny, a régióban egyre fogyó turistáért; • külföldi turistát Pécsre vonzó kiállítások Budapestre kerülése (pl.: Zsolnay, Csontváry); • Pécs a 2002. évihez képest a vendégei 40%-át, a vendégéjszakái 30%-át veszítette el.

24. táblázat. Összefoglaló SWOT elemzés a pécsi világörökségi emlékek turisztikai hasznosításához, a fogadó infrastruktúra és az ajánlati lehetőségek vonatkozásában

Turisztikai ajánlati csomagok részletes leírásai megtalálhatóak ma is harkányi, pécsi, villányi szállodák ajánlatai között és a tdm szervezetek kínálatában. A következőkben részletesen a kiterjesztett világörökségi termékkel és a világörökségi termék leírásával foglalkozunk.

A kiterjesztett világörökségi termék meghatározó elemeinek rövid bemutatása

Székesegyház és Püspökvár

Pécs kiemelt látnivalója a Szent Péter és Pál Székesegyház (Bazilika), amely nemzetközi szintű vonzerőnek tekinthető. A Dómban lehetőség nyílik kombinált belépők megváltására és ezzel több szolgáltatás (Dóm, Dómmúzeum, Pincészet) igénybevételére. A Püspöki Palota csak nyáron, adott időszakban látogatható, így a kombinált belépő rá nem vonatkozik. 2014 januárjától a belépés a Székesegyházba ingyenes, korábban meglehetősen drága volt, de kedvezményes belépőjegyek is válthatók voltak. Az interpretáció kiadványokra, idegenvezetésre terjed ki. Különböző programokon is részt vehetnek a látogatók (pl. orgonahangverseny, kamarakoncertek a Püspökség kertjében), ezek megrendezése bizonyos napokhoz kötött, előzetes jegyvásárlás szükséges. Az épület jó állapotban van, azonban nem akadálymentes.

Dómmúzeum

A Dómmúzeummal való kapcsolás tartalmi, megértésbeli jelentős többletértéket adhatna, azon túl, hogy a fizikai közelség is kedvez az emlékek összekapcsolt bemutatásának. A Dómmúzeum nemzetközi jelentőségű román kori kőanyaga, önmagában is jelentős, és tapintható általa a történelmi kontinuitás.

Középkori egyetem

Az 1967-ben kezdődött Székesegyház körüli ásatások az Aranyos Mária-kápolnával együtt feltártak egy épületet a várfal és a Székesegyház között, amely a 11-14. század között a pécsi püspökök palotája volt. Ezt utoljára a 14. század második felében építették át. A Gerő Győző és G. Sándor Mária által vezetett ásatások során a püspök címerének előkerülése megerősítette, hogy az építető személye az

egyetemalapításban fontos szerepet játszó Vilmos püspök volt, aki feltehetően az egyetem létrehozása kapcsán alakíttatta át a korábbi palotát.

A Középkori Egyetemet a Zsolnay Negyed működteti, jelenleg korlátozottan, előre bejelentkezéssel, tárlatvezetéssel látogatható. Jegyek értékesítését, és tárlatvezetést a Cella Septichora Látogatóközpontban kérhet az érdeklődő.

Római emlékek ma még egy képzeletbeli tanösvény állomásaiként járhatók be a történeti belvárosban:

Római udvar

Pécs belvárosa alatt található a római kori Sopianae lakóházai, fürdői, középületei, utcái, a temetőben eltemetett halottak sírjai és régészeti leletek ezrei. A város egyik gazdag lakóházát és a hozzá kapcsolódó fürdőt itt, a Római Udvar alatt tárták fel. A fürdőépület konzervált falmaradványai az alsó szinten, az autóparkolóban ma is láthatók. A fürdő többi részét és a lakóépület falait a járószinten eltérő színű, az eredeti római kori alaprajzot követő burkolat jelöli.

Helytartói palota (belső térbe)

A késő római korban Sopianae Valeria provincia helytartói központja volt.

A helytartó (praeses) palotáját a Posta palota alatt és környékén a XX. sz. elején tárták fel. A gazdag épületegyüttes konzervált maradványainak vonalait követi a bemutatott rekonstrukció. Nem messze haladt a város középkori városfala is.

Helytartói palota (külső homlokzatra)

A Posta palota építésekor a XX. sz. elején tárták fel a római kori Sopianae egyik legfontosabb épületének, a helytartó palotájának romjait. Kevés, ma is látható maradványát az épület mögötti autóparkolóban állították helyre. Az itt látható falmaradványok a helytartói palota északnyugati szárnyának romjai.

Római közfürdő (Kereskedők Háza)

Sopianae egyik legnagyobb közfürdőjét itt, a kereskedők háza alatt és annak környékén tárták fel. A nagyméretű fürdőkomplexum rekonstruált falait és alaprajzát eltérő színű burkolat jelöli.

IV.3.2. Pécs/Sopianae Ókeresztény temetője, a világörökség része – látogatható emlékei, a pécsi világörökségi termék:

IV.3.2.1. Cella Septichora Látogatóközpont és az ókeresztény temető további látogatható emlékei

Központi épülete a Cella Septichora Látogatóközpont, mely 1000 m²-es védőépületével magába foglal több jelentős sírt és sírpítményt, így magát a Cella Septichorát (11.sz.), a Péter-Pál (1. sz.) és a Korsós (2. sz.) sírkamrát, a Nyolcszögletű sírkamrát (5. sz.), az újonnan feltárt XIX. (19.) és XX. (20.) sz. sír épületeket. A Látogatóközpontban látható a 2005. évi ásatáson a Káptalani épület nyugati oldalában megtalált római kori szarkofág, több téglasír, de láthatóak a középkori város és épületei falai, felfedve évszázadok egymásra is ügyelő építkezéseit.

A Cella Septichora Látogatóközpont emlékeit a látogatók egyénileg és kérésre és fizetés ellenében idegenvezetéssel is meglátogathatják. A túra minimális időtartama fél óra, az ideális 1,5.

A cella septichora fölött 200 m²-es üvegtető éjjel-nappal nyitva tartó impozáns és izgalmas „múzeummá” teszi a létesítményt.

Az épület akadálymentesített, a Korsós sírkamra kivételével minden elérhető kerekesszéssel is.

A bejárat folyosó a jegypénztárba, információ szolgálatba torkollik, a folyosón 1 mosdó a vendégek rendelkezésére áll.

A jegypénztár mellett színvonalas ajándéktárgyak vásárolhatók. Világörökségi arculatformáló ajándéktárgyak kifejlesztése valójában a világörökségi diploma átadó ünnepségre történő felkészüléssel indult el, mely folyamatnak része volt a krisztogram, mint világörökségi szimbólum levédetése (ld. V.1.1.m. fejezet). A ma itt látható, megvásárolható kínálat egy következetes és immár 13 éve tartó folyamat

eredménye. A látogató a tudományos igényű örökségi füzetekből, az egyszerű képeslapokból, gyerekek által kedvelt hűtő mágnesből egyaránt válogathat. Kiemelt szempont volt az identitásalakítás és értékközzvetítés, a mai kollekció törzsanyagát is a belső tartalommal bíró tárgyak képviselik, így a már említett ismeretterjesztő anyagok, helyi művészek arculatformáló tárgyai (pl.: Kertészfi Ágnes üvegtárgyai), valamint múzeumi műtárgymásolatok, mely tárgyak kapcsolódnak a római korhoz, a feltárásokhoz. Az ajándéktárgyak mintakollekciójának arculatformáló, és pécsi művészeket bevonó kialakítására jelentős program valósult meg (V.1.1.k. fejezet). A vendég ezt követően az építmény makettjét találja, a kiállításon a látogatót igényes, az ICOMOS által is elfogadott tablósor vezeti végig. Az épületben több multimédia eszköz is segíti a megértést.

Megjegyzés:

A Látogatóközpontban váltható jegy az Ókeresztény mauzóleumba és az Apáca utcai emlékekhez is. Utóbbiak látogatása átkíséréssel lehetséges. Az Apáca utcában megállító tábla, a vendéget eligazító tábla nem található.

Az Ókeresztény mauzóleumban van állandó teremőr, a jegyvásárlás lehetősége is adott.

Szükség volna a látogatók pontos nyilvántartására, az emlékek látogatottságának mérésére, a látogatókról pontosabb információk összegyűjtésére)!

A CSL alkalmas és használatos rendezvényi tér is, melyben az üzemeltetők különféle témájú kiállításokat is rendeznek. Tudva azt, hogy ezek az érdeklődés fenntartására, az ismételt becsábításra alkalmasak lehetnek, rendkívül fontos volna a látogató számára jelezni, azok alkalmi voltát, és azt a tényt, hogy tartalmukban nem kapcsolódnak az ókereszténységhez, a történeti kultúrához.

A kiállítás, annak létrejötte, hiányok

A 2004-2006-os beruházással párhuzamosan elkészült kiállítási forgatókönyv, melynek ma láthatóan az 1. üteme valósult meg.

A kiállítási terv, és annak legalábbis részbeni megvalósítása a beruházással párhuzamosan, annak részeként készült. Amiként a régészet tartogatott újdonságokat, az engedélyezési majd kiviteli terv is többször módosult, úgy vált szükségessé a kiállításnak a terekhez igazítása. A kiállítási tervet ezért (is) koncepció készítése, azt pedig régészeti hatástanulmány előzte meg, a kiállítási koncepció elfogadását követően a tervezés pedig egy egyéves kooperációs folyamat eredményeként született meg. A kooperációban részt vettek a Cella Septichora építész tervezői, a szakági tervezők, a vezető régész és a temető területén korábban is ásató régészek, a múzeum szakemberei, és a kivitelezés kulcselemeinek megvalósítói, filmes szakemberek és grafikusművész, művészettörténész és turisztikai szakember. Ebből a tervezetből álljon itt a kiállítási koncepció szellemiségét is megmutató bevezető, a rendezési elvek és módszertan.

„A kiállítási terv célja, hogy útmutatóként szolgáljon a Pécs(Sopiana) ókeresztény temető látogatható emlékeinek egységes bemutatásához. A kiállításnak a régészeti ásatások eredményeit kell bemutatni, figyelembe véve az UNESCO világörökségi előírásait, kiegészítve az egyháztörténeti, építészettörténeti és művészettörténeti ismeretekkel, geológiai megfigyelésekkel, a muzeológiai követelményeknek megfelelően, felhasználva a legújabb technikai lehetőségeket. A szakmailag hitelesen bemutatott, látvány gazdag és élményt nyújtó kiállítás közönségvonzó erejével biztosítani tudja a fenntartás rentabilitását, így hosszú távon tud hozzájárulni az épületemlékek megóvásához, műemléki védelméhez.

E munka keretében megfogalmaztuk a kiállítások egyes tereinek funkcióit, a látogatók fogadásának, vezetésének feltételeit, elkészítettük a kiállítási feliratok és magyarázó tablók szövegeit, összeállítottuk a szükséges színesítő és kiegészítő eszközök listáját, felsoroltuk a belsőépítészet számára a bemutatás igényeit és kidolgoztuk az egységes grafikai – vizuális arculatot. A kiállítási terv egyúttal biztosítani kívánja azt is, hogy összhang jöhessen létre a kiállítás és az alkalmazott marketing eszközök között, mind a tartalom, mind az arculat szempontjából.

A kiállítási terv a ROP program által támogatott elképzelések szerint, Bachman Zoltán építész tervező 2006. február 15-én módosított és a KÖH által 2006. február

16-án lepecsételt engedélyezési és kiviteli tervei alapján készült, a 2006. október 15-i kivitelezési állapot szerint módosított. Miután azonban egyes építészet és régészet szakmai kérdések vitája még nem zárult le, ezért várhatóan a kiviteli tervekben előfordulhatnak majd kisebb-nagyobb módosulások, így a Cella Septichora esetében a kiállítási terv nem tekinthető véglegesnek. A terv véglegesítéséhez szükséges egy szakmai egyeztetés és közös állásfoglalás a régészeti munkák teljes lezárását követően a régész, építész, belső építész, muzeológus, restaurátor, KÖH szakember részvételével annak érdekében, hogy a kiállítás kivitelezője pontos leírást kaphasson a kiállításokba beépíthető régészeti elemek pontos helyéről és a bemutatás lehetséges módjairól. Szükséges továbbá a belső építészeti tervek csatolása a jelen dokumentumról valamennyi kiállításra vonatkozóan.”

A kiállítási terv egységesített a névhasználatot, elsősorban a látogató szempontjait figyelembe véve alakította ki, megtartva a hétköznapi használatba átkerült (pl.: Korsós sírkamra, Péter- Pál sírkamra) elnevezéseket, egységesítve az arab és római számozást, és csak ott használva római számokat, ahol közkeletű elnevezés nem állt rendelkezésre (pl.: XIX., XX. sz. sírkamra), Cella Septichora együttes elnevezése pedig Cella Septichora Látogató Központ lett.

„A kiállítási koncepció hatóköre 12 feltárt és helyreállított emlék, illetve emlék együttes (sír, sírkamra, sírkápolna, temetőépület), ennek egységekre tagolása:

- a) Ókeresztény temető - Cella Septichora együttes:
 - Cella Septichora tere
 - Korsós sírkamra tere
 - Sírkamrák tere (XIX, XX., III. sz. sírkamra)
 - Péter - Pál sírkamra tere (Péter-Pál és IV. sz. sírkamra)
 - Nyolcszögű sírkápolna tere
- b) Ókeresztény mauzóleum
- c) Ókeresztény temetőkápolna (Apáca u. 14.)
- d) Ókeresztény sírépítmények (Apáca u. 8.)

A kiállítási terv alapelvei és feladatok:

Legfőbb alapelv: a kiállítás a látogatókért van! Célja a látogatók informálása, oktatása, tájékoztatása, figyelmük felkeltése, élmény-nyújtás.

Feladat

- Felkelteni és fenntartani az érdeklődést a város történelmi gyökerei iránt (dramaturgia!).
- Megértetni egy korszakot.
- Egységes egészként láttatni a temető emlékeit.
- Készíteni a látogatót a többi helyszín megtekintésére.

Üzenet

- 1600 év távlatának érzékeltetése.
- A 4. századi emberek hétköznapijainak közelebb hozása.
- Az egyediség, kuriózum tudatosítása.
- Egykori és mai térszintek szemléltetése, újkori bemutatóépület és folyosók szétválasztása az antik sírkamráktól

Megoldás

- új technikák és technológiák (fény, zene, digitalizálás) alkalmazása;
- a meglévő terek adottságainak kihasználására építve a bemutatást;
- interaktivitást biztosítva (a látogató aktív részvételével);
- fogyatékkal élőkre is gondolva (akadálymentesítés a kiállítóterekben, távlati tervként: Braille-írás, honlapok akadálymentesítése);
- az információk és azok hordozói közötti optimális megosztással: látvány a táblókon, leírás a kiadványban, érzékeltetés, megértetés a filmben, érdeklődés felkeltés, hangulat a diavetítésben;
- az emlékhelyek egységes bemutatása (a kiállítási tartalom, az alkalmazott eszközök és a vizuális megjelenés egységessége).

Az egységes bemutatás szempontjai

A bemutatás mindegyik téregységben tematikailag 3 részre tagolódhat:

- az adott épület elhelyezése a temető egészében
- a konkrét helyszín bemutatása
- a helyszínhez szabadon társított téma kifejtése Sopianae-hoz kapcsolódóan

További szakmai szempontok

- restaurátori, régészeti, muzeológiai,
- építészeti, műemlékvédelmi,
- földalattiság kifejezése építészeti és kiállítás technikailag (Cella Septichora esetében kiemelt feladat a római járósínt megértetése, jelölése – építészetben, kiállításban)
- a látogatók akadálymentes vezetése, biztonságuk és biztonságérzetük fenntartása
- történeti vezérelv érvényesítése, amely összekapcsolja a különálló tereket és hitelesen belehelyezi a látogatót az emlékek korába
- a különböző történeti korok emlékeinek egymás melletti-fölötti megjelenésének megkülönböztetése, magyarázata.

A temető sírépítményei a római korban egyedülálló, egymással semmiféle összeköttetésben nem levő épületek voltak. Sem a föld alatt, sem a föld felett nem lehetett „átjárni” köztük. Éppen ezért itt egy kényes építészeti kérdés alakult ki. Az építmények szintkülönbségei alapján azt is megkockáztathatjuk, hogy nem csak, hogy nem voltak egymással összeköttetésben, de nem is teljesen egy időben léteztek, jóllehet valamennyi a későrómai lakosság építészeti hagyatéka. Az ásatási és művészettörténeti eredmények alapján feltételezhetjük, hogy az épületek között kronológiai eltérés van. Ezért mind a kiállító tér építészeti kialakításában mind a kiállítás megtervezésében és kivitelezésében szükséges a sírok, sírkamrák különállóságát jelezni és a bemutatást úgy megoldani, hogy a megtevesztő katakombák hatása elkerülhető legyen.”

Az ütemek a ROP pályázaton belüli megvalósíthatóság és sürgősség alapján kerültek meghatározásra. Első ütemben az alapvető jelölések (külső és belső névtáblák, iránymutató táblák, térképek), a római emlékeket magyarázó, leíró táblák, egy – két

az emlékeket kontextusba helyező, a római életet, tárgyakat bemutató tablóval kiegészítve készültek el. Megvalósultak, a beruházás részeként beépített multimédia rendszerre, az első tartalmak, köztük: 3 rövidfilm (kettő a beruházásról, egy a római tárgyról), érintőképernyős taralom (bejárat folyosón elhelyezett touch panelre), a sírépítmények 3D-s animációi, azokból bemutató (a Cella Septichora mögötti észak-keleti falon lévő képernyőre), és a XIX. és XX. sírkamrák belsejét bemutató filmek. Elkészült továbbá az épület makettje, mely a fogadótérben kapott helyet. A bemutatáshoz szorosan kapcsolódó és a nyitáshoz szükséges további eszközök és programok is készültek, így:

- kiállításvezető a személyzet és külső idegenvezetők számára (felkészítéssel)
- a csoportos bejárás útvonalai is, azok tesztelésével (ez alapján egy rövid és egy hosszú program)
- kiállításvezetők a látogatók számára (német, francia, angol, magyar nyelven)

A Cella Septichora Látogató Központ kiállítása mellett, megújult az Ókeresztény mauzóleum, valamint az Apáca utcai emlékek bemutató tere, kiállítási tablói is. Ezek tartalmukban egymáshoz kapcsolódnak, együtt teszik teljessé a megértést.

Rendkívül fontos volna a 2. és 3. ütem megvalósítása. A teljesség igénye nélkül csak jelzésértékűen álljon itt, hogy mely elemek hiányoznak:

- a középkori falak, épületek magyarázata;
- a bejárat folyosó, mint időfolyosó;
- bejárat ajtón vízésés, fényjáték rávetítésével (projektor és technikai lehetőségek beépítésre kerültek a beruházás során);
- valamint azok a részletesen megtervezett interaktív elemek, melyek magát a történetet, az ókeresztény embereket keltik életre, és teszik ezáltal érthetővé és érdekessé a kiállítást.
- és végül, de nem utolsó sorban, az emlékek kontextusba helyezése, a katakombák hatást elkerülő értelmezése a sírépítményeknek.
- A melléklet részletesen tartalmazza a 2006-os kiállítási forgatókönyvet, mely pontosan rögzíti a helyszíneket, azokhoz adott értelmezést, bemutatási

javaslatokat, jelölve a megvalósulást, vagy annak hiányát. Ez a tervezet, az emlékek bemutatásának fejlesztéséhez kiinduló alapanyagként szolgálhat.

IV.3.2.2. A Látogatóközpont és az ókeresztény mauzóleum nyitva tartása, árai, egyéb szolgáltatásai

A turisztikai termék fontos része az ár, és az elérhetőség. (ld. V.1.1.I. fejezet)

IV.3.2.3. A világörökségi emlékek megtekintése, bemutatása, szolgáltatása, így a terméknek része a humán erőforrás

A Látogatóközpont szakemberei között több szakképzett nyelveket (német, angol, francia) beszélő idegenvezető van. A felkészítést, OKJ tanfolyamot a kollégák a beruházás éveiben módszeres, tervezett képzésen kapták meg, a tárlatvezetésre történő felkészítést régész szakemberektől úgyszintén.

A kiállítás bemutatását kiadványok, kiállítás vezetők is segítik.

A Látogatóközpont a 2007-es nyitás évében módszeresen bemutatásra került a pécsi idegenvezetőknek, akik szintén, amennyiben igényelték kaptak felkészítést az emlékekből. Az OKJ-s képzésen 10 fő vett részt, akik ma is vagy a világörökségi területen, vagy a püspökségen, múzeumoknál, vagy idegenvezetőként dolgoznak.

Pécsett is működik az idegenvezetők szakmai szövetsége, a helyi tdm szervezet által működtetett Tourinform irodánál mindig megtalálható egy frissített lista, az aktív idegenvezetőkről (15-20 fő). Rajtuk kívül jellemzően a külföldi csoportokat beutaztató cégek budapesti saját idegenvezetőket alkalmaznak, mely cégeknek az emlékek üzemeltetőjének 2007-től van rendszeres kapcsolata. Egyrészt érdemes a meglévő bázison a kapcsolatok elmélyítése, elsősorban tartalmi – szakmai és nem áralapon. A vendégektől és idegenvezetőktől visszacsatolást kaphat az üzemeltető, csoportra szabott programokat alakíthat, évszakra vagy témára, a látogatók érdeklődésére irányozottan. A partneri kör bővítésénél érdemes figyelembe venni a feltörekvő piacokat, így például a kínai és az egyre élénkebb orosz turisztikai küldő területeket. Az utazási szokások megváltozásával, az egyéni és főként on-line szervezéssel, a csoportos utakon belül a hangsúly változatlanul a hajós csoportok, a vallási turizmus, szervezett- incentive utak, és az ázsiai országokból érkező utakat szervezők irányába tolódik el.

A tárlatvezetés szerepe jelentős, hiszen az emlékek ezáltal válnak érthetővé, megélhetővé, és a felmérések tapasztalatai alapján, ekkor válik a belépőjegyár értékarányossá.

IV.3.2.4. A csomagolás, arculat, népszerűsítés, információadás

A világörökségi helyszín arculata az évek során változott, mai jelképe csak részben használatos, a világörökségi embléma, UNESCO logó használata esetleges.

Az emlékek elnevezése a különböző felületeken történő megjelenésekben, vendégirányításban nem következetes.

Arculatában ma már szinte teljesen beleolvadt a Zsolnay Negyedbe, mint világörökségi kiemelkedő érték nem hagy önálló, megkülönböztető lenyomatot.

A bemutatás népszerűsítés ma is használatos alapjai 2001-2006 között kidolgozásra kerültek. Ezek módszertani és tartalmi szempontból is értéket jelenítenek meg, hazai és külföldi közönségnek egyaránt.

Kiemelkedőek az örökségi füzetek, a tematikus leporellósorozat, a pedagógiai program, a valamikor elindult, mára elhalt egységes arculat, melyhez tartozó szimbólumrendszert (krisztogram) a tulajdonos, kezelő (pécsi önkormányzat) levédette.

A krisztogram, mint jelkép értékeit, leírását, használati módjait a V.1.1.m. fejezetben kerülnek részletezésre. A jelkép melletti döntést indokolta a sírépítmények sokasága, az az igény, hogy azokat szellemi síkon, de megfoghatóvá tehető módon szükséges összekapcsolni.

IV.3.2.5. A világörökségi helyszín mint termék eladási - értékesítési csatornái

- interneten, saját és társoldalakon;
- Pécs turisztikai kártyával;
- Zsolnay Negyedben önállóan, és örökségi csomagban;
- jegymester rendszerén keresztül;
- beutaztató irodák által (a nyitáskor kiépített kapcsolatok működnek ma is, 5 beutaztató iroda hozza az elsősorban külföldi közönséget, csoportokat);
- potenciális lehetőséget jelentenek a szálláshelyek.

IV.3.3. Turisztikai kapcsolatrendszer, szereplők

IV.3.3.1. A legfontosabb szereplők és aktivitásaik⁸³:

- Városi önkormányzat: korlátozott városmarketing aktivitásokat folytat, amely elsősorban kiadványok megjelentetésére, néhány hirdetésre, a városi honlap működtetésére (www.pecs.hu), városi események megrendezésére (elsősorban kulturális intézményein keresztül), helyi médiumok fenntartására terjed ki. A marketing feladatokat a Zsolnay Kulturális Negyed üzemeltetőjére telepíti. A pécsi önkormányzat hivatalos portálján www.pecs.hu oldalon is választható turista oldal (jobbaldalt fent). A turisztikai oldalon a világörökségi emlékek sem a látnivalók, sem a kultúra rovatban nem szerepelnek, a programok között egy éppen aktuális húsvéti ajánlat volt a vizsgált időszakban olvasható. Hosszas keresés után a kitartó olvasó, netező a városnézőben menüpont, látnivalók almenü, kiállítások – leletek al-almenüpontban találhat rá a világörökségi emlékekre, inkább régészeti – műemléki leírással, mint turisztikai ajánlatként, melyek között a Cella Septichora Látogatóközpont nem szerepel (sem bármely látogathatósági információ, ráadásul a ma nem látogatható cella trichorával kezdődik a bemutatás). A világörökségi emlékek nem jelennek meg a fotógalériában sem. A világörökségi logókkal a város honlapján nem találkozunk.
- TÉDÉEM Pécs, ma IrányPécs Nonprofit Kft.: helyi desztinációmenedzsment szervezet, mely önálló költségvetéssel, jórészt átadott IFA bevételekből és pályázati forrásokból tartja el magát. Működteti a Tourinform Irodát, városi turisztikai weblapot (www.iranypecs.hu), készít turisztikai kiadványokat, létrehozta a városi turisztikai táblarendszer első elemeit (térképes táblák, köztük világörökségiek, iránymutató táblák, műemléki leíró táblák), melyekből sajnálatos módon éppen a 2014-es turisztikai szezonra a térképes táblákat, azok információtartalmának bővítésére hivatkozással, leszedte. A társaság a Felső-Sétatéren üzemeltet a turisztikai szezonban információs pontot, kerékpárkölcsönzést. A korábbi években elindult pécsi sétákat kiszélesítve a

⁸³ A világörökségi helyszínhez kapcsolható vállalkozások listáját a V.1.1.n. fejezetben kerülnek kilistázásra.

weblapján is kínálja, az elmúlt években elkezdett működni a városi turisztikai kártyarendszer. A helyi tdm szervezet fő feladata a vendégfogadási feltételek megteremtése, a fejlesztések koordinációja, sajnálatos módon azonban ezen a téren történt a legnagyobb visszalépés (problémák felsorolását ld. a fogadási infrastruktúra pont alatt). A helyi tdm szervezet arculata, amiként weblapja sem önálló, egészében beintegrálódott a Zsolnay Negyed marketing rendszereibe. Ez praktikus azt is jelenti, ha a www.iranypecs.hu-n keresünk programot, akkor egy az egyben a Zsolnay Negyed kulturális programajánlata jelenik meg. Ez önmagában nem volna baj, viszont az oldal nem tartalmaz turisztikai szempontú válogatást, elsősorban a helyi lakosokra gondolva a legszélesebb programkínálatot jeleníti meg. A szálláskereső nem tartalmazza valamennyi pécsi kereskedelmi szálláshelyet, a legnagyobb szállodák azonban kereshetőek és foglalhatóak az oldalon. A szálláshelykereső viszonylag lassan töltődik le, a váltás a szálláshelyek között nehézkes, vendégértékelés nem kapcsolódik hozzá, így a valódi oldalkeresettség, használatot nehéz megítélni. A világörökségi emlékek megjelennek a látnivalók között és a pécsi séták programjaiban. A látnivalók menüben az emlékek abc rendben fotóval hosszabb leírással szerepelnek, minden egyes emléknél a bemutató szöveg legvégén feltüntetve a nyitva tartást, árakat, jegyváltást. Sem a főlapon, sem az aloldalakon nem jelenik meg sem az UNESCO, sem a világörökségi, sem a pécsi világörökségi logó. A honlap teljes körű információt ad angol és német nyelven is.

- Zsolnay Örökségkezelő Kulturális Nonprofit Kft – Zsolnay Kulturális Negyed: az EKF projektév után jött létre, mint a pécsi önkormányzat kulturális mamut-vállalata. Működteti a Zsolnay Negyedet, Kodály Központot, Világörökséget, Középkori Egyetemet, a Művészetek és Irodalom Házát, az M21Pécsi Galériát, a Boldogság Házát. Ebbe a szervezetbe olvadt bele a Pécsi Kulturális Központ és Ifjúsági Ház is, a Bóbita Bábszínháznak a tereiben otthont ad. Sok tekintetben az IrányPécs Kft működését is meghatározza (arculat, információszolgálat, népszerűsítés...). A város kulturális kínálatát, a világörökségi emlékeket is beleértve bevitte a jegymester rendszerébe. Az

által működtetett honlap, www.zsn.hu, a város kulturális programjairól és az általa működtetett látnivalókról széleskörű információt ad. Bizonyos tartalmak, többnyire szűkítetten megjelennek angol és/vagy német nyelven is (a világörökség német nyelven).

- Pécs/Sopianae Örökség Kht., ma Világörökség Gondnokság a Zsolnay Örökségkezelő és Kulturális Nonprofit Kft-n belül működik: Cella Septichora Látogatóközpont kezelője, tevékenységi köre elsősorban az ókeresztény értékek menedzselésére terjed ki, de több színvonalas városi általános, illetve tematikus kiadványt is megjelentet. Az elmúlt években Pécs város örökségéhez és elsősorban a világörökséghez illeszkedő ajándéktárgyakat fejlesztett ki, és elkezdte azok piacra vitelét, kialakította és bevezette a pécsi világörökségi arculatot, és széleskörű adatbázis segítségével feldolgozta Pécs örökségét turisztikai bemutatás szempontjából (nemzetközi honlap-rendszeren keresztül ma már elérhető). A ROP 1,5 milliárdos világörökségi beruházás keretében széleskörű sajtóaktivitást folytatott, továbbá készített a világörökségi kiállításához multimédia anyagokat, 3D-s animációkat, rövidfilmeket, amelyek mint marketing eszközök a következő évek promóciós munkáiban jól hasznosíthatók. Az örökségmarketing mellett a Kht. a lakossági kapcsolatok fejlesztésében is komoly szerepet vállalt fel, elsősorban a lokálpatriotizmus erősítése és a pedagógia oldaláról. A világörökség gondnokság színvonalas honlapot működtet, www.pecsorokseg.hu cím alatt, magyar, német és angol nyelvű tartalommal.
- Pécsi Egyházmegye (Püspökség) Rendezvényszervező és Programirodája (napjainkban alakul át, a turisztikai szervezet megerősödik): a Püspökséghez tartozó látnivalók, attrakciók üzemeltetőjeként jellemzően ezek promócióját végzi. A dunai hajóúton résztvevők számára szervezett látogatásokat fogad Pécs, kiemelten az egyházi értékek megtekintetésére. Ugyanakkor a város és a Pécsi Püspökség közötti kapcsolat nem elég intenzív, a végzett aktivitások összehangolása nem valósult meg, az együttműködés korlátozott, holott a helyi erők mozgósításában, a turisták fogadásában, a kulturális események szervezésében igen erős partner lehetne.

- Pécsi MJV Önkormányzata Janus Pannonius Múzeum a „Múzeumutca” kiállítótereinek, múzeumainak gazdája, igen korlátozott forrásai miatt marketingtevékenysége eseti, kis hatókörű (honlap, néhány kiadvány). A www.jpm.hu weblapot működteti, melyen a világörökségi emlékekről nem tesz említést, kizárólag az általa üzemeltetett gyűjteményeket mutatja be.
- Mecsekerdő Zrt. a Mecsextrém Park megnyitását viszonylag jelentős marketingkampány előzte meg, több kiadvány, óriásplakát, járműreklám és információs tábla felhasználásával. Az Állatkertnél, a Terrárium és Akváriumnál is felhívják a figyelmet az új attrakcióra, az országos szintű ismertség azonban még alacsonynak mondható.
- Duna-Dráva Nemzeti Park Igazgatósága: természeti látnivalók (Pintér kert, „Pokol” Tettye barlang, Jakab-hegy, Melegmágy-völgy, Kelet-Mecsek Tájvédelmi Körzet, Abaligeti barlang és Denevér Múzeum) kezelője, korlátozott marketing, de jelentős turisztikai aktivitásokkal.
- Pécsi Rendezvényszervező Kft., korábban az Expo Centert működtető szervezet viszonylag széleskörű, országos kampánnyal hirdeti fő programjait, a városban tájékoztató táblák, a Tourinform irodában kiadványok találhatók. Az éves marketingbüdzsé 80-100 millió Ft körül mozog. Ez a szervezet többször átalakult mára, a helyi tdm szervezettel egybeolvadt.
- Pécsi Pannon Filharmonikusok: önálló arculatot dolgoztatott ki a zenekar menedzsmentje, amely kiadványain, honlapján is megjelenik. Kiemelt arculati elem a komolyzene, mint élményt nyújtó, mindenki számára hozzáférhető és „könnyen fogyasztható” termék megjelenítése, a kompromisszumok nélküli minőség kommunikációja. Modern arcúata a fiatalabb korosztályok megcélzását szolgálja. A Pannon Pocaklakó program keretében a kismamák ingyenesen látogathatják a koncerteket, az 1Forintos programsorozat a hátrányos helyzetű csoportoknak szól, míg a Fűlszöveg program célja, hogy beszélgetős est keretében bemutassák a másnapi koncerten fellépő művészeket, betekintést engedjenek a műhelytitkokba, részleteket játsszanak el a darabokból. Emellett marketingaktivitásai elsősorban a programokhoz kötődnek.

- Magyar Turizmus Zrt. Regionális Marketing Igazgatósága: a régió marketingjét a RMI vállalja fel, tevékenységei között regionális és tematikus kiadványok megjelentetése, vásárokon, kiállításokon való részvétel, regionális portál üzemeltetése szerepel. Városi szintű aktivitásokat azonban nem, vagy csak alkalmanként folytatnak, korlátozott lehetőségeik miatt. Az általa működtetett weblap, a www.deldunantul.hu, a régió látnivalóit, programjait kínálja. A pécsi világörökségi emlékekről a kiemelt ajánlóban nem tesz említést (míg például a görcsönyi katolikus templomról igen), és kultúra menüpont alatt sem ajánlja. Pécshez az alábbi eléréssel jutunk: Régióról / Dél-Dunántúl /jellemző helyek – 3. oldal – Pécs. Azonban az egy-két oldalas városbemutatóban a világörökségi emlékek nem szerepelnek, illetve az alábbi kontextusban, mint a várostörténet része jelennek meg:

„Ezek között különös helyet foglalnak el a késő római ókeresztény temető emlékei, melyek a mai belváros északnyugati részén, a Székesegyház környékén maradtak fenn, átvészelve sok évszázad viharait. Az emlékek mind építészeti, mind művészeti páratlan alkotások, amelyek 2000 óta az UNESCO világörökség részét képezik. Ugyanitt található Pécs leglátogatottabb, emblematisztikus műemléke, a jellegzetes, négytoronyú Bazilika. Méretei, építészeti megoldásai, gazdagon aranyozott díszítése, és híresen szép hangú orgonája mindenkit magával ragad.”

- Nem turisztikai szereplő, de abban meghatározó szerepet játszhat a Pécsi Tudományegyetem. Egyrészt a diákjai, oktatói általi közvetlen érdeklődés, a szemléletformálás, a képzései, valamint az általa szervezett konferenciák, rendezvények által.
- pécsi székhelyű, beutaztató irodák. Az internet térnyerésével jelentősen csökkent a szerepük, ugyanakkor szükséges a velük való együttműködés az információk korrekt átadása. (a buszos beutaztató cégekre ugyanez érvényes).

SZERVEZET	TURISZTIKAI SZEREP	WEBLAP	EGYÉB
Pécs MJV Önkormányzata	intézmények fenntartója, ZSN és Irány Pécs NKft tulajdonosa, közterületek gazdája, rendezvények szervezője	www.pecs.hu	világörökségi információ elavult és nehezen megtalálható a honlapon
IrányPécs NKft.	működteti a Tourinform Irodát, a város turisztikai házigazda szervezete	www.iranypecs.hu	részletes, aktuális információk magyar, angol, német nyelven a világörökségről is, UNESCO logó, világörökségi logó nélkül
Zsolnay Örökségkezelő Kulturális Nonprofit Kft	a ZSÖK működtetője, a pécsi világörökségi emlékek gazdája, számos városi rendezvény és átfogóan a pécsi városmarketing felelős szervezete	www.zsn.hu	a világörökség fül a világörökség gondnokság által működtetett oldalra visz, az információk teljes körűek, frissek, megtalálhatóak magyar, angol, német nyelven
Világörökség Gondnokság a Zsolnay Örökségkezelő és Kulturális Nonprofit Kft-n belül	Pécs/Sopianae Ókeresztény temetője a világörökségi emlékek kezelője, üzemelteti és menedzseli a Cella Septichora Látogató-központot az Ókeresz-tény mauzóleumot és az Apáca utcai emlékeket	www.pecsorokseg.h u www.zsn.hu	színvonalas, friss weblap, magyar, angol, német nyelven
Pécsi Egyházmegye	vallási élet központja, számos műemlék működtetője, rendezvénynek gazdája, világörökségi helyszín tulajdonosa	http://www.pecs. egyhazmegye.hu/	a pécsi világörökségi emlékek nem jelennek meg a weboldalán
Janus Pannonius Múzeum	számos kiállítás, gyűjtemény kezelője, jelentős a múzeum- pedagógiai kínálata, régészeti feltárássra jogosult	www.jpm.hu	a pécsi világörökségi emlékek nem jelennek meg a weboldalán

SZERVEZET	TURISZTIKAI SZEREP	WEBLAP	EGYÉB
Mecsekerdő ZRt.	a Mecseextrém Park tulajdonosa és működtetője	www.mecsextrem.hu	nincs közvetlen kapcsolat a világörökséggel
Duna-Dráva Nemzeti Park (DDNP) Igazgatósága	számos természeti érték kezelője, üzemeltetője Pécsen és a megyében, turisztikai aktivitása jelentős	www.ddnp.hu	nincs közvetlen kapcsolat a világörökséggel
Pécsi Rendezvényszervező Nkft	számos pécsi rendezvény gazdája, mára egybeolvadt az IrányPécs Kft-vel illetve működteti az Expo Centert	www.expocenterpecs.hu	nincs közvetlen kapcsolat a világörökséggel
Pécsi Pannon Filharmonikusok	nemzetközi rangú zenekar, jelentős marketing aktivitással	www.pfz.hu	nincs közvetlen kapcsolat a világörökséggel
Magyar Turizmus Zrt. Regionális Marketing Igazgatósága	igen jelentős turisztikai szervezet, szerepe a vendégek vonzásában országos és nemzetközi marketingben kiemelkedő	www.deldunantul.hu	weblapján a pécsi világörökségi emlékek nem jelennek meg
Pécsi Tudományegyetem (PTE)	25.000 egyetemista, minden 10. külföldi számos konferencia, kongresszus gazdája	www.pte.hu	nincs közvetlen kapcsolat a világörökséggel
pécsi beutaztató utazási irodák	hazai és külföldi közönség beutaztatása, konferenciák, kongresszusok szervezése, nemzetközi aktivitás	Tensi Utazási Iroda, Pécs Questor Utazási Iroda, Pécs OTP Travel, Pécs Neckermann Utazási Iroda, Pécs Istria 94 Utazási iroda, Pécs Vista Utazási Iroda, Pécs	részleges kapcsolat a világörökséggel

25. táblázat. Összefoglaló táblázat a legfontosabb turisztikai szereplőkről és azok tevékenységéről

IV.3.3.2. Turisztikai kapcsolatrendszer országos szint

A tdm kialakítása a 2005-től 2013-ig szóló Nemzeti Turizmusfejlesztési Stratégiában meghatározott országosan kiemelt turisztikai szervezet- és rendszerfejlesztési feladat volt. A turisztikai házigazda szervezetek országos kialakításához két körben a regionális operatív programokból forrásokat is rendeltek, melynek eredményeként

létrejött a tdm szervezetek országos rendszere, hálózata. A módszertani útmutatót, 2008-ban nyugat-európai minták alapján dr. Lengyel Márton vezetésével készítették el hazai turisztikai szakemberek. A tdm szervezetek három szintjének helyi / térségi / országos létrehozását célozták meg több ütemben. 2014-ig a helyi tdm szervezetek jöttek létre, az országos szint feladatait a Magyar Turizmus Zrt. látja el, a közbülső, térségi szintek szerveződése elmaradtak. Az elképzelések szerint a helyi tdm-ek feladata elsősorban a turisztikai termékfejlesztés és a vendégek fogadása, a második és harmadik szint feladata pedig kifejezetten turisztikai marketing és népszerűsítés, vendégek desztinációkba csábítása. Mára létrejött a tdm szervezetek országos szövetsége, a tdm szervezetek működtetik a Tourinform irodákat, melyek országon belüli egymáshoz kapcsolódása nem új keletű.

A világörökségi szervezetek munkáját koordinálja, összefogja a Világörökségi Titkárság, mely szervezetnek szintén voltak kezdeményezései a hazai világörökségi helyszínek turisztikai szempontú közös megjelenítésére is.

A világörökségi gondoksnak tehát országon belüli turisztikai kapcsolódások keresését érdemes a helyi tdm szervezeten keresztül megvalósítani, a turisztikai vendégfogadási és népszerűsítő tevékenységek ellátásában szintén fontos a kooperáció.

A világörökségi emlékekbe vendégküldés szempontjából, kiemelten érdemes volna az alábbi desztinációkkal átgondolni az együttműködés lehetőségeit:

- **Harkány**, mint a régió második legjelentősebb vendégéjszaka számmal bíró, gyógy turisztikai célterülete (a vendégek tartózkodási ideje hosszabb, akár két hét is lehet) – részletes leírását és indoklását a IV.3.1. fejezetben megadtuk,
- **Villány**, mint nemzetközi vonzerővel is bíró, bár vendégéjszaka számát tekintve kisebb súlyú (évi 30.000 vendégéjszakát realizáló), elsősorban borturisztikai célterület, Harkánytól 20, Pécsről 45 km-re – részletes leírását és indoklását a IV.3.1. fejezetben megadtuk,
- **Budapest**, mint a legjelentősebb küldő területe Pécsnek és Baranyának, és mint római emlékekben gazdag desztináció,

- **Szombathely** /Savaria, mint a Márton Út (Szent Márton európai kulturális útvonal - Via Sancti Martini) része, és mint jelentős római kori emlékekkel bíró desztináció,
- **Pannonhalma** – világörökségi emlék, és a Mária út része, a vallási turizmus kiemelkedő állomása,
- **Hévíz**, mint olyan jelentős (2014-ben Budapest után a legnagyobb vendégéjszaka szám és forgalom itt realizálódott) gyógy turisztikai desztináció, ahonnan évtizedek óta ajánlanak például az Alföldre is autóbuszos programokat a vendégeknek.

IV.3.3.3. Turisztikai/örökségi kapcsolatrendszer nemzetközi szint

Határ menti együttműködések

Elsődleges és természetes kapcsolódás keresés a déli határ menti területekkel adódik. Eszékkel való kapcsolódás kibontása javasolt a KET-ben, Sopianae – Mursa hadiút, Mursa, mint katonai és egyházi központ egykori meghatározó szerepkörei miatt is. Az együttműködésnek különös hangsúlyt adhat a római kori történelmi kapcsolódáson túl az is, hogy az eszéki regionális reptér mára több charter járatot indított Európa különböző országaiba. Eszék Pécestől délkeleti irányban mintegy 60 km-re, egyórányi autóútra kerül el, Horvátország EU csatlakozásával pedig a közös fejlesztések, a mobilitás is könnyebbé váltak. A turizmus számára további potenciált rejt a Dráva folyó és folyókorridor, mely 5 országot (Olaszország, Ausztria, Szlovénia, Horvátország, Magyarország) köt össze. A Dráva folyókorridoron érdemes lenne feltárni történelmi vonalon a kapcsolódási lehetőségeket, illetve egyéb turisztikai együttműködési formák is erősödhetnek, a turizmus egyéb formáinak összefűzésével, például, horgász-, kerékpáros-, falusi turizmus. A szelíd turizmus, vagy öko-turizmus és a kulturális turizmus egymást jól kiegészítő turisztikai termék.

A 2014-2020-as tervezési ciklusban a régió számára CBC program kerül kidolgozásra (várhatóan 2014 év végén kerül meghirdetésre), mely nagy valószínűséggel pályázati támogatást is jelent majd a nemzetközi együttműködésben megvalósuló oktatási és turisztikai projekteknek is.

Nemzetközi zarándokutak

A nemzetközi zarándokutakhoz való kapcsolódás mind a téma, mind a földrajzi helyzet szempontjából is természetesen adódik. A területen halad át a Mária Út, a Kárpát-medencén áthaladó legjelentősebb spirituális zarándokút, abból pontosan az M02-vel jelölt. Az út a szlovákiai Olsztynból indul és a boszniai Medzsugorjéig vezet. Ófalu – Püspökszántlászló – Pécs – Máriagyűd a térségben a kiemelt megálló. A keresztút 1450 km hosszú, egyes szakaszai még építés alatt vannak.

Tervezik kialakítani az M03 Déli Út név alatt a Mariazell – Pécs – Szeged – Csíksomlyó zarándokutat is (www.mariaut.hu).

Szent Márton Út – 2005-ben az Európa Tanács a Szombathelytől Toursig tartó útvonalat Európai Kulturális Útvonallá nyilvánította, hogy bemutassa Szent Márton életét és kultuszának kiemelkedő emlékeit. Szombathelytől kiindulva pedig a hazai egykori római provincia városaihoz vezetnek tematikus utak, így ajánlanak egy Szombathely – Pécs, Via Sopianae utat is.

AVEC

A világörökségi emlékek kezelése, menedzsmentje és akár a népszerűsítése szempontjából is említésre méltó nemzetközi hálózat az AVEC (Európai Kulturális Városok Szövetsége), melynek Pécs alapítója volt, első körös elnökségét és titkárságát is adta. A nemzetközi hálózat 2000. október 9-én alakult. Mára Pécs már nem is tag. Pécs 2010-ben, az Európa Kulturális Fővárosa évében tagdíj be nem fizetésével, önkormányzati hatáskörű döntéssel lépett ki a nemzetközi egyesületből. Az éves tagdíj 1 millió forint volt, az alapítástól az aktív tagságig az AVEC-en keresztül, annak jóvoltából elnyert és megvalósított kulturális – örökségi projektek támogatásértéke elkerülte a 100 millió forintot.

Az AVEC hálózat több európai projektet hozott a városnak, szakmai háttérrel és nemzetközi partnerséget biztosított az Örökség Ház, mint menedzser szervezet koncepciójának, valamint a Látogatóközpont tervének elkészítéséhez, és az örökségmenedzser posztgraduális képzés tematikájának kialakításához is.

Az AVEC hálózatban való részvétel hatással volt a pécsi örökségmenedzsment munka kiépítésére.

A szellemiségét jól szemléleti az alábbi idézet a chartából:

„Az örökség

Egy város – illetve egy terület – kulturális öröksége nem korlátozódik csupán az érintett területen hosszú évszázadok alatt felhalmozódott ingóságok és ingatlanok összességére. Az örökség részét képezi az a folyamatosan változó történet is, mely apáról fiúra száll, és amelyben megfogalmazódik mindaz, ami az adott közösséget megkülönbözteti másoktól, illetve ami az emberiség többi tagjához köti.

Az örökség ugyanakkor mindazon találkozások, illetve egymást követő külső hatások nyomait is magán viseli, melyek az adott hely sajátos arculatának kialakításában szerepet játszottak. Úgy is mondhatnánk, az örökség mindazon pillantások összessége, melyeket az emberek közös örökségük ezen - a maga nemében egyedülálló - részére vetettek.”

IV.4. A megőrzési állapot elemzése a beavatkozások szükségességének megjelölésével

Sopianae római kori település ókeresztény temetőjének néhány sírépítményét az EU támogatásával egy hosszabb helyreállítási periódus eredményeként 2006-ra fejezték be a szakemberek. A bemutatás magas színvonalú, igényes építészeti koncepció mentén született meg. Az együttes központi eleme az úgynevezett cella septichora, a hétkaréjos temetkezési hely, amelynek építését valószínűleg sohasem fejezték be, és így soha nem használták a tervezett funkcióra a 4-5. században. Ennek környezetében, a késő római temető területén még számos sírépítmény ismert, amelyek közül 6 bemutatása valósult meg az elmúlt évtizedben, illetve egy, az ókeresztény mauzóleum műemléki bemutatását ezen a területen már az 1980-as évek közepén elkészítették.

Összességében elmondható, hogy a fennmaradt emlékek konzerválása és bemutatása kiállta az idő próbáját, és méltóak a 2000-ben megítélt világörökségi címre. Az elmúlt évek új kutatási eredményei a bemutatás szempontjából néhány új

aspektust tártak föl, a régészeti elemek újabbakkal bővültek, valamint a pályázat megvalósítása során, elsősorban az építési költségek szűkössége miatt néhány muzeológiai szempontból jelentős elem nem készülhetett el, illetve befejezetlen maradt (ld. 26. táblázat).⁸⁴

IV.4.1. Általános észrevételek⁸⁵

A bemutatás problémái között a legfontosabbnak azt tartjuk, hogy az eredeti helyzetben megőrzött és élményszerűen bemutatott sírkamra és a modern járószint viszonya nem képes érzékelteni a sírhelyek eredeti viszonyát az eredeti környezetben. Egy kivételtől eltekintve nem tudatosodik a látogatóban, hogy a sírkamrákba a halottat, a mai kriptákhoz hasonló módon, a késő római járószintbe ásott aknán, majd a kamra földalatti bejáratí részén keresztül emelték be a többnyire boltozott zárt térbe. A temetés után a bejáratínyílást szárazon rakott kőfallal bezárták, majd a sír előtt megnyitott aknát visszatemették. A szakirodalomban ismert rekonstrukciós rajzok többsége is úgy ábrázolja a temetkezési helyet és a fölötte lévő cella memoriae-t, mintha mindkettő rendszeresen bejárható lett volna. Példa rá a közeli kővágószőlősi kétszintes késő római mauzóleum, amelynek Hajnóczi Gyula tervei alapján elvégzett helyreállítását az egykori Uránbánya Vállalat finanszírozta. A Vállalat megszűnését követően az üzemi terület őrízetlenül maradt és a védőépület vandál kezek áldozatává vált. A bemutatás során a tervező eredeti szándéka szerint a falképeket rejtő sírkamra bejárható lett volna a látogató számára. A téves felfogással szemben a világörökségi helyszínen reálisan be kell tudni mutatni a sírkamrák használatának a módját.

Az ókeresztény sírépület-együttes látványával kapcsolatban elsőként és kiemelten megfogalmazott hiányérzetünk, a római kori járószinteknek, illetve a használat módjának hiteles bemutatása, de legalább érzékeltetése. A sírkamrák, mint említettük, eredetileg nem érintkeztek a külvilággal, teljes tömegükben a térszín

⁸⁴ Erre vonatkozóan az elmúlt években több kritika és ajánlás is megfogalmazódott, pl. Visy Zsolt ajánlása az ICOMOS felé (V. Mellékletek, 1. társadalmi egyeztetés 3. sz. melléklete; Visy 2007). Ezek egy része azóta felülvizsgálatra szorul vagy a kívánt változtatások megszűntek.

⁸⁵ Az egyes sírkamrákhoz tartozó állapotbemutatást és műemléki bemutatására vonatkozó kommentárokat ld. még a III.1. fejezet képanyagában.

alatt álltak. Természetesen vonatkozik ez a sírkamrák bolthátának a megjelenésére is. Különösen szembetűnő például a 19. [XIX.] számú sírkamra boltozata külső felületének a látványa. A lejárati ugyanis objektív okok miatt nem mutatható be közvetlenül, a sírpítmény a körüljáró útról a bejárat ellentétes oldal felől látható. Valószínű, hogy a boltháton kisebb vastagságú feltöltésen a sír fölötti cella memoriae padozata lehetett. A bolthát falzatának a minősége nem olyan színvonalú, hogy a nagyközönség számára érdekes információval szolgálhatna a korszak falazástechnikájáról (41. kép). Itt a probléma megoldását tovább nehezíti, hogy ismereteink szerint a középkorban a sírkamra beszakadhatott. A boltozat átszakadt felületére – az ásatási napló tudósítása szerint – két téglát helyeztek, majd visszatöltötték a gödröt. Ennek a beszakadásnak a megmutatása részletes információs panel elhelyezése nélkül nem látszik célravezetőnek. Hasonlóan kérdéses a 20. [XX.] számú sírkamra boltozatának bemutatása felülről.

Az értékes falfestések megtekintése interaktív módon ma nem lehetséges. Különösen hiányoljuk például a 19. és 20. sírkamra belső látványának a részletekbe menő tanulmányozásának a megvalósíthatatlanságát. A sírkamra fölött, a védőépület tartószerkezetén felszerelt képernyő egy végtelenített filmet mutat be. A kérdéses látvány megtekintéséhez adott esetben a teljes filmet végig kell néznie a látogatónak.

Összességében fel kell hívni az üzemeltető és kezelő szervezet figyelmét a szegényes és hiányos információs anyag bővítésének a szükségességére. A tájékoztatás természetesen nem elegendő egyetlen nyelven, hanem a turisztika statisztikai adatok ismeretében legalább angolul szükség lenne megfelelő írásos tájékoztatásra, illetve többnyelvű (német, olasz, esetleg szerb, horvát, szlovén) audio-vizuális guide üzembe helyezésére.

Bejárható, vagy megtekinthető temetkezési helyek bemutatásánál igyekeznek a megtalálás állapotát bemutatni, még akkor is, ha a bolygatott és kifosztott kamra nem a temetés állapotának megfelelő látványt nyújtja. A sírkamrák jelenlegi állapotukban túlságosan sterilek minden melléklet és temetkezési tárgy nélkül, sokszor a részletek szemrevételezésének a lehetősége sem biztosított.

A látogató útvonal vezetése esetenként nehezen értelmezhetővé teszi a bemutatott műemléki értékeket. Ilyen például az 5. [V.] sírkamra előtere is (23. kép). Sajnos a járda túlnyújtása a kívánatos mélységen nem engedi érvényesíteni az építésznek azt az originális gondolatát, hogy a sírkamra tere és a fölötte magasodó székesegyház DK-i tornya vizuálisan összekapcsolható legyen és ezáltal virtuális kapcsolat jöhessen létre a két korszak szakrális építésze között.

Az eredeti falazatok habarcsa és a többnyire stabilizált földfalak a szemmel láthatóan páraszegény környezetben a kiszáradás veszélyének vannak kitéve. A páratartalom csökkenését fokozza az a tény, hogy a kiállító terület egészén a látogatóközpont reggeli nyitásától zárásig a világítás folyamatosan üzemel. Itt kell megemlíteni a falak állagának folyamatos romlását, jelenleg az emlékek sokszor porosan, több helyen a falazatot alkotó kövek kilazultak.

Az emlékek állagmegóvása szempontjából fontos a folyamatos állapotfelmérés, amely nemcsak az eredeti (római kori) falazatokra és építészeti elemekre, illetve azok helyreállításának elemeire vonatkozik, hanem fontos a falfestmények állapotának ciklikus (évenkénti) ellenőrzése szakember bevonásával.

IV.4.2. Konkrét észrevételek⁸⁶

1. *(Péter és Pál) sírkamra* – A sírkamra előterének eredeti járószintjének visszaállítása – bár az ásatások során egyértelműen meghatározható volt – a bemutatás során elmaradt (8. kép). Ezzel összefüggésben, az előtérhez tartozó lábazati kő elemeket sem helyezték vissza a bemutatás elkészítésekor.

Az 1. sírkamra eredetileg földalatti kriptá volt, melynek megnyitására csak a holttest sírba tételekor került sor, miután a bejárati nyílást visszatemették. A didaktikus bemutatás okán fontos, hogy az eredeti római kori járószint és a sírkamra viszonya a látogató számára egyértelmű legyen (9. kép).

3. [III.] sírkamra – A 20. sz. elején Möller István tervei alapján történt meg a sírépület első helyreállítása, melynek keretében alját lebetonozták és egy támpillért

⁸⁶ Az alábbi fejezet szakmai megállapításait és ajánlásait a Visy Zsolt professzorral lefolytatott egyeztetést követően, illetve a Janus Pannonius Múzeum ajánlásaira figyelemmel fogalmaztuk meg.

építettek bele, falait pedig kiegészítették. Az épület 2013-as restaurálása során ezeket eltávolították, a sírkamra bejáratí része látogató számára is érzékelhetővé vált. Elkészült a töredékes szarkofág restaurálása és kiegészítése is. Körülötte több téglasír van, ezek bemutatása mellett részben a római kori felszín bemutatására is sor került (15-16. kép).

4. [IV.] sírkamra – Restaurálását Möller István a 20. század elején végezte el. A Möller-féle beavatkozást részben visszabontották a jelenlegi bemutatás elkészítésekor. Mivel a sírkamra mai látványa disszonáns és a Möller-féle kiegészítések teljes rekonstrukciója értelmetlen, célszerűnek látszik a közel 100 éves kiegészítések teljes eltávolítása, illetve az eltávolított részek helyének restaurálása. Ezzel összefüggésben javasolható a sírkamra Möller által készített betonpadlójának az eredetivel megegyező, földes-meszes járószintre való cseréje (19-22. kép).

A 4. sírkamra eredetileg földalatti kriptá volt, melynek megnyitására csak a holttest sírba tételekor került sor, miután a bejáratí nyílást visszatemették. A didaktikus bemutatás okán fontos, hogy az eredeti római kori járószint és a sírkamra viszonya a látogató számára egyértelmű legyen.

5. vagy nyolcszögű sírkamra – mai állapotában a megépített temetkezőhely látható, felépítménye nem volt. A régészeti adatok ismeretében nem állapítható meg a római kori külső járószint a belső tér padlószintjéhez viszonyítva. További építéstörténeti vizsgálatokat tartunk fontosnak annak eldöntésére, hogy az oldalfalak és az ezekhez csatlakozó boltozati elemek együttes hatása következtében milyen típusú enteriőr alakítható ki. A korábban kifogásolt járdavezetés problémáját, amely teljesen eltakarta az épület bejáratí részét, részben azzal próbálták meg orvosolni 2014-ben, hogy a járófelületet üvegre cserélték (25. kép).

19. [XIX] és 20. [XX.] sírkamrák – Műemléki konzerválásuk és állagmegóvásuk nem halasztható sokáig, hiszen feltárásukkal döntő módon megváltozott a talaj vízháztartása, a levegő hőmérséklete, páratartalma és összetétele (a feltárás előtt mindkettő zárt üreg volt), és így a felületek párolgása is. Ezeknél a sírkamráknál sikerült első ízben feltárni a kriptába levezető keskeny, földbevéjt lejáratí aknákat, amelyeknek a bemutatása részben megtörtént. Fontos ezek olyan szintű

értelmezése, amely világos magyarázattal szolgál az összes sírkamra lejáratok rekonstrukciójához. Mindkét sírkamra bolthát bemutatása értelmetlen és félrevezető. A rendelkezésre álló régészeti adatok a mauzóleum padlószintjének a bemutatását lehetővé teszi. A didaktikus bemutatás okán fontos, hogy az eredeti római kori külső járószint és a sírkamra viszonya a látogató számára egyértelmű legyen.

11. (cella septichora) – Ismereteink szerint az épület É-i oldalán a római kori járószint kb. 5 m-rel, a D-i oldalon kb. 2,5 m-rel volt magasabban. Mivel a Ny-i oldalon, az építmény előterében egy vízmosás medrét azonosították és az építés során nagy valószínűséggel a belső tér megközelítése ezen a medren keresztül történt, itt a cella padlószintje csak mintegy 1,4 m-rel lehetett mélyebben, mint a vízmosás medrének a szintje. A meder mélysége a terepszinthez képest mintegy 2 m mély lehetett. Az ásatások felszínre hozták a belső tér ideiglenes megközelítésére szolgáló lépcsősort, amelynek bemutatására nem a lehetőségeknek megfelelően került sor. A lépcsőfokok konzerválása a műemléki bemutatás kiviteli munkái során megtörtént. A bejárat nyílás eredeti téglából falazott küszöbe is előkerült, a bejárat rész jelenleg üvegpado alatt tekinthető meg (51. kép).

A cella belső terének padlószintje – ami csak munkaközi állapotnak, esetleg a végleges burkolat tükörszintjének tekinthető – megmaradt, a padozati rétegrend kiépítését még nem kezdték el megépíteni az ókori mesterek. A római kori tükörképzés védelmére járórács készült, mely alkalmas lenne az erős és a gyengeáramú hálózatok szakszerű rögzítésének, felfogásának a fogadására. Az elektromos hálózat vezetékei jelenleg a római kori szinten, homoktakarás alatt futnak (53-54. kép).

A belső tér munkaközi állapotban történt félbehagyását bizonyítják az oldalapszisokban felhagyott mészhabarcok kupacok is (29. kép).

A cella felmenő falazatainak az állapota alapján nem állapítható meg, hogy a munka a falazat készítésének milyen szintjén szakadt félbe. A két oldal közötti jelentős – közel 2 m-es – magasságkülönbség sokkal inkább arra utal, hogy az építmény természetes visszatemetődését követően az eredetileg azonos magasságban

abbahagyott falazatok a terepszint magasságáig „visszakoptak”. Az É-i oldal maradványainak a vizsgálata alapján arra következtetünk, hogy az apszisok boltozatának a vállvonala kb. a jelenlegi falkorona magasság alatt, a lepusztult belső köpeny helyén lehetett. Arra vonatkozó adat az exedrák bejáratí heveder vonalának a hiányában nincs, amely alapján eldönthető lehetne, hogy az esetleg negyed gömb lefedés akár egy apszis esetében elkészülhetett volna (30. kép).

Hasonlóan a 19. és a 20. sírkamrák falazatának az állapotához megállapítható, hogy a túlságosan száraz levegő hatására a terméskő fal fugái, illetve a fugákban megmaradt föld folyamatosan kipereg. Hasonlóan veszélyeztetett helyzetben van a fal külső, eredetileg föld alatt lévő felületének borítása is.

Az építészeti koncepció a területet lefedő üvegtetővel nagyvonalúan bemutatott hétkaréjos sírépítmény befejezetlen állapotát – lényegében a munkagödört – érzékelteti. Ebben az összefüggésben megállapítható, hogy hiányzik a jelenlegi falkorona és az üvegtető (a gödör felszíni csatlakozása) közötti térhatár érzékeltetése. Ennek hiányában és az építmény felmenő falai hátoldalának megmutatása, óhatatlanul azt a benyomást keltik, hogy a sírépítményt eredeti környezetéből kiragadva, egy kortárs épületbe, mint egy „tárlóba” helyezve kínálja föl megismerésre a látogatónak. A Kezelési Terv készítése során a közreműködő szervezetek képviselői vitassák meg és döntenek a bemutatás ezen módjának elfogadásáról, vagy esetleg a didaktikus értelmezés érdekében szükséges további fejlesztések/módosítások kidolgozásának a szükségességéről.

Az emlék sor-száma	Állapot	Szükséges beavatkozás (ICOMOS MNB ajánlása alapján)	optimális időzítés / eredmények
1.	Bemutatott (CSL)	- A sírkamra előtere eredeti járószintjének visszaállítása elmaradt. - Falfestmények állapotának évenkénti ellenőrzése szakértő bevonásával	rövid távú ciklikus
2.	Bemutatott (CSL)	Falfestmények állapotának évenkénti ellenőrzése szakértő bevonásával	ciklikus
3.	Bemutatott (CSL)	- A sírkamra aljára terített betonréteg felbontása és az eredeti állapothoz hasonló, agyagos járószint visszaalakítása; - A falak restaurálása, a Möller-féle ráfalazások eltávolítása; - A sírkamra ajtónyílásának a kibontása; - A kriptá bejáratí nyílása előterében a földrétegek megfelelő formájú kialakításával a lejárati akna érzékeltetése; - A töredékes, hiányos szarkofág restaurálása, lehetőség szerinti kiegészítése.	restaurálása 2013-ban megfelelő módon és szinten megtörtént. Elkészült a töredékes szarkofág restaurálása és kiegészítése is. Körülötte több téglasír bemutatása mellett részben a római kori felszín bemutatására is sor került.
4.	Bemutatott (CSL)	- Möller-féle kiegészítések teljes eltávolítása, illetve az eltávolított részek helyének restaurálása; - a sírkamra Möller által készített betonpadlójának az eredetivel megegyező, földes-meszes járószintre való cseréje.	középtávon megvalósítandó
5.	Bemutatott (CSL)	A sírkamra a fémjárda jelenlegi vonalvezetése miatt, teljesen érzékelhetetlen és tanulmányozhatatlan, mivel teljesen elfedi a sírépület oszlopos előterét, bejáratát, valamint belsejébe is benyúlva részben annak belső terét is.	2014-ben megtörtént a fémjárda üveg járófelületté történő átalakítása, így láthatóvá téve a sírkamra bejáratát.
6.	Elfedett		
7.	Elfedett		
8.	Elfedett		
9.	Elfedett		
10.	Nem látogatható	Az építészettörténeti különlegességek, a temetői épületek változatos építészeti megoldásainak bemutatása okán elengedhetetlen a cella trichora bemutatása. Jelenleg nem látogatható. Egyeztetések szükségesek a tulajdonossal, a Pécsi Egyházmegyével az egységes bemutatás lehetőségeiről.	középtávon megvalósítandó

11.	Bemutatott (CSL)	- A cella septichora bejárati nyílásában a téglaküszöb letisztítása és konzerválása, a fémjárda üveg járólapra való cseréje; - A belső térben lerakott fémjárda északi apszisokba benyúló részeinek levágása, a mésztömeg ásatási állapotnak megfelelő konzerválása; - A fémjárda lábainak megfelelő méretezése, az alatta lévő homokszórás eltávolítása; - a római járószint letisztítása és konzerválása; - Térhatás érzékeltetésének kérdése.	A cella septichora járószintjére, az északi apszisok fémjárdájára, a küszöb bemutatására vonatkozó feladatok megvalósultak, a többi feladat középtávon megvalósítandó
12.	Bemutatott	- Szervizfolyosó É-i beázásának vizsgálása és megoldása; - A felszínen az ÉNy-i sarok vízelvezetésének rendezése; - A sírkamra falfestményei állapotának évenkénti ellenőrzése szakértő bevonásával.	rövid távon megvalósítandó
13.	Bemutatott	- Falak, sírok tisztítása és rögzítése; - udvar rendben tartása.	folyamatos
14.	Bemutatott	A festés vizsgálata és diagnosztizálást követő tisztítása, színek felújítása	rövid távon megvalósítandó
15.	Bemutatott	- A falak, épületmaradványok tisztítása és rögzítése; - alaprajz tisztázása; - didaktikus bemutatás hibás, újraértelmezése és építészeti megtervezése szükséges; - védőépület ajtajának javítása; - beázás megszüntetése.	rövid távon megvalósítandó
16.	Bemutatott, de nem látogat-ható	- Amennyiben nem tehető láthatóvá, legalább értelmező tábla elhelyezése; - Csapadékvíz-elvezetés.	rövid távon megvalósítandó
17.	Elfedett		
18.	Elfedett		
19.	Bemutatott (CSL)	- A lejárati rész érzékeltetése; - római járószint érzékeltetése. - Falfestmények konzerválása, sír restaurálása	A 19. számú sírkamránál részben megvalósult, részben rövid távon megvalósítandó
20.	Bemutatott (CSL)		
21.	Elfedett		
22.	Elfedett	Egyeztetés szükséges a terület tulajdonosával, a Pécsi Székes káptalannal, hogy mi az elképzelésük a területtel és azon belül a sírkamrával. Amennyiben reális lehetősége van a bemutatásnak, úgy javaslatot lehet tenni a Világörökségi helyszín kibővítésére.	hosszú távon megvalósítandó

26. táblázat. Összefoglaló táblázat a világörökségi helyszínek és a javasolt bővítésbe bevont sírépítmények beavatkozására

49. kép. A 11. sírépítmény déli „külső” képe a kiállítótér egy darabjával. (Fotó: Mezős Tamás)

A rendelkezésre álló terület jól érzékelteti, hogy konvencionális eszközökkel a sírkamra külső felülete – a kiállítótér megtartása mellett – csak nehézségek árán, vagy egyáltalán nem takarható el.

50. kép. A 11. sírépítmény bejárata K-i irányból. (Fotó: Mezős Tamás)

Helyzetét tekintve megegyezik a munkálatok során használt ideiglenes bejárat tengelyével. A kép bal oldalán látható nyílás a bejárat iránya, amin keresztül a vasbeton fal mögött, a középkori városfallal párhuzamosan É-i irányba haladva lehet eljutni a bejáratig.

51. kép. A 11. sírépítmény (cella septichora) küszöbének maradványai, üvegfüdém alatt bemutatva. (Fotó: Mezős Tamás)

52. kép. A 11. sírípítmény és a középkori városfal (Fotó: Mezős Tamás)

A vasbeton fal mögötti bejárati folyosó. Balra a középkori városfal maradványa. A modern aláfalazás mértéke mutatja, hogy a római kori járósínt lényegesen a középkori alapozási sík alatt lehetett. A járósínt megemelésére azért volt szükség, hogy az eredeti római járósínt fölé kerülve megvédhető, illetve bemutatható legyen a septichora eredeti küszöbe és a belső tér burkolata is magasabbra kerülhessen az eredeti római kori padozatnál.

53. kép. A 11. sírípítmény elektromos hálózata. (Fotó: Mezős Tamás)

Elektromos hálózat a járórácson vezetve, alatta a római kori járósínt homokkal fölszórva.

54. kép. A 11. sírkamrában vezetett elektromos hálózat.
(Fotó: Mezős Tamás)
Római kori fal és a járórács csatlakozása – elektromos vezetékkel kiegészítve.
Elképzeltető, hogy a járórácsot, esetleg üvegfüdémét csak bizonyos felületeken szabad meghagyni és a felület nagyobbik részét olyan burkolattal kell ellátni, amely nem teszi szükségessé a nagyvonalú térben a padlószőnyeg használatát és egyben lehetőséget kínál az elektromos hálózat rejtett vezetésének megoldására.

55. kép. A 12. sírépület gépészete
(Fotó: Mezős Tamás)
A klimatizált sírkamrát dobozként fogadja be a modern, szigetelt vasbeton építmény. A falképek megóvását garantálja a gépészeti rendszer.

IV.5. A világörökségi terület megőrzési állapotát fenyegető veszélyek és átfogó hatások elemzése

A Vötv-ben előírt veszélyforrások és/vagy károsító elemek közül a természeti katasztrófával, vagy a klímaváltozás következtében föllépő káros hatásokkal a területen nem számolhatunk. A Mecsek déli lejtője közvetlenül nem földrengésveszélyes terület. Az évszázadokra visszanyúló tapasztalat a Magyarországon is előforduló, a Richter-skála szerinti 4-4,5 fokozatúnál nagyobb erősségű földrengés nem prognosztizálható. Árvízveszély egyáltalán nem fenyeget a területen. Extrém erősségű szélvihar nem okozhat kárt a földalatti műtárgyakban, emlékekben. A környéken jelentősebb tüzeset, vagy robbanás bekövetkezésére sem számíthatunk.

Emberi tevékenység okozta veszélyek közül egyedül a vandalizmus tűnhet reálisan előforduló jelenségnek. A CSL-t meglátogatók számára – amint az múzeumok látogatásakor általánosan elfogadott – kézitáskát, hátizsákot, esernyőt, vagy bármilyen nagyobb ütés megtételére alkalmas eszközt ki kell zárni a Látogatóközpont teréből.

A világörökségi területet leginkább veszélyeztető hatás a folyamatos karbantartás elmaradása és a turisztikai vonzerő fenntartásának intenzitásának csökkenése lehet. A látogatottsági adatok már ma is igazolják, hogy a nagyközönség számára az újonnan megnyitott látogatóközpont kiemelt attrakciót jelentett Pécs városán belül is. Az átadást követő évek emelkedő látogatószáma az utóbbi néhány évben – és nem feltétlenül a közelmúlt gazdasági válságának betudhatóan – sajnálatos módon csökkent. A Látogatóközpont esetében sajnos nem állnak rendelkezésünkre olyan statisztikai adatok, amelyek a cella septichora és a központon belüli többi sírkamra látogatóinak a számát rögzítette volna. Sajnos feltételezhető, hogy a CSL-ben megrendezett kulturális események vendégeinek többsége nem tekintette meg a sírkamrákat, így a látogatottsági adatok elemzése önmagában egyoldalú, és talán a számok alapján vélelmezhetőnél is kedvezőtlenebbül alakult az elmúlt időszakban.

A további fejlesztés tekintetében fontos szempont, hogy a közönség érdeklődésének a fenntartása csak folyamatosan megújuló programok és attrakciók szervezésével és hatásos közönségkapcsolati munkával lehetséges. A nagyközönség számára ma már

nem jelent újdonságot egy kiállított edénytöredék, egy fegyver rozsdás markolata, vagy akár néhány, látványosan megrajzolt rekonstrukciós ábra. Véleményünk szerint elengedhetetlenül fontos, hogy a közönség részesévé válhasson történelmének, akár olyan interaktív prezentáció "aktív" részeseként is, amikor például a virtuális valóságban lehetőséget kínál a kiállítás a cella septichora félbemaradt épületének a befejezésére, "saját" mauzóleum megépítésére az antik temető területén, stb.

Összességében fel kell hívni minden érintett figyelmét, akik a világörökségi címmel rendelkező ókeresztény sírépület együttes fennmaradásáért felelősek, hogy az együttes színvonalas megtartása csak a szükséges és magasan kvalifikált személyi állomány és a működésen túli fejlesztéseket is garantáló források együttes biztosításával lehetséges csupán. Közhely, hogy a kulturális intézmények nem képesek állami vagy civil támogatás nélkül huzamosabb időn át működni. Viszont minden intézményvezető tisztában van azzal, hogy saját bevételeik – szerencsés esetben – növelik mozgásterüket. Viszont arra sem lehet számítani, hogy a kulturális intézményt működtetők aktivitása és hozzájárulása nélkül, a fenntartás minden terhére az állam, vagy a közösség, esetleg civil szervezetek vállalják magukra. Még a jelentős bevételeket produkáló New York-i MoMA, vagy a budapesti Szépművészeti Múzeum is a saját árbevételénél nagyobb szponzorációra támaszkodik.

IV.5.1. A világörökségi környezet állapotát veszélyeztető általános hatások

- Előnytelen, ha a városközponton belül az egykor forgalmas és a város polgárai által napi rendszerességgel felkeresett helyszín egyfajta múzeumi szigetté, ünnepi alkalmak és rendezvények helyszínévé válik. Részben a világörökségi területet járva, részben a történeti belváros patinás utcáin sétálva, meglepő a külső szemlélő számára, hogy milyen sok egykori polgárház használnak közfunkciók, hivatalok elhelyezésére. Nyilvánvalóan az épületek sem feltétlenül képesek befogadni egy-egy hivatal munkatársainak elhelyezését és a jelentős ügyfélforgalmat, amikor funkciójukban, alaprajzi rendszerükben egy család 5-10 tagja napi életének a színteréül épültek. Féltő, hogy a budapesti V. kerület északi részének munkaidő utáni elhagyatottságának sorsa veszélyezteti a területet.

- - Ugyancsak a terület megismerése során szembesültünk azzal a sajnálatos ténnyel, hogy nagyobb számban vannak jobb sorsra érdemes egykori lakóházak elhagyatva, üresen, funkció nélkül. Ez nem csupán a Pécsre látogatók számára jelent esetleg visszatetszést, meglepetést. A pusztuló környék a nagy odafigyeléssel megőrzött emlékekre, a Székesegyházra, az ókeresztény temető együttesre és a környék múzeumaira is rossz fényt vet.
- - Az utcák és az épületek állapotán túl, a szabadtér állapotának a romlása is befolyásolja a védett emlékek megítélését, látogatottságát. Az utcaburkolat, a járdák állapota, a parkon belül a növényzet és a burkolatok gondozottsága, vagy esetleg elhanyagoltsága érzékeny jelzés a védett elemek megbecsülésének mértékére. A mikroarchitektúra elemeinek megléte, padok, pihenőszékek, szeméttárolók és nem utolsósorban az információs rendszer megléte és egységes arculata (!) ma már meghatározó környezeti vonzerő a látogatók számára.
- - A védett területet igyekszik a város polgárai és vendégei számára fenntartani. Ehhez azonban szükség van arra is, hogy az idegenek megtalálják jövetelük célját és ne tanácstalanul bolyongjanak a belváros szép ódon utcáiban.
- Szükség van arra, hogy a terület megközelíthető legyen személygépkocsival és akadálymentesen is (Ehhez ld. még IV.3.1. ill. IV.6.3.5. fejezetek). A parkolási gondok kezelése is tipikusan egy olyan feladat, amelyet a városnak és a Püspökségnek egyetértésben és minél előbb meg kell oldania⁸⁷.
- - A világörökségi terület önmagában is, de szűkebb környezetével hatványozottan jelent kulturális vonzerőt Pécs városán belül, de ennek hatása kisugárzik a távolabbi régiókra is. A területen működő egyházi, városi és állami intézmények fennmaradása csak munkájuk koordinálása mellett, egymást segítve lehetséges. Ennek hiánya viszont a sikeres működést veszélyeztető tényezővé válhat.

⁸⁷ Egy érdekes és tanulságos adat: a közelmúltban újjátették föl Budapesten az Erzsébet-hídat és emiatt időlegesen megszűnt a híd alatti parkoló. A híddal szomszédos belvárosi templomba járó hívek száma vasárnaponként drasztikusan csaknem az egyharmadára zuhant vissza! A templom plébánosának, Oszti Zoltán atyának az a félelme, hogy az építkezés miatt elmaradó hívek nagyobbik része már nem tér vissza a megújított Belvárosi templomba.

IV.5.2. A világörökség állapotát veszélyeztető konkrét hatások

Legfontosabb feladat azon hatások kiküszöbölése, kizárása, amelyek az emlékek további állagromlásához vezetnek. A védőépületek és a védett emlékek rendszeres karbantartásának az elmaradása idővel az épületek és építmények elhasználódásához, elöregedéséhez vezet. Sajnálatos módon az avulás jelei már megfigyelhetők az Ókeresztény Mauzóleum védőépületén is. Szükségesnek látszik a burkolatok és különösen a nyílászárók felújítása. A KET-ben szerkezetekre lebontva kell meghatározni a szükséges ellenőrzések időrendjét, módját és a tapasztalatok rögzítését a szükséges beavatkozások módjának és idejének a megadásával. Ennek elmaradását valamilyen formában szankcionálni kell!

- - A látogatóközpont belső klimatikus viszonyait kezelni kell. A túlzottan száraz levegő miatt a történeti falak, illetve a restaurálás során "megépített" földtakarás kiszárad pereg. A viszonylag alacsony hétköznapi látogató forgalom ellenére a belső világítás folyamatosan működik, rontva ezzel is a kiállítóterek mikroklímáját.
- - A 19. sírkamra látogatók előtt elzárt, de feltárt és konzervált leeresztő aknájának a felszíne a sírkamra fölötti természetes világítást adó felülvilágítón keresztül beáramló fény hatására biológiailag szennyezett (moha és zuzmó jelenléte mutatható ki).
- - A modern védőépületnek különösen az É-i határoló fala elzárja a az É-D-i irányú lejtőn lefolyó szivárgó vizek útját. A Szt. István téren lezúduló csapadék hatása már a római kori terepviszonyok, az ókeresztény temetőben régészeti eszközökkel feltárt vízfolyás medrének léte is igazolja. Tekintettel az utóbbi évek szélsőséges időjárására és özvíz-szerű esőzéseire, számítani lehet a falak és ezen belül az ókori falaknak is a felvizesedésével. Annak ellenére, hogy a MAD készítése során tapasztaltuk és a MAD-ban rögzítettük is a bemutatótér klimatikus viszonyainak túlságosan száraz állapotát, a folyamatokat megelőzendő a látogatóközpont É-i határa mentén a felszíni és a felszín alatti vizek elvezetéséről gondoskodni kell. A feladat halaszthatatlanságát a látogatható emlékeken kívüli sírépítmények állapota már ma is indokolja.

- A MAD-ban is több helyütt felhívtuk a figyelmet a hiányos és a nem kielégítő színvonalú tájékoztató rendszerre. Nem tekinthető 21. századi megoldásnak, hogy a látogatók számára a jegy megváltásakor tájékoztató füzetet adnak "kölcson" a Látogatóközpont dolgozói. Szakmailag hiteltelenek a rekonstrukciós makettek, különösen a sírkamra felszíni ábrázolása félrevezeti a látogatót.

IV.6. A világörökségi terület értékeivel összefüggő fejlesztési lehetőségek feltárása

IV.6.1. Pécs világörökségi terület kezelési terve – 2000

A világörökségi dokumentáció részeként, a IV. fejezet j.) pontjához kiegészítésként csatolta az előterjesztő „*Pécs: Sopianae ókeresztény temetőjének 16 épületből álló együttese – KEZELÉSI TERV*”-ét (KT2000). A kezelési terv célját a műemléki területi (MJT) és régészeti védelemben (RV) részesített ókeresztény együttes épületeinek és egészének minden elemére kiterjedően – az akkori állapot rögzítését követően – jelölte meg. A KT2000 tartalmába beleértette a hosszú-, a középtávú és a napi teendők rögzítését, az emlékeknek, a területnek további kutatási tervét, a védelem, a kezelés és a hasznosítás feltételeinek részletes meghatározását. Javaslatot tett a fentiek jogi, finanszírozási, szervezeti és személyi hátterének a megteremtésére is, összhangban az 1995-ben az UNESCO által kiadott „*Management Guidelines for World Heritage Site*” című dokumentumban meghatározott ajánlások szellemével és tartalmával. A KT2000-ben rögzített feladatok végrehajtására és koordinálására létrehozták a *Kezelési Terv Bizottságát* (KTB). A testület a Világörökség Magyar Nemzeti Bizottságával szoros együttműködésben iniciálta a fentiekén túlmenően a világörökségi terület esetleges bővítését lehetővé tevő további kutatásokat, a pufferzóna határainak szükséges korrigálását, illetve pontosítását. A KTB a KT2000 hatályának érvényességét 14 évben határozta meg, melynek rendszeres legfeljebb 5 évenkénti felülvizsgálatáról és aktualizálásáról, illetve mindezekén túl a világörökségi terület fenntartásának és működtetésének anyagi feltételei megteremtéséről is a testület gondoskodik. A helyszín kezelési programjának első, megalapozó ciklusa a 2000-2004 közötti időszak volt. A hosszú távú program lezárását 2014-re tervezték. A KTB munkájában részt vettek A Világörökség Magyar Nemzeti Bizottság és a tulajdonosok (Pécs Megyei Jogú Város, Baranya Megye Önkormányzatai, a Pécsi

Egyházmegye, az Államkincstár és a magánszemélyek képviselői), a szakmai szervezetek (az OMvH, a KÖI a JPM és az MNM) delegált szakértői és testületei (Ásatási Bizottság és Műemléki Tervtanács). Meghatározó civil szervezetté vált az „Alapítvány a pécsi ókeresztény sírkamrák megmentésére” létrehozott szervezet és a pécsi „Városvédő és Szépítő Egyesület” melyek közreműködésére szintén számított a Bizottság. A KTB által felkért szakértői csoportok a KTB direktívái alapján és folyamatos felügyelete mellett tervezték elkészíteni a régészeti kutatásra és a bemutatásra vonatkozó elképzeléseiket. A dokumentum szerint a bemutatásra vonatkozó elképzeléseket a KTB értékeli, fogadja el és terjeszti fel a Világörökség Magyar Nemzeti Bizottságának végleges jóváhagyásra. A KTB felelős a világörökségi területen folyó kutatás, tervezés és fenntartási munkálatok összehangolásáért, valamint a tulajdonosok és a civil szervezetek tájékoztatásáért és a munkába történő bevonásukért is. A koordináció eszközeként a KT2000-t jelölte meg a testület.

A KTB szervezésében és koordinációjában mellett tervezték, hogy a KET2000 kereteit és lehetőségeit felhasználva megkezdődik a világörökségi Kezelési Tervet (KET) megalapozó dokumentáció számára szükséges anyaggyűjtés és reklám, illetve marketing tevékenység megindítása. A KET2000 egyik legfontosabb feladatául az emlék együttes adatbázisának hagyományos és elektronikus adathordozón történő létrehozását jelölték meg. Az adatbázis működőképességének biztosítása 2002. év végéig a KTB felügyelete mellett a JPM és a PTE feladata lett volna. A létrehozandó adatbázist csatlakoztatni kellett volna a Világörökségi Helyszínek Kezelési Terv Bizottsága adatbázisához. Szükségessnek tartották, hogy Pécs a nemzetközi kulturális turizmus desztinációjaként jelenjen meg a kitűzött közel másfél évtizedes időszakban. Ennek lehetőségét segítette az első periódusban a város belépése az AVEC programba és teljesíthette volna ki napjainkban, a turisztikai vonzerővé fejlesztett Cella Septichora és látogató központnak a nemzetközi kulturális életben történt bevezetésével. A marketing tevékenység javítására, a PTE keretei között szándékozták létrehozni az Örökség Regionális Egyetemi Központját. Az ÖREK kiemelt feladata lett volna – az AVEC szervezettel karöltve – a pécsi turizmus-ipar számára szakemberképző bázis megindítása. Az AVEC hálózat partner városaival és egyetemeivel való együttműködésben végül létrejött az Örökségmenedzser szakirányú

továbbképzési szak, melyet Magyarországon elsőként a PTE TTK és BTK karai közösen alapították és akkreditáltak, 2003-2005-ben. Az MA szintű képzés napjainkban a PTE Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Karán a kulturális örökség tanulmányok területén működik. Pécs MJV kapcsolata az AVEC szervezettel 2009-2010 óta megszűnt.

A KET2000 elvárásai szerint:

Pécs MJV a készülő szabályozási tervekben fogalmazza meg a világörökségi terület közterületei minőségének javítását, figyelemmel az ókeresztény emlékek megközelíthetőségének javítására és kulturált környezetük alakítására. A KTB keretei között létrehozták a Koordinációs Egységet (KE), amely feladatául programok kidolgozását szabták, a várható látogatószám fogadásának és a látogatók számára élményeket nyújtó események hatásának mérésére – beleértve az emlékeket érő gazdasági és kulturális hatásokat is.

A Város gondoskodik az örökségi terület megközelítésének javításáról, ebben a tömegközlekedés és az egyéni megközelítési módoknál a gyalogos, a kerékpáros és a személygépkocsi forgalom zökkenőmentes lebonyolításának biztosításáról. A célok megvalósítása érdekében a programkészítés időszakában elkészül:

- A város általános fejlesztési koncepciójának aktualizálása (2001);
- A város hosszú- és középtávú műemlékvédelmi programjának előkészítése (2003);
- A város gazdaságfejlesztési stratégiájában ki kell dolgozni annak feltételeit, hogy a vállalkozói oldal konkrét projekteken keresztül kapcsolódhasson a világörökségi fejlesztésekhez;
- A történelmi belváros városrendezési előírásaiban és környezetalakítási tervében az emlék együttes és a puffer zóna értékeinek fenntarthatóságát garantáló peremfeltételek kialakítása (2001);
- A város, a megye és a régió középtávú és éves marketing és turisztikai koncepciójának kidolgozása;
- A város éves költségvetéseiben hangsúlyosan jelenjenek meg a puffer zóna közterület-fejlesztési és üzemeltetési kérdései.

A KET2000 a különböző szintű rendezési és szabályozási tervekben rögzítendő ajánlásokat fogalmazott meg a régészeti helyszínek védelme, a felszíni környezet kezelése és minőségének javítása érdekében, valamint településfejlesztési és építési programok folyamatának ellenőrzési mechanizmusának kialakításával kapcsolatban.

A dokumentum kiemelten hangsúlyos fejezete a nyilvános bemutatás és a turizmus állapotának leírása és a fejlesztések irányának a meghatározása. Figyelmet érdemlő adat, hogy a Püspökség által üzemeltetett ún. Korsós sírkamra látogatóinak számát 1999-ben 100.000 főben adja meg a KET2000. A JPM kezelésében lévő Mauzóleum látogatóinak a száma ugyanebben az időszakban mindössze 40.000 volt. Tehát megállapítható, hogy a Korsós sírkamra látogatóinak töredéke tekintette meg a szomszédban lévő Mauzóleumot. A KET2000 nem tért ki a jelenség mögötti tények vizsgálatára.

Pécs város felismerte, hogy a KET végrehajtására, a koordinációt, szakmai felügyeletet ellátó önálló szervezetet kell létrehoznia. Ennek oka volt különösen, a feladat nagysága, speciális szakmai ismeretek szükségessége, valamint az az adottság, hogy a pécsi világörökségi emlékeknek több tulajdonosa, több és egymástól független üzemeltetője volt, a világörökségi cím kapcsán a városra hárultak az ICOMOS felé szerződéses kötelezettségek, miközben ekkor világörökségi helyszín sem a tulajdonában, sem az üzemeltetésében nem volt.

Pécs Megyei Jogú Város Önkormányzata az UNESCO szerződés feltételeként, a világörökségi helyszínek menedzsmentjére tehát önálló társaságot hozott létre. Az e célra alapított Pécs/Sopianae Örökség Kht. 2002. november 5.-én kezdte meg működését a pécsi ÖRÖKSÉG HÁZBAN.

A közhasznú társaság feladatai az alapító okirat szerint:

Pécs város történelmi épített és kulturális örökségének megismertetése, a védelem és a helyreállítás koordinálása az érintett tulajdonosok, kezelők és felhasználók körében. Célja az egyensúly megteremtése az emlékegyüttes turisztikai látogatása, bemutatása, valamint a területhasználók és az ott élők igényei között.

Ezek érdekében szorosan együttműködik a Baranya Megyei Önkormányzattal, a Baranya Megyei Múzeumok Igazgatóságával, a Pécsi Püspökséggel, a Magyar

Államkincstárral, további partnerkapcsolatot épít ki a Pécsi Ókeresztény Sírkamrák Megmentéséért Alapítvánnyal, az Idegenvezetők Egyesületével, támogatókkal és pártoló tagokkal.

A KHT-nek átadott önkormányzati feladatok:

Pécs város épített és kulturális öröksége védelmének, helyreállításának, megismertetésének, valamint az érintettek (tulajdonosok, kezelők, felhasználók) között való koordinálás érdekében

- a) a világörökségi emlékek bemutatása, népszerűsítése, turisztikai hasznosítása, interpretációs központ kialakítása és működtetése;
- b) a világörökségi helyszínek üzemeltetésének koordinációja, a helyszínek rekonstrukcióinak befejezése;
- c) közreműködés a város örökségi értékeihez kapcsolódó iskolai pedagógiai programok megvalósításában;
- d) a helyi lakosság nyitottá tétele az örökség megőrzésére, megóvására;
- e) a történelmi belváros teljes körű régészeti-műemléki nyilvántartása, tudományos kutatási, helyreállítási és műemléki hasznosítási terve elkészíttetésének koordinálása, valamint a helyi védettségű épületek helyreállítási támogatási rendszerének kidolgozása;
- f) az AVEC Egyesületben (Kulturális és Történelmi Városok Európai Hálózata) és az ICOMOS-ban (Műemlékek és Történelmi Központok Nemzetközi Tanácsa) lévő önkormányzati tagsággal járó jogosítványok és kötelezettség gyakorlása, amely magában foglalja az egyesületi munka irányítását és a hozzájuk kapcsolódó nemzetközi és EU együttműködési projektek menedzsmentjének ellátását.

Összegzésként elmondható, hogy a KTB dr. Ujvári Jenő korábbi múzeumigazgató, majd pécsi alpolgármester és az induló Örökség Ház ügyvezetője személye által 2008-ig, jobbra informálisan, a fejlesztési projektekhez, beruházásokhoz kapcsolódva pedig formálisan is működött, 2008-tól azonban ennek nyomai nem láthatóak. Sajnálatos módon a KET2000 ajánlásai az elmúlt másfél évtizedben gyakorlatilag nem valósultak meg.

IV.6.2. A világörökségi helyszín értékeivel összefüggő fejlesztési lehetőségek feltárása

A késő római ókeresztény emlékek szellemi üzenetének különös ritkaságú diszkontinuus fennmaradása és meghatározó szerepe a magyarság európai integrációját jelentő keresztény egyház szervezetének kiépítésében kiemelkedő jelentőségű.

Egyszerre közvetít építészeti, képzőművészeti, történelmi, vallási és városképi információsövetet. Ennek az összetett terméknek a legfontosabb vevőértéke az, hogy a benne kódolt információs anyag történelmi korokon átívelő szellemiséget hordoz. A tudatos és sokoldalú hagyományőrzés, valamint az újdonságok iránti kreatív érzékenység szervesen összefügg, sőt egymást erősíti: éppen ez Pécs egyik vonzereje kulturális és idegenforgalmi szempontból egyaránt.

A világörökségi helyszínekhez kapcsolódó kulturális és turisztikai ágazatok a legnagyobb szakszerűséget igénylik, a tudományos megalapozás és a komoly pénzügyi feltételrendszer egyetemes örökségvédelmi, közművelődési, valamint idegenforgalmi szempontból egyaránt stratégiai jelentőségű fejlesztési övezetre irányul.

A különböző szempontok szerint kijelölt fejlesztési területekben megfogalmazott javaslatok, a vállalkozó szakértőinek megalapozó dokumentáció készítése idején megszervezett társadalmi, szakmai egyeztető fórumok eredményeit tükrözik.

A fejlesztési lehetőségek értelmezésekor ki kell térni azokra az együttműködési nehézségekre is, illetve az ezekkel kapcsolatos teendőkre, amelyek kevésbé vonatkoznak a fizikai fejlesztési lehetőségekre, sokkal inkább a turisztikai, idegenforgalmi hatékonyság növelésére. Ennek érdekében felül kell vizsgálni a világörökségi menedzsment, a Janus Pannonius Múzeum és a Püspökség együttműködési lehetőségeit.

Mindenekelőtt szükséges áttekinteni a közelmúltban megvalósult fejlesztéseket. Ezek gyakorlatilag négy szegmens köré csoportosíthatók:

- a világörökségi terület közvetlen környezetében lévő múzeumok (Káptalan utca, Janus Pannonius utca),

- a Püspökség idegenforgalmi fejlesztései és múzeumai,
- a környező zöldterületek, zöldterületi fejlesztések,
- a kapcsolódó közterületek átformálása az Európa Kulturális Fővárosa (EKF) beruházásai kapcsán.

A világörökségi terület közvetlen környezetében lévő múzeumok (Káptalan utca, Janus Pannonius utca)

A Káptalan utca múzeumai

A Káptalan utca műemléki jegyzékben is szereplő épületeit, káptalan házait még a rendszerváltást megelőző időben az akkori Baranya Megyei Tanács múzeumokkal telepítette be. A köznyelv az utca funkcióinak átalakulása kapcsán a Káptalan utcát máig „Múzeum utcának” hívja. A Káptalan utca Hunyadi János utcából ágazik le nyugat felé és a Szent István térbe torkollik. Ennek az utcának az északi felén van az ókeresztény sírkamrák bejárata is (56. kép).

A Széchenyi tér felől észak felé a Hunyadi János úton kell sétálni mintegy 150 métert, így érhetjük el a Káptalan utca bejáratát. A Káptalan utcában a Dóm tér felé haladva sorra múzeumok mellett haladunk el. Csak rövid felsorolás a múzeumokról:

- Zsolnay Múzeum,
- Vasarely Múzeum,
- Bányászati Múzeum,
- Schaár Erzsébet „Utca”,
- Martyn Múzeum (Modern Képtár Nemzetközi Gyűjtemény, Amerigo Tot Múzeum, Székely Péter Múzeum, Reneszánsz Kőtár),
- Csontvári Múzeum a Janus Pannonius utcában,
- illetve a világörökségi listán szereplő Apáca utcai sírpítmények (13-16. sz.).

56. kép. A Káptalan utcát tartalmazó térképrészlet

A múzeumok jelentős része zavartalanul működik, a Bányászati Múzeum a közelmúltban nyílt meg újra, miután rendeződött az üzemeltető kérdése.

Valójában ezekhez a múzeumokhoz csatlakozik a Széchenyi tér északi térfalán elhelyezkedő Janus Pannonius Múzeum, valamint a Káptalan utca keleti folytatásában, a Papnövelde utca elején lévő Modern Magyar Képtár is. Előbbi korszerűsítésére, bővítésére 2010-ben készült terv, de ez forráshiány miatt nem épült meg, így ez a múzeum jelenleg zárva van.

A múzeumok rendszeresen időszakos kiállításoknak is helyet adnak. Ilyen jelentősebb időszakos kiállítás napjainkban a Leonardo-kiállítás, de kisebb kiállításoknak a Cella Septichora Látogatóközpont is helyet ad. A történeti belvárosban elszórtan van egy-két múzeum, de ezek kiesnek a Káptalan utca múzeum-együtteséből. Ezek közül érdemes megemlíteni a Várostitörténeti Múzeumot a Felsőmalom utcában, a Vasváry Házat a Király utcában, a Néprajzi és a Természettudományi Múzeumot a forgalmas Rákóczi úton.

A Káptalan utca és a Szent István tér, a Székesegyház és környezete, valamint ennek a vonalnak a folytatása a Barbakánig kiemelt fontosságú a műemléki épületek itt található nagy száma miatt a történeti belváros műemléki környezetén belül is.

A Püspökség idegenforgalmi fejlesztései és múzeumi

A Pécsi Egyházmegye jelentős fejlesztésekbe kezdett turisztikai, ill. múzeumi beruházásokkal, amely az alábbi helyszíneket érintik (57. kép):

- a Székesegyház szomszédságában levő Dóm kőtár – remélhetően csak átmenetileg – egyelőre nem látogatható;
- a Káptalan utcában a Dóm kőtár mellett lévő Martyn Ferenc-ház felújítása befejeződött, benne egyháztörténeti kiállítás nyílt meg;
- a Székesegyház mögött a közelmúltban adták át a középkori egyetem védőépületét. Az itt elhelyezendő kiállítás jelenleg tervezés alatt van, de a védőépület bejelentkezésre vagy csoportos vezetéssel addig is látogatható;
- folyamatban van a Székesegyház negyedik, DK-i tornyának felújítása, amely – a tervek szerint – látogathatóvá válik;
- tervbe vették a Püspöki Palota időszakos megnyitását a látogatók számára;
- a Székesegyház mellett egy meglévő épület átalakításával zarándokszállást terveznek kialakítani.

57. kép. A Székesegyház és környezete

A különböző szereplők közötti együttműködés helyzetének elemzése

Mindenekelőtt le kell szögezni, hogy a térségben EU-s forrásokból és állami társfinanszírozással jelentős átalakulások történnek.

- Az „Értékes Pécs” projekthez a Zsolnay Örökségkezelő Nonprofit Kft., mint kedvezményezett 394.357.693 Ft-ot nyert el, ennek egy része a világörökségi helyszínen kerül felhasználásra.
- A Pécsi Egyházmegye, mint kedvezményezett 1.497.246.126 Ft támogatást nyert el „A Püspöki Palotától a Dzsámiig” c. projektre. Ez finanszírozza a térségben folyó jelentős fejlesztést.

Nyilvánvaló, hogy a kis területen koncentrálódó jelentős objektum, amelyeknek egyként célközönsége a kulturális idegenforgalom, komoly együttműködés nélkül csak korlátozza a más korábbi és a jelenleg folyamatban lévő fejlesztések kihasználásának hatékonyságát, mindegyik elem saját működési hatékonyságát.

Ilyen együttműködés a múltban az üzemeltető szervezetek között nem alakult ki. Az együttműködés gesztorának, kezdeményezőjének a világörökség menedzsmentjének kell lennie (ZSÖK háttérrel), hiszen a felsorolt számos jelentős idegenforgalmi kínálat közül a „világörökség” a legismertebb és leghatékonyabb „hívó szó”. Az együttműködő „konzorcium” tagjai lehetnek a Janus Pannonius Múzeum (Pécs MJV háttérrel) és a Pécsi Egyházmegye.

Jelen tanulmány megírását megelőzően nem volt megfigyelhető komolyabb együttműködés a világörökség gondnokság, a Janus Pannonius Múzeum, és a Pécsi Egyházmegye között. Ugyanakkor a megalapozó dokumentáció idején megszervezett szakmai egyeztető fórumok eredményeként elkezdődni látszik egyfajta közös gondolkodás, a fejlesztési elképzelések összehangolása.

A püspökség jelenlegi fejlesztései koncepciójában már megjelenik a világörökségi helyszínnel való együttműködés, a közös látogatói útvonalak, és jegycsomagok kialakítása. A pécsi világörökségi helyszínt is érintő „Értékes Pécs” projekt multimédiás tartalomfejlesztése a Janus Pannonius Múzeum munkatársainak közreműködésével valósul meg. További együttműködés lehetőségei mutatkoznak

az örökségpedagógia, és a világörökségi helyszíneken megvalósuló régészeti kiállítás tekintetében is.

A Zsolnay Örökségkezelő NKft-n belül a világörökség gondnokság helyzete periférikus. Ennek oka abban kereshető, hogy az ókeresztény emlékek bemutatása, a világörökségi helyszínek üzemeltetése a Zsolnay Negyed átadását (2011) megelőzően – a világörökség gondnokság intézményi csatlakozása előtt - is működött, így a menedzsment azt gondolhatja, hogy nem igényel olyan mértékű odafigyelést, ráfordítást, mint a Pécs 2010 EKF projekt új létesítményei. (Kodály Központ, Zsolnay Negyed és kiállításai stb.) Annak ellenére, hogy az intézményrendszeren belül, sőt városi szinten is a világörökségi emlékek a leglátogatottabb helyszínek, hangsúlyosabb marketing fejlesztéssel (célzottan a világörökségi helyszínre vonatkozó online és nyomtatott sajtóanyagokkal, kiadványokkal, honlap fejlesztéssel, dokumentumfilmekkel /World Heritage Hungary – Pécs/) tovább erősíthető a világörökségi helyszín népszerűsítése mind városi, mind régiós, mind nemzetközi szinten.

Az együttműködés több területen is kialakítandó lenne:

- közös PR, amit megfelelő színvonalon egyik fél sem tud maga realizálni;
- PR megjelenítése Pécsen, belföldön és külföldön egyaránt;
- A belföldön és külföldön való közös megjelenést azért kell külön is kiemelni, mert Pécs fizetőképes kereslete ennyi kulturális intézményt nem tud eltartani, különösen, ha kiegészítjük az új hangverseny teremmel és a Zsolnay Kulturális Negyeddal.
- külön célközönséget jelenthetne a Pécsen tanuló jelentős számú diák. Az alkalmi felmérések szerint csak jelentéktelen részük látta már a világörökséget, múzeumot pedig egyáltalán nem látogatnak.
- a célközönség különböző csoportjainak megfelelően több különböző látogatói csomagot lehetne bevezetni.

A környező zöldterületek és zöldterületi fejlesztések

Pécs történeti belvárosának jellemzője, kellemes sajátossága, hogy az épületeknek nagy kertjei vannak. A magas kőfalak mögül fák koronái látszanak, a belváros házai

előtt még pár évtizede is kiültek az ott lakók, árulni az udvaron termett őszibarackot, mandulát. Ez a helyzet persze már sokat változott, de a világörökségi területen ma is jelentős nagyságú közparkok, a Káptalan utca múzeumi mellett és mögött szépen gondozott, ápolt zöldfelületek, nagy udvarok vannak. Ezek a gondozott kertek múzeumi belépő nélkül is szabadon látogathatók. Esetenként ezeket a kerteket szabadtéri szoborkiállításoknak használják. Ilyen például a „Kő Kert” a Martyn Múzeum udvarán. Mindenütt vannak kő pihenőpadok, így ezek az udvarok a zöldterületi terminológia szerint közkertnek is tekinthetők.

A Sétatér a Székesegyház alatt városi közpark, szépen ápolt, gondozott, a pécsiek kedvelt pihenőterülete a történeti belváros közepén.

A közelmúltban került kialakításra, illetve zöldterületi rendezésre a várfalak mellett a Nyugati várfalsétány, ahol egy kis barokk kioszkból „kultúrparkot” üzemeltetnek. Nyugágyakban lehet a kölcsön könyveket olvasni, vagy inni egy kávé, üdítőt. Itt a kioszk kapcsán állandó felügyelet is van, így ez a parkrész tisztán tartása megoldott. Nem így az ugyancsak a közelmúltban létrehozott rendezett, berendezett zöldterület, az Északkeleti Várfalsétány, ahol a folyamatos rongálások miatt egyre romlik a kialakított parkrész állaga. Itt az állandó felügyelet lehetne megoldás, azonban a park állandó lezárása nem a legmegfelelőbb megoldás lenne a védelmére. Mondhatni, hogy a korábbi évek fejlesztései kapcsán az Északi Várfalsétány kivételével a közparkok rendezettek, szépen gondozottak.

Meg kell említeni a középkori egyetem védőépülete fölött legújabban kialakított keskeny – az egyetem és a várfal közti – területen létrehozott sétányt, amely sok architektonikus elemmel és némi zöldfelülettel hasznosítja a keskeny területet.

A kapcsolódó közterületek átformálása az Európa Kulturális Fővárosa (EKF) beruházásai kapcsán

Az EKF-re való készülődés egyik fontos fejlesztése a város köztereinek megújítása volt. Ezek közül a legfontosabb a város főterének, a Széchenyi térnek az átrendezése. A téren megszüntették a gépkocsi forgalmat, és egész felületében új, tartós térburkolatot kapott. A tér több „berendezési tárggyal” gazdagodott: szökőkutak, kaszkád hozza be a víz mozgását a térre. A térrendezés nem állt meg a tér határainál,

hanem a betorkoló utcák burkolatcseréjével folytatódott, ahol lehetett, a gépkocsi forgalom kitiltásával. A beruházások 2010-re elkészültek, jelenleg csak a védelmük a feladat, mert egyes rendezvények rongálhatják az új burkolatot.

2005-ben, a 'Pécs2010 Európa Kulturális Fővárosa' projekt koncepciójának megalkotói és a városvezetés azt a célt tűzte ki, hogy a projektben teljesen új épületeket, intézményeket hoz létre. Mivel a világörökségi emlékek korszerű bemutatását célzó, 2004-ben induló projekt 2005-ben, az EKF cím elnyerésekor még kezdeti stádiumban volt, az új létesítményeket preferáló fejlesztési tervek mögött háttérbe szorult, így marketing szempontból is csak az új szereplők élvezték az EKF projekt előnyeit. Ugyanakkor elmondható, hogy miután 2010-re a tervezett beruházások csak részben zárultak le, az EKF évad a pécsi Világörökségi Helyszín számára hozott népszerűséget.

Turizmus fejlesztése

A pécsi világörökségi helyszínre egy évben érkező látogatók mintegy 80 %-a magyar vendég, és ennek a létszámnak a többsége diák és felnőtt. A külföldről érkezett látogatók száma eszerint a teljes látogatói létszám körülbelül 20%-át adja. A Cella Septichora Látogatóközpont megnyitása után az első évben a pécsiek jelentős része ellátogatott a helyszínre, ám a következő években a helyi lakosok aránya jelentősen csökkent. Ez azt jelentette, hogy programok nélkül nem jöttek vissza a látogatók.

A 2012-ben megkezdett örökségedagógiai programok, valamint a családos látogatási lehetőségek számának bővülése folyamatos. 2012-ben és 2013-ban átlagosan 1200 fő vett részt örökségedagógia programokon, amely szám növelhető. A továbbiakban fontos megtartani és erősíteni azt a fejlesztési irányt, amellyel a meglévő célcsoportok intenzívebben szólíthatók meg.

Ehhez szükséges figyelembe venni a látogatóközpont célközönségét, illetve azok igényét, kompetenciáját.

A világörökségi helyszín társadalmi környezete, és kompetenciája:

1. Pécsi és régióbeli látogatók
2. Rendezvények látogatói (visszatérő)
3. Magyarországi látogatók

4. Egyéni és családi

3-6 évesek, családdal	- Ragaszkodás a szülőkhöz - Rövid koncentráció - Valóság és a képzelte világ összehasonlítása - Képszerű információ befogadás - Játékos tanulás, felnőtt igénye
6-10 évesek, családdal, óvodával, iskolával	- Szülők közelségének igénye-koncentráció idő max.10 perc - Valóság és képzelet szétválasztása - Vizuális és audio információk egyidejű befogadása - Képszerű információ befogadás - Cselekvő-interaktív játékos tanulás

5. Diákcsoportok pl. osztálykirándulás

10-14 évesek, csoportosan, iskolával, családdal	- Közösséghez tartozás - Selektív figyelem, koncentráció - Technikai bemutató eszközök használatának képessége - Interaktív játékos tanulás - Saját fizikai képesség határainak kipróbálása.
---	--

6. Turisták, turistacsoportok

15-18 évesek, csoportosan iskolával, barátokkal	Közösséghez tartozás Kialakuló, specifikálható érdeklődési körök Alapszintű történelmi, kulturális háttérismeretek Technikai bemutató eszközök magas szintű használata Látványos, modern technikát alkalmazó bemutatás igénye Fizikailag terhelhető, veszélyhelyzetek keresése
19-25 évesek, barátokkal, párokban	Közösséghez tartozás, egyéni elszakadás- kialakult érdeklődési kör Hosszabb koncentráció képesség Magas szintű háttérismeret az érdeklődési körbe tartozó témáról Részletesebb, de gyorsan és könnyen befogadó információ igény Látványos prezentáció igénye Technikai vívmányok iránti érdeklődés
26-35 évesek, párokban,	Kiforrzott érdeklődési kör

barátokkal, családdal	Szabadabb, nagyobb területű mozgás az utazási célterületen Egyedi program, helyszín keresése Gyors információ felvétel Aktívabb program igény Látványos prezentáció igénye
36-50 évesek, családdal, párokkal, barátokkal	Nagy a gyerek motivációs hatása a szülők program választására Erősebben érvényesül a program ár-érték megítélése A gyors helyszín elérhetőség fontos Személyes bemutatás iránti igény magasabb

7. Nyugdíjas csoportok

- Kiforrott érdeklődési kör
- Részletesebb, lassabb információ igény
- Szakralitás kiemelése

8. Protokoll csoportok

9. Szakmai látogatók, egyéni, csoportos

10. Külföldi látogatók

11. Egyéni és családi

12. Turisták, turistacsoportok

- Szervezett úttal, idegenvezetővel
- Az utazásokat alapvetően meghatározza az egészségi állapot
- Egy helyszínhez kötődő hosszabb tartózkodási idő
- Személyes bemutatás előtérbe kerülése
- Technikai bemutatások passzív, mérsékelt befogadása
- Kényelmi szempontok erősödése a látogatás során.

Fizikailag nem vagy mérsékeltén terhelhetők

13. Közvetítői célcsoportok

14. Utazási irodák

15. Idegenforgalmi szervezetek

16. Szakmai szervezetek

17. Sajtó

A turisztikai fejlesztések útján megcélzott eredmény a Látogatóközpont áteresztőképességének ("carrying capacity") elérése és szinten tartása, ami a 2004-2006. évi „Pécs turisztikai vonzerő fejlesztése” projekt hatástanulmánya szerint évi kb. 100 000 fő, ami a jelenlegi 40 000 főt tekintve, jelentős kihívásnak számít. A cél elsősorban a téli szezon hónapjainak látogatószám bővítése.

A külföldi látogatók száma nagyságrendileg 8000-9000 fő évente. Jelenleg animátorok és képzett kapcsolattartók fogadják a vendégeket, és képesek több nyelven tárlatot vezetni a betérő csoportoknak, ugyanakkor az audioguide rendszer kiépítése elengedhetlenné vált.

- A hazai és pécsi látogatók esetében a látványos prezentáció, az interaktív, élményszerű és hiteles bemutatás az egyik fejlesztési irány, másfelől pedig olyan színvonalas programok kidolgozása, amelyek időről időre visszacsábítják a látogatókat. Élmény-komplexitás kialakítása, más attrakciókkal történő integrálás.
- A holt időszak rendezvényekkel történő kihasználása (jeles napokhoz, keresztény kultúrkör ünnepeihez való kapcsolódás).

Szolgáltatási hiányosságok a Cella Septichora Látogatóközpontban – az infrastruktúra fejlesztésének lehetőségei

- A látogatóközpontból nyíló sírkamrák bemutatása során fokozott figyelmet kell fordítani a forgalomterhelés optimalizálására. Az épület egy időben csak 80-100 fő közönség kényelmes fogadására alkalmas. Mivel nem lehet ennél nagyobb létszámmal terhelni a sérülékeny emlékművet, fontos lenne, hogy a látogatók a várakozási idő alatt alternatív ismeretterjesztő programokkal gazdagodhassanak. Ennek megoldásaira a IV.7. fejezet tér ki részletesebben.
- A tervezhető látogatószámhoz viszonyítva kevés az illemhely, mosdó.
- Az emlékmű jellegére való hivatkozással nem terveztek a látogatóközpontba büfé-szolgáltatást. Ez az álláspont elfogadható, de a maslowi szükséglet kielégítési piramis tanulságait a világörökségi emlékeknél is figyelembe kell venni (A turista akkor adja át magát a látogatói

élvezeteknek, ha használta a mosdót, és talált büfét). Ez különösen a diák, és a nyugdíjas csoportokra jellemző.

- A látogatóközpont bejárata mellett található Kioszk épülete kiválóan alkalmas lenne a vendégek megfelelő színvonalú fogadására. A Kioszk bevonása a turisztikai szolgáltatások körébe, elsősorban a büfé-szolgáltatás miatt lenne kulcskérdés. Bevételi forrást akkor jelenthet a világörökséget üzemeltető szervezet számára, ha a jelenleg magántulajdonban lévő épületet meg tudja vásárolni az önkormányzat.

A szellemi örökség továbbadása

Olyan élményszerű időutazást kell kínálni a vendégek számára, amelynek keretében „megélhetik” a késő római korszakot, és képessé válnak arra, hogy megértsék, vagy megérezzék az emlékek által hordozott üzenetet, a korszak szellemét, a vallási életben bekövetkezett változások jelentőségét. Kézzelfoghatóbbá kell tenni az 1600 éves történelmi környezetet a mai kor technikai elvárásainak és lehetőségeinek segítségével. Elsődleges cél, megismertessük a 2-4. században itt élt pogány és keresztény lakosság szokásait és hiedelemvilágukat: hogyan éltek az őkeresztények? Milyen szertartásaik voltak? Hogyan imádkoztak, hogyan öltözködtek? Miért lettek Krisztus követői? Milyen volt, hogyan változott az állam viszonya az új hit képviselőivel szemben, e viszony megváltozásának, a megtűrésnek vagy a véres üldözéseknek milyen okai lehettek?

E kérdések mellett ugyanakkor Sopianae késő római kori mindennapjainak bemutatására is nagy hangsúlyt kell fektetni, hisz a temetők minden régészeti korszak társadalmának leghűbb tükörképei. A temetkezési szokások vizsgálata alkalmat nyújt arra, hogy a valaha itt élt emberi közösségek társadalmi viszonyait bemutassuk. A sírmellékletek tanulmányozása során lehetőség nyílik megismerni a késő római kor anyagi kultúráját, kézművességét, hétköznapijait. A sírok jelképrendszerét megismerve a diákok univerzális eszközt kapnak kézhez a történelmi jelenségek megértéséhez, felismeréséhez. A különféle múzeumpedagógiai módszerek sokféle módot, lehetőséget kínálnak a pécsi őkeresztény emlékek és Sopianae római korának interpretációjához:

- *Az élő interpretációnak, a drámajátéknak kiemelkedő szerepe van a történelmi helyszínek, események élményszerű bemutatásában. Jelenleg évente átlagosan 2 alkalommal kerül sor élő interpretációs játékokra a pécsi világörökségi helyszínen, ez tovább fejleszthető, és szükséges is.*
- *A kreatív iparágak bekapcsolása a működésbe: iparművészet, képzőművészet, digitális technika. Örökségműhelyek: kézműves foglalkozások, ókeresztény művészethez kapcsolódó alkotói pályázatok iskolásoknak. Cél: nem alacsony színvonalú, kommersz és infantilis programok, hanem autentikus és érdekes tevékenységek.*
- *On-line szolgáltatások (útvonaltervező, vizuális anyagok, kulturális eseménynaptár stb.).*
- *Rendhagyó történelem órák a világörökségi helyszínen: 2014-től a ZSÖK Világörökségi Gondnoksága minden pécsi általános iskola 5. évfolyama, és minden pécsi középiskola 9. évfolyama számára lehetővé teszi, hogy egy osztály egy alkalommal térítésmentesen részt vehessen egy rendhagyó történelemórán a Cella Septichora Látogatóközpontban.*

Kiemelt témák:

1. Római öltözködés, viselet (ruhák próbája, drót- és gyöngyékszer készítés, katonai kitüntetések, pajzs készítése, erszény készítése);
2. Római gasztronómia (Apicius receptjei alapján készített római ételek kóstolása, ismerkedés az alapanyagokkal, fűszerekkel);
3. Római temetkezési szokások (téglasír makettjének elkészítése);
4. Római szertartások, babonák (béljóslás, kockavetés, jóslás asztragalossal, bulla készítés, római istenek - misztériumvallások kvízzjáték);
5. Római agyagedények és téglák (agyagedények, érmék, medálok készítése és díszítése);
6. Római mozaik és festékkészítés (pogány és keresztény motívumok értelmezése).

A kulturális örökség megismerésére irányuló növekvő igény, valamint az örökség megőrzésének fontossága, egyben fenntartható hasznosításában rejlő térségfejlesztési lehetőségek kihasználása, felveti az e területen meglévő látnivalók tematikus összekapcsolásának szükségességét:

- a pécsi ókeresztény emlékek bemutatása kapcsán lehetőség nyílik a világörökségi helyszín és a késő római kor interpretációjára is, kapcsolódva a dél-dunántúli régió, és különösen Baranya megye római kori emlékeihez (Lussonium/Dunakömlőd, Kővágószőlős, Nagyharsány stb.);
- vallási és zarándokturizmus tekintetében kitörési pontot jelenthet a már meglévő és működő Szent Márton Út nemzetközi útvonalhálózatába való bekapcsolódás;
- a Mária Út nemzetközi zarándokútvonalba való bekapcsolódás lehetőségei.

A fejlesztések feltétele a helyi önkormányzat, a helyi vállalkozások, a Pécsi Egyházmegye és az érintett partnerek közötti együttműködések kialakítása, hogy kidolgozható legyen egy hatékony és koncepciózus turisztikai marketingterv. E javaslatokat, mint megoldási lehetőségeket szükséges a KET-ben is felvonultatni.

Magyarországon Budapest mellett talán Pécs rendelkezik a leggazdagabb bemutatható örökséggel azokkal az értékekkel, amelyek felölelik szinte az összes történelmi korszak (római kor, középkor, török kor, barokk, 19-20. század építésze) egyedülálló lenyomatát. Az ókort a pécsi világörökségi helyszín, és a késő római Sopianae emlékei, a középkort a világörökségi területen található Püspökvár emlékei (Székesegyház a 12. századi egyedülálló kőemlékeivel, Középkori Egyetem, Aranyos Mária Kápolna stb.) őrzik. A város legreprezentatívabb törökkori építészeti emlékei a világörökségi terület közvetlen szomszédságában helyezkednek el. Az újkort az újrainduló polgári élet házai, középületei és a Zsolnay-hagyaték idézik fel. Mindezek együttesen unikális spektrumát adják a különböző történelmi korszakok bemutatásának. Ez ihlette a „MindenKorPécs” elnevezésű örökségedagógia programot, mely 2012 óta folyamatosan bővülő kínálattal működik a világörökségi helyszínén. A különböző célcsoportok igényeinek megfelelően kialakított programok során különféle pedagógia módszerek alkalmazásával kerül bemutatásra a város történelme, melyen keresztül a magyar és az egyetemes történelem főbb áramlatait

is megismerhetik a résztvevők. A legnagyobb kihívást ezen a téren a pedagógusok, így az iskolák elérése jelenti. A projekt további fejlesztését, és a szélesebb körű bemutatást a jövőben elősegítheti a különböző szakmai szereplők (régészek, művészettörténészek) és intézmények (iskolák, múzeumok, színházak) közötti együttműködések kialakítása. Ezzel és megfelelő színvonalú infrastrukturális háttérrel a Cella Septichora Látogatóközpont – mint Pécs örökségi interpretációs központja – válhat a minőségi és élményszerű ismeretszerzés színterévé.

A differenciált igénybe vevői szempontok alapján megformált élménycsomag létrehozásában, a fejlesztési stratégiában a világörökségi rang nem végcél, hanem egy anyagi áldozatokkal járó, felelős gondolkodást igénylő folyamat, amelynek nyomon kell követni a technikai fejlődés adta bemutatás élményszerűségét.

Humánerőforrás fejlesztése

A világörökségi helyszínen dolgozó szakemberek számára a megváltozott társadalmi, kulturális környezethez alkalmazkodó, speciális és versenyképes kompetenciák megszerzése kiemelten fontos kérdés. A tudományos kutató tevékenységet a Janus Pannonius Múzeum és a Pécsi Tudományegyetem munkatársai végzik.

A kultúráközvetítés, az emlékek minél szélesebb kör számára való bemutatása, a tudás közvetítése a világörökség gondnokság munkatársainak feladata.

A 27. táblázatból kitűnik, hogy a szakembergárda összetétele megfelelő a világörökségi helyszín fenntartásában, ugyanakkor a további kompetenciafejlesztés szükséges lehet.

Világörökség igazgató – örökségmenedzser	1 fő, 8 óra
Múzeumpedagógus – történész, örökségmenedzser	1 fő, 8 óra
Idegenvezető – örökségmenedzser	1 fő 8 óra
Animátor – történész	1 fő, 8 óra
Animátor – régész	1 fő, 8 óra
Animátor – grafikus	1 fő, 8 óra
Animátor – közigazdász	1 fő, 8 óra

27. táblázat. Világörökségi helyszínen dolgozók munkaköre

Fejleszteni kívánt kompetencia körök:

- projekt menedzsment;
- kommunikációs készségek;
- nyelvi kompetenciák (kulturális szféra szaknyelve, múzeumi szaknyelv);
- kultúra és oktatás (európai országok kultúrpolitikája, összehasonlító intézményrendszer-vizsgálat, európai művelődéstörténet);
- személyiségfejlesztés (csoportmunkák, tréning, interkulturális környezeti tréning)
- digitális tartalomfejlesztés.

IV.6.3. A világörökségi területen hatályos területrendezési tervek

IV.6.3.1. Az Országos területrendezési Terv (OTrT) vonatkozó részeinek, előírásainak bemutatása, értékelése (ld. még V.1.2.c fejezet)

Az Országos Területrendezési Terv az ország szerkezeti tervét, valamint az országos térségi övezeteket és az ezekre vonatkozó szabályokat foglalja magában.

A megyei területrendezési terveket az ország településein a településrendezési terveket, az egyes térségekben a terület-felhasználásra és az építésre vonatkozó szabályokat e törvény rendelkezéseivel összhangban kell kialakítani.

Az OTrT törvény 2008. évi módosítása törvénybe iktatta be kiemelt térségi és megyei övezetként a „világörökségi és világörökségi várományos terület”-et, majd a 2013. évi felülvizsgálat országos övezetté tette a világörökségi és világörökségi-várományos területet. Ebbe a világ kulturális és természeti örökségének védelméről szóló, az Egyesült Nemzetek Oktatási, Tudományos és Kulturális Szervezete Általános Konferenciájának ülészakán Párizsban 1972. november 16-án elfogadott egyezmény kihirdetéséről szóló 1985. évi 21. törvényerejű rendelettel kihirdetett, a világ kulturális és természeti örökségének védelméről szóló egyezmény szerinti világörökségi listára felvett területek tartoznak. Az övezethez tartoznak a világörökségi helyszínek szakmai feltételeinek megfelelő azon területek (az ún. várományos helyszínek) is, amelyeket Magyarország, mint részes állam nevében jogszabály által felhatalmazott testület kiválasztott arra, hogy a világörökségi

várományos listára jelöltek legyenek. Ezeket a térségi övezeteket a megyei területrendezési tervekben szerepeltetni kell.

A világörökségi és világörökségi várományos terület övezetét a településrendezési eszközökben kell tényleges kiterjedésének megfelelően lehatárolni.

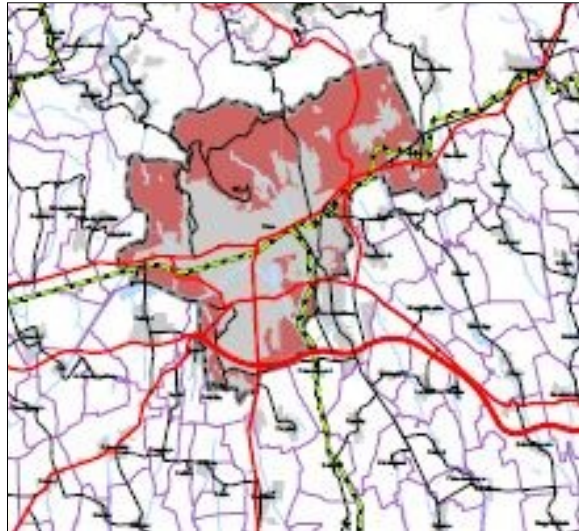
Az OTrT 14/B §-a szerint lehatárolt világörökségi és világörökségi várományos területen:

- a terület-felhasználás módjának és mértékének összhangban kell lennie a világörökségi kezelési tervben meghatározott célokkal,
- új külszíni művelésű bányatelek nem létesíthető, meglévő külszíni művelésű bányatelek területe nem bővíthető,
- a közlekedési és energetikai infrastruktúra-hálózatokat, erőműveket és kiserőműveket a kulturális és természeti örökségi értékek sérelme nélkül, területi egységüket megőrizve, látványuk érvényesülését elősegítve és a világörökségi kezelési tervnek megfelelően kell elhelyezni.

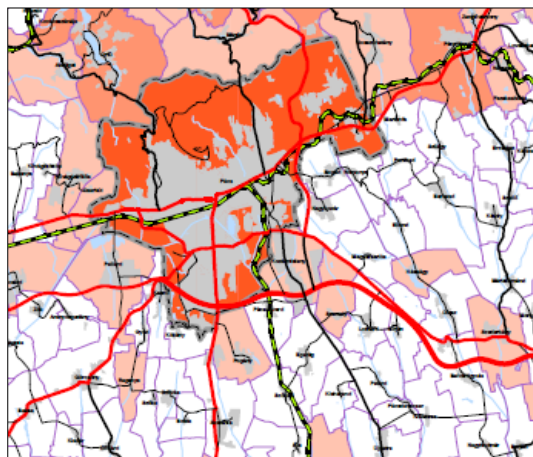
IV.6.3.2. Baranya megye Területrendezési Terve (2012)

A hatályos megyei területrendezési terv az OTrT előírásainak megfelelően tartalmazza a „Világörökség és világörökség várományos területek” övezeti tervlapját. A csatolt ábrából leolvasható (58. kép), hogy Pécs város egész közigazgatási területét így jelzi. A terv léptékének és műfaji sajátosságának megfelelően kezeli a világörökségi helyszínt.

A megyei terv egy speciális övezeti tervet is megállapított a turizmusfejlesztés célterületeinek meghatározására (59. kép). Ebben Pécs is szerepel országos jelentőségű célterületként, amiben a világörökség is nyilvánvalóan benne van, mint a kulturális turizmus fontos célállomása.

58.kép. Világörökség és világörökség várományos területe övezete

Szabályozási elemek:	
	Turizmusfejlesztés országos jelentőségű célterülete és központja
	Turizmusfejlesztés célterülete és térségi jelentőségű központja
	Turizmusba bekapcsolódott település

A

59. kép. A turizmusfejlesztés célterületei és központjainak övezete

IV.6.3.3. Pécs MJV településrendezési eszközei

Pécs MJV településrendezési tervének (PÉSZ) vonatkozó előírásai a többször módosított 46/2011. (IV. 27.) önkormányzati rendelet jelenleg hatályos módosításával egységes szerkezetben, a 60/2013. (XII. 17.), és 2014 március 3.-án hatályba léptetett önkormányzati rendelet szerint⁸⁸. A településrendezési eszközök módosításai rendre jelentik a településszerkezet, a szabályozási terv és a szabályozási előírások módosításait.

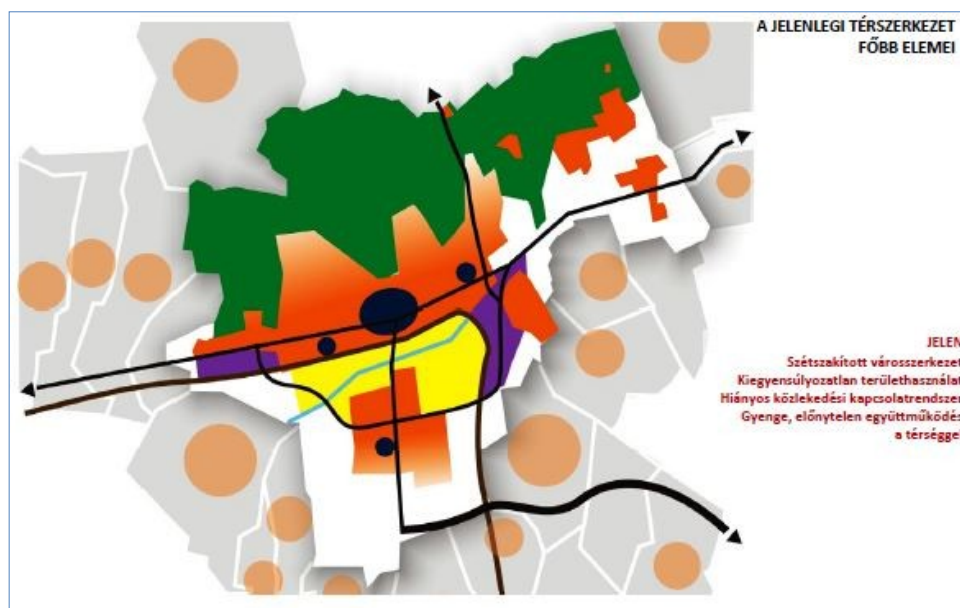
⁸⁸ Id. még III.1.2. fejezet helyi védelemre vonatkozóan.

A településszerkezeti terv bemutatása

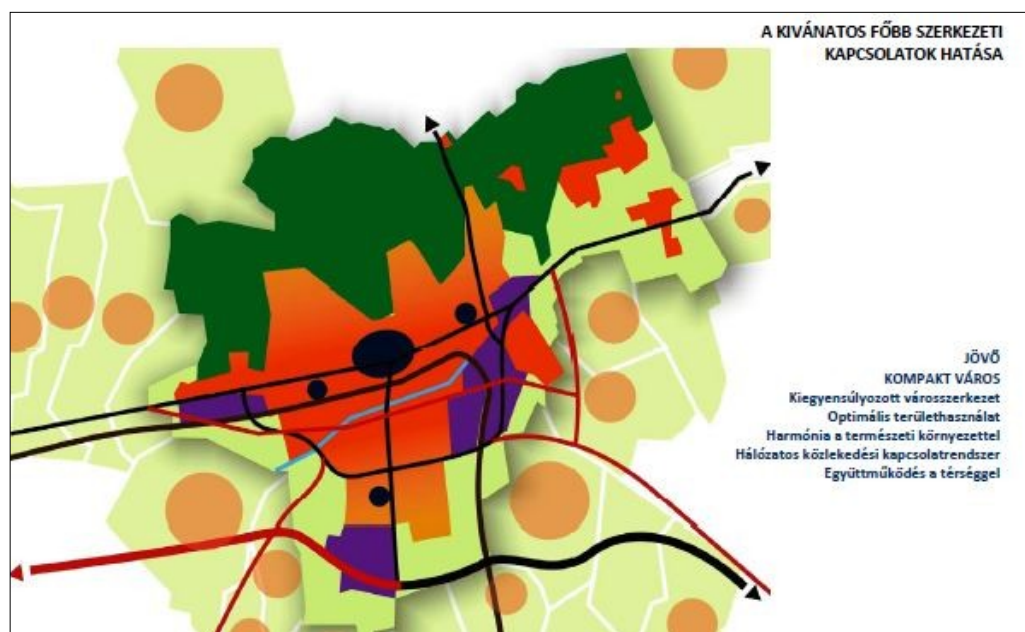
A város településszerkezeti terve a településfejlesztési koncepció alapján kerül kidolgozásra, a város kialakult területhasználatát, topográfiáját környezeti adottságait, figyelembe véve a városfejlesztés koncepcióival foglalkozó dokumentumoknak a városszerkezetre, a kívánatos területhasználatra vonatkozó megállapításait. Az itt meghatározott, a város egész területét feldolgozó területfelhasználások kötelezőek az egyes kisebb területek szabályozási terének és az építési szabályzatok megfogalmazásakor. Az M=1:25.000 léptékben kidolgozott terv bemutatása jelentősen meghaladja az itteni kereteket.

A város sűrűn beépített része egy hosszan elnyúló kelet-nyugati irányú várostestből áll, ennek mértani közepén van a történelmi belváros, benne a világörökségi terület. A K-Ny-i tengely a városszerkezet sokáig egyetlen meghatározó vonala volt, keleten a Budai külvárossal, az ehhez kapcsolódó Meszes városrészsel nyugaton a Szigeti külvárossal, az ehhez kapcsolódó Uránvárossal. Ez a tengely fogta össze a Mecsek déli lankáira települt várostestet. Ehhez a K-Ny irányú tengelyhez később csatlakozott egy ebből délre leágazó tengely, amire az új lakóterületek, a Siklói városrész fűződött fel.

Északon a Mecsek vonulata és a történelmi fejlődés periódusai határozták meg a város jelenlegi városszerkezetét. A város napjainkban egyeztetésre bocsájtott Integrált Településfejlesztési Stratégiája hosszabb távra egy kompakt városszerkezet kialakítását tűzte ki célul. Ennek feltétele, hogy a jelenlegi, gyakorlatilag lineáris és sugaras városszerkezetet egy hálós szerkezetnek kell majd felváltania. Az ideális állapotú jövőkép egy zömök, kiegyensúlyozott várostestet mutat, mely belső és külső kapcsolataiban megfelelő infrastruktúra hálózatot működtet, és egyúttal harmóniában él táji és természeti környezetével.

60. kép. A jelenlegi lineáris illetve sugaras térszerkezet főbb elemei (forrás: Pécs Megyei Jogú Város Integrált Településfejlesztési Stratégiája (ITS) 2014.2020 egyeztetési változat 2014.)

61. kép. A kívánatos főbb, hálósá alakított szerkezeti kapcsolatok a kompakt várostestben (forrás: Pécs Megyei Jogú Város Integrált Településfejlesztési Stratégiája (ITS) 2014.2020 egyeztetési változat 2014.)

A hatályos településszerkezeti tervben a világörökségi terület „közpark” területfelhasználási kategóriaként szerepel, ami a szerkezeti terv léptékében elfogadható, hiszen a világörökségi terület pontos lehatárolását a szabályozási

tervben kell feltüntetni és a vonatkozó szabályozásokat a helyi építési szabályzatban kell rögzíteni.

A településszerkezeti tervhez kapcsolódó, a világörökségi területet érintő övezeti előírásokban több a világörökség szempontjából elfogadható előírás szerepel:

- A levegőtisztaság védelmi övezet védett zónának szerepelteti a történeti belváros egészét és a hozzá kötődő területeket.
- A települési értékvédelmi övezet a történeti belváros egészét jelzi műemléki jelentőségű területként, a kapcsolódó területeket pedig műemléki környezetként tünteti fel. Az övezet a történeti belváros egészét fokozottan és kiemelten fontos régészeti lelőhelyek területeként jelzi.
- Az egyes védelmi, korlátozásokat tartalmazó övezetek néhány kivételtől eltekintve nem érintik a világörökség területét.

Az övezeti előírások bemutatása

Az egyes védelmi, korlátozásokat tartalmazó övezetek néhány kivételtől eltekintve nem érintik a világörökség területét. A kivételek az alábbiak:

62. kép. Települési értékvédelem övezetei (piros = világörökség területe, narancs = MJT, sötétkék = műemléki környezet, világoskék = helyi értékvédelmi terület) (Forrás: Pécs MJV településszerkezeti terve)

Az övezet a történeti belváros egészét és a Tettye városrészt jelzi műemléki jelentőségű területként, a kapcsolódó területeket pedig műemléki környezetként tünteti fel. A történeti belvároson belül is külön jelzi a világörökségi területet. Az

övezet a történeti belváros egészét fokozottan és kiemelten védett régészeti lelőhelyek területeként jelzi.

IV.6.3.4. A szabályozási terv és a kapcsolódó szabályozás bemutatása

A világörökségi terület a Városházakörnyék 100000(B) jelű szabályozási övezeti kategóriába tartozik, amelyre sajátos építési előírások vonatkoznak (ld. V.3.1. fejezet).

- "1. Az övezetben vallási célú épületek helyezhetők el, szabadon álló építési helyen belül.
2. Az épületek tetőkialakítása kialakult szerinti lehet, égetett agyagcserep, vagy fémfedéssel.
3. A legnagyobb megengedett beépítettség a meglévő érték.
4. Az udvari szárnyak és az oldalhatárok között, valamint két oldalszárny között legalább 6,0 m távolságot kell tartani.
5. A megengedett építménymagasság a kialakult párkánymagasság."

A belváros minden sajátos építési övezetére vonatkozó előírások

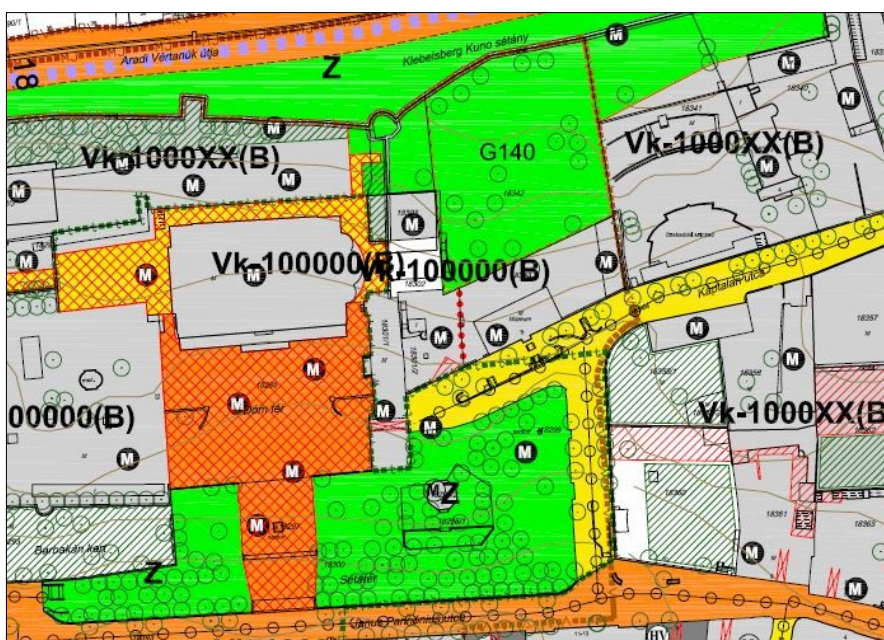
1. Nem műemléki épületekre, továbbá helyi (települési) értékvédelmi zónába eső épületekre önkormányzati szakbizottság kérésére is elrendelhető helyrehozatali kötelezettség. A helyrehozatali kötelezettségnek 3 éven belül eleget kell tenni.
2. Az építési övezetekben jelölt magas tető hajlásszög 38-45°-os előírását részletes műemléki vizsgálat hiányában az építési kor, ill. a képviselt stílus alapján az alábbiak szerint kell differenciálni:
 - 2.1. 1865-os térképen regisztrálható (XIX. sz. közepéig felépült) barokk, klasszicizáló, romantikus stílusú épületeknél cca. 42-45° hajlásszög tartandó;
 - 2.2. 1865-os térképen nem regisztrálható (XIX. sz. második felében épült) eklektikus stílusú épületeknél cca. 38-40° hajlásszög tartandó.

A sajátos előírásokból kiderül, nem igazán fogadható el, hogy a világörökségi területen csak vallási célú épületek helyezhetők el, illetve egy másik megközelítés szerint, mivel a meglévő beépítettséget nem lehet túllépni, semmilyen új épület nem helyezhető el. Ezen célszerű lesz változtatni, de természetesen csak nagyon szigorú megkötésekkel, és csak a világörökségi emlékekkel kapcsolatban.

Ugyancsak hiányzik a szabályozásból a világörökség védőövezetére (puffer zóna) vonatkozó szigorúbb eljárási szabályok, pl. a világörökség kezelő szervezetének a

város főépítészén keresztül beleszólási joga legyen a védőövezetben történő építkezések esetén. Ennek nem csak az építési engedélyköteles munkákra kellene vonatkoznia. Ilyen lehet például új növényzet telepítése, szobrok elhelyezése, térburkolatok cseréje stb.

Egyelőre hiányzik a szabályozási tervlapokon a világörökségi terület pontos lehatárolása is (63. kép), ezt a következő szabályozási terv-módosítás során pótolni kell. Ehhez a lehatároláshoz lehetne hozzárendelni a fentebb említett speciális szabályozásokat is.

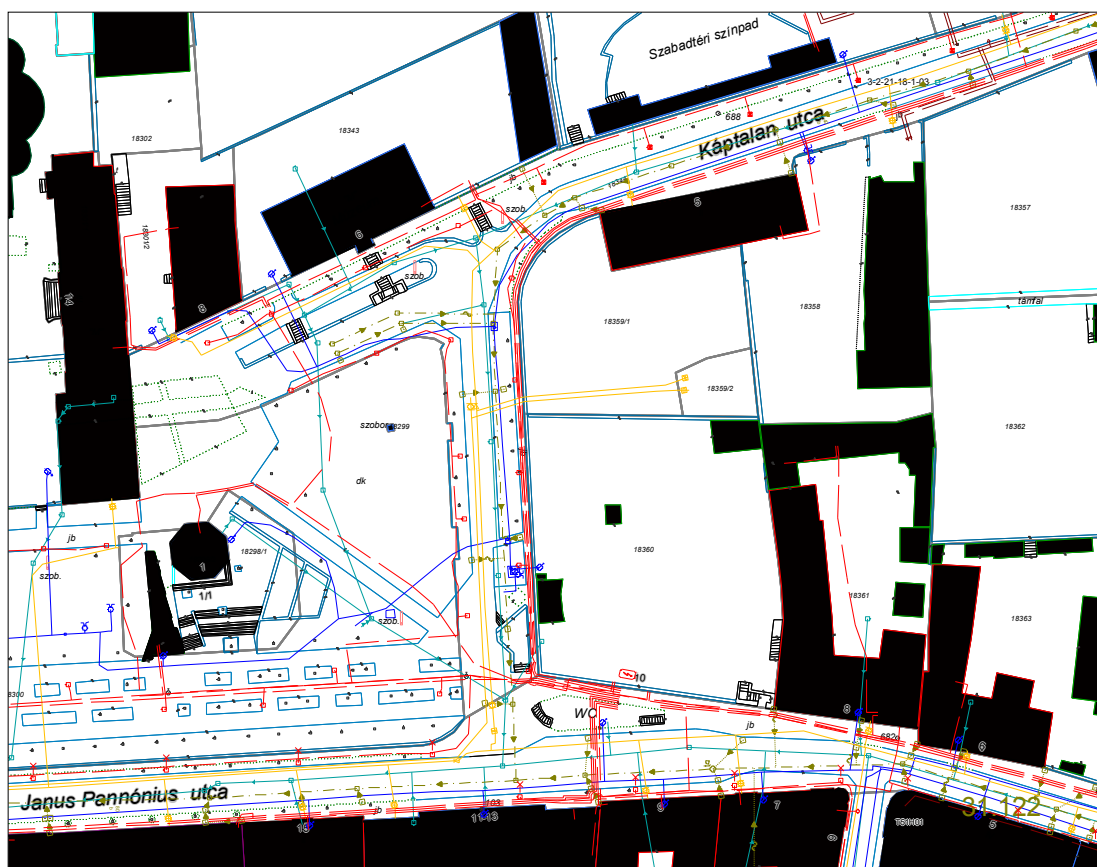

63. kép. A világörökség területét érintő szabályozási tervlap (Pécs MJV hatályos települési terve)

IV.6.3.5. A világörökségi terület infrastruktúrája

A területen víz-, csatorna- és távhő-hálózat vezetékei találhatók (64. kép), valamint a távközlési kábelek is. Kimondható, hogy a világörökségi terület vezetékes infrastruktúrával teljes mértékben ellátott. Probléma a parkolással van (ld. még IV.3.1, IV.5.1. fejezetek): az egész történeti belvárosba csak belépési engedéllyel lehet behajtani. Az engedély beszerzését a helyi lakosok egy része meg tudja oldani, de távolabbról a világörökségi helyszín gépkocsival nem megközelíthető. A történeti belvárostól nyugati irányban, a Báthory utcából déli irányban lecsatlakozó kis

utcákban pár parkolóhelyet szegély melletti beállással mindig lehet találni, ez azonban nagyobb igénybevételre nem alkalmas. Ez utóbbi csak mélygarázs kialakításával lenne megoldható, amely természetesen további örökségvédelmi feladatokat jelentene, megelőző régészeti feltárás, műemléki konzerválás tekintetében. A legközelebbi és a történet belváros területén Mária utcai ki- és behajtóval érhető el. Ez keleti irányból szabadon megközelíthető. Közvetlenül a Széchenyi tér mellett van, és onnan a Káptalan utcán, vagy a Janus Pannonius utcán átsétálva érhető el az ókeresztény sírkamrák. Pár lépéssel messzebb van a Kossuth tér alatti garázs, ahonnan az Irgalmasok utcáján sétálva érhető el a Széchenyi tér. Innen a kis Jókai téren áthaladva az Apáca utcán keresztül érhető el a legrövidebb úton a világörökség. Kissé távolabb, a Király utca keleti végén, a Búza téren is van egy mélyparkoló a Király-ház alatt. Innen a Király utcán végighaladva érhető el a Széchenyi tér, majd a világörökség.

64. kép. A világörökségi terület közműellátottsága

(A térképen a kék nyomvonalak az ivóvíz hálózatot, a pirosak a szennyvízcsatorna hálózatot, a zöldek a csapadékvíz elvezető csatornát, a sárga nyomvonalak pedig a távhő ellátás vezetékei.)

Korábban felmerült egy gondolat, hogy északról az Aradi vértanúk útjáról a városházánál átjövő lehetne egy mélygarázst létesíteni, ahonnan a kijárat közvetlenül a világörökség közelében lehetne. Ez megoldhatná a világörökség kényelmes megközelítése mellett a Káptalan utcában lévő múzeumok, és a szabadtéri színpad parkolóval való közvetlen ellátását is.

Az autóbusszal érkező csoportoknak a ki- és beszállás idejére az autóbusz parkolás a Barbakán mellett kialakított parkolóban megoldott.

Nem csak a parkolóhelyek kötik össze a világörökséget a szomszédos múzeumokkal, amelyeket részben a Püspökség, másrészt a Városi Önkormányzat működtet. A kulturális turizmus fellendítése érdekében ez az együttműködés mindhárom oldal számára előnyös lehetne. A Cella Septichora például a múzeumok látogatóközpontjaként is működhetne. Egy olyan információs központként és találkozó pontként, ahonnan az ide látogatók minden szükséges információval felszerelve indulhatnak el a múzeumokat és a Zsolnay-negyedet felkeresni.

A világörökségi mélygarázs elvetett beruházása mellett a térségben volt még egy, a megvalósulásig majdnem eljutott fejlesztés. A szabadtéri színpad ugyanis már alig volt használható, és az EKF kulturális beruházásainak részeként a szabadtéri színpad bontása után a helyén épült volna fel egy nagy kiállítótér. A beruházás szerencsére elmaradt, a már lebontott szabadtéri színpad új, korszerűbb átépítést kapott, a kiállítótér pedig a papnövelde utcában épült ki.

IV.6.3.6. A világörökség szerepeltetése a tervek megalapozó munkarészeiben és a fejlesztési koncepciókban

A Dél-Dunántúli Turisztikai Régió turizmusfejlesztési stratégiája (2006)

Az összefoglaló SWOT analízisben az erősségek között említi Pécs világörökségi helyszínét.

Pécs MJV Kulturális stratégiája (2007)

„A város és térségének mind növekvő gazdasági ágazata az idegenforgalom és a turizmus, amelynek fejlesztése érdekében több sikeres program valósult meg. Nagyon fontos beruházás volt a világörökségi helyszínek továbbfejlesztése és az itt kínált idegenforgalmi szolgáltatások bővítése, amelyek eredményeként az ókeresztény sírkamrák egyedülálló turisztikai attrakcióként jelenhetnek meg a nagyközönség előtt.”

Örökségvédelmi hatástanulmány 2010.

(Készült a Pécs MJV településrendezési tervét alátámasztó munkarészként a Koller Tervező KFT-ben)

A dokumentáció sorra veszi a védett műemléki és helyi műemléki értékeken túlmenően védelemre érdemes épületeket és tárgyalja a területi műemléki védettség alatt álló helyszíneket (MJT) is, így természetesen a világörökségi címmel felruházott ókeresztény sírkamrákat területét is. A már védett emlékekkel részletesebben nem foglalkozik, megadja viszont a beazonosításukhoz szükséges adatokat (utca, házszám, helyrajzi szám).

A rendkívül részletes több kötetes munka foglalkozik a város római kori kiterjedésével és megkísérli lehatárolni a nekropolisz és a római város területét is.

Pécs MJV Integrált Városfejlesztési Stratégia (2013)

A világörökséget a turizmus fejezetben említi az alábbiak szerint: A város számos országos és nemzetközi szintű vonzerővel rendelkezik (ókeresztény sírkamrák, középkori épületek és török emlékek, művészeti és egyéb kulturális események, konferenciák).

Pécs MJV fejlesztési koncepció megalapozó tanulmány helyzetelemzés (2013)

Nem tartalmaz a világörökségi területre vonatkozó elképzeléseket.

A vonatkozó jogi szabályozás szerint a városok jövőjével kapcsolatos önkormányzati elhatározások egy egymásra épülő dokumentumrendszerben fogalmazódnak meg,

amelyek csúcsán a településfejlesztési koncepció áll. Ez képi alapját a településrendezési eszközök kidolgozásának. Ere épül. ezt bontja ki az integrált településfejlesztési stratégia (ITS). A stratégia további részletezése, operatív kibontása történik a településfejlesztési programban. Pécs MJ Város Önkormányzatának Képviselő Testülete már elfogadta a településfejlesztési koncepciót. Ennek a dokumentációnak természetesen voltak előzményei, mert a településrendezési terveket korábban is csak egy fejlesztési koncepció meglétével, ennek figyelembevételével lehetett elfogadni. az integrált A rendezési tervek módosításához is szükség volt a településfejlesztési koncepció folyamatos felülvizsgálatára. Pécs ezt a dokumentumot legutóbb 2013 januárjában módosították (Pécs Megyei Jogú város Integrált Városfejlesztési Stratégiája – IVS 3. számú módosítás). Ezt írta felül a már említett Pécs MJV városfejlesztési koncepciója 2014-2030. Visszatérve a dokumentumok hierarchiájára, az integrált településfejlesztési stratégia (Pécs Megyei Jogú Város Integrált Településfejlesztési Stratégiája) egyeztetés alatt áll. településfejlesztési program pedig még a szakmai előkészítés fázisában van.

Pécs MJV városfejlesztési koncepciója 2014-2030

Pécs, 2014 02.28.

A korábban folyamatosan módosított városfejlesztési koncepciót egy új alapokra helyezett koncepció váltotta fel, mely a fenntarthatóságot és a munkahelyteremtést helyezte a központba. Ez utóbbi témát is döntően a zöld és kék gazdaságra orientáltan fejtette ki.

Ez a már elfogadott koncepció a gazdaságfejlesztésen túl nagy szerepet szán a város jövőjében a kulturális és idegenforgalmi iparnak is. „Pécs a kultúra városaként részben újrapozícionálta magát az EKF időszakában. Funkcionális vonzóképességének erősítésével a tágabb térség főközpontja lehet, nemzetközi kapuszerepet tölthet be, és potenciálisan országos hatáskörű intézményeknek is otthont adhat. Kitörési pontjai lehetnek a kulturális ipar és turizmus, az innovatív egészségipar, környezetipar, gépipar, műszeripar, elektrotechnika.

A kultúra részeként a koncepció több fejezetben is foglalkozik az épített környezettel és annak kulturáltságával, a táji és természeti környezet megőrzésének, fenntarthatóságának fontosságával.

A természeti környezet jövőképe egy olyan város, ahol a lakók egészséges környezetben élnek. A város épített és természeti környezetével együtt élő egységet alkot. A természeti környezete nyújtja számára a tartós humánbiológiai léthez elengedhetetlen jó minőségű levegőt, vizet és a testi, lelki és szellemi megújuláshoz szükséges esztétikus és inspiráló miliőt. A városban elegendő biológiailag aktív felületnek kell lennie ahhoz, hogy biztosítani lehessen a szükséges kondicionáló hatást megfelelő hőmérséklettel, páratartalommal, minimális környezeti ártalommal.

A koncepció külön fejezetben foglalkozik a műemlékvédelemmel és a régészeti emlékekkel kapcsolatos feladatokkal. A történeti belváros vonatkozásában megemlíti az alábbiakat: „E terület régészeti emlékeinek kiemelkedő jelentőségük van.

Római kori emlékek:

- Az Ókeresztény temető területe a Világörökség része. Itt jelenleg is folyik feltárás, e területen semmiféle egyéb építkezés nem lehetséges.
- Sopianae városa. A késő-római város több épületének feltárása és bemutatása is megtörtént. A területen mindenfajta építkezés csak az ásatást követően valósítható meg.

A középkori város emlékei közül a városfal további elemeinek bemutatása jelent feladatot.”

Pécs Megyei Jogú Város Integrált Településfejlesztési Stratégiája (ITS) 2014.-2020 egyeztetési változat

Pécs, 2014

A területi célok kijelölése – a fejlesztési zónák

Az integrált településfejlesztési stratégia feladata, hogy a város a fejlesztési elképzeléseit a település egészére nézve, átfogó módon foglalja rendszerbe. A középtávú fejlesztési programban olyan tanulmányokkal és tervekkel megalapozott akcióterületek, illetve egyedi projektek megnevezésére kerül sor, melyek

megvalósulása fontos és lehetséges az aktuális tervezési periódusban. Ez a 2014-2020 időszakra szóló átfogó stratégiai dokumentum a koncepcióban is megfogalmazott célok elérését segítő területek kijelölésére is hivatott. Ezen területi lehatárolások sajátja, hogy az átfogó, a városrészi, az akcióterületi illetve egyedi projekt célok elérését együttesen szolgálja. A megjelölt fejlesztési zónák utcaszinten nem rögzítik a területek határait, inkább az integrált tervezés számára készítik elő az együtt tervezés összefüggéseit. Az egyes akciók, projektek megvalósítása előtt környezetalakítási tervek (telepítési tanulmányterv, beépítési terv stb.) kidolgozása szükséges olyan módon, hogy azok hatásai és összefüggései a teljes fejlesztési zónában kerüljenek megvizsgálásra. E tervek részletes kidolgozását követően lehetséges azok eredményeinek a településrendezési eszközökbe történő beépítése, mely így már célra orientáltan és hatékonyan képes elősegíteni a kitűzött célok elérését.

A dokumentumból az akcióterületek bemutatása című, 2.4. fejezetet emeljük ki. A dokumentum az alábbi főbb fejlesztési zónákat határolja le:

- Észak-déli tengely – a városközpont déli irányú komplex kiterjesztése

Megvalósítását már számos fejlesztési dokumentum tartalmazta. Célja a városközpont területének kiterjesztése, elsősorban funkcióbővítő akciók megvalósításával úgymint intermodális csomópont megvalósítása, Vásárcsarnok fejlesztése, Siklósi út menti területek funkcióváltásának elősegítése. Az akcióterület fejlesztésének városépítészeti hozadéka lehet egy új tengely „záró” reprezentatív térfal, illetve megújuló közterületek, zöldterületek hálózatának megjelenése.

- A városközpont kelet-nyugati irányú kiterjesztése

Az EKF beruházások elmaradt fejlesztéseinek – Breuer Marcell sétány, Királyház, Zsolnay gyár kapcsolat – valamint egy új városi park kialakításának (Kisbalokány, Balokány) célterülete. A területen a befejezetlen beruházásokkal (pl. Corso), és az infrastrukturális fejlesztéseket kiegészítő, kisléptékű (soft) tevékenységekkel is számolni kell. Nyugati irányban a belváros Magasház környékéig való kiterjesztése az épület bontása révén lehetőségként merül fel. A fejlesztés tartalma a Szigeti külváros alközponti funkcióinak komplex fejlesztése, a Magasház környékének revitalizálása.

- A belváros környezeti, kulturális fenntarthatóságának komplex fejlesztése

Az akcióterület a történet belváros határához kötődik, alapvetően a funkcióját veszített épületek hasznosítását megújítását célozza.

A történeti belváros leginkább kialakult területe, ám értékeinek bemutatása, a városközponti szerepének és rangjának fejlesztése folyamatos beavatkozást és a hiányosságok pótlását igényli. A feladatok nagyobb része konkrét ingatlanokhoz kapcsolódik, de elsősorban keleti irányban a tervbe vett fejlesztéseknek a közterületeket és a területhasználatot egyaránt érintő, komplex szemléletű projekteknek kell lenni.

Egyedi, a kulturális tőkét gyarapító feladat a Régészeti Múzeum rekonstrukciója, ami a Nick udvar és a volt Fegyveres Erők Klubja újrahásznosítása esetében gazdasági célokkal is párosul.

- **Belváros megközelítésének javítása** szükséges a kereskedelmi és szolgáltatási funkciók megtartásához, míg a Belváros és a Zsolnay Negyed kapcsolatának fejlesztésétől a városközponti funkciók kiterjedését és a Budai városrész rehabilitációját lehet várni.
- Városliget – komplex tájrehabilitációs, környezetfejlesztési és környezet-gazdálkodási projekt

A célterület – a városfejlesztés egyik leghangsúlyosabb területe a Balokányliget és a Tüskésrét – mely az erőműi zagyelhelyezés miatt gyakorlatilag kimaradt az elmúlt 50 év fejlesztéseiből. Közlekedési struktúra, a rekreációs, szabadidős, illetve energetikai célú fejlesztés színhelye, a városi klíma alakításának kiemelt területe.

- Tudásliget – átalakuló és fejlődő területek az innovatív iparágak számára a Pécsi-víz mentén
- Funkcióját veszített ipari, kereskedelmi, szolgáltató övezet területhasználatának újragondolása a Pécsi-víz, illetve a Fűzes árok vonalán. Térszerkezeti szempontból kiemelt terület. Célja az innovatív, kis- és középvállalkozások, a lakó és szabadidős, természet közeli funkciók ideális „házasítása”, a kettéosztott város újraintegrálása. A tudás alapú gazdaság megteremtésének tervezett magterülete.

Az akcióterületeken kívül, de a város egésze szempontjából fontos programok között említi a dokumentum a **Helyi értékvédelmi programot**. Ez a „Műemlékileg és helyileg védett épületek megóvásának és megújításának célzott programja”.

Pécs Megyei Jogú Város Integrált Településfejlesztési Stratégiája 2014-2020

Pécs M.J. Város Városfejlesztési Koncepciója 2014-2030 rögzíti azokat a fejlesztési elveket és prioritásokat, melyek meghatározzák a gazdaságfejlesztési és turizmusfejlesztési irányokat, lehetőségeket is. A városfejlesztési koncepcióban ezek egyes célokhoz rendelt, vagy rendelkezhető intézkedésként jelennek meg, az alábbiak szerint:

Jövőkép: Pécs legyen olyan város, ahol jó élni, és lakói szeretnek is élni, az életminőség közelítsen az európai élvonalhoz.

A város legyen vonzó a mindenkori lakói és az ide érkezők számára is, magas szinten biztosítsa a kor követelményeinek megfelelő környezeti, anyagi, szolgáltatási feltételeket, vonzó életperspektívát nyújtó foglalkoztatási feltételeket kínáljon, és egyúttal a lakosságnak a városhoz fűződő pozitív érzelmi viszonya, elégedettsége, a városért való tenni akarása is járuljon hozzá a város megtartó- és fejlődőképességéhez.

Átfogó cél: Pécs fenntartható fejlődésre képes térségi vonzasközpont

Stratégiai célok:

1. Az egészséges környezet biztosítása, ezen belül operatív célok:

- klímaváltozás hatásaihoz történő alkalmazkodás
- zöld és kék felületek összefüggő rendszerének kialakítása
- környezeti ártalmak csökkentése

2. Fenntartható, fejlődő társadalom, ezen belül operatív célok:

- integrált helyi társadalom
- fenntartható módon javuló életminőség
- a helyi társadalom kulturális tőkéjének gyarapítása
- közösségek fejlesztése
- „társadalommonitoring”

3. A város gazdasági alapjainak újjáépítése, ezen belül operatív célok:

- a foglalkoztatási szint növelése
- a helyi gazdaság megerősítése
- hasznosítható gazdasági erőforrások feltárása, fejlesztése és gazdasági hasznosítása

4. Kompakt város, kiegyensúlyozott városszerkezet, ezen belül operatív célok:

- kiegyensúlyozott térszerkezet
- mobilitás, az elérhetőség növelése
- optimális területhasználat
- építmények állapotának javítása
- energiabiztonság tiszta, fenntartható energiaforrásból

Horizontális célokként megfogalmazásra kerültek a következő tervezési- cselekvési elvek, így a cselekvőképesség, a sokféleség növelése, a rendszerhatékonyság, az esélyteremtő hozzáférés, a felelősségvállalás.

A stratégiai célok és operatív célok több szeletéhez kapcsolható a világörökségi zóna fenntartható fejlesztése. A városfejlesztési stratégia célrendszerét tovább bontva azonban azt tapasztaljuk, hogy mind a turizmus, mind a kultúra csak mérsékelten jelennek meg:

A turizmus csak parciálisan jelenik meg a gazdasági célrendszerben, az alábbiak szerint:

A négy stratégiai cél közül a 3-as a város gazdasági alapjainak újjáépítése. Ezen belül három operatív célt fogalmaz meg, melyből a helyi gazdaság megerősítése operatív cél rész céljai közül egyetlen egy köthető a turizmushoz: „Az egyetem, a turizmus és az alkonygazdaság fejlődésének támogatása a város jövedelemegyenlegének javítása érdekében.”

A kultúra mellett az örökség csak parciálisan jelenik meg a fenntartható társadalmak célrendszerben, az alábbiak szerint:

A négy stratégiai cél közül a 4-es, a fenntartható, fejlődő társadalom. Ezen belül öt operatív célt fogalmaz meg, melyből a helyi társadalom kulturális tőkájének

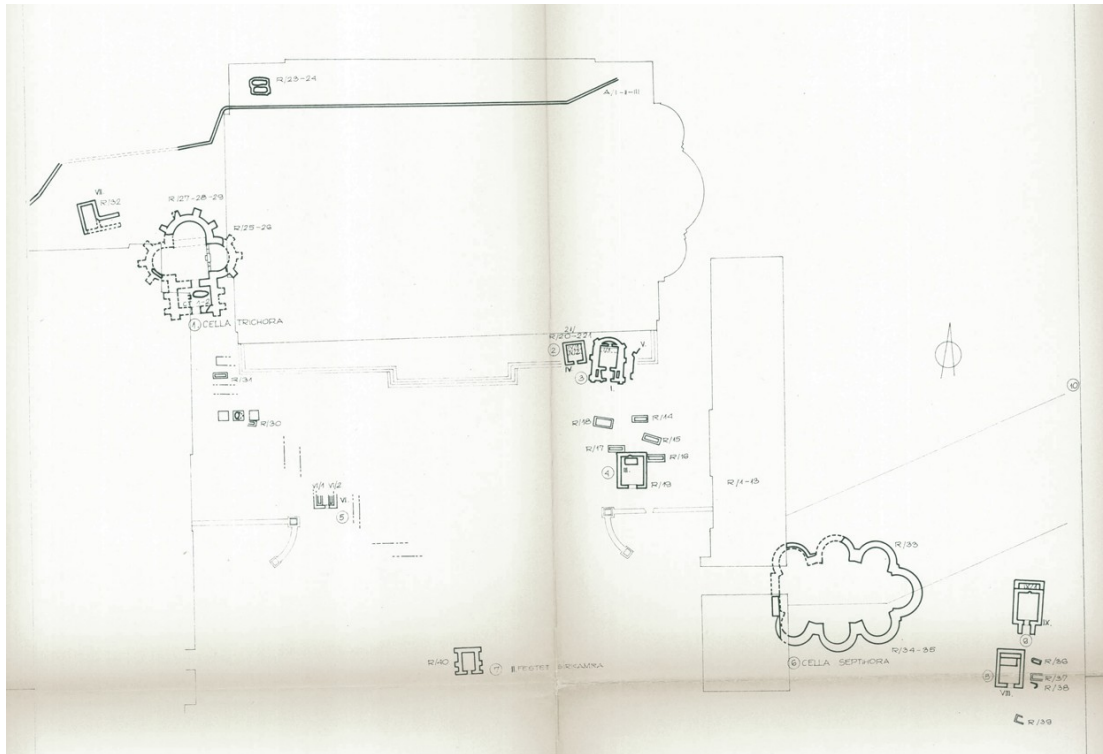
gyarapítása operatív célhoz tartozó ismét csak 5 részcélok egyike így fogalmaz: „A kulturális tőke tartalmának és minőségének a foglalkoztathatóságot javító fejlesztése intézményi, illetve közösségi támogatás révén.”

Ezért a KET javaslatot tesz arra, hogy a világörökségi terület fejlesztése, súlyának megfelelő kezelése, jelenjen meg a város célrendszerében, a kompakt város, kiegyensúlyozott városszerkezet operatív céljai és intézkedései megfogalmazásánál pedig a világörökségi terület és puffer zónája tekintetében a KET vonatkozó fejezetei váljanak iránymutatóvá.

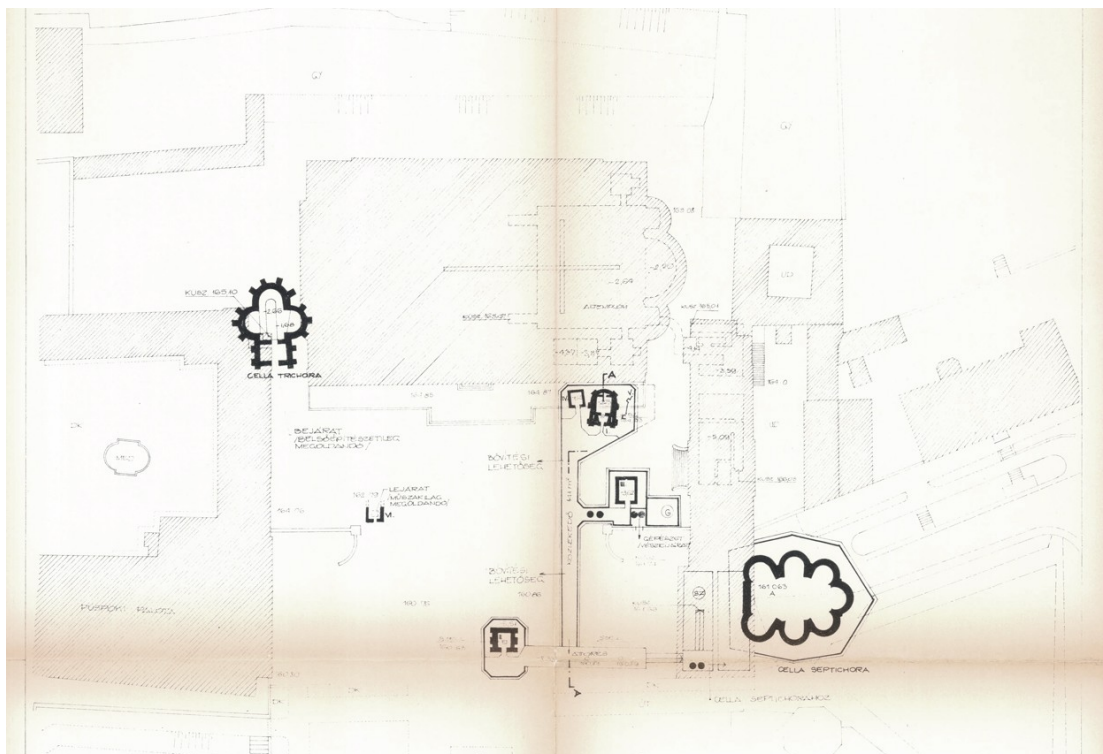
IV.7. A világörökségi területet, illetve annak kezelését érintő korábbi és folyamatban lévő tervek, programok elemzése

A pécsi ókeresztény sírépületek feltárása a 18. században kezdődött el, és az azóta eltelt több mint 200 év alatt folyamatosan az aktuális régészeti és műemlékvédelmi elvek szerint tárták fel és konzerválták az újabb és újabb emlékeket. Az adott kornak megfelelő menedzselés tehát mindig is történt, akár a tulajdonos püspökség, akár az állam, vagy a városvezetés által. Az emlékek megőrzését illetően azonban csak a 20. században jelent meg valamiféle tervszerűség.

Az első alkalommal éppen az 1. sz. (Péter-Pál) sírkamra megóvási munkáihoz kapcsolódóan (68. kép), amikor a Káptalani Levéltár épületét mintegy 7 méterrel kelet felé eltolva építették fel a sírkamra megóvása érdekében. Távlati elképzelésekben gondolkozott Gosztonyi Gyula is az 1930-as években, amikor a már megtalált, és egymás közelségében láthatóan impozáns régészeti emlékeket egységesen bemutatatható építménycsoportként kívánta a feltárás és helyreállítás után kezelni.

65. kép. Az 1976-ban ismert emlékek, tervezési program (Komjáthy Attila – Országos Műemléki Felügyelőség, 1976)

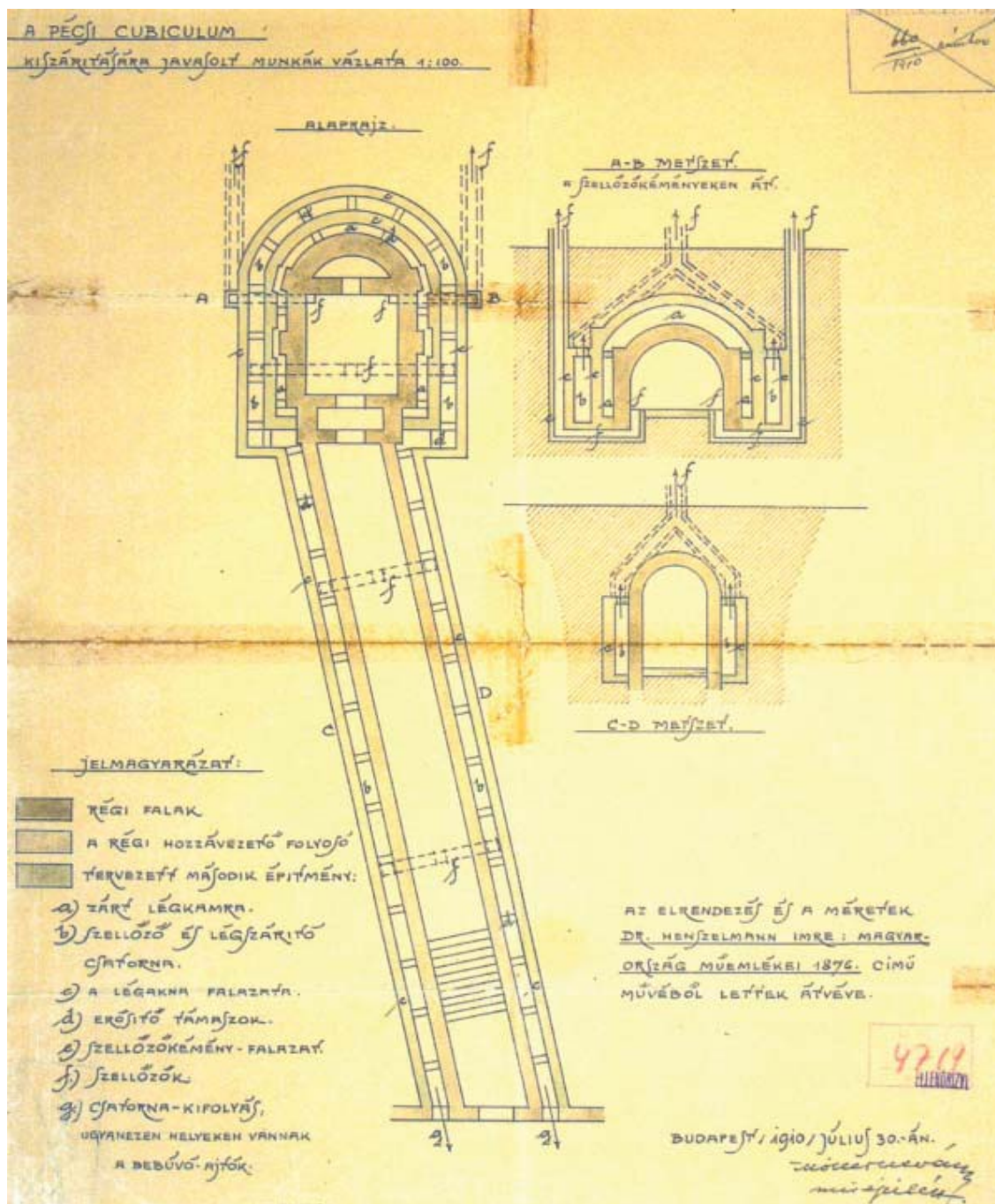
66. kép. Az 1976-os programterv (Komjáthy Attila – Országos Műemléki Felügyelőség, 1976)

megvalósulás időszaka	projekt, terv, megnevezése	megvalósult beavatkozások / problémák	hatások / adatok a látogatottságra vonatkozóan
1913-1922	Möller István-féle feltárások /tervek	1. sz. (Péter-Pál) sírkamra látogathatóvá tételére vonatkozó építési tevékenység: a sírépületet kiásta a környező földből, és védőépülettel vette körül, és a köztük levő légréteget gravitációsan kiszellőztette. Magyarországi éghajlati viszonyok között a számottevő téli-nyári légállapot különbség miatt a védelem nem működött. A védőépület vasbeton alkalmazásával készült – bennmaradó zsuzlattal – mely újabb táptalajt jelentett a mikroorganizmusoknak. 3. (III.) számú sírkamra feltárása: Alját lebetonozták és egy támpillért építettek bele, falait részben kiegészítették. 10. sz. (cella trichora1) feltárása, védőépület készült.	nem került sor a védőépület megfelelő klimatizálására, így a lecsapódó pára veszélyhelyzetet teremtett. Látogatószámra ebből az időszakból nincs adat. részben került bemutatásra : a Péter-Pál sírkamrához vezető folyosóról egy boltíves ablakon keresztül lehetett megtekinteni nincs adat
1938-39	Gosztonyi Gyula feltárása	11. sz. (cella septichora) feltárása, majd visszatemetése, dokumentáció készült	nem került bemutatásra
1968-71	Apáca utcai emlékek feltárása/ bemutatása (13-16. sz.)	A védőépületek Vladár Ágnes Ybl-díjas építész tervei alapján készültek. A több mint négy évtizede készült védőépületek koncepciója helyes volt, ugyanakkor a vízszigetelés megoldásra vár. A védőépületek napjainkban felújítást igényelnek. Az Apáca utcai emlékek forgalma az elmúlt évtizedekben tizedére csökkent, mára már nagyon alacsony látogatottság jellemzi őket. Ennek egyik oka, hogy a sírépület és a sírok az egykori megyei könyvtár, illetve magánlakások udvarán keresztül közelíthető meg, azaz az utcáfrontról nem is láthatóak. Másfelől pedig ezek az emlékek nincsenek benne a Cella Septichora Látogatóközpont által alkotott téregyüttesben. A turisták először az egymás közelében lévő emlékhelyeket tekintik meg, és legtöbbször elmarad az Apáca utcai emlékek látogatása.	Látogatószám: 2002: 23 951 2003: 6 845 2004: 3 898 2005: 1 926
1975-86	12. sz. (Ókeresztény Mauzóleum) feltárása/ bemutatása	régészeti feltárást vezette: dr. Fülep Ferenc műemléki bemutatás: Bachman Zoltán restaurátor: Pintér Attila - védőépület építése, - sírkamra klimatizálása - a sírépület didaktikus bemutatása.	az első nagyközönség számára is látogatható ókeresztény emlék Látogatószám: 2002: 31 504 2003: 20 172 2004: 16 805 2005: 22 770

megvalósulás időszaka	projekt, terv, megnevezése	megvalósult beavatkozások / problémák	hatások / adatok a látogatottságra
-----------------------	----------------------------	---------------------------------------	------------------------------------

			vonatkozóan
1978-2003	2. (Korsós) sírkamra bemutatása	- bemutatás (Bachman Zoltán tervei alapján): a sírkamra padlószintje alá egy feltekintő szintet alakítottak ki, ahová csigalépcsőn lehet lejutni. A sírkamra padlóját üvegre cserélték, melyen keresztül megtekinthetővé váltak a sírkamra mennyezetének falfestményei. - Korsós sírkamra védőépületének átalakítása (Bachman Zoltán tervei alapján) - a sírkamra falfestményeinek láthatóvá tétele: a sírkamra beomlott boltozata helyére üvegboltozat került, azóta ezen keresztül tekintheti meg a látogató a sírkamra falfestményeit úgy, hogy a sírkamra – teljes egészében föld alatt lévő – előteréből egy íves lépcsőn a római kori ókeresztény temető napszintjére ér fel, ahol megtekintheti a kápolna töredékes falait. A Cella Septichora Látogatóközpont létrejötte előtt a sírkamrát a Székesegyházi Plébánia borospincéjén keresztül lehetett megközelíteni. - klimatikus rendszer kiépítése Pintér Attila restaurátor tervei alapján	Látogatószám: 2002: 28 000 2003: 47 900 2005: 80 000
1978-2003	3. sírkamra	Meghagyták a Möller-féle vasbeton védőépület egy darabját.	

28. táblázat. A világörökségi területet érintő korábbi projektek és tervek, illetve azok hatásai

68. kép. Az 1. sz. (Péter-Pál) ókeresztény sírkamra Möller-féle védelmének terve, 1910.

IV.7.1. 2004-2006 Pécs világöröksége, turisztikai vonzerő fejlesztése (ROP 1.1.2-2004-07-0010/33 sz. projekt)

A pécsi világörökségi helyszín emlékeinek megőrzésére és bemutatására irányuló első átfogó és tervszerű fejlesztési projekt. Pécs Megyei Jogú Város Önkormányzata örökség kezelési és menedzsment stratégiájának végrehajtására 2002-ben létrehozott önálló társaság, a Pécs/Sopianae Örökség Kht., 2006-ban kiemelt feladatának tekintette az UNESCO világörökségi listára felkerült 4. századi római kori Pécs (Sopianae) ókeresztény temetőjének és közvetlen környezetének, a Szent István térnek menedzsmentjét.

E célt szolgálta kiemelt programja, a Magyar Terület- és Regionális Fejlesztési Hivatal Regionális Fejlesztés Operatív Program Irányító Hatósága Regionális Fejlesztés Operatív Programjának keretében, a „Pécs világöröksége, turisztikai vonzerő fejlesztése” címmel elnyert pályázat befejezése, melyre 1,5 milliárd forint vissza nem térítendő támogatást biztosított az Európai Unió társfinanszírozásában, az Európa Terv keretében.

A projektben résztvevő szakemberek:

Építész tervező	Dr. Bachman Zoltán DLA (Bachman & Bachmann Építész Iroda), Schranz Mihály, Kovács-Andor Krisztián, Horváth Magdolna, Szentendrei Antal (PTE PMMK Építész Szakmai Intézet)
Szakági tervezők	Benedek Dezső, Temesi Eszter, Nagy Ferenc, Péterffy László, B. Soós Klára, Hlatky Endre, Stocker György, Varga Ákos, Benedek Barna
Ásatásvezető régész	Prof. Dr. Visy Zsolt DSc, Pécsi Tudományegyetem
Régész munkatársak	Bodó Balázs, Gábor Olivér, Orbán Gábor, Dr. Pozsárkó Csaba, Tóth Zsolt
Konzulensek	Buzás Gergely, Kárpáti Gábor, Kikindai András
Dokumentáció, mérés, rajzolás	Kismányoky Károly, Szijártó Kálmán, Prell Anett
Kivitelező	Reneszánsz Zrt., alvállalkozó: Jurta-Plusz Kft.
Restaurátor	Asztalos György

A projekt tárgyát képező beruházások:

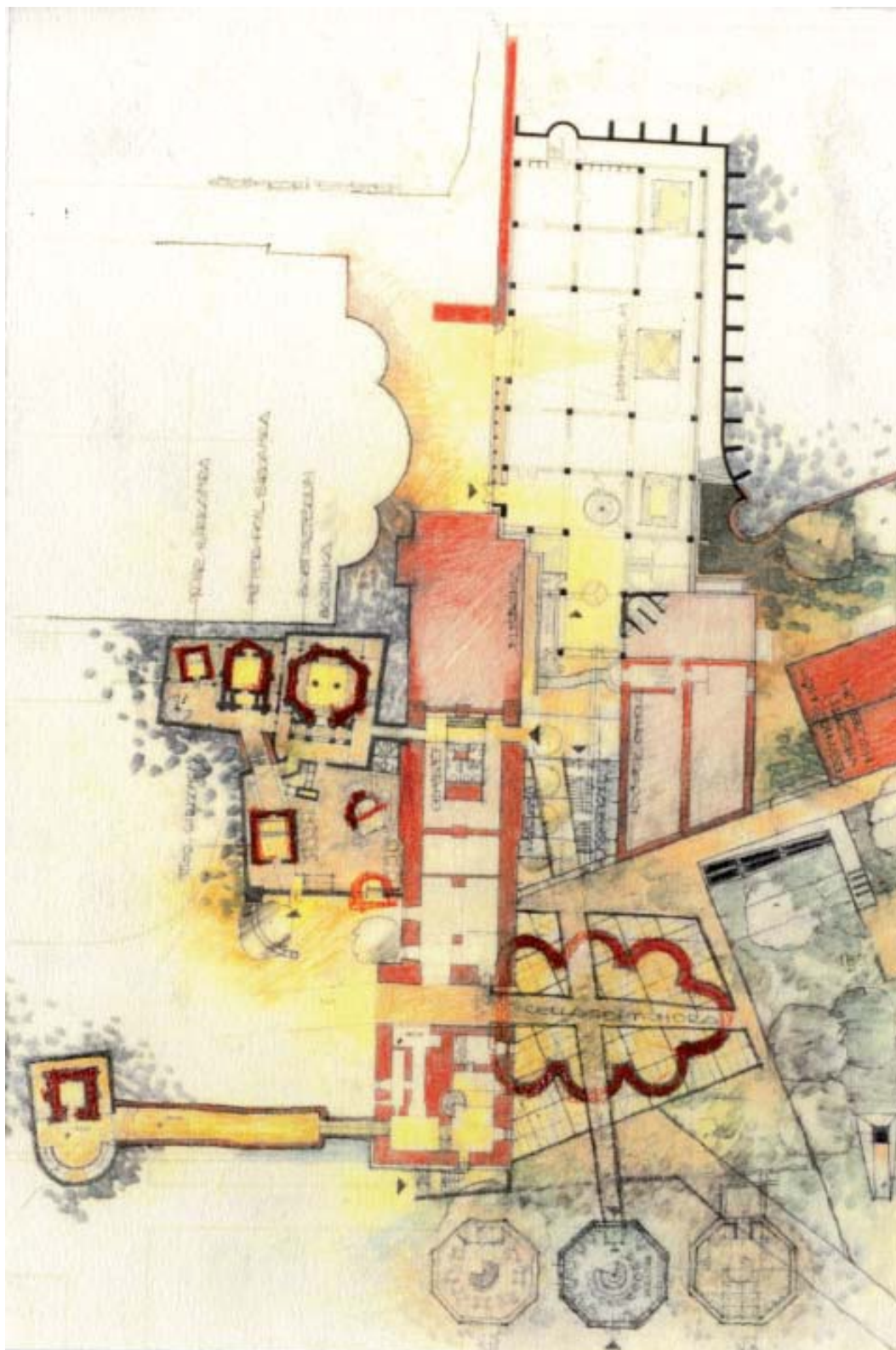
- Védett ókeresztény emlékek, műemléki látnivalók körének bővítése;
- a már feltárt és látogatható sírkamrák bemutatathatóságának javítása, kiállító tér színvonalának emelése, a terület és a védőépületek rehabilitációja (Ókeresztény sírok - Apáca u. 8., Ókeresztény mauzóleum, Ókeresztény temetőkápolna - Apáca u. 14.);
- A Cella Septichora újbóli feltárása és bemutatathatóvá tétele, föld alatti összekötése, egységes kiállító tér létrehozása a korábban feltárt 1-4. sz. sírkamrákkal (pl.: Korsós és Péter-Pál sírkamra), interpretációs központ kialakítása védőépület kiépítésével (69-70. kép);
- Kiszolgáló terek és objektumok színvonalának javítása (Szent István tér, Sétatér, Janus Pannonius utca, Káptalan utca, Esze Tamás u.);
- É-i várfal sétány rehabilitációja (a román kori kőtártól a Zsolnay múzeumig);
- Civil Községek Háza (Szent István tér 17.) műemléki épületegyüttes felújítása, a civil közösségi funkciók megerősítése, új típusú közösségi terek létrehozása és örökség turisztikai fogadó-udvar létrehozása;
- Barokk pavilon örökség turizmus szolgálatába állítása, a Ny-i várfalsétány kialakítása és összekapcsolása a Szent István tér 17. udvarával;
- környezeti infrastruktúra fejlesztése és zöldterületi fejlesztések (parkoló, forgalomtechnika, közvilágítás, gyalogos útfelületek megújítása, zöldfelületek rehabilitációja);
- A beruházásokhoz szükséges kiviteli tervek, régészeti kutatás, restaurálás és marketing programok kidolgozása és megvalósítása.

A projektben szereplő objektumok	Főbb feladatok, beavatkozások	megvalósulás
Cella Septichora	- Cella Septichora feltárása, régészeti kutatása - Sírépítmény falainak restaurálása; - Plébánia épület aláfalazása, középkori falak kiváltása, közműkiváltás; - Vasbeton szerkezetű védőépület megépítése, acél keretszerkezetben a Cella Septichorát felülről láthatóvá tevő, járható üvegfödém elkészítése; - Kapcsolatok kialakítása a korábban feltárt és már működő sírkamrák terével; - Acél szerkezetű belső járószintek beépítése, korszerű világítástechnika; - Beléptető rendszer, korszerű informatikai rendszer kialakítása, épület felügyelet megvalósítása; - Korszerű látogatóközpont és bemutatótér, interaktív kiállítás megvalósítása; - Cella Septichora díszkert kialakítása, lépcső és terasz építése.	A projektben vállalt célkitűzések teljesültek, a végrehajtása közben felmerült nehézségek ellenére is. A feltárás idején olyan sírkamrák is napvilágra kerültek, melyek korábban nem voltak ismertek. A projekt eredményeként a cella septichora védőépületében további 7 ókeresztény sírépület került bemutatásra: Az 1., 2., 3., 4., 5. számú sírkamrák, valamint az újonnan előkerült 19. és 20. számúak. A projekt során ugyanakkor a műemléki bemutatás és az interaktív kiállítás nem valósult meg maradéktalanul. Az ókeresztény emlékek hiteles és mindenki számára érthető bemutatása elmaradt. A vendéglátói infrastruktúra kialakítása, a védőépület „látogatóközpont” funkciója jelenleg nem megfelelő színvonalú. (Nincs ruhatár, büfé-szolgáltatás, kevés mellékhelyiség)
Ókeresztény Mauzóleum	- Új, acélszerkezetű, mozgatható lejárati védőtető építése; - Védőépület utólagos szigetelése; - Bemutató helyiség felújítása, külső burkolat szigetelése, felújítása; - Korszerű világítástechnika; - Beléptető rendszer, új kiállítási koncepció megvalósítása; - Zöldfelület megújítása.	Megvalósult fejlesztések, ugyanakkor a 21. századra elavultak az ott található bemutatói technikák: kétnyelvű információs táblákon, és egy kopott maketten kívül semmi sem segíti az értelmezést. Az épületenergetika, és a légtechnika folyamatos karbantartást és korszerűsítést igényel.
Római kori sír építmények (Pécs, Apáca u. 8.)	- Sírok falainak szigetelése, kiszárítása, sírok restaurálása; - Bemutató helyiségek felújítása, új, domináns, vasbeton keretes bejárati üvegfalak, nyílászárók elhelyezése, süllyesztett,	Részben megvalósult fejlesztések, és mára már a védőépületek is korszerűsítést igényelnek. Az Apáca utcai sír építmények látogatottsága, ahogy már korábban is írtuk, évről évre csökken. Feltétlenül szükséges

	- kavicsal szórt járófelület kialakítása; - Acél-üveg szerkezetű belső burkolatok, korszerű világítástechnika; - Beléptető rendszer, új kiállítási koncepció megvalósítása; - Belső kert, zöldfelületek, burkolatok megújítása. -	lenne megoldani a beléptetés, látogatás módját.
Késő római temetői épület (Pécs, Apáca u. 14.)	- A 30 éve épített egyedi védőépület vizesedésének megszüntetése, tetőszigetelésének megoldása, állagának felújítása; - Burkolatfelújítás, álmennyezet és falburkolatok szükséges cseréje; - Sírok restaurálása; - Beléptető rendszer, új kiállítási koncepció megvalósítása. -	Hasonló helyzetben van, mint a Apáca utca 8. száma alatt található síremlékek. Szükséges a védőépületek korszerűsítése, és a beléptető rendszer, a látogatás rendjének kialakítása.
Civil Közösségek Háza (Pécs, Szent István tér 17.)	- Turisztikai központ, bemutató- és kiállítóterek kialakítása, korszerűsítése; - Teljes épület-felújítás, szükséges funkcionális átalakítás, melléképület újjáépítése, tetőtér-beépítés lehetőségének kialakítása, udvari cselédépület megerősítése, felújítása; - Épületgépészet korszerűsítése a bemutató- és kiállító terekben; - Műemlékileg értékes részletek – márványburkolatos helyiségek, stukkódíszek, nyílászárók, faragott fa lépcsőkorlát, parkett – restaurálása; - Homlokzatok felújítása; - Mozgáskorlátozott megközelítés biztosítása; - Kert és zöldfelületek, kerti műtárgyak, burkolatok megújítása, kapcsolat kialakítása a Nyugati várfalsétánnyal. -	Megvalósult

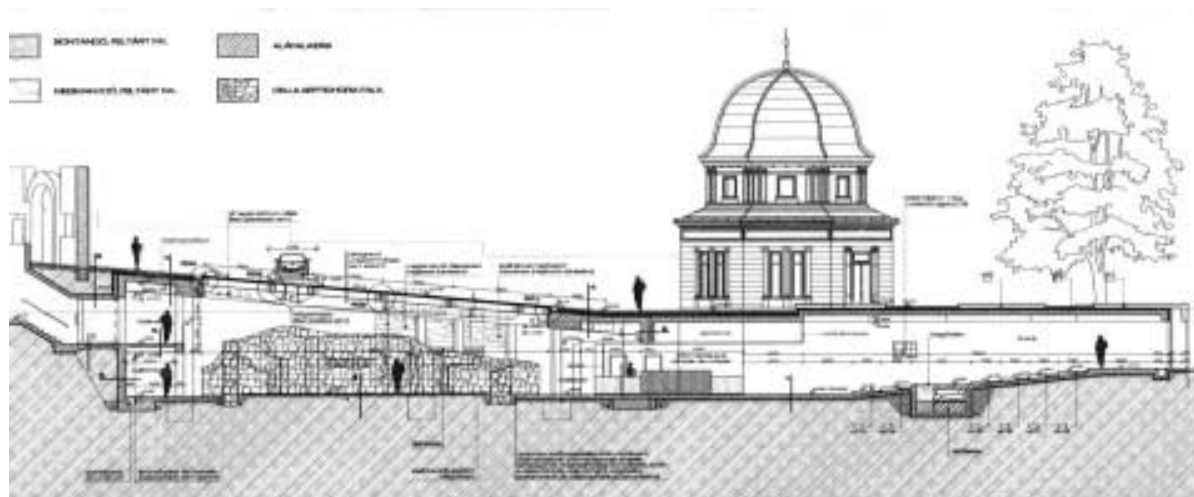
Közterület rekonstrukció Felső sétatér - promenáád	- Közmű rekonstrukciók – a város ill. a közüzemi cégek finanszírozásával; - Burkolatcsere a Széchenyi tértől a Barbakánig terjedő szakaszon, gyalogos sáv kijelölése a Janus Pannonius utca északi oldalán színes térkő-burkolattal; - A Cella Septichora Látogatóközpont bejáratának kiemelése süttői kőlap burkolati mezőkkel; - Gesztenye-fasorok kiszabadítása a korábbi burkolatból, zöldfelületek vizuális növelése, növénytörzsek, új utcabútorok elhelyezése; - Különleges térvilágítás, megújuló közvilágítás, új falikarok, süllyesztett lámpatestek, súrolófény effektusok; - Az Esze Tamás utca faltól-falig burkolatának készítése kerékvetőkkel.	megvalósult
Várfalsétányok kialakítása Északi várfalsétány	- Sétány területének tisztítása, növényekkel való betelepítése, kerti lépcsők, korlátok, részletek felújítása a Zsolnay Múzeum és a Dóm Múzeum közötti szakaszon; - Történeti kertek bemutatása, rózsalugas, pergola, labirintuskert, fűszerkert kialakítása.	megvalósult

29. táblázat. Összefoglaló táblázat a 2004-2006 Pécs világöröksége, turisztikai vonzerő fejlesztése (ROP 1.1.2-2004-07-0010/33 sz. projekt)-ről

69. kép. A Cella Septichora alaprajza Bachman Zoltán tervei alapján

A projekt zárását követően, a látogatóközpont megnyitása után a pécsek többsége ellátogatott a helyszínre. Így 2007-ben, és az Európa Kulturális Fővárosa projekt idején, 2010-ben volt a legnagyobb a helyszínek látogatottsága. Nagyságrendileg évente 40.000 fő látogat el a pécsi világörökségi helyszínre. A 2004-2006-os projektben előirányzott 100.000 fő látogatószám még nem realizálódott.

70. kép. A Cella Septichora Látogatóközpont engedélyezési tervének metszete a bejárat szintén keresztül.

IV.7.2. Értékes Pécs (DDOP-2.1.1/D-12, „Turisztikai attrakciók és szolgáltatások fejlesztése”)

A város társadalmi–gazdasági helyzetének stabilizálását követően a turisztikai fejlesztések a 2000-es évek közepétől indulhattak meg intenzíven. Köztudott, hogy a történelmi-vallási és kulturális örökség a baranyai megyeszékhelyen országosan is egyedülálló értékkészlettel rendelkezik.

A pécsi fejlesztéspolitika 2012-re – többek között éppen az EKF-es projektek zárásával – ért abba a stádiumba, hogy azokat a projekteket valósítsa meg, amelyek a város meglévő turisztikai potenciáljait hatékonyabban hasznosítják.

A fejlesztés központi elemét a történelmi értékek attraktívvá tétele jelenti, ennek keretében kerül megújításra a Cella Septichora Látogatóközpont.

A történelmi értékkészletet gyarapítják az alapvetően vallási jellegű értékek is, ennek keretében a zsidó, a szerb-ortodox és a református vallás jelentik a projekt további pillérjeit.

A fejlesztés keretében egy új, modern és a korábbiaknál strukturáltabb kiállítási koncepció valósul meg a Cella Septichora Látogatóközpontban, amely számos innovatív elemmel is rendelkezik: ide sorolható a téma-alapú tablókészlet, a látványértéket erősítő makettek, valamint a látogatók hatékonyabb, korszerűbb kiszolgálását biztosító audioguide is. A fentebb bemutatott 2004-2006. évi projekt során elmaradt, vagy ott csak részben megvalósult kiállítási koncepció elemeinek megvalósítása kiemelt célja az Értékes Pécs projektnek.

A projektelem költsége 142 925 818 Ft, amely 100% támogatási intenzitás mellett valósul meg.

A projektben az önkormányzatot konzorciumvezetőként a Zsolnay Örökségkezelő Nonprofit Zrt. képviseli, mellette a Pécs-Belvárosi Református Egyházközség, a Pécsi Zsidó Hitközség, a Pécs- Kertvárosi Református Egyházközség és a Budai Szerb Ortodox Egyházmegye vesznek részt konzorciumi partnerként a pályázat megvalósításában.

A konzorciumi partnerek az alábbi intézményeiken, épületeiken kívánják a pályázat által generált fejlesztéseket végrehajtani:

1. Zsolnay Örökségkezelő Nonprofit Kft., mint konzorciumvezető részéről:

- Cella Septichora Látogatóközpont;
- Ókeresztény Mauzóleum turisztikai attrakcióinak fejlesztése;
- Középkori Egyetem.

2. Pécsi Zsidó Hitközség, mint konzorciumi partner részéről:

A Pécsi Zsinagógában a város zsidóságához köthető történeti, vallási kiállítás megvalósítása, továbbá a templomban található tóraszekrény és orgona környezetének restaurálása.

3. A Pécs-Belvárosi Református Egyházközség, mint konzorciumi partner részéről:

Reformációtörténeti kiállítás létrehozása, Szabadság utca 33 sz. alatt található gyülekezeti terem átalakításával, akadálymentesítésével

4. A Pécsi Szerb Ortodox Egyházközség, mint konzorciumi partner részéről:

A Pécs, Zrínyi utca 15. sz alatti telken új kápolna, harangtorony építése, illetve a meglévő, utcafronti épületben szerb egyházművészeti regionális gyűjtemény létrehozása.

5. A Pécs-Kertvárosi Református Egyházközség, mint konzorciumi partner részéről:

A kertvárosi templomban egy orgona kerül beépítésre, továbbá a templom mennyezetén 159 db kazetta kerül felhelyezésre és megfestésre ornamentika mintákkal, egyedi koncertélményt és különleges látványelemet biztosítva.

A projektelem keretében megvalósul a templom belső terének, ezen belül a mellékhelyiségeknek az akadálymentesítése.

Értékes Pécs	
Kedvezményezett neve és elérhetősége	<u>Zsolnay Örökségkezelő Nonprofit Kft.</u> (7632 Pécs, Zsolnay Vilmos.)
Közreműködő szervezet neve és elérhetősége	<u>Dél-Dunántúli Regionális Fejlesztési Ügynökség Nonprofit Kft.</u> (7621 Pécs, Mária u.3)
Pályázat benyújtása	2012. Október 1.
Elszámolható projektköltség	407 590 950 Ft
Igényelt támogatás	394 357 693 Ft

30. táblázat. Az „Értékes Pécs” projekt főbb adatai

A projekt megvalósítását az indokolja, hogy a meglévő állapotok nem biztosítják az egyébként jelentős potenciállal rendelkező értékek megfelelő prezentációját, ennek következtében pedig az elvártnál jelentősen kevesebb látogatót vonzanak. A látogatószám növeléséhez elengedhetetlen a kapcsolódó infrastrukturális környezet megújítása, a technológiai környezet modernizálása és ezeket együttesen felhasználva új, a potenciális célcsoportot hatékonyabban elérő és meggyőző, egyben komplexebben kiszolgáló értékesítési és szolgáltatási módszer kidolgozása és alkalmazása.

Az „Értékes Pécs” projekt készítésével egy időben került sor ennek az értékesítési-szolgáltatási módszernek a kidolgozására is. Első és legfontosabb eleme az egyébként pécsi fejlesztésű, ún. „okos könyv”, ami a legújabb mobiltechnológiát

alkalmazva a korábbiakban soha nem látott kapacitását, kifejezetten az okos telefonokra optimalizált kép-, hang- és videó tartalommal segíti a látogatók tájékozódását, informálását. A világörökségi helyszín esetében a Janus Pannonius Múzeum munkatársai biztosítják a tartalmi háttérrel. Az „okos könyv” várhatóan 2014 őszétől lesz alkalmazható. Az alkalmazás élményszerűbb és interaktívabb módját jelenti a tárlatvezetéseknek, különböző játékok és kvízek kialakításával a helyi fiatalokat gyakrabban lehet a helyszínre csábítani.

Az innovativitás mellett a projekt megvalósításának további fontos indoka, hogy a konzorcium tagjai egy olyan élménylánc alkotóelemei is, amely élménylánc nemcsak szakmai szövetség a partnerek között, de biztosítja a hosszú távú gondolkodást és együttműködést, a további, szükséges fejlesztések közös megvalósítását (ami a turisztikai ágazatban elengedhetetlen). Mindezt erősíti, hogy a résztvevő partnerek mindegyike érdekelt a történelmi és vallási örökség turisztikai hasznosításában, következésképpen a hosszú, szoros együttműködésben is.

A turisztikai attrakciófejlesztés közvetlen gazdasági hatása elsősorban a bevont intézmények és létesítmények árbevétel-növekményével jár, de ki kell emelni közvetlen hatását is, hiszen a fejlesztés egyik fontos célja a tartózkodási idő növelése, ez pedig árbevétel-növelő hatással van a helyi kereskedelemre is (szálláshelyek, vendéglátóegységek, más turisztikai szolgáltatók).

Az üzemeltetés során mindegyik partner az általa tulajdonolt és gondozott projektelemért felel. Ennek értelmében önálló döntési kompetenciát jelent a jegyárak évenkénti meghatározása, a működtetésben érintett dolgozói létszám rendelkezésre bocsátása, a teljes éves nyitva tartás biztosítása is.

Vannak ugyanakkor olyan projektszintű feladatok, amelyek minden partnert érintenek, de megvalósításuk a gesztor hatáskörébe tartozik: ilyen feladat a mobil applikáció (és a kapcsolódó QR-térkép legyártása), a digitális portfólió és a digitális látványtár, hiszen ezek mindegyike során az élménylánc egésze kerül bemutatásra, prezentálásra.

A projekt 15 éves fenntartását a partnerek a megvalósításhoz hasonlóan, önálló döntési kompetenciával vállalják. A fenntartást biztosító tényezők közé sorolható a

helyi és ágazati érdekeltség, a közös fejlesztési törekvés, a projekttel érintett, minden korban érdeklődésre számot tartó kulturális és vallási örökség is.

Összességében elmondható tehát, hogy olyan, a város jövőképeének elérését szolgáló hiánypótló fejlesztésről van szó, amely újszerűségével, alkalmazott eszközeivel és módszereivel hatékonyabban biztosítja a történelmi és vallási értékek népszerűségét.

A **Cella Septichora Látogatóközpont**, mint világörökségi területen levő épület tekintetében a magvalósuló műszaki tartalom nem építési engedélyhez kötött tevékenység, mely a következő helyrajzi számot érinti: Pécs, hrsz.: 18300. Az építmény teljes nettó területe 2042 m². A benne bemutatásra került sírépületek – kettő kivételével – 2000 óta világörökségi helyszín. Az elmúlt 12 év tapasztalata alapján elmondható a kiállításról, hogy a technikai feltételei részben elhasználódtak, illetve a mai kor igényeinek, valamint egyes jogszabályi előírásoknak csak részben feleltethetőek meg. Így természetes igény, hogy amennyiben a turisztikai attrakciók fejlesztése a cél, a jelenlegi adottságokat, kiállítási körülményeket, a látogatók kiszolgálását fejleszteni szükséges. Ennek keretében a bejárat környezetében kihelyezendő tablók segítik a helyszín elhelyezkedésének megértését, a kiállítás főbb tartalmi elemeinek bemutatását, további digitális tartalmak (interaktív táblák, projektoros vetítés) pedig az építmény építése kori társadalmi, történeti, földrajzi környezet ismertetését szolgálják. A jelenlegi, már csak részben működő plazma TV-fal megszüntetésre kerül, helyette új képernyők kerülnek elhelyezésre. További vitrinek, tablók kihelyezése történik meg, illetve az építmény területén több interaktív terminál is segíti az egyes történeti egységek értelmezését, összekapcsolását.

71. kép. A Cella Septichora Látogatóközpont: a vízfüggöny az egyik legfontosabb ókeresztény szimbólumot, a vizet teszi a bejárat központi motívumává.

Az **Ókeresztény Mauzóleum** (hrsz.: Pécs hrsz.: 18392/1) 1986-ban került feltárássra és megnyitásra a látogatófogalom előtt. Az eltelt 28 év során különösebb beavatkozás nem történt az épülettel kapcsolatosan, így mint turisztikai attrakció jelentősen elavult, kulturális „mondanivalója”, az információközvetítés módszere megújításra szorul. A tervek szerint a meglévő makett tároló kerül megújításra, a falfestmények megvilágításának időkapcsolós korszerűsítése készül el oly módon, hogy az egyes alkotások keletkezésének időrendiségét, létrejöttük, mondanivalójuk értelmezését segíti. Projektoros vetítés szolgálja a római kori város életének bemutatását.

Az itt található síremlék megvilágítása, értelmező bemutatását szolgáló interaktív tartalom elhagyásával, az építményben található, de a látogatók számára nem, vagy csak nehezen azonosítható római kori elemek bemutatása elmaradna. Ezzel jelentősen csökkenne az amúgy a helyszínen jelenlévő értékek közvetítésének ereje, kihasználatlanul maradnának olyan kultúra közvetítő kapacitások, melyek a beruházással jelentős turisztikai értéknövekedést eredményeznének.

Amennyiben a projekt nem valósulna meg, szomszédos Cella Septichora Látogatóközpont több mint tíz éve működő infrastruktúrája várná a látogatókat. Ez azonban – a látogatószámokat ismerve – a használatból eredően több helyen is elhasználódott, nem feleltethető meg a 21. századi elvárásoknak és követelményeknek. Nem jönne létre olyan attrakciófejlesztés, mely egyértelműen növelné a látogatók számát, az épületegyüttes az „elhasználódottság” érzetét keltené, mely egyértelműen negatív hatásokat indukálna. Ennek következtében sérülne a világörökségi címhez méltó látogatói környezet, a későbbiekben pedig a bemutatott késő római emlékek is sérülhetnek fizikailag ezáltal. A digitális tartalmak elmaradásával az intézmény nem tud megfelelni a látogatói igényeknek, az információszolgáltatás színvonala az elemzési időtáv végére oly mértékben csökkenne, hogy az inkább kárt okozna, mintsem az attraktivitást növelné.

A világörökségi helyszínen tervezett fejlesztések az ókeresztény emlékek könnyebb értelmezhetőségét segítik:

Didaktikai fejlesztés:

- **Információs táblák:** A meglevő táblák cseréje, és új táblák szerkesztése, mert a jelenlegiek több esetben hibás, illetve kevés információt nyújtanak. A táblákon három nyelven: magyarul, angolul és németül szerepelnek az információk;
- **Talajszint, rétegek:** A római kori járósínek jelzése a látogatóközpont területén a könnyebb értelmezhetőség és hiteles interpretáció érdekében; ennek megvalósulása nagyban hozzájárul mind az egyterű, mind a kétszintes sírépületek térszintben való elhelyezkedésének értelmezéséhez;
- **Interaktív tartalom:** 3D modellek, filmek, képek, szövegek az ókeresztény temető emlékeiről, a középkor ismert emlékeiről, a Püspökvárról;
- **könyv, kiadvány:** A világörökségi helyszínek, és a középkori emlékek rekonstrukcióiról. A könyv egyik lapján a jelenleg látható maradványok, arra rálapozva egy fólián a rekonstrukció. Ez felhasználható a múzeumpedagógiai foglalkozásokon is, és értékesíthető, mint ajándéktárgy;
- **játékok:** a 3D modellek alapján elkészítendő játékok értékesítése;

- **makett:** ókeresztény temetőről, a püspökvárról, egyetemről, amely szétszedhető, tisztítható. Részben múzeumpedagógiai foglalkozásokhoz, részben vakok és gyengén látók számára a könnyebb értelmezhetőség érdekében;
- **mozgókiállítás** (fotósorozat, roll-up –ok a világörökségi helyszínről).

Attrakció- és eszközfejlesztés

- Vízfüggöny a bejárat melletti üvegfelületen (vízforgató berendezés + 1m³ űrtartalmú vízakna kialakítása a bejárat melletti füves területen); 2014. áprilisában megvalósult (71. kép).
- Ókeresztény Mauzóleum makett tartójának felújítása;
- informatikai és multimédiás eszközpark bővítése: projektorok, laptopok, PC-k, monitorok, interaktív táblarendszerek stb.;
- a műtárgyvédelmi előírásoknak megfelelő installációs eszközök beszerzése (vitrinek, tárlók);
- A látogatóközpont épületenergetikai korszerűsítése: energiatakarékos izzók beszerzése;
- Díszlet a különböző korok élményszerű interpretálásához. (korhű viselet, műtárgymásolatok).

Világörökségi helyszín működtetésének költségterve

8-10 fős alkalmazotti létszámmal, a világörökségi emlékek üzemeltetésével (puffer zóna és középkori egyetem nélkül, a látogató központ funkció működtetése kooperációban, a világörökség mint önálló gazdálkodású egység)

Egy átlagos év működtetésének pénzügyi terve, a vázlat szintjén

	éves költség	részletek	szöveges kiegészítés
Működési költségek			
Személyi kiadások (bér, járulék, kiküldetés)	45 000 000		
Irodai rezsi (vő épület nélkül, könyvelő és egyéb üzletviteli szolgáltatások is itt)	6 000 000		
Közműdíjak, üzemeltetési ktg - vő helyszínek	6 000 000		
Üzemeltetés vő - karbantartás, fenntartás, javítás	10 000 000		
Anyag, fogyóeszköz	4 000 000		
Fenntartási alap - épület amortizáció évi 2%	14 000 000		A számviteli értékcsökkenés leírásból jön, ez a minimum amit évente oda kellene tenni
Marketing, népszerűsítés	25 000 000		Ez csak egy példa sor, sokféleképpen felhasználható a marketing keret, nyilván az egyes évek között más-más feladatokkal és arányokkal. A turizmuson belül érthetők akár study tour-ok, kifejezetten turisztikai megjelenések itthon és külföldön kombináltan utazási irodai megjelenéssel. Itt külön nem szerepel, de ezen a kereten belül lehet megoldani például a táblarendszer fejlesztést is, ami a kiállítások nagyságrendjével számolható. És ezen belül lehet tervezni 2-3 évente turisztikai felmérést is, melynek költségigénye a megvalósítás módjától függően 1-2 m Ft. Az a szondázás, amelyet a kiállításnak folyamatában el kell végeznie (irányítószámok gyűjtése és vendégelegedtettség felmérés) az ebben nem szerepel.
Honlap működtetése		2 000 000	
Ajándéktárgyak gyártási költsége		3 000 000	
Konferencia részvételi és vagy szervezési költségek		2 000 000	
Kiállítás részvételi, rendezvényszervezési költségek		3 000 000	
Kiadványszerkesztés, kiadás költségei		2 000 000	
Média költségek (on-line és off-line, hangsúly az előbbin)		3 000 000	
Turizmus marketing		2 000 000	
kiállítás karbantartás, fejlesztés (ezt lehet akár félretenni, és háromévente cc 20 m ft-ból megújítani)		6 000 000	
Örökségi programok szervezése		2 000 000	
vő helyszín állagmegóvás, monitorozás	8 000 000		ez egy fiktíven beírt összeg, mely arra alkalmas, hogy szemlélteti, ennyit kellene még a jegyárakból egyéb bevételekből a helyszíneknek kitermelnie, azaz az ezer forintos átlag jegyár mellett, évi 100.000 látogatónál lenne fenntartható a rendszer. Úgy fenntartható, hogy a fentiekben jelölt fejlesztésekre is képes, azaz képes értéket őrizni és növelni.
Tudományos kutatás, publikálás	4 000 000		
Restaurálás, rekonstrukció	12 000 000		
Kiadások összesen	134 000 000		
Bevételi oldal			
Alapítók támogatása	60 000 000		
Pályázatok	5 000 000		
Jegyárbevétel	40 000 000		
Egyéb bérbeadás	5 000 000		
Emléktárgyak, ajándéktárgyak	5 000 000		
Rendezvényszervezés bevételei	11 000 000		
Szponzori támogatások	8 000 000		
Bevételek összesen	134 000 000		

Megjegyzés, kiegészítés

a vő helyszín a mauzóleum és az apáca utca 14. sz. alatti sírkápolna vonatkozásában a magyar államtól - korábban kvi, ma nem tudom mi, kap éves szinten működtetésre támogatást, elsősorban a karbantartási munkák fedezetére 1-2 millió forint lehet ennek a nagyságrendje

az önkormányzat a vő támogatását nem köti helyi adókhöz, a Zsolnay Negyed költségvetésében szerepel

a városi turisztikai desztinációmenedzsment szervezet támogatása magasabb szintű jogszabályban deklaráltan az IFA+ állami kiegészítés összeg legalább 20%-a, ami Pécs esetében éves szinten 25-35 millió forint közötti nagyságrendet képvisel. Ezt az Irány Pécs NKft kapja meg működésre a várostól.

31. táblázat A világörökségi helyszín működtetésének költségterve

Egy példa, séma, a bevételek tervezésére, az optimális, ideális látogatószámot feltételezve

Látogató	Alap	Jegyárak Ft/fő			
		Kombinált	Extra		
Diák	600	800	1 200		
Nyugdíjas	600	800	1 200		
Felnőtt	1 200	1 600	2 400		
Csoportjegy	600	800	1 200		
Családi jegy	2 400	3 200	4 800		
Becsült látogatói megoszlás					
	40%	30%	30%	Összes látogató fő	
Diák	2 000	1 500	1 500	5 000	5%
Nyugdíjas	4 000	3 000	3 000	10 000	10%
Felnőtt	8 000	6 000	6 000	20 000	20%
Csoportjegy	24 000	18 000	18 000	60 000	60%
Családi jegy	2 000	1 500	1 500	5 000	5%
Létszám fő	40 000	30 000	30 000	100 000	100%
Jegyárbevétel Ft					
Diák	1 200 000	1 200 000	1 800 000	4 200 000	
Nyugdíjas	2 400 000	2 400 000	3 600 000	8 400 000	
Felnőtt	9 600 000	9 600 000	14 400 000	33 600 000	
Csoportjegy	14 400 000	14 400 000	21 600 000	50 400 000	
Családi jegy	4 800 000	4 800 000	7 200 000	16 800 000	
Összesen	32 400 000	32 400 000	48 600 000	113 400 000	

32. táblázat Séma a bevételek tervezésére

A projekt teljesítésének határideje 2015. áprilisa.